

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет цивільної та господарської юстиції
Кафедра цивільного права

СПОРТИВНЕ ПРАВО

Навчальний посібник

Одеса
Фенікс
2019

*Рекомендовано до друку Вченою Радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 5 від 28.12.2018 р.)*

За редакцією **Харитонова Євгена Олеговича** – доктора юридичних наук, професора, член-кор. НАПрН України, заслуженого діяча науки і техніки України, завідуючого кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Упорядник-укладач **Спасова Катерина Іванівна** – асистент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Рецензенти:

Галянич М.К. – д.ю.н., професор, Головний науковий співробітник відділу проблем приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України;

Кізлова О.С. – д.ю.н., професор, зав. кафедри цивільного та господарського права і процесу Міжнародного гуманітарного університету.

С73

Спортивне право України : навчальний посібник / За ред. Є.О. Харитонова. – Одеса : Фенікс, 2019. – 330 с.

ISBN 978-966-928-385-6

Це перший у вітчизняній юридичній науці фундаментальний посібник з правового регулювання фізичної культури й спорту для підготовки студентів з дисципліни «Спортивне право України». У ньому узагальнено та систематизовано існуюче спортивне законодавство, визначено напрями його вдосконалення. Докладно висвітлюються питання формування спортивного права – новітнього напрямку розвитку права України.

Навчальний посібник передбачений для студентів, аспірантів і викладачів юридичних вузів, університетів і інститутів фізичної культури, наукових співробітників, практикуючих юристів, працівників фізкультурно-спортивних організацій і органів управління фізичною культурою та спортом, спортивних суддів, тренерів та спортсменів.

УДК 349

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Ківалов Сергій Васильович – президент Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, Заслужений юрист України: розд. 2; розд. 11, п. 11.5. (у спів. з Слободянюк М.А.); передмова;

Харитонов Євген Олегович – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 1, пп. 1.1.–1.2.; пп. 1.3.–1.4. (у спів. з М.О. Ткалич, Ю.О. Толмачевською); розд. 3;

Харитонova Олена Іванівна – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України, зав. кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 6, пп. 6.3.–6.5.;

Голубєва Неллі Юрійвна – доктор юридичних наук, професор, зав. кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія», Заслужений юрист України: розд. 12, пп. 12.1.–12.4., п. 12.7 (у спів. з Бут І.О.);

Харитонova Тетяна Євгеніївна – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 7, п. 7.2.;

Сафончик Оксана Іванівна – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 6, п. 6.1.;

Бааджи Наталя Пилипівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 11, п. 11.4.; розд. 14, п. 14.1.;

Бут Ілля Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного процесу Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 12, пп. 12.1.–12.4., п. 12.7 (у спів. з Голубєвою Н.Ю.);

Кирилюк Алла Володимирівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 6, п. 6.2., п. 6.6.;

Колодін Денис Олексійович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 11, п. 11.3. (у спів. з Швидкою В.Г.);

Костова Наталія Іванівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 11, п. 11.1.;

Матійко Микола Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 8;

Некіт Катерина Георгіївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 10 (у спів. з Гавриленко А.І.);

Омельчук Олександр Сергійович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 9, пп. 9.1.–9.2.;

Тихонова Марія Анатоліївна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ: розд. 11, п. 11.2.;

Ткалич Максим Олегович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Запорізького національного університету: розд. 4; пп. 1.3.–1.4. (у спів. з Є.О. Харитоновим);

Токарева Віра Олександрівна – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 9, п. 9.3.;

Фасій Богдан Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 5, пп. 5.1.–5.3.; розд. 13, п. 13.4.;

Залізко Оксана Миколаївна – кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, юрист Комітету зі статусу і трансферів футболістів Федерації футболу України: розд. 12, пп. 12.5.–12.6.;

Харитоновна Людмила Іванівна – старший викладач кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 7, пп. 7.3.–7.5.;

Черемнова Антоніна Іванівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 7, п. 7.1.;

Швидка Вікторія Георгіївна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 11, п. 11.3. (у спів. з Кодіним Д.О.);

Галупова Лариса Ігорівна – асистент кафедри права інтелектуальної власності та корпоративного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 12, п. 12.8.;

Слободянюк Марина Анатоліївна – асистент кафедра адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 2; розд. 11, п. 11.5. (у спів. з Ківаловим С.В.);

Каліберда Олег Григорович – майстер спорту, Заступник директора з навчально-спортивної роботи Комунального закладу «Одеська обласна школа вищої спортивної майстерності «Олімпієць»: розд. 13, пп. 13.1.–13.3.;

Гавриленко Андрій Іванович – аспірант кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»: розд. 10 (у спів. з Некіт К.Г.);

Толмачевська Юлія Олегівна – магістрантка Національного університету «Одеська юридична академія, заступник директора Центру спортивного права Запорізького національного університету та НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України: розд. 5, п. 5.4.; розд. 1, пп. 1.3.–1.4. (у спів. з Є.О. Харитоновим, М.О. Ткалич);

Блатні Руслан Данилович – law cleark: розд. 14, пп. 14.2.–14.6.

ВСТУПНЕ СЛОВО

Сьогодні спортивне право викликає все більший інтерес практиків, що зумовлено потребами суспільства, зростанням питомої ваги юридичної активності у спортивній сфері, необхідністю забезпечення спортивних інтересів у різних галузях громадського життя.

Національний університет «Одеська юридична академія», зберігаючи традиції, враховує останні тенденції та новації, що відбуваються у галузі права. Тому не дивно, що з настанням змін, зумовлених розвитком спорту та виникненням потреби в підготовці фахівців-юристів у зазначеній сфері, науковці університету зосередили зусилля на дослідженні особливостей правового регулювання відносин у спортивній сфері. Результати цієї праці знайшли відображення у наукових виданнях, підготовлено колективну монографію з тематики «Спортивне право». Лише за минулий рік представниками кафедри цивільного права, які займаються дослідженням проблем у спортивній сфері, було розроблено спеціальний курс з спортивного права для магістрів факультету цивільної та господарської юстиції.

Активна та плідна робота, що проводиться фахівцями університету в цій галузі, свідчить про формування та функціонування нової школи спортивного права у стінах Національного університету «Одеська юридична академія». На базі університету було створено Відокремлений підрозділ Всеукраїнської громадської організації «Спортивна студентська спілка України» в Одеській області для розвитку студентського спорту на міжнародному рівні, а також якісного та ефективного виховання нашої молоді.

З метою сприяння спорту в Національному університеті «Одеська юридична академія» було створено дуже потужну матеріальну базу, оскільки це є невід'ємною складовою формування загальної та професійної культури особистості та розвитку вольових якостей характеру майбутніх юристів. Зокрема, студенти університету досягають лідируючі позиції у всеукраїнських універсіадах. Гордістю університету є учасники Олімпійських ігор, переможці та призери багатьох спортивних турнірів і чемпіонатів України, Європи та світу.

Слід підкреслити, що юристи у сфері спорту є затребуваними фахівцями, що зумовлює необхідність підготовки фахівців у цій галузі, забезпечення навчального процесу відповідними методичними матеріалами. У процесі підготовки юристів у сфері спорту необхідним є детальне вивчення правового регулювання спортивних відносин, їх об'єктів та суб'єктів, охорони та захисту прав інтелектуальної власності у сфері спорту, структури контрактів та особливостей оподаткування, відповідальності за порушення законодавства у сфері спорту, відшкодування заподіяної такими порушеннями шкоди.

Викладене вище зумовлює доцільність підготовки навчального посібника «Спортивне право України», присвяченого проблемам спортивного права та дотичних до нього галузей вітчизняного законодавства. Попри неналежне правове регулювання спортивних відносин і відсутність усталеної судової практики, автори зробили плідну спробу розкрити особливості таких відносин, а також запропонували власне бачення шляхів вирішення проблем, що виникають у цій сфері.

Можна сподіватись, що представлений увазі читачів навчальний посібник «Спортивне право України» не лише стане цікавим науковим доробком та одним із засобів навчально-методичного забезпечення проведення практичних занять, самостійної підготовки студентів, але й водночас буде корисним широкій аудиторії – практикуючим юристам, викладачам, аспірантам та усім членам нашого суспільства, що цікавляться проблемами правового регулювання відносин у сфері спорту.

Сергій КІВАЛОВ,

доктор юридичних наук, професор,

академік НАПрН України,

Заслужений юрист України,

Президент Національного університету

«Одеська юридична академія»,

керівник відокремленого підрозділу

Всеукраїнської громадської організації

«Спортивна студентська спілка України»

в Одеській області

РОЗДІЛ І. СПОРТИВНЕ ПРАВО: ВСТУПНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Дискусія щодо виокремлення галузі спортивного права

Попри те, що останнім часом термін «спортивне право» широко використовується як науковцями, так і практиками для позначення норм, що стосуються сфери існування спортивних відносин, загально визнане бачення сутності цього явища у вітчизняній юриспруденції ще не сформувалося. Більш того, у процесі дискусій з'ясувалося існування серйозних розбіжностей щодо розуміння юридичної природи, змісту та обсягу поняття «спортивного права». Ситуація, що склалася, зумовлює необхідність пошуку відповіді на задані та інші питання, оскільки від того, які результати будуть отримані, залежить формування вітчизняної концепції спортивного права і впровадження її в життя.

Пристаюючи до розгляду питань, пов'язаних з проблематикою цього дослідження, відзначимо, що, попри розмаїття позицій стосовно розуміння його поняття та сутності, «спортивне право» у більшості випадків пропонується розуміти як сукупність норм, що регулюють відносини в сфері спорту, охороняють та захищають права учасників цих правовідносин, характеризуючи його при цьому іноді як самостійну, а іноді як комплексну галузь права.

Так, деякі автори, щоправда, ведучи мову не про «спортивне», а про «фізкультурно-спортивне право», котре «у відповідності з чинними джерелами нормативного й доктринального характеру», як «самостійна галузь права (тут і далі виділено мною – *Є.Х.*), повинна представляти собою конкретно визначену сукупність правових норм і положень, що регулюють стосунки не тільки у сфері фізичної культури, спорту, а й у всій фізкультурно-спортивній індустрії взагалі»¹.

¹ Бабенко В.Г. Фізкультурно-спортивне право: регулювання суспільних відносин [Електронний ресурс] / В.Г. Бабенко, Д.В. Бабенко, Л.Г. Євдокимова // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – 2017. – Вип. 147(1). – С. 22-25. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2017_147\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPN_2017_147(1)_7). – С. 23. 24

На думку А.М. Апарова, спортивне право, котре наразі посідає чільне місце серед новітніх правових явищ, як комплексна галузь права, набуло всіх ознак відносної самостійності та характеризується комплексністю норм, а тому і наявністю особливих механізмів правового регулювання, що спрямовані на ефективне збалансування між собою приватних та публічних елементів в означеній сфері. При цьому наслідком розвитку механізмів правового регулювання спортивних відносин постали розвиток особливого правового режиму спортивного права, а також розвиток юридичних вчень про предмет, метод, принципи, суб'єкти та інші системоутворюючі складові цієї галузі правових знань.¹

Очевидно, прагнучи підкреслити значення та оригінальність «спортивного права», деякі автори іменують його «самостійною комплексною галуззю права»,² у зв'язку з чим постає питання про необхідність розмежування «самостійних» та «несамостійних» комплексних галузей права, існування яких і без того викликає сумніви (до цього питання ми ще повернемося далі).

Деякі автори, досліджуючи «спортивне право» у різних ракурсах, розглядають його то як «комплексну галузь права», то як «галузь законодавства», то як «галузь юридичної науки», то як «учбову (навчальну) дисципліну».³

Враховуючи існування різних позицій стосовно сутності категорії «спортивне право», розглянемо можливість визнання його самостійною, комплексною тощо галуззю – чи то права, чи то законодавства. При цьому, поки що, залишимо поза увагою характеристику спортивного права як «галузі юридичної науки» та як «навчальної дисципліни», оскільки дослідження цих терміно-понять являє інтерес, головним чином, не в сутнісному, а у змістовному сенсі.

Отже розглянемо спочатку найбільш радикальну позицію, прихильники якої обстоюють існування самостійної галузі «спортивне

¹ Апаров А.М. Концепція спортивного права: огляд ключових аспектів // Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство. – 2017. – Т. 22. Вип. 1 (30). – С. 7.

² Кацуба Р.М. Місце спортивного права в системі права України: перспективи розвитку // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 5. – С. 251.

³ Василенко М. Спортивне право: показники його формування (методологічний та учбовий аспекти) // Юридичний вісник. – 2017. – № 2. – С. 65-72. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2017_2_13

право». (У більшості випадків йдеться про спортивне право як «галузь права», хоча існує й думка, згідно якій воно є галуззю законодавства)

Аналізуючи цю позицію, передусім, слід звернути увагу на переважання у висловлюваннях її прихильників емоційних моментів з недостатньо чітким визначенням при цьому методології дослідження (або взагалі відсутністю останньої). Скажімо, практично усіма авторами, що виступають за визнання спортивного права галуззю права, доцільність такого рішення обґрунтовується значимістю відповідних відносин у бутті суспільства, існуванням відповідних законодавчих актів на міжнародному та національному рівнях тощо.

Така мотивація зрозуміла з погляду емоційного, але не може замінити раціональну складову аргументації. Вольове, зроблене всупереч об'єктивно існуючим закономірностям буття правової системи, визнання спортивного права галуззю права (байдуже, самостійною чи комплексною) не позбавляє необхідності врахування цих закономірностей при законотворчості, систематизації законодавства тощо.

Визначенню сутності спортивного права має передувати обрання методологічних засад досягнення поставленої мети. Зокрема, мають бути обрані засади розуміння права взагалі, від чого, власне, і залежить бачення сутності спортивного права, як частини цілого (як конкретного прояву абстрактного поняття).

Не торкаючись тут розмаїття праворозуміння, лише звернемо увагу на практично важливий поділ його на два види: загальносоціальне, коли правом визнаються суспільні явища недержавного походження й функціонування, і спеціальносоціальне, коли правом визнаються явища виключно державного походження (П.М. Рабінович).

У другому випадку йдеться про правовий (юридичний) позитивізм, який полягає в тому, щоб визнавати цінностями тільки норми позитивного права і зводити кожне право до норм, що діють у певну добу і у певній державі, не звертаючи увагу на те, справедливе це право чи ні. Завдяки цьому право постає такою собі автономною дисципліною, що ототожнюється з волею держави, виразом якої таке право є (Ж.-Л. Бергель).

Як впливає з наведених вище дефініцій «спортивного права», як сукупності (системи) правових норм, вони ґрунтуються на нормативістському праворозуміння.

Однак з позиція такого підходу, для виокремлення галузі права (у тому числі, й «спортивного права») мають значення наявність власного предмету, методу, принципів правового регулювання, правового режиму тощо.

Що ж стосується спортивного права, то властивими практично усім дефініціям, які пропонуються прихильниками виокремлення галузі «спортивне право», можна вважати лише дві ознаки: 1) спортивне право це сукупність (система) норм, 2) ці норми регулюють «спортивні відносини» (або відносини «у галузі фізкультури і спорту»).

Передусім, зауважимо, що перша з цих ознак, власне, свідчить про обрання у якості методологічного підґрунтя характеристики спортивного права нормативістського праворозуміння, оскільки «право» розуміється як «сукупність норм».

Що стосується другої ознаки, то її призначенням є виокремлення сукупності норм «спортивного права» з усіх інших правових норм, тобто, «авторизація» за їхньою допомогою сфери спортивного права. У зв'язку з цим поняття «спортивні відносини – (відносини у галузі спорту, фізкультури і спорту)» фактично набуває значення єдиного критерію існування «галузі спортивного права».

Ці сумніви зростають ще більше внаслідок безрезультатності спроб знайти єдиний метод правового регулювання, в якому були б відображені засади, властиві відповідній галузі.

Розглядаючи метод правового регулювання як критерій виокремлення галузі права, виходимо з того, що він є сукупністю специфічних прийомів юридичного впливу на учасників суспільних відносин у певній сфері буття суспільства.

При цьому враховуємо первісне розділення імперативного та диспозитивного методів правового регулювання, як головних прийомів юридичного впливу, що визначають головне у правовому статусі суб'єктів, у їх вихідних юридичних позиціях.

Імперативний метод (метод субординації) характеризується тим, що регулювання здійснюється «згори вниз» і ґрунтується на владно-імперативних засадах. Відтак публічно-правові галузі охоплюють інституції та інститути, що функціонують у «вертикальній площині» суспільних відносин, ґрунтуються на засадах влади і підпорядкування (субординації) суб'єктів відповідних правовідносин).

Диспозитивний метод (метод координації) характерний для регулювання на засадах формальної рівності, ініціативності та вільного

розсуду учасників відповідних відносин. На процес такого регулювання впливає активність учасників суспільних відносин, які регулюються за його допомогою. У характерних рисах диспозитивного методу проявляються особливості приватного права як наднаціонального феномену, що складається, передусім, із сукупності гуманітарних ідей, правових принципів, правил і норм, що стосуються визначення статусу і захисту інтересів окремої особи (людини).

Диспозитивний та імперативний методи у різному співвідношенні присутні у галузевих методах правового регулювання (цивільно-правовому та адміністративно-правовому).

Оскільки до сфери спорту належать різноманітні спортивні та «навколо спортивні» відносини, які за своєю сутністю є соціальними зв'язками по «горизонталі» та «вертикалі», природним є те, що для їхнього впорядкування використовують як диспозитивний, так і імперативний методи. Ця обставина дає підстави для висновку про відсутність єдиного методу правового регулювання відносин у сфері спорту.

Натомість, залежно від типу відносин, що регулюються і конкретних завдань можуть застосовуватися цивільно-правовий або адміністративно-правовий методи.

Намагання деяких науковців відшукати оригінальний метод правового регулювання, поки що виглядають мало продуктивними, оскільки, фактично, йдеться про нечітко структуровану суміш приватноправових та публічно-правових засобів впливу

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що спроби кваліфікувати комплексне правове регулювання спортивних відносин, як формування особливої сукупності норм – нової галузі права, є некоректним, оскільки з позицій «нормативістського» підходу «спортивного права», так само, як і багатьох інших аналогічних галузей права (ІТ-права, інформаційного права, Інтернет права, космічного права тощо) існувати не може.

У зв'язку з цим постає питання, чи може бути «спортивне право» визнане, якщо не самостійною, то, так званою, «комплексною» галуззю права?

Варто зазначити, що існування комплексних галузей права тривалий час залишається предметом дискусій¹.

¹ Хряпченко В.П. Від критеріїв поділу системи права на галузі до комплексних галузей права // Актуальні проблеми політики. – 2015. – Вип. 55. – С. 202-213; Миколенко А.І. Чи існують комплексні галузі права? // Правова держава. – 2003. – № 6. – С. 203-206.

Хоча з погляду загальної теорії права існування комплексних галузей можливе (Н.Крестовська), проте виправданим здається застереження, що вести мову про такі комплексні утворення правових норм варто стосовно не «галузей права», а «галузей законодавства». На такому методологічному підґрунті, М.В. Саннікова шляхом досить складних теоретичних побудов та аргументації доходить висновку, що «у випадку зі спортивним правом доцільно говорити про об'єктивне існування галузі законодавства і вирішувати проблеми правового регулювання суспільних відносин у сфері фізичного виховання та спорту через призму саме структури законодавства».¹ (Варто відзначити набагато більшу категоричність у цих питаннях російських авторів,² що, втім, не додає цій позиції зайвої переконливості).

Під таким кутом зору виправданою може здатися оцінка «спортивного права», як сукупності актів законодавства, що регулюють «спортивні відносини». Така сукупність актів, з певною мірою умовності може іменуватися «спортивне законодавство». Втім, така оцінка (так само як і найменування) нічого практично не дає, оскільки є лише констатацією певного стану речей.

1.2. Спортивне право як концепт: поняття та структура

Із врахуванням викладеного вище, можна зробити висновок, що спроби охарактеризувати «спортивне право» з погляду нормативістського праворозуміння приводять у глухий кут.

Однак негативну відповідь не можна визнати задовільною, оскільки це не відповідає запитам та очікуванням суспільства, де ідея «спортивного права» набуває дедалі більшого поширення.

Отже виходимо з доцільності вживання терміну «спортивне право», а відтак і правдивості твердження про існування «спортивного права».

¹ Саннікова М. В. Спортивне право: до постановки питання про виділення галузі [Електронний ресурс] // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2016. – Вип. 32. – С. 193-203. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2016_32_18

² Сердюков А. В. Спортивное право как комплексная отрасль законодательства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. – М., 2010. – 26 с.

Водночас, необхідно зробити важливе уточнення стосовно бачення сутності «спортивного права», яке полягає в тому, що останнє має характеризуватися не з позицій нормативістського праворозуміння, а під кутом зору соціально-правовим – як елемент соціально-політичного устрою та елемент суспільної свідомості.

З таких позицій право розглядається як концепт (*conceptus* – «думка, уявлення, поняття»), тобто як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з використанням терміну «право», супроводжують і характеризують його.

Відповідно «спортивне право» розуміємо як сукупність уявлень, понять, знань, асоціацій, емоцій, що виникають у зв'язку з правовим впорядкуванням суспільних відносин, у галузі (галузях), що прямо або по дотичній стосуються спорту.

Такий підхід дає можливість зняти проблеми методологічного характеру, котрі неминуче виникають при визначенні «спортивного права» на основі «нормативістського» бачення поняття та сутності права.

Розгляд «спортивного права» як концепту, не заперечує «нормативного» (законодавчого) наповнення цього поняття, але позбавляє необхідності оцінки його як системи правових норм, що утворюють жорстку ієрархічну структуру: галузь та підгалузі права, відповідні правові інститути тощо. Натомість, може йтися про «структуру «спортивного права», яка відображає систему «нормативного наповнення» цього концепту, тобто про структуру масиву законодавства, акти якого регулюють відносини у сфері спорту.

При цьому єдиним критерієм віднесення нормативного акту законодавства до «спортивного права» (котре, як зазначалося вище, є комплексною галуззю законодавства) може бути предмет правового регулювання, оскільки існування окремого, властивого лише цій галузі методу правового регулювання, поки що, не доведене.

Розмаїття відносин, пов'язаних зі сферою спорту, створює на практиці істотні незручності при пошуку актів законодавства, що застосовуються для регулювання того чи іншого виду таких відносин; пошуку та систематизації матеріалів практики; субсидіарному застосуванню норм законодавства, застосуванню аналогії закону тощо.

З огляду на цю обставину, необхідно визначити орієнтири для встановлення кола норм, які можуть бути віднесені до нормативного наповнення концепту «спортивне право».

На підставі проведеного дослідження можна сформулювати кілька принципово важливих тверджень.

Передусім, зазначимо, що некоректним є віднесення спортивного права до сфери суто приватної чи суто публічної. Так само, як і нема достатніх підстав вважати спортивне право «частиною вітчизняного приватного права» (М. Ткалич). Воно включає норми різних галузей права.

Разом із тим, виходимо з того, що за межами «спортивного права» знаходяться норми адміністративного, кримінального, митного, податкового тощо права, оскільки зазначені галузі, як управлінські та охоронні, можуть стосуватися різних видів суспільних відносин, забезпечуючи їхнє впорядкування та охорону.

Наступним кроком має бути розрізнення «спортивного права» у широкому та вузькому сенсі.

Під «спортивним правом» у широкому сенсі розуміємо сукупність усіх норм і правил, що регулюють діяльність у сфері спорту. Вони складають відносно інтегровану систему багаторівневого порядку, що містить приватноправові та публічно-правові елементи. Необхідність врахування приватноправового та публічно-правового забарвлення спортивних відносин має враховуватися, аби визначити пріоритетність інтересів (приватні чи публічні) і на цьому підґрунті особливості методів правового регулювання, що застосовуються.

Під «спортивним правом» у вузькому сенсі можна розуміти регулятивні норми (переважно цивільно-правові), що забезпечують впорядкування власне «спортивних відносин», на засадах «Дозволено все, що не заборонено законом». Такий підхід надає договору значення норми цивільного законодавства. Можна стверджувати, що саме за його допомогою складається основний масив норм, які можуть бути віднесені до власне «спортивного права».

Напрями регулювання «спортивного права (законодавства)» у вузькому сенсі виглядає наступним чином:

- 1) загальні положення цивільного законодавства, що стосуються спортивних відносин: засади правового регулювання; застосування аналогії закону та права; визначення підстав виникнення цивільних прав та обов'язків у сфері спортивних відносин; забезпечення самозахисту та захисту суб'єктивних прав; визначення правового режиму об'єктів цивільних прав, зокрема, земельних ділянок, прав інтелектуальної власності, інформації, як такого

об'єкту; правочини у галузі спортивної діяльності; представництво; захист особистих немайнових прав фізичної особи тощо;

2) положення цивільного законодавства, що стосуються суб'єктного складу спортивних відносин: про створення та припинення юридичних осіб у сфері спорту; норми, що опосередковують внутрішньо корпоративні відносини; захист прав корпорацій тощо;

3) положення цивільного законодавства, що стосуються прав інтелектуальної власності: визначення об'єктів прав інтелектуальної власності у сфері спорту; захисту прав інтелектуальної власності, норми про ліцензійні угоди тощо;

4) загальні положення цивільного законодавства, що стосуються договорів та положення, які стосуються окремих видів договорів у сфері спорту;

5) положення цивільного законодавства, що стосуються недовірливих відносин у сфері спорту: про оголошення винагороди, конкурсу тощо; діяльність у сфері спорту в інтересах іншої особи без повноважень; відшкодування шкоди, завданої у сфері спорту; повернення безпідставно отриманого (збереженого) майна у цій сфері тощо;

6) положення цивільного законодавства, що стосуються спадкування спортивного майна: спадкування інтелектуальної власності у цій сфері, авторських прав на них тощо; поділ успадкованих прав на спортивні винагороди між спадкоємцями; переходу таких прав за спадковим договором тощо;

Оскільки схожу структуру може мати не лише «спортивне право», а й інші подібні концепти (скажімо, підприємницького права, корпоративного права та ін.), доцільним є виокремлення «спортивного права у «спеціальному сенсі».

При цьому до відповідного нормативного масиву мають бути віднесені лише ті норми, що стосуються суто сфери спорту: відносини, що виникають при укладенні контрактів, створенні та використанні спортивного обладнання тощо.

З урахуванням викладеного вище «спортивне право» можна розглядати не тільки як концепт, але й як навчальну дисципліну, предметом вивчення якої є власне «спортивне право», як концепт, а також правові концепти, що виникають та існують у зв'язку з буттям (діяльністю) людини у сфері спорту.

Варто зазначити існування труднощів, зумовлених тим, що формування структури предмету «спортивне право» і методики

його викладання, може бути ускладнене надто широким розумінням цього концепту, що не дозволить «втиснути» його в межі навчального курсу. Тому здається доцільним вивчення «спортивного права», передусім у спеціальному сенсі цього поняття з тим, що «спортивне право» у його вузькому та широкому значеннях будуть вивчатися при відповідних спеціалізаціях за допомогою спеціальних курсів.

1.3. «Спортивне право» як навчальний предмет та наукова школа

У зв'язку зі стрімким розвитком спорту, появою великої кількості нових його видів, комерціалізацією і професіоналізацією спортивної діяльності, перетворенням спорту на потужну світову індустрію, все більшої актуальності набувають не лише питання правового регулювання відносин у сфері спорту, але й підготовка фахівців у відповідній галузі, а також забезпечення відповідного наукового та навчально-методичного підґрунтя для такої підготовки.

Що стосується вирішення першого зі згаданих завдань, то тут принципово важливим є визначення того, яких саме фахівців (якого спрямування) маємо готувати, а також кому ще (крім фахівців) потрібне знання спортивного права.

Як свідчать результати опитувань «спортивне право», передусім, цікавить дві категорії потенційних суб'єктів навчання.

По-перше, це професійні спортсмени (молоді люди, що прагнуть стати професійними спортсменами), тренери, спортивні функціонери та усі ті, кого цікавлять юридичні питання, з якими їм доводиться зустрічатися у сфері спорту.

По-друге, це студенти-юристи, які прагнуть опанувати знання у цій сфері з тим, щоб, набувши відповідних навичок, у майбутньому практикувати у сферах, пов'язаних зі спортом (передусім) та фізкультурою.

Цим, власне, визначається напрямки, обсяг та методика вивчення спортивного права.

Що стосується першої з названих категорій, то її представників цікавить широкий обсяг знань з питань управління фізкультурною та спортом, правове забезпечення створення та функціонування

інфраструктури фізкультури і спорту, підготовка спортивних кадрів, визначення правового статусу учасників спортивних відносин, захист їх прав та інтересів, відповідальність за порушення у сфері спорту, забезпечення соціальної захищеності спортсменів та інших учасників відносин у галузі фізкультури та спорту, вирішення відповідних спорів, юридичні аспекти міжнародних відносин у цій галузі тощо.

Цими запитами мають визначатися напрямки та характер вивчення спортивного права відповідних категорій «споживачів знань»: йдеться про отримання широкого обсягу знань про правове регулювання відносин фізкультури і спорту (точніше сказати, «відносин, пов'язаних зі сферою фізкультури і спорту», оскільки йдеться про відносини, що регулюються нормами різних галузей законодавства: конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, господарського, земельного, а також галузей процесуальних (цивільного процесуального, господарського процесуального, адміністративного процесуального) та ін.) Знань, не обов'язково глибоких, але насичених різноманітною супутньою інформацією, корисною з погляду можливості її практичного використання.

Що стосується другої категорії, тобто, правознавців (або майбутніх правознавців), які мають намір опанувати відповідні знання, аби у майбутньому практикувати у сферах, пов'язаних зі спортом та фізкультурою, то тут напрями вивчення «спортивного права» мають визначатися інакше.

Звісно, той, хто збирається практикувати як юрист у сфері фізкультури і спорту, мусить мати загальні уявлення про правове регулювання відносин у цій сфері.

Однак, слід зауважити, що ці загальні знання мають бути не оглядово-ознайомчого, а передусім, концептуального характеру: правознавець мусить уявляти в чім сутність феномену «спортивне право», чим «спортивне право» відрізняється від «спортивного законодавства», які відносини у сфері фізкультури і спорту можуть регулюватися актами законодавства (і якого саме), а які можуть впорядковуватися угодами між їхніми учасниками, внутрішніми нормами громадських організацій, правилами спортивної етики та моральності.

Крім того, необхідно враховувати, що, хоча підготовка «універсальних спортивних юристів», в принципі можлива, але така

«універсальність» може досягатися або шляхом наполегливої, самовідданої праці студента, або припускає засвоєння загальних засад правового регулювання у відповідній галузі з наступною поглибленою спеціалізацією за тими чи іншими напрямками.

Враховуючи, що вимоги «самозречувальної» праці з дуже великими обсягами навчального матеріалу від кожного студента можуть виявитися справою невдячною і недостатньо ефективною, оптимальним виглядає другий зі згаданих шляхів: вивчення загальних засад «спортивного права» (визначення об'єкту, методів, засобів правового впливу тощо) з наступним переходом до вивчення особливостей правового регулювання окремих груп відносин, пов'язаних зі сферою фізкультури і спорту: адміністрування, регулювання цивільних відносин, міжнародні зв'язки спортивних організацій тощо.

Відповідним чином визначається й методика навчання з акцентом більшою мірою на теоретичних положеннях менеджменту у першому випадку та на практично важливих питаннях здійснення та захисту цивільних прав і обов'язків учасників відносин, пов'язаних зі сферою фізкультури та спорту.

Кожний з названих підходів вимагає забезпечення тих, хто навчається, начальною та методичною літературою. Власне, такий процес і має місце у вітчизняній юриспруденції.

Так, для вивчення спортивного права з позицій підготовки «універсального» знавця відповідних норм та правил може стати у нагоді навчальний посібник А.М. Апарова «Спортивне право України», котрий вийшов друком у 2012 році. Названий посібник є зібранням узагальнених правових положень зі спортивного права України, в якому зроблена спроба всебічного і повного викладу всієї сукупності правових знань, що стосуються такого складного і специфічного суспільного явища, як спорт і фізична культура. Зокрема, у цьому посібнику аналізується поняття спортивного права та його місце серед інших юридичних наук, предмет і метод його регулювання, принципи спортивного права та фізкультурно-оздоровчої діяльності, спортивні правовідносини, суб'єкти фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, правовий режим майна у сфері фізичної культури і спорту, публічне управління у сфері фізичної культури та спорту в державі, правове регулювання соціальних та трудових відносин у сфері спорту, деякі аспекти майнових та

фінансових правовідносин у фізкультурно-оздоровчій та спортивній діяльності, з також питання організації та проведення спортивних змагань, спортивної метрології, основ спортивної медицини та допінгового контролю, спортивного процесу та юридичної відповідальності у спортивному праві.

Разом із тим, згаданий посібник А.М. Апарова висвітлює особливості правового регулювання відносин у сфері спорту більшою мірою з точки зору публічного права, тоді як головною тенденцією сучасного спорту є його комерціалізація і професіоналізація, спортивне право можна розглядати як інтегровану частину концепту приватного права. Відповідно, питома вага майнових відносин у сфері спорту стрімко збільшується, що, у свою чергу, тягне пропорційне зростання значення приватноправових норм для регулювання відносин у сфері спорту.

Врахування цієї обставини ставить на порядок денний підготовку посібника (навіть, низки посібників) з метою полегшити вивчення особливостей правового регулювання відносин, що складаються у сфері фізкультури і спорту. Власне, це видання також є одним з посібників згаданої серії, які планується присвятити актуальним приватноправовим аспектам спортивного права: професійному спорту, захисту прав учасників спортивних відносин, захист прав інтелектуальної власності у сфері спорту, відшкодування шкоди, завданої у сфері спорту та ін.

Матеріал цього посібника згрупований відповідно до програми курсу спортивного права у 11 розділів, поміж яких визначення поняття і сутності спортивного права, особливості управління фізичною культурою і спортом, суб'єкти і об'єкти спортивних відносин, договірні відносини у сфері спорту, правове регулювання спорту за кордоном тощо. При цьому автори посібника не просто проаналізували емпіричний матеріал, а запропонували власні шляхи вирішення певних проблем правового регулювання відносин у сфері спорту.

Поява цього навчального посібника стала закономірним результатом активізації інтересу до спортивного права, як сфери правового регулювання, галузі науки і навчальної дисципліни.

У зв'язку з останньою тезою постає питання про існування вітчизняної школи спортивного права.

1.4. Вітчизняна школа «спортивного права»: стан та перспективи

Як вже зазначалося, існування спортивного права, як концепту, як особливої сфери правового регулювання, наразі вже ні в кого не викликає сумнівів. Безперечно, ще довго триватимуть суперечки щодо визначення сутності спортивного права та його місця в системі права: представники публічно-правової науки наполягатимуть на визнанні спортивного права частиною публічного права, представники приватноправової науки наполягатимуть на приватноправовій сутності спортивного права, а хтось відстоюватиме комплексний характер спортивного права. Втім, попри розмаїття думок щодо визначення місця спортивного права в системі права, відносини, що складаються у зв'язку із здійсненням спортивної діяльності, об'єктивно існують, стрімко розвиваються і потребують свого врегулювання. Саме на це і спрямоване спортивне право, як особлива сфера правового регулювання, система правових норм, завданням якої є врегулювання суспільних відносин у сфері спорту.

З точки зору фігурантів «спортивного права» стан правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку зі здійсненням спортивної діяльності, наразі залишається недостатнім. Зокрема, на відміну від багатьох інших країн, в Україні наразі відсутній комплекс правових норм, спрямованих на регулювання відносин професійного спорту, а розробка спортивного кодексу, яку вже ведуть провідні спортивні держави, ще навіть не починалася. Досить популярним є твердження, що такий стан речей є одним з чинників того, що спорт в Україні розвивається не настільки швидкими темпами, як цього хотілося б, а тому слід активізувати активність законодавчої діяльності у цій сфері.

Водночас не можна зневажати й тією обставиною, що розвиток «спортивного права» відбувається завдяки такій властивості спорту, як здатність до саморегулювання). Завдяки цьому надзвичайно важливу роль у розвитку сучасного спорту відіграє договір, за допомогою якого відбувається впорядкування відносин, що складаються між юридично рівними учасниками спортивної сфери.

Вирішення проблеми, як першим, так і другим шляхом, вимагає активізації наукових досліджень, передусім, у сфері приватноправовій.

Якщо обґрунтованість удосконалення регулювання публічно-правових відносин та визначення змісту відповідних норм у галузі спорту є справою, швидше, економістів, соціологів тощо, то удосконалення правового регулювання у сфері приватноправовій потребує набагато більшої участі і зусиль правознавців. Це пов'язано з тим, що у цьому випадку йдеться не лише про законодавче впорядкування у певних формах відносно обмеженої кількості відносин у галузі фізкультури і спорту. Натомість, приватноправова сфера спорту припускає і встановлення самої можливості договірного регулювання, і визначення особливостей та змісту договорів у цій сфері, і казуїстичного аналізу практики (так званих, «кейсів»), і вирішення питань медіації, і багато чого ще, що складає теоретичне підґрунтя приватноправової складової спортивного права. Зазначене вище створює певне підґрунтя для формування відповідної правової школи, а ще більшою мірою – потребу у такій школі.

Зауважимо, що протягом останнього десятиріччя в Україні було захищено низку кандидатських дисертацій, присвячених проблемам спортивного права (головним чином, у його «приватноправовому секторі»): Це, зокрема, наступні дисертації: Г. Бордюгової «Міжнародне спортивне право як основа для формування національної галузі права «Спортивне право України»; М.А. Тіхонової «Непідприємницькі фізкультурно-спортивні організації як суб'єкти цивільного права»; М.О. Ткалича «Спортивні клуби, як учасники спортивних правовідносин»; Г.М. Гніздовської «Цивільно-правове регулювання суспільних відносин у сфері професійного футболу України», О.М. Залізко «Вирішення спорів, що виникають з міжнародних приватних спортивних відносин Спортивним арбітражним судом».

Дисертація С.А. Тіхонової містить комплексний аналіз підприємницьких фізкультурно-спортивних організацій як суб'єктів цивільного права. Значну увагу приділено дослідженню становлення та розвитку підприємницьких фізкультурно-спортивних організацій. Розкривається зміст та поняття підприємницької фізкультурно-спортивної організації, наводяться ознаки, що характеризують їх як юридичних осіб, розроблена класифікація цих організацій за різними критеріями та дається їх порівняльна характеристика. Досліджується поняття «правове становище підприємницьких фізкультурно-спортивних організацій», його елементи

та особливості, встановлюється місце зазначених організацій серед учасників цивільних правовідносин. Розкрито зміст складових правового становища непідприємницьких фізкультурно-спортивних організацій, а саме їх правоздатність та дієздатність, поняття «правовий режим майна непідприємницьких фізкультурно-спортивних організацій»¹.

Дисертація М.О. Ткалича містить комплексний аналіз правового становища спортивних клубів як учасників цивільних правовідносин. Значну увагу в дисертації приділено дослідженню становлення та розвитку спортивних клубів як учасників товарно-грошових відносин. Пропонується визначення поняття спортивного клубу та ґрунтовний аналіз юридично значущих ознак спортивного клубу, що характеризують його як юридичну особу приватного права. Здійснено детальну класифікацію спортивних клубів – учасників цивільних відносин. Значну увагу приділено встановленню проявів цивільної правоздатності та дієздатності спортивних клубів. Розкрито особливості участі спортивних клубів у договірних відносинах, надано авторські визначення понять «спортивний контракт», «трансферний контракт», «спонсорський контракт», здійснено їх юридичну характеристику. Розглядаються також особливості відшкодування шкоди, завданої спортивним клубом, а також особливостям розгляду спорів за участю спортивних клубів².

У дисертації О.О. Біляєва досліджується статус спортивних організацій приватного права, на підставі якого зроблена спроба теоретичного обґрунтування правового становища спортивної організації як суб'єкта цивільного права³.

Проблематика дисертації Г.М. Гніздовської вужча і присвячена спеціально питанням цивільно-правового регулювання суспільних відносин у сфері професійного футболу України⁴.

¹ Тіхонова М.А. Непідприємницькі фізкультурно-спортивні організації як суб'єкти цивільного права: автореф. дис ... канд. юрид. наук / М.А. Тіхонова – Харків : ХНУВС, 2009.

² Ткалич М.О. Спортивні клуби, як учасники спортивних правовідносин: автореф. дис ... канд. юрид. наук / М.О. Ткалич. – Одеса : ОНЮА, 2010.

³ Біляєв О.О. Спортивні організації як суб'єкти цивільного права : автореф. дис ... канд. юрид. наук / О.О. Біляєв – Харків : НУ ім. Я. Мудрого, 2015.

⁴ Гніздовська Г.М. Цивільно-правове регулювання суспільних відносин у сфері професійного футболу України: автореф. дис ... канд. юрид. наук / Г.М. Гніздовська – Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2014.

Дисертація Л.І. Заїченко також присвячена дослідженню специфічного кола питань: визначенню теоретичних засад формування господарсько-правової політики держави в сфері законодавчого забезпечення спортивної діяльності як господарської, а спортивних клубів – як суб'єктів господарювання¹, але також являє інтерес з погляду проблематики спортивного права.

На відміну від згаданих дисертацій, дослідження О.М. Залізко присвячене проблематиці не «внутрішньодержавних» спортивних відносин, а питанням вирішення спорів, що виникають з міжнародних приватних спортивних відносин Спортивним арбітражним судом².

Разом із тим, відзначаючи істотний внесок згаданих та інших науковців – авторів окремих публікацій проблем спортивного права, маємо зауважити, що сама по собі ця обставина ще не свідчить про існування вітчизняної школи спортивного права. Адже «правова школа» – це не просто сукупність публікацій кількох авторів на певну тематику, а цілеспрямовані узгоджені наукові дослідження правознавців, що виконується з використанням певного методологічного підґрунтя і спрямовані на досягнення певної наукової мети.

Оскільки сукупність згаданих ознак наукової школи у нашому випадку відсутня, можна зробити висновок, що вітчизняна школа спортивного права наразі ще не існує.

Разом із тим, ситуація у цій галузі виглядає не такою вже й поганою, а перспективи є досить оптимістичними, чому сприяють спільні зусилля правознавців-ентузіастів, які представляють Національний університет «Одеська юридична академія», Запорізький національний університет і Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака. Значною мірою завдяки скоригованим спільним зусиллям в Україні почала формуватися вітчизняна школа спортивного (приватного) права. Крім того, наукові пошуки професорів НУ «ОЮА» д.ю.н. Харитонова Є.О., д.ю.н. Харитонові О.І., д.ю.н. Шишки Р.Б., директора Центра спортивного права ЗНУ і НДІ ППП ім. академіка

¹ Заїченко Л.І. Спортивний клуб в системі господарсько-правових відносин: автореф. дис ... канд. юрид. наук / Л.І. Заїченко – Харків : НУ ім. Я. Мудрого, 2015.

² Залізко О.М. Вирішення спорів, що виникають з міжнародних приватних спортивних відносин Спортивним арбітражним судом: автореф. дис ... канд. юрид. наук / О.М. Залізко – Київ : КНУ, 2018.

Ф.Г. Бурчака к.ю.н. Ткалича М.О. активно підтримали к.ю.н. Гніздовська Г.М., к.ю.н. Тіхонова М.А. та молоді науковці Толмачевська Ю.О., Наставний І.В. та інші.

Одним із перших провідних вітчизняних навчальних і наукових центрів, що зацікавилися проблемами спортивного права, став Національний університет «Одеська юридична академія». Тут за ініціативи декана факультету цивільної і господарської юстиції доцента Д.О. Колодіна, за підтримки президента університету академіка С.В. Ківалова 2018 році було вперше на теренах України успішно запроваджено в навчальний процес вищого навчального закладу навчальний курс «Спортивне право» для студентів магістратури, який читає к.ю.н., доцент кафедри цивільного права Б.В. Фасій. У програму навчальної дисципліни включені теми щодо поняття та сутності спортивного права, суб'єктів спортивних відносин, встановлення та припинення майнових прав в сфері спорту, правові проблеми захисту прав учасників спортивних відносин, питання відповідальності в сфері спорту, механізм регулювання спорів, що виникають зі спортивних відносин тощо. Зауважимо, що даний навчальний курс може бути цікавим як спортивним юристам так і майбутнім професійним спортсменам.

Крім цього, того ж 2018 року під редакцією проф. Є.О. Харитонова вийшла перша колективна монографія «Спортивне право: актуальні проблеми», яка висвітила основні загальні аспекти регулювання відносин в сфері спорту.

Дисципліни які висвітлюють питання спортивного права вже багато років успішно викладаються і в провідних університетах світу. Зокрема, наприклад, в Іспанії на магістратурі викладається дисципліна під назвою «International Sports Law», де акцент, на відміну від вітчизняного підходу, зміщений саме на висвітлення питань правового регулювання відносин в сфері міжнародного спортивного права.

2018-й рік ознаменувався також появою першого в Україні Навчально-наукового Центру спортивного права. Створення Центру спортивного права стало можливим завдяки співпраці Запорізького національного університету та Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, директором якого став фахівець в сфері спортивного права к.ю.н., доцент кафедри цивільного права ЗНУ Ткалич М.О.

Першим вагомим результатом діяльності Центру стало проведення 19 жовтня 2018 року в Запорізькому національному університеті 1-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Спортивне право України: сучасний стан і перспективи розвитку», учасниками якої стали науковці та практики, які цікавляться проблемами спортивного права, з різних куточків України та з-за кордону.

Вже в січні 2019 року за підтримки віце-президента Національної академії правових наук України д.ю.н., професора, академіка Н.С. Кузнецової та завдяки плідній співпраці Національної академії правових наук України, Національного університету «Одеська юридична академія» та Центру спортивного права в Київському регіональному центрі НАПрН України було проведено круглий стіл на тему «Перспективи запровадження дисципліни «Спортивне право» в навчальний процес вищих навчальних закладів юридичного профілю в контексті реформи вищої освіти». Протягом роботи заходу обговорювалися такі теми: 1. Реформа вищої юридичної освіти: здобутки та перспективи; 2. «Спортивне право», як навчальна дисципліна, в контексті реформи вищої освіти; 3. Особливості формування професійних компетенцій студентів на сучасному етапі розвитку юридичної освіти. Координаторами круглого столу виступили д.ю.н., проф. Є.О. Харитонов, д.ю.н., проф. Р.Б. Шишка, к.ю.н., доцент М.О. Ткалич. У роботі круглого столу взяли участь науковці, юристи-практики, представники вищих навчальних закладів, представники органів державної влади і місцевого самоврядування тощо.

Наступними кроками на шляху формування цивілістичної вітчизняної школи спортивного права має стати видання низки вже згадуваних навчальних посібників у цій галузі, а також низки колективних монографій з цивілістичної проблематики у галузі спортивного права.

РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ В УКРАЇНІ

2.1. Форми управління фізичною культурою і спортом в Україні

У контексті характеристики саме управління, а тим більше його галузевих особливостей, найбільш доцільним видається розгляд трьох груп адміністративно-правових засобів: форм управління, методів управління та адміністративної відповідальності за проступки у досліджуваній сфері.

Під **формою** зазвичай розуміється зовнішній вигляд, контури, обрис предмета, обриси людської фігури або будь-яке зовнішнє вираження якогось змісту. У довідниковій філологічній літературі виділяється більше десяти значень цього слова¹. Якщо виходити із найбільш поширеного його трактування, то під формами публічного управління у галу фізичної культури і спорту слід розуміти способи зовнішнього вираження змісту відповідної владно-організуючої діяльності суб'єктів владних повноважень. Водночас, глибинне наукове пізнання форми певного, а тим більше соціального, явища, вимагає звернення до філософських напрацювань із відповідної проблематики, де «форма» (засіб існування змісту) трактується у подвійному значенні: як спосіб внутрішньої організації/буття та як спосіб зовнішнього вираження змісту. Перенесення відповідних досягнень діалектики в управлінське поле теж дозволяє виділити **дві форми** відповідної владної активності у галузі фізичної культури і спорту.

Перша – це форма внутрішнього буття, устрою та впорядкування управління; власне – це визнана вітчизняними фахівцями² процедурна форма. Зауважимо, що «внутрішня» позначає тут

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – Київ, Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

² Приймаченко Д. В. Адміністративна діяльність митних органів у сфері реалізації митної політики держави : дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07 / Дмитро Володимирович Приймаченко. – Дніпропетровськ, 2007. – 469 с.

онтологічний (в т.ч. організаційний), а не звичний векторний (у значенні вирішення апаратних завдань), аспект форми. Процедурна форм (вираження управління через адміністративні процедури) володіє вагомим інструментальним значенням: забезпечує дотримання прав і свобод громадян у процесі публічного управління, усесторонність, об'єктивність, повноту та своєчасність розгляду адміністративних справ, обґрунтованість правозастосовних актів владних органів, і відповідно – законність їх владно-організуючого впливу на суспільні відносини. Відсутність чіткої та зрозумілої процедури може мати два негативних наслідки. Перший – це неадекватне застосування матеріальної норми права, коли природно необхідний порядок управління утверджується неформально, що зазвичай супроводжується порушенням інших загальнообов'язкових приписів та в багатьох випадках є неприйнятним концептуально. Другий – ускладнена або взагалі неможлива реалізація правового припису¹. Саме тому навіть незначні неточності чи технічної упущення щодо правового регулювання процедур у сфері фізичної культури і спорту потребують обов'язкового виправлення (адже наявність довершеної процедури цілком справедливо визнається фахівцями ще й гарантією прав приватних осіб під час взаємодії із носіями владних повноважень). Приклад подібного технічного прорахунку знаходимо у процедурі визнання видів спорту в Україні², яка не містить загального строку відповідного провадження (наявні лише строки окремих стадій, які, втім, не обмежують час всієї процедури).

Друга – це форма управління у більш традиційному для адміністративного права розумінні: спосіб зовнішнього вираження управлінської активності. Якщо, наприклад, функції управління розкривають основні напрями цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на об'єкти управління, то форми управління – це шляхи здійснення такого цілеспрямованого впливу, тобто форми управління показують як практично здійснюється управлінська

¹ Проект Концепції реформування публічної адміністрації в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pravo.org.ua/files/stat/Concept_public_administration.pdf.

² Про затвердження Порядку визнання видів спорту, включення їх до Реєстру визнаних видів спорту в Україні, порядку його ведення : Наказ Міністерства молоді та спорту України від 27.01.2014 № 149. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0281-14>.

діяльність¹, посередністю чого вона може бути сприйнята/відчута об'єктом управлінського впливу. Зауважимо, що в працях, орієнтованих на застосування західного понятійно-категоріального апарату юриспруденції, останнім часом йде мова про «інструменти діяльності публічної адміністрації».

До **загальних рис форм** управління зазвичай відносять те, що вони:

- 1) є способом зовнішнього вираження діяльності органів публічного управління та їх посадових осіб;
- 2) залежать від змісту діяльності органів публічного управління та їх посадових осіб;
- 3) впливають на зміст діяльності органів публічного управління та їх посадових осіб;
- 4) обумовлені реалізацією завдань і функцій суб'єктів публічного управління в рамках їх компетенцій;
- 5) вимагають юридичної регламентації в більшості випадків;
- 6) вибір форм управлінської діяльності обумовлений специфікою мети, зумовлює найбільш ефективний варіант діяльності;
- 7) тягнуть за собою певні наслідки².

Відмічена роль форм залишається актуальною і для управління фізичною культурою і спортом в Україні, дозволяючи стверджувати, що форми хоча й є засобом зовнішнього «представлення» управлінського впливу, але невіддільні від характеру такого впливу; або як мінімум існує певний зв'язок між стилем владно-організуючого впливу та засобом його вираження (наприклад, адміністративний договір є первинно формою саме кооперативного адміністрування).

Форми управління традиційно **поділяються** залежно від наслідків на **правові** (які призводять до юридично значимих наслідків у галузі фізичної культури і спорту) та **неправові** (які не мають безпосереднього юридичного значення для досліджуваної сфери). При виділенні другої із названих груп акцент здійснюється саме на безпосередні наслідки, адже ці форми володіють опосередкованим юридичним значенням, виступаючи основою або прикладним організаційним супроводженням правових форм. Позначення ж

¹ Теория государства и права: учебник для вузов / под ред. проф. В.М. Корельского и проф. В.Д. Перевалова. – 2-е изд., изм. и доп. – М.: Издательство НОРМА, 2002. – 616 с.

² Столбовий В.М. Адміністративне право України: посібник для підготовки до іспитів / В.М. Столбовий. – К.: О.С. Ліпкан, 2010. – 160 с.

способів зовнішнього вираження публічного управління як «неправових» відображає властивості прямих результатів відповідних дій і не повинно сприйматись як ознака їх неправомірності.

За характером і правовою природою форми управління у галузі фізичної культури і спорту поділяються на: видання адміністративних актів, укладення адміністративних договорів, вчинення інших юридично значимих дій (правові форми), проведення організаційних дій, виконання матеріально-технічних операцій (неправові форми). Ця класифікація способів зовнішнього вираження управлінської діяльності становить собою схематичне моделювання реальності, що не виключає певної умовності, оскільки наявні й інші класифікації (за спрямованістю, колом осіб, суб'єктом складом, суб'єктом ініціювання, ступенем юридичного вираження, способом вираження тощо). Проте, основним є все-таки поділ за характером і правовою природою, яки передбачає виокремлення саме способів зовнішнього вираження, а не їх групування з точки зору спрямованості, суб'єктного складу тощо (які відображають ознаки змісту владно-впорядковуючого впливу).

Вчинення адміністративних актів – основна правова форма управління у галузі фізичної культури і спорту (та й в інших галузях теж). Детальна теоретична розробленість не виключає деяких суперечностей стосовно розуміння відповідної правової форми. Наприклад, останнім часом набуває поширення підхід, відповідно до якого «адміністративний акт» охоплює лише індивідуальні правозастосовні акти, а нормативні акти суб'єктів управління принципово трактуються в якості самостійної форми. Обґрунтовується відповідна позиція орієнтуванням на термінологію проекту Адміністративно-процедурного кодексу, чисельні показники (кількісне переважання індивідуальних правозастосовних актів) та понятійний апарат «більшості країн Європи»¹. Однак, вказані мотиви видаються доволі технічними, а узагальнення доктрини «більшості країн Європи» дещо однобічним. Так, німецький вчений Х. Меєр зазначає: «адміністративний акт є джерелом права, бо він, незалежно від правової основи, навіть у супереч їй, також спроможний утворити право, правове становище або обов'язок, які мають зобов'язальну силу»; подібне судження однозначно свідчить про визнання науковцем нормативних адміністративних актів.

¹ Тимошук В.П. Адміністративні акти: процедура прийняття та припинення дії : Монографія / В.П. Тимошук. – Київ : Конус-Ю, 2010. – 296 с.

Укладання адміністративних договорів також є формою управління у галузі фізичної культури і спорту. Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України, адміністративний договір – дво- або багатостороння угода, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди¹. У даній законодавчій дефініції знайшли відображення деякі із виокремлюваних науковцями основних ознак адміністративних договорів: однією із сторін завжди є суб'єкт владних повноважень, на реалізацію повноважень якого спрямовується угода; її зміст не повинен виходити за межі компетенції такого суб'єкта; існує законодавче обмеження у виборі контрагентів, волевиявленні щодо суттєвих умов договору; їх мета – задоволення публічних інтересів. Прикладами таких угод у досліджуваній сфері є:

1) Галузева угода між Міністерством молоді та спорту України та Профспілкою працівників культури України на 2017-2020 роки у молодіжній сфері, сферах фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання (від 28.02.2017 р.)², яка (окрім соціальних гарантій для працівників сфери) визначає ряд зобов'язань та напрямків співпраці сторін.

2) Договори про проведення експерименту щодо залучення Міністерством молоді та спорту України національних спортивних федерацій до організації та проведення спортивних заходів із відповідних видів спорту³, які передбачають делегування повноважень відповідних громадським об'єднанням.

¹ Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35 – 36, № 37. – ст. 446 (зі змінами).

² Галузева угода між Міністерством молоді та спорту України та Профспілкою працівників культури України на 2017-2020 роки у молодіжній сфері, сферах фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання від 28 лютого 2017 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.msp.gov.ua/news/10205.html>

³ Договір про проведення експерименту щодо залучення Міністерством молоді та спорту України національної спортивної федерації до організації та проведення спортивних заходів з важкої атлетики № 2/17/17 від 24 січня 2017 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/01/25/2/vajka_atletika.pdf ; Договір про проведення експерименту щодо залучення Міністерством молоді та спорту України національної спортивної федерації до організації та проведення спортивних заходів з хокею № 6/17/17 від 24 січня 2017 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.dsmsu.gov.ua/media/2017/01/25/5/hokei.pdf> та ін.

3) Угода про співробітництво в галузі молодіжної політики, фізичного виховання та спорту між Міністерством молоді та спорту України і Міністерством освіти Чорногорії від 13.06.2013 р.¹ та інші міжнародні міжвідомчі угоди про співпрацю.

Проведення організаційних заходів є однією з форм управлінської діяльності. Організаційні дії складають необхідний чинник управлінської діяльності в усій системі суб'єктів владних повноважень. Ці заходи здійснюються систематично, постійно й спрямовані на забезпечення чіткої та ефективної роботи відповідних систем управління. Безпосередніми організаційними діями можуть бути: а) роз'яснення змісту й мети законодавчих актів у сфері фізичної культури і спорту або тих чи інших фізкультурно-спортивних заходів; б) розроблення програм, підготовка та проведення нарад, конференцій тощо; в) вироблення пропозицій та рекомендації (в т.ч. фізкультурно-спортивними громадськими формуваннями) для суб'єкта владних повноважень.

Здійснення матеріально-технічних операцій є найоб'ємнішою частиною діяльності управлінського апарату з боку як її кількості, так і різноманітності. Матеріально-технічні операції носять допоміжний характер, їх основне призначення – обслуговування самого процесу управління, всіх інших форм управлінської діяльності. Вони створюють умови для використання інших форм роботи суб'єктів управління. В узагальненому вигляді матеріально-технічні операції – це підготовка матеріалів для видання юридичних актів, провадження діловодства, складання довідок, звітів, статистичних зведень тощо. Зараз під час здійснення матеріально-технічних операцій широко використовуються різноманітні засоби організаційної техніки, для державних потреб створюються комплексні інформаційно-аналітичні системи із застосуванням комп'ютерних систем². У спеціальній літературі (як один із поглядів), залежно від призначення та засобів виконання, виокремлюють такі матеріально-технічні операції: а) діловодські (всі операції, які пов'язано

¹ Угода про співробітництво в галузі молодіжної політики, фізичного виховання та спорту між Міністерством молоді та спорту України і Міністерством освіти Чорногорії від 13.06.2013 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/892_011

² Коваль Л.В. Адміністративне право України [Текст] : Курс лекцій / Л.В. Коваль. – К.: Основи, 1994. – 154 с.

з виготовленням документів органами управління та яким притаманний технічний характер – листування, передрук, розмноження тощо); б) безпосереднє виконання приписів правових актів, якщо воно має матеріальний (технічний) характер (операції про передачу засобів або майна і т.ін.); в) статистичні (збирання та оброблення статистичної інформації відповідно до встановлених правил); г) інформаційно-довідкові (складання та опрацювання доповідних записок, довідок за результатами перевірок, підготовка довідників і довідок про роботу органів управління, дача відповідних роз'яснень і консультацій на підставі інформаційних матеріалів); д) по систематизації матеріалів, у тому числі правових актів (створення комплексних інформаційно-аналітичних систем для державних потреб); ж) інформаційно-технологічні (впровадження інформаційних технологій у різних ланках управління).

З теоретичної точки зору видається цікавим згадати про такі **новітні форми** кооперативного управління як: адміністративні акти «за згодою» та фіктивні адміністративні акти. Перші являються собою одностороннє волевиявлення суб'єкта владних повноважень, що водночас вироблене із врахуванням позиції іншої сторони публічної взаємодії (об'єкта управлінського впливу) шляхом: отримання попередньої згоди приватної особи; отримання наступної згоди приватної особи^{1,2}. Другі втілюють на основі принципу мовчазної згоди та призводять до юридично значимих в галузевому управлінні наслідків без активних дій владної сторони (тому і «фіктивний», який насправді взагалі не видається, акт) і виділяються одним із дослідників у якості нової самостійної форми управління/адміністрування – «автоматичні правові механізми»³. Діюче законодавство у галузі фізичної культури і спорту на даний час

¹ Загальне адміністративне право як ідея врегулювання. Основні засади та завдання систематики адміністративного права / Е. Шмідт-Ассманн. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – К. : К.І.С., 2009. – 523 с.

² Яковлев І.П. Адміністративні акти «за згодою» у сфері державної митної справи / І.П. Яковлев // Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 22-23 квітня 2016 р. – Ужгород : Ужгородський національний університет, 2016. – С. 137-139.

³ Яковлев І.П. Форми і методи публічного адміністрування у державній митній справі [Текст] : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Яковлев Іван Петрович ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2016. – 223 с.

не передбачає застосування вказаних форм управління, проте зростання нерозпорядчих способів публічно-приватної взаємодії дозволяє передбачити ймовірність їх актуалізації. Зважаючи на перспективу утвердження принципу автономії спорту, не характерні для держави управлінські повноваження мають перейти до фізкультурно-спортивних громадських формувань або, як проміжний варіант, здійснюватися при більшому залученні громадськості та ширшому гарантуванні прав приватної сторони, що забезпечується названими новітніми формами управління. Так, впровадження автоматичного правового механізму у процедуру визнання видів спорту стало б захисним засобом від надмірного бюрократичного затягування провадження.

2.2. Методи управління фізичною культурою і спортом в Україні

Під **методом** зазвичай розуміється спосіб пізнавального пошуку або прийом (сукупність прийомів) якої-небудь діяльності, посередністю яких характеризується спосіб організації активності людини та досягнення її результатів, що почасти обумовлює характер останніх. Метод – систематизована сукупність кроків, які треба здійснити для виконання певної задачі, досягнення мети, це прийом або система прийомів, яка застосовується в будь-якій впорядкованій та системній діяльності.

Метод управління – це сукупність засобів і прийомів впливу на керований об'єкт для досягнення поставлених управлінських цілей¹. Серед надзвичайно широкого спектру існуючих дефініцій поняттям «метод державного/публічного управління» називають також спосіб практичної реалізації управлінських функцій шляхом організаційно-розпорядчого впливу суб'єкта управління на поведінку та суспільну діяльність керованого об'єкта з метою досягнення поставлених управлінських функцій² або способи та засоби

¹ Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади [Текст] : навч. посіб. / за заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. – Львів : Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2002. – 352 с.

² Малиновський В.Я. Державне управління [Текст] : навч. посіб. / В.Я. Малиновський. – Вид. 2-ге, доп. та перероб. – К. : Атіка, 2003. – 576 с.

досягнення поставлених управлінських цілей, що визначають якісний бік управління¹. Способи і прийоми аналізу та оцінювання управлінських ситуацій, використання правових і організаційних форм, впливу на свідомість та поведінку людей у керованих суспільних процесах, відносинах і зв'язках утворюють сутність поняття – методи управлінської діяльності².

На думку Г. Атаманчука, методи управлінської діяльності поділяються на **дві групи**: методи функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування; методи забезпечення реалізації цілей та функцій державного управління. До групи методів функціонування органів державної влади належать: методи математичного програмування, статистичні методи, системний та функціональний аналізи; методи теорії стратегічних ігор та статистичні теорії прийняття рішень; економіко-статистичне моделювання; графічні методи; методи роботи з інформацією; методи законотворчої, оперативно-виконавчої та правоохоронної діяльності; методи підготовки та проведення організаційних заходів; методи виконання та контролю. Група методів забезпечення реалізації цілей та функцій державного управління поділяються на: морально-етичні, соціально-політичні, економічні та адміністративні.

Більш детальну класифікацію знаходимо в праці В. Малиновського³, в якій автор розподіляє методи державного управління на **чотири групи**: адміністративні – розпорядчі, регламентаційні, нормативні; економічні – індикативне планування, державне регулювання, грошово-кредитна та фінансова політика, захист та заохочення конкуренції, ціноутворення, податкова система, економічне стимулювання; правові – правове регулювання, переконання і примус, субординація і координація; соціально-психологічні – соціальні, морально-етичні, психологічні.

Відтворюючи здобутки теорії управління, методи публічного управління у галузі фізичної культури і спорту можемо класифікувати на підставі різних критеріїв:

¹ Державне управління [Текст] : навч. посіб. / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко ; за ред. А.Ф. Мельник. – К. : Знання-Прес, 2003. – С. 102.

² Теория государственного управления [Текст] : курс лекц. / Г.В. Атаманчук. – 4е изд., стер. – М. : Омега- Л, 2006. – 584 с.

³ Малиновський В.Я. Державне управління... – 576 с.

- 1) за формою вираження (правові, неправові);
- 2) за ступенем владного впливу (імперативні, рекомендаційні, заохочувальні, уповноважуючі);
- 3) за суб'єктним складом (одноосібні, колегіальні);
- 4) залежно від правових властивостей (нормативні, індивідуальні);
- 5) залежно від ступеня врахування у владному впливі інтересів і правових можливостей його об'єктів (адміністративні, економічні) ¹.

Деякі з наведених підстав відносяться до сторонніх щодо методу характеристик – форми управління та її видів, класифікації диспозицій правових норм тощо. Однак, виокремлення адміністративних та економічних методів відбувається в результаті звернення безпосередньо до стилю застосовуваних способів впливу. Близьким до даної класифікації (або й тотожним) в юридичній літературі вважається також розподіл методів на прямі та непрямі. На думку Р.А. Калюжного, різниця між наведеними парами полягає в тому, що в другій методи розрізняються залежно від ступеня використання в управлінському впливі юридичної обов'язковості повноважень керуючого суб'єкта, а в першій парі методи розмежовуються залежно від ступеня врахування в управлінському впливі інтересів і правових можливостей керованих об'єктів ².

Метод прямого впливу характеризується такими ознаками:

- а) прямий вплив на волю;
- б) директивність, наказовий характер;
- в) однозначність команди, яка, як правило, не дає виконавцям можливості вибору варіанту поведінки;
- г) наявність великого адміністративного апарату, який контролює виконання команди і наділений повноваженнями застосовувати примусові заходи за невиконання.

¹ Шатило О.А. Опорний конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» (для студентів спеціальностей «Менеджмент організацій і адміністрування» та «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності») / О.А. Шатило ; Житомирський державний технологічний університет. – Житомир : Кафедра менеджменту організацій і адміністрування ЖДТУ, 2014. – 51 с.

² Адміністративне право України. Академічний курс : підручн. У 2-х томах : Т. 1. Загальна частина / В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк та ін. ; за ред. В.Б. Авер'янова. – Київ : Видавництво «Юридична думка», 2007. – 592 с.

Прикладами застосування такого методу є: затвердження державних стандартів у сфері фізичної культури і спорту, закріплення обов'язковості посади фахівця із фізичної культури у дошкільних та інших навчальних закладах, встановлення мінімальної норми рухової активності (кількості уроків фізкультури) в загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, атестація тренерів та спортивних суддів, видача дозволів, проведення обов'язкових заходів допінг-контролю тощо. Такі методи забезпечують більш швидке та достовірне досягнення бажаного результату, але виключають позитивну ініціативність та обтяжені необхідністю оперативного корегування у зв'язку із зміною адміністративної ситуації, а відповідно – необхідністю володіти актуальною та достовірною інформацією

Для методу непрямого впливу є характерним:

- а) вплив на волю особи здійснюється через створення ситуації, яка зацікавлює її в необхідній поведінці через інтереси, запити виконавця;
- б) у виконавця є право вибору відповідного варіанту поведінки;
- в) нормами права передбачається діючий механізм стимулювання (одержання прибутку, пільги тощо).

Методи непрямого впливу сприяють активності приватних осіб, але відтермінують і не безумовно гарантують бажаний результат; не вимагають регулярного контролю та розпорядчого втручання в управління. Прикладами таких методів є встановлення податкових пільг для юридичних та фізичних осіб, що здійснюють благодійну діяльність у сфері фізичної культури і спорту, пільг з оплати за користування комунальними послугами та спожиту електроенергії для закладів фізичної культури і спорту, спрощеного режиму кредитування для суб'єктів підприємницької діяльності, які здійснюють виробництво фізкультурно-спортивного спорядження та обладнання, надання фінансової підтримки закладам фізичної культури і спорту з бюджетів різних рівнів. Якщо держава у законодавчих актах передбачає пільгове оподаткування та кредитування, часткове або повне звільнення від сплати митних зборів, то це фактично еквівалентно наданню фінансової допомоги, оскільки дозволяє працювати спортивно-оздоровчим організаціям на більш вигідних економічних умовах, прямо брати участь у будівництві стадіонів, басейнів, спортивних і туристичних комплексів, обслу-

говувати великі змагання¹. До непрямих методів створення сприятливих умов для фізкультурно-спортивної діяльності слід віднести також затвердження Постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2015 р. № 496 переліку баз олімпійської та паралімпійської підготовки, що звільняються від сплати земельного податку² тощо.

Найбільш поширеним є поділ методів управління залежно від характеру їх впливу на волю і поведінку осіб (по іншому – за використовуваними мотиваційними засобами). Чимало вчених вважають даний поділ найважливішим; при цьому, деякі фахівці виділяють два основних (універсальних) методи – переконання та примус, інші ж схиляються до необхідності вести мову про три окремих базових методи – переконання, заохочення та примус.

Переконання – це основний адміністративно-правовий метод, який проявляється в різних роз'яснювальних, виховних, організаційних заходах для формування волі підвладного. Способами такого методу є навчання, пропаганда, роз'яснення, обмін досвідом тощо. Цей метод спрямований на забезпечення добровільного виконання вираженої в правових актах волі публічної адміністрації, що відбувається у результаті сприйняття та визнання особою цілей управління, коли необхідний варіант поведінки стає водночас і бажаним, а репрезентовані кожною стороною взаємодії волі й інтереси досягають єдності. Особи добровільно підпорядковуються правовим вимогам, якщо розуміють цілі й завдання владної діяльності, схвалюють їх, свідомо, активно беруть участь в їх здійсненні. Це означає, що за допомогою засобів переконання публічна влада досягла бажаного впливу на свідомість і волю людей і у них сформувалися необхідна увага, внутрішня переконаність у доцільності юридичних приписів, дій адміністрації³.

Як видається, більш теоретично виваженим є виокремлення **заохочення** в якості самостійного методу управління в галузі фізичної культури і спорту та відступ від його ототожнення із пе-

¹ Стахів І. Фінансування спортивно-оздоровчих послуг / І. Стахів // Вісник КНТЕУ. – 2015. – № 2. – С. 95–102.

² Про затвердження переліку баз олімпійської та паралімпійської підготовки, що звільняються від сплати земельного податку : постанова Кабінету Міністрів України від 17 липня 2015 р. № 496 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 60. – Ст. 1962.

³ Бахрах Д.Н. Административное право : учебник / Д.Н. Бахрах, Б.В. Россинский, Ю.Н. Стариков. – 3-е изд., пересмотр. и доп. – Москва : НОРМА, 2008. – 816 с.

реконанням. Фахівцями-адміністративістами цілком слушно виділяється ряд відмінних/особливих ознак заохочення: а) фактичною підставою для нього є заслуга або діяння, яке позитивно оцінюється суб'єктами влади; б) воно (як одиничний акт) пов'язане з оцінкою уже здійснених дій; в) його персоніфіковано, воно застосовується щодо окремих індивідуальних або колективних суб'єктів; г) воно проявляється у моральному схваленні, наділенні правами, пільгами, матеріальними цінностями та іншими благами¹. Натомість переконання орієнтовано на майбутню поведінку осіб, часто здійснюється неперсоніфіковано (загалом щодо громадськості) та не передбачає додаткових переваг-стимулів у вигляді покращення правового становища. Заохочення втілюється у вигляді: відзначення державними нагородами за видатні спортивні досягнення і значний вклад у розвиток фізичної культури і спорту; використання нагрудних значків, що свідчать про рівень спортивної і суддівської кваліфікації; застосування відомчих заохочувальних відзнак Міністерства молоді та спорту України. Так, Положенням про відомчі заохочувальні відзнаки Міністерства молоді та спорту України з метою заохочення та відзначення працівників апарату міністерства, підприємств, установ і організацій, віднесених до сфери його управління, а також інших працівників сфери молодіжної політики та сфери фізичної культури і спорту за значний особистий внесок у формування та реалізацію державної політики з питань молоді та спорту, багаторічну сумлінну працю, зразкове виконання службових обов'язків встановлено три види відомчих заохочувальних відзнак: «Подяка Міністерства молоді та спорту України» (працівникам, які мають стаж роботи не менше одного року), «Почесна грамота Міністерства молоді та спорту України» (працівникам, які мають стаж роботи не менше трьох років), «Нагрудний знак «Знак пошани» (працівникам, які мають стаж роботи не менше п'яти років)².

¹ Ківалов С.В. Адміністративне право України : навч. посіб. / С.В. Ківалов, Л.Р. Біла-Тіунова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Вид. 5-те, переробл. і доповн. – Одеса : Фенікс, 2011. – 399 с.

² Про встановлення відомчих заохочувальних відзнак Міністерства молоді та спорту України : Наказ Міністерства молоді та спорту України від 09.09.2013 № 180. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1670-13>

Примус традиційно розуміється як метод психологічного або фізичного впливу публічної адміністрації на поведінку людей з метою владного спонукання їх до чіткого виконання встановлених обов'язків, забезпечення правопорядку і законності. Заходи адміністративного примусу у галузі фізичної культури і спорту можна розподілити за загальноприйнятим підходом на: а) заходи адміністративного запобігання (наприклад, антидопінговий контроль); б) заходи припинення деліктів у галузі (наприклад, усунення спортсменів від змагань у разі виявлення корупційних правопорушень у спорті чи застосування заходів адміністративного забезпечення у процесі притягнення до відповідальності за адміністративні проступки у галузі; в) заходи відповідальності (застосування адміністративних стягнень). В.Б. Авер'янов зазначає, що окремі запобіжні заходи за своїм характером наближені до заходів адміністративного припинення, у зв'язку з чим у літературі не завжди однозначно вирішується питання про їх віднесення до відповідного виду примусу. Основним і єдиним критерієм відмінності тут є наявність або відсутність правопорушення¹.

Стосовно **контролю** у галузі фізичної культури і спорту залишаються справедливими всі адміністративно-правові розробки, доктринальні досягнення та теоретичні проблеми, які притаманні контролю як засобу забезпечення законності загалом: щодо співвідношення понять «контроль», «нагляд» та «моніторинг»; щодо широкого та вузького підходів до трактування контролю; стосовно видів контролю і процедур його здійснення тощо. Так, контроль у галузі фізичної культури і спорту повинен базуватися на основних науково обґрунтованих засадах оптимальної системи контролю², тобто відповідати принципам універсальності, постійності і оперативності, об'єктивності і безперервності, гласності, результативності, економічності, орієнтованості на людину³.

¹ Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. У двох томах : Том 1. Загальна частина / В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк [та ін.] ; за ред. В.Б. Авер'янова. – К. : Видавництво «Юридична думка», 2007. – 592 с.

² Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні / Володимир Миколайович Гаращук. – Х. : Фоліо, 2002. – 176 с.

³ Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / Ольга Федорівна Андрійко. – К. : Наук. думка, 2004. – 302 с.

Контроль у галузі фізичної культури і спорту залежно від мети і завдань його проведення поділяється О. Зяярним¹ на загальний (проводиться уповноваженими державними органами, до повноважень яких віднесено проведення перевірок різних сторін фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання: фінансовий контроль за витрачанням державних коштів на організацію спортивних заходів, контроль за ефективністю використання спортивних споруд, за організацією надання якісних фізкультурно-спортивних послуг тощо) та спеціальний (покликаний забезпечити відповідність спортивної діяльності особливим правилам, стандартам, вимогам – наприклад, антидопінговий контроль).

Інколи до методів управління галуззю фізичної культури і спорту зараховують також методи аналітичні, методи планування, соціально-психологічні, методи моделювання тощо. Як видається, відповідні способи стосуються організації пізнавального процесу (дослідження фізкультурно-спортивної сфери) та взаємодії в колективі (в т.ч. вироблення рішень), але не владного впливу на сектор суспільного життя; вважаючи їх явищами іншого рівня, не зараховуємо вказані ґносеологічні та організаційні методи до методів управління. Також, не можемо підтримати зарахування до системи методів управління методів правового регулювання^{2,3}. Останні являються самостійною, першочергово юридичною, а не управлінською, категорією, яка не повинна визнаватися тотожною до способів адміністрування, хоча й впливає на них.

¹ Зяярний О. Відсутність чітких механізмів контролю у спортивній сфері суттєво обмежує правовідносини сторін у цій галузі / О. Зяярний // Український юрист: журнал сучасного правника. – квіт. 2012 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.jurist.ua/?article/102>

² Жданова О.М. Управління фізичною культурою. Навчальний посібник для фізкультурних вузів. – Львів, 1996. – С. 13-15.

³ Козлов Ю.М. Методы управления народным хозяйством СССР / Ю.М. Козлов // Советское государство и право. – 1968. – № 4. – С. 68–77.

РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

3.1. Спортивні відносини

До «спортивних відносин» багато хто з правознавців відносить широке коло різноманітних відносин у галузі фізкультури і спорту, які регулюються нормами цивільного, господарського, адміністративного, трудового, податкового та ін. законодавства. Разом із тим, вітчизняними науковцями була висловлена пропозиція (котра здається достатньо раціональною і виваженою) щодо максимально спрощеного розуміння предмету спортивного права – «спортивних відносин», котрі визначають як суспільні відносини, що складаються у процесі спортивної діяльності та занять спортом (Р.М. Кацуба).

Хоча таке визначення спортивних відносин виглядає дещо «розмитим», однак шляхом систематичного тлумачення понять «спортивна діяльність» та «заняття спортом» можна визначити цілком придатне для вживання уявлення про коло суспільних відносин, які мають бути предметом «спортивного права».

Припускаючи можливість існування кожної зі згаданих позицій, з'ясуємо можливу однорідність відносин, що є тут предметом правового регулювання, а потім розглянемо обґрунтованість виокремлення відповідного правового масиву та ступінь його відокремленості. Адже будь-які зусилля законодавців створити галузь права чи законодавства не можуть завершитися успішно, якщо предметом регулювання слугують різnorідні відносини.

Співвідношення між «фізкультурно-спортивними відносинами» та «спортивними відносинами» виглядає як часткове накладення кіл, оскільки не всі «фізкультурні» відносини є «спортивними», і не всі «спортивні» – є «фізкультурними». Разом із тим, усі «спортивні відносини» можемо вважати частиною більш широкого поняття «фізкультурно-спортивні відносини».

Враховуючи викладене вище, «спортивні відносини» можна вважати відносно цілісним «єдиним» предметом правового регулювання лише з істотними застереженнями, що вже саме по собі

ставити під сумнів коректність постановки питання про розгляд «спортивного права», як окремої галузі права.

Необхідно розрізняти «спортивні відносини» і «відносини, пов'язані зі сферою спорту».

Головна відмінність між ними полягає в тому, що «спортивні відносини» не можуть існувати поза сферою спорту (наприклад, відносини, пов'язані з організацією і проведенням спортивних змагань, відносини оздоровчої фізкультури, фітнесу тощо), а якщо й існують, то набувають у цій сфері сутнісних особливостей, зумовлених властивостями сфери (наприклад, страхування життя та здоров'я, завдання шкоди джерелом підвищеної небезпеки під час змагань тощо).

Що стосується «відносин, пов'язаних зі сферою спорту», то вони є відносинами «універсальними», тобто такими, що можуть виникати у різних сферах буття, набуваючи найменування «спортивних» лише завдяки своєму існуванню у сфері спорту (наприклад, відносини власності на спортивні обладунки, договори їхнього відчуження тощо).

На практиці це означає, що спортивні відносини можуть регулюватися актами, передусім, цивільного та адміністративного законодавства, як двох основних регулятивних галузей вітчизняного законодавства. При цьому в цивільному законодавстві застосовуються, головним чином, засоби приватноправового регулювання внаслідок чого виникають правовідносини приватноправового типу, а у адміністративному – публічно-правового. Разом із тим, публічно-правові за своєю сутністю спортивні відносини, можуть складатися і в галузі цивільного права. Врахування цієї обставини має прагматичне значення, оскільки на практиці це означає, що такі відносини регулюються актами законодавства і не можуть бути змінені або припинені домовленістю їх учасників.

Відносини, пов'язані з реалізацією та захистом права власності на спортивні об'єкти, відносини інтелектуальної власності, договірні відносини у сфері спорту, спадкування спортивного майна за заповітом тощо, належать до приватноправової сфери правового регулювання. Вони можуть бути спортивними, але частіше є вагомими підстави кваліфікувати їх як «відносинами, пов'язаними зі сферою спорту».

Такі відносини переважно є регулятивними, але можуть також супроводжуватися цивільними організаційними відносинами (у випадку створення юридичних осіб тощо).

3.2. Цивільні правовідносини – пріоритетний тип правовідносин у сфері спорту

Вище йшлося про певну «розмитість» терміно-поняття «спортивні відносини», зумовлену тим, що ним охоплюється фактично уся сукупність відносин у сфері фізкультури та спорту.

Таке бачення цієї категорії та визнання «спортивного права» комплексною галуззю законодавства зумовлює «двоїстий» характер правовідносин, що виникають у цій сфері.

З одного боку, якщо ми визнаємо існування «спортивного права/законодавства», то маємо визнавати й існування «спортивних правовідносин». Але, водночас, якщо ми включаємо до «спортивного права» норми цивільного, адміністративного, господарського, трудового тощо законодавства, то маємо визнати, що врегульовані цими нормами відносини є, відповідно: цивільними, адміністративними, господарськими, трудовими тощо правовідносинами. Причому, тип правовідносин – приватний або публічний, характерні властивості конкретних правовідносин визначається саме «базовою» галуззю права: цивільним або адміністративним правом.

У свою чергу, пріоритетним типом тут є цивільні правовідносини, оскільки сама сутність спорту, як такого припускає рівність учасників цивільних відносин (за винятком адміністрування/державного управління).

Отже, що є цивільні відносини та правовідносини?

Відповідно до ст. 1 ЦК України предметом регулювання ЦК є особисті немайнові та майнові відносини. Перші не мають безпосереднього економічного змісту. Їх предметом є: ім'я, честь, гідність, ділова репутація, особисте життя, авторство на твори літератури, науки та мистецтва, свобода пересування та інші блага, невід'ємні від особистості. Деякі з особистих немайнових прав можуть належати також юридичним особам: право на честь, гідність, ділову репутацію, фірмове найменування, виробничу марку, товарний знак тощо. Майнові відносини наповнені безпосереднім економічним змістом, складаються стосовно матеріальних благ.

Цивільні правовідносини – це юридично впорядковані цивільні відносини, правові зв'язки, між юридично рівними суб'єктами, що є носіями цивільних прав і обов'язків.

Визначальні ознаки цивільних правовідносин:

- 1) вони є правовим зв'язком між юридично рівними суб'єктами, що в організаційно-правовому і майновому сенсі відокремлені один від одного;
- 2) ці суб'єкти є носіями цивільних прав та обов'язків щодо нематеріальних і матеріальних благ, які становлять цінність для них, як приватних осіб;
- 3) відносини їх учасників урегульовані на засадах ініціативи останніх, їх вільного розсуду, що ґрунтується на уповноважувальному характері норм цивільного права;
- 4) цивільні права і обов'язки виникають не лише з підстав, передбачених актами законодавства, але також на підґрунті загальних засад цивільного права;
- 5) захист цивільних прав і спонукання до виконання обов'язків здійснюється за допомогою заходів правового впливу, що застосовуються судом або уповноваженим учасником цивільних відносин.

Залежно від мети, функцій та завдань, які вони виконують, цивільні правовідносини можуть бути поділені на: 1) регулятивні; 2) організаційні; 3) охоронні.

Залежно від економічного змісту цивільні правовідносини поділяються на майнові та немайнові.

1. **Майнові правовідносини** мають економічний зміст. Їхнім об'єктом є майно (матеріальні блага). **Немайнові правовідносини** не мають безпосереднього економічного змісту. Вони бути поділені на такі, що пов'язані з майновими правами (право авторства), і такі, що з майновими правами не пов'язані (особисті немайнові права тощо).

2. За юридичним змістом цивільні правовідносини поділяються на абсолютні та відносні.

У **абсолютних правовідносинах** носієві права протистоїть невизначена кількість зобов'язаних осіб (правовідносини власності). У **відносних правовідносинах** правоможному суб'єкту протистоїть одна або кілька конкретно визначених зобов'язаних осіб.

3. За об'єктом та характером здійснення права цивільні правовідносини поділяються на речові та зобов'язальні.

Об'єктом речових правовідносин є речі (майно), а правоможний суб'єкт може здійснювати свої суб'єктивні права самостійно, без сприяння зобов'язаної особи (правовідносини власності,

сервітутні правовідносини тощо). **Зобов'язальні правовідносини** – це правовідносини, в яких об'єктом є дії (поведінка), а відтак правоможний суб'єкт для здійснення своїх цивільних прав потребує сприяння зобов'язаної особи..

4. Залежно від методу правового регулювання відповідних цивільних відносин, котрий включає як диспозитивні, так й імперативні елементи розрізняють правовідносини: а) імперативні; б) диспозитивні; в) змішані.

Особливості різних видів цивільних правовідносин відображаються в елементах його структури: 1) суб'єктах; 2) об'єктах; 3) змісті.

Центральною постаттю цивільних правовідносин є **фізична особа** – людина, що виступає як учасник цивільних відносин (ст. 24 ЦК). **Цивільна правоздатність, як здатність мати цивільні права і обов'язки**, є необхідною передумовою виникнення цивільних прав та обов'язків. **Дієздатність фізичної особи** – це її здатність своїми власними діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання (ст. 30 ЦК).

Суб'єктом цивільних правовідносин може бути також юридична особа, якою, згідно ст. 80 ЦК, вважається організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, яка наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. Згідно зі ст. 91 ЦК юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині. Разом із тим, обсяг цивільної правоздатності юридичної особи не є безмежним, оскільки визначається її установчими документами.

Органи юридичної особи формують і виражають її волю, тому саме через ці органи, за їх допомогою юридична особа здобуває цивільні права і набуває цивільних обов'язків. Разом із тим, особами, які реалізують дієздатність юридичної особи, можуть бути відповідно до частини 2 ст. 92 ЦК інші суб'єкти, які є її учасниками.

Стаття 83 ЦК передбачає такі форми юридичних осіб як: а) товариства; б) установи; в) інші форми, «встановлені законом» або прямо не заборонена законом.

Завдяки об'єкту правовідносин вони прив'язуються до системи реальних, життєвих відносин, до матеріальних та духовних цінностей суспільства.

Об'єкти цивільних прав (правовідносин) можуть бути визначені як матеріальні та (або) нематеріальні блага, з приводу яких складаються цивільні правовідносини. Об'єктами цивільних правовідносин можуть бути речі, дії (в тому числі послуги), результати дій, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, особисті немайнові блага.

У ст. 177 ЦК, об'єкти цивільних прав поділяються на такі види: 1) речі, щодо яких можуть виникати цивільні права і обов'язки, у тому числі гроші та цінні папери; 2) інше майно; 3) майнові права; 4) результати робіт; 5) послуги; 6) результати інтелектуальної, творчої діяльності; 7) інформація; 8) інші матеріальні і нематеріальні блага.

Юридичний зміст цивільного правовідношення – це права і обов'язки його суб'єктів (учасників). Оскільки ці права і обов'язки належать суб'єктам конкретних цивільних правовідносин, їх також іменують «суб'єктивними правами і обов'язками».

3.3. Підстави виникнення цивільних спортивних правовідносин

Підставами виникнення, припинення та трансформації правовідносин (юридичними фактами) визнаються обставини реального життя, з якими норми права пов'язують встановлення, зміну чи припинення правовідносин.

Наведене визначення поняття юридичного факту поєднує у собі два нерозривно пов'язаних моменти: матеріальний і юридичний.

З одного боку, це явище дійсності – подія або дія. У цьому сенсі йдеться про матеріальний, а точніше «реальний» факт.

Але, з іншого боку, цей реальний факт, будучи передбаченим нормою права, породжує відповідні правові наслідки, а тому є не просто «фактом реальності», а фактом юридичним.

Отже, **юридичні факти** – це обставини, що несуть в собі інформацію про стан суспільних відносин, які входять до предмету правового регулювання, причому лише такі обставини, що прямо

чи опосередковано зачіпають права та інтереси особи, суспільства, держави та соціально-публічних утворень¹.

Іноді для настання юридичних наслідків може бути достатньо наявності й одного юридичного факту (наприклад укладення договору суб'єктами цивільних відносин). Однак у реальній дійсності частіше має місце комплекс фактів, поміж яких розрізняють: 1) групу юридичних фактів; 2) юридичну (фактичну) сукупність.

Група юридичних фактів – це кілька фактичних обставин, кожна з яких зумовлює або може зумовити один і той же наслідок. Як правило, вона закріплюється в одній нормі і становить явища одного порядку.

Юридична (фактична) сукупність – це система юридичних фактів, пов'язаних між собою таким чином, що правові наслідки настають лише за наявності усіх елементів цієї сукупності. Отже, юридична сукупність охоплює взаємозалежні елементи, що окремо можуть взагалі не мати правового значення чи породжують не ті наслідки, яких прагнули суб'єкти права².

Поміж різновидів елементів юридичної сукупності особливе місце займають, так звані, юридичні стани, тобто обставини, що характеризуються відносною стабільністю і тривалістю терміну існування, протягом якого вони можуть неодноразово (у поєднанні з іншими фактами) спричиняти певні юридичні наслідки. Юридичний стан є за своєю суттю явищем статичним. Стаття 49 ЦК визначає акти цивільного стану як події та дії, які нерозривно пов'язані з фізичною особою і започатковують, змінюють, доповнюють або припиняють її можливість бути суб'єктом цивільних прав та обов'язків. Актами цивільного стану, зокрема, є народження фізичної особи, встановлення її походження, набуття громадянства, вихід з громадянства та його втрата, досягнення відповідного віку, надання повної цивільної дієздатності, обмеження цивільної дієздатності, визнання особи недієздатною, шлюб, розірвання шлюбу, усиновлення, зміна імені, інвалідність, смерть тощо. Деякі з актів цивільного стану підлягають державній реєстрації: народження

¹ Кикоть Г. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права // Право України. – 2003. – № 7. – С. 30.

² Исаков В.Б. Фактический (юридический) состав в механизме правового регулирования : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – Свердловск, 1975. – С. 13.

фізичної особи та її походження, громадянство, шлюб, розірвання шлюбу, зміна імені, смерть.

Аналіз наведеного переліку дає підстави для висновку, що такі обставини, за своєю природою стосуються не тільки сфери цивільного права, а навіть більшою мірою є актами публічного («адміністративного») стану. Так, набуття громадянства або вихід із громадянства не впливає за загальним правилом на цивільно-правовий статус фізичної особи, але істотно позначається на статусі адміністративно-правовому.

Враховуючи зазначене, доцільно розрізняти: 1) публічні акти юридичного стану; 2) приватні акти юридичного стану.

Завершуючи загальну характеристику юридичних фактів у правовідносинах, слід звернути увагу на принципово важливу відмінність у підходах до визначення їхнього значення та переліку в галузі приватного та публічного права.

Так, згідно зі ст. 11 ЦК цивільні права та обов'язки можуть виникати як з дій, що передбачені актами цивільного законодавства, так і внаслідок дій, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки. Це положення знайшло розвиток у ч. 2 ст. 11 ЦК, де підкреслюється відсутність вичерпного переліку підстав виникнення цивільних прав і обов'язків і наголошується, що останні виникають не тільки за прямо вказаних обставин, а й «з інших юридичних фактів».

Натомість у галузі публічного права юридичні факти мають бути точно визначені у нормах законодавства. Це означає, що, скажімо, правочин сторін, який у цивільному праві є найбільш поширеним видом юридичних фактів і, як правило, не потребує спеціального нормативного дозволу тощо, у праві адміністративному може мати місце лише у випадках і межах, спеціально передбачених у нормі права.

Оскільки юридичні факти становлять складне розмаїття життєвих обставин, які, крім того, можуть мати різне юридичне значення, складаючись у різні комбінації виникає необхідність їхньої систематизації та класифікації.

Класифікація юридичних фактів можлива за різними підставами, але найбільший інтерес становлять поділи на: 1) приватно-правові та публічно-правові (за ознакою галузевої належності); 2) позитивні та негативні (за ознакою пов'язаності правових на-

слідків з існуванням певного явища або з його відсутністю); 3) оформлені та неоформлені (за ознакою документального закріплення); 4) головні та підлеглі (головний факт найбільш повно відображає ситуацію, всі інші факти конкретизують юридично значущі деталі); 5) матеріальні та процесуальні. Цей перелік класифікацій юридичних фактів не є вичерпним і припускає поділ та групування останніх також за іншими ознаками.

З погляду практики найважливішим є поділ юридичних фактів у залежності від наявності та характеру вольового елемента, тобто, із врахуванням значення волі суб'єкта прав для виникнення, припинення або трансформації правовідносин.

Відповідно до цього критерію розрізняють дві групи юридичних фактів: дії та події.

Іноді ведуть мову не про «дії», а про «поведінку», «поводження», маючи на увазі, що останні охоплюють як дії, так і бездіяльність. Такий підхід, звісно, можливий, однак не має істотного практичного значення, оскільки у літературі поняття «дії» зазвичай вживається у широкому значенні як синонім «поводження», охоплюючи, таким чином, і бездіяльність у її побутовому значенні.

Отже будемо дотримуватися традиційного поділу юридичних фактів за вольовим критерієм на:

1) **дії** – обставини, що залежать від волі людини. Вони є різновидом правомірної свідомої поведінки, яка своїм вольовим характером відрізняється від інших виявів існування особи (рефлексів, інстинктів тощо);

2) **події** – обставини, які виникають та існують незалежно від волі людини і непідвладні їй. Останні мають юридичне значення у разі, коли вказані у актах законодавства або договорі як такі, що породжують правові наслідки. Події класифікують за різними ознаками: за походженням – природні (стихійні) і пов'язані з буттям та діяльністю людини (соціальні); за повторюваністю – унікальні й повторювані (періодичні); за тривалістю – миттєві і тривалі у часі (процеси); за кількістю учасників – персональні, колективні, масові; останні поділяють на події з визначеною і з невизначеною кількістю осіб, що беруть у них участь; за характером наслідків, що настали – на події оборотні та необоротні тощо¹.

¹ Кикоть Г. Проблема класифікації юридичних фактів у сучасній теорії права // Право України. – 2003. – № 7. – С. 32.

Дії (поведінка), зазвичай поділяються на:

- 1) правомірні, тобто такі, що не суперечать нормам права, дії, дозволені або не заборонені прямо нормами права;
- 2) неправомірні (правопорушення, делікти).

Оскільки у суспільстві на поведінку людини, зокрема, впливає право, то роблячи ті чи інші вчинки, вона співвідносить свої дії з вимогами правових норм, після чого виконує розпорядження останніх або порушує їх. Саме у залежності від результатів вибору особи йдеться про її правомірну поведінку або про правопорушення.

Правомірна поведінка може бути визначена як поведінка людей, що відповідає (не суперечить) вимогам правових норм.

У свою чергу, правомірні дії поділяються на:

– **юридичні акти** – дії суб'єктів права, спеціально спрямовані на встановлення, зміну, припинення тощо правовідносин. У залежності від того, якими суб'єктами вчиняються дії, юридичні акти можуть бути поділені на: 1) акти суб'єктів приватного права; 2) акти суб'єктів публічного права (акти законодавства, адміністративні акти – акти управління, судові акти – рішення, постанови, ухвали тощо);

– **юридичні вчинки** – дії, спеціально не спрямовані на настання юридичних наслідків, але породжують їх внаслідок прямої вказівки закону.

Вони, у свою чергу, можуть бути диференційовані у залежності від «питомої ваги» в них вольового елемента¹. Так, у деяких випадках наявність волі суб'єкта (а отже і наявність у нього дієздатності) не має жодного значення; в інших – виникнення чи зміна правовідносин залежить від дієздатності особи.

Щоб показати відмінність між видами дій, про які йдеться, наведемо кілька прикладів. Так, у деяких випадках наявність волі суб'єкта (наявність у нього дієздатності) абсолютно не має значення (наприклад, створення твору можливе і малолітньою особою). В інших випадках виникнення або зміна правовідносин залежить від дієздатності особи (наприклад, для виникнення зобов'язань з ведення справ без доручення необхідно, щоб особа, яка веде справи, була дієздатною). Разом із тим дії, вчинені без доручення, не є правочином, оскільки, як правило, не спрямовані спеціально на

¹ Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. – Вид. 2, перероб. і доп. – К.: Істина, 2009. – С. 109.

встановлення цивільних правовідносин. Їх мета – зробити послугу, захистити інтереси відсутнього господаря. Таким чином, хоча волевиявлення особи, яка веде чужі справи, має місце, але спрямоване воно не на встановлення цивільних правовідносин. Ці правовідносини можуть виникати як з волі сторін (у разі схвалення особою, чії справи ведуться, діяльності в її інтересах застосовуються правила про договір доручення), так і незалежно від їх бажання (обов'язок відшкодувати збитки, завдані втручанням у чужі справи, тощо).

З урахуванням вказаних відмінностей при характеристиці юридичних вчинків доцільно розрізняти: 1) вчинки вольові і 2) вчинки невольові.

Вольові юридичні вчинки здійснюються суб'єктом за наявності у нього волі діяти певним чином, однак без спеціального наміру створити для себе або інших осіб юридичні права й обов'язки. Водночас, такі свідомі, вольові дії породжують певні правовідносини незалежно від наміру на їх встановлення у особи, що діяла. Цим моментом вольові юридичні вчинки суттєво відрізняються від односторонніх правочинів. Характерною ознакою цих вольових вчинків є намір особи діяти тим чи іншим способом, без чого правовідносини, передбачені законом, не виникають. Тому суб'єктом правовідносин, що виникають з вольових юридичних вчинків, може бути тільки дієздатна особа.

Виокремлення **невольових юридичних вчинків** ґрунтується на припущенні, що воля особи, яка їх вчинила, взагалі не має значення: вже власне факт вчинення дій в силу припису закону тягне виникнення правовідносин.

Що стосується **неправомірних дій** (правопорушень, деліктів) як юридичних фактів, то вони характеризуються тим, що можуть бути тільки такими, що створюють правовідносини, у деяких випадках – такими, що змінюють їх, або такими, що перешкоджають виникненню правовідносин, але ніколи не бувають такими, що припиняють або поновлюють правовідносини.

РОЗДІЛ 4. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ – СУБ'ЄКТИ ВІДНОСИН У СФЕРІ СПОРТУ

4.1. Правовий статус спортивних клубів

Спортивний клуб є первинною ланкою організаційної системи спорту. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 р.¹ спортивні клуби є закладами фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток визначених напрямів фізичної культури і спорту, видів спорту, здійснюють фізкультурно-оздоровчу та/або спортивну діяльність, надають фізкультурно-спортивні послуги. Спортивні клуби діють на підставі статуту (положення) та реєструються у встановленому порядку. Засновниками спортивних клубів можуть бути фізичні та юридичні особи. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють діяльності спортивних клубів шляхом надання організаційної, методичної та іншої допомоги. Фінансування діяльності спортивних клубів здійснюється за рахунок коштів власника (засновника), інших джерел, не заборонених законодавством.

З одного боку, легальне визначення передбачає можливість обрання, фактично, будь-якої організаційно-правової форми існування спортивних клубів. Проте, з іншого боку, таке широке тлумачення поняття спортивного клубу звужує можливість чіткого визначення правового статусу спортивного клубу. Відповідно, виникає необхідність запровадження класифікації спортивних клубів із врахуванням підходів, що використовуються в чинному цивільному законодавстві та у цивілістичній доктрині.

Отже, переважна більшість спортивних клубів є юридичними особами. Відповідно до ст. 80 Цивільного кодексу України² юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому за-

¹ Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14. – С. 80.

² Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – С. 356.

коном порядку. Юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді.

Відповідно до ст. 81 ЦК України юридична особа може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна. Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Вочевидь, і спортивні клуби можуть бути створені у формі юридичних осіб як приватного, так й публічного права.

Юридичні особи приватного права створюються за ініціативою та з метою задоволення інтересів приватних осіб. Зокрема, футбольний клуб «Динамо «Київ» створений у формі товариства з обмеженою відповідальністю шляхом об'єднання фізичних осіб-асновників та їхнього майна. Головною метою створення цього спортивного клубу є здійснення підприємницької діяльності, спрямованої на задоволення інтересів власників клубу. Отже, цей клуб є юридичною особою приватного права.

Юридичні особи публічного права створюються за ініціативою держави (місцевих громад) та з метою задоволення публічних інтересів. Юридичні особи публічного права виконують спеціальні суспільно значущі функції, зокрема, – у сфері державного управління, соціального захисту, освіти, культури, спорту тощо. Для прикладу, Центральний спортивний клуб Збройних сил України (ЦСК ЗСУ) є державною організацією (установою). У статутних документах ЦСК ЗСУ¹ вказано, що він створений відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Положення про Міністерство оборони України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 671 (із змінами), та керівних документів Міністерства оборони України, з метою реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Збройних Силах України та забезпечення розвитку фізичної культури і спорту, визначених видів спорту серед військовослужбовців і членів їх сімей. Отже, метою діяльності цього клубу є задоволення некомерційних суспільних інтересів, відповідно він є юридичною особою публічного права.

Слід зазначити, що держава також має право створювати юридичні особи приватного права. Втім, у вітчизняному спорті практика створення таких юридичних осіб не є поширеною.

¹ Режим доступу: <https://www.cska.kiev.ua/iNdex.php/home/diialNist.html>

Незважаючи на те, що юридичні особи приватного права і юридичні особи публічного права мають різний правовий статус, як перші, так і другі беруть участь у цивільному обігові на диспозитивних засадах. Це правило закріплене в ст. 82 ЦК України, яка передбачає, що на юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах поширюються положення цього Кодексу, якщо інше не встановлено законом. Відповідно, юридичні особи публічного права, хоч і наділені адміністративно-розпорядчими повноваженнями, проте не можуть їх реалізовувати в межах цивільного обігу.

Щодо порядку створення спортивних клубів у формі юридичних осіб приватного і публічного права, то він є різним. Зокрема, юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до статті 87 Цивільного кодексу України. Тобто для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження. Зокрема, згідно даних відкритого реєстру Міністерства юстиції України ТОВ «Футбольний клуб «Динамо «Київ» було створене 11.03.2008 р.внаслідок перетворення ВАТ «Футбольний клуб «Динамо «Київ»¹. Відповідно до ч. 4 ст. 87 ЦК України, спортивний клуб було створено з моменту його державної реєстрації.

Юридична особа публічного права, натомість, створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Зокрема, ЦСК ЗСУ був заснований 15 грудня 1992 року згідно з директивою начальника Головного штабу Збройних Сил України № 115/1/7883 на базі 14 спортивного клубу армії Київського військового округу.

Наступним критерієм класифікації спортивних клубів є організаційно-правова форма, відповідно до ст. 83 ЦК України. Зокрема, наведена стаття кодексу передбачає, що юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом.

Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство

¹ Режим доступу: <https://usr.mi.gov.ua/ua/freesearch>

може бути створене однією особою, якщо інше не встановлено законом. Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі.

Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна. Особливості правового статусу окремих видів установ встановлюються законом.

Дійсно, спортивні клуби можуть бути створені у формі як товариств (корпорацій), так і установ. Зокрема, ТОВ «Футбольний клуб «Динамо «Київ» є товариством, а ЦСК ЗСУ – установою. ТОВ «ФК «Динамо «Київ» створене шляхом об'єднання трьох фізичних і трьох юридичних осіб та їхнього майна. Натомість, ЦСК ЗСУ було створено Міністерством оборони України шляхом виділення майна Київського військового округу. Хоча в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань і зазначено, що ЦСК ЗСУ є державною організацією, втім, за термінологією ЦК України зазначений клуб є класичною установою.

Щодо юридичних осіб, створених в «інших формах, встановлених законом», відповідно до ст. 83 ЦК України, то передовсім йдеться про організаційно-правові форми, передбачені в ГК України. Зокрема, однією з таких організаційно-правових форм, не передбачених в ЦК України, є підприємства. Прикладом саме підприємства-спортивного клубу є комунальне підприємство «Міський футбольний клуб «Металург» (м. Запоріжжя). Цей клуб було створено 31.05.2017 р. рішенням сесії Запорізької міської ради¹. В сезоні 2018/19 років КП «МФК «Металург» пройшов атестацію в якості професійного клубу і отримав право брати участь у змаганнях другої ліги чемпіонату України з футболу. При цьому, зазначений футбольний клуб є юридичною особою публічного права.

Щодо такої організаційно-правової форми, як товариства, то відповідно до ст. 84 ЦК України вони поділяються на підприємницькі та непідприємницькі. Товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його

¹ Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Металург_\(муниципальный_футбольный_клуб\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Металург_(муниципальный_футбольный_клуб))

розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи. А ст. 85 ЦК України встановлює, що непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Особливості правового статусу окремих видів непідприємницьких товариств встановлюються законом.

Отже, згадане вище ТОВ «ФК «Динамо «Київ» є підприємницьком товариством, створеним у формі товариства з обмеженою відповідальністю. Цікаво, що з 12 футбольних клубів – учасників української футбольної Прем'єр-ліги сезону 2018/19 років 9 створено у формі товариства з обмеженою відповідальністю. В цілому, така статистика збігається із загальними тенденціями в українській економіці, де переважна більшість юридичних осіб обрали в якості організаційно-правової форми саме товариство з обмеженою відповідальністю. Зокрема, за даними статистичної звітності станом на 1 вересня 2018 р. кількість юридичних осіб – товариств з обмеженою відповідальністю складає 613055. При цьому, загальна кількість юридичних осіб в Україні складає 1276994¹. Серед всіх провідних футбольних клубів лише ФК «Шахтар» (Донецьк) обрав таку організаційно-правову форму, як приватне акціонерне товариство.

Спортивний клуб може існувати, зокрема, у формі непідприємницького товариства. Цивільний кодекс України не встановлює вичерпного переліку непідприємницьких товариств. Правовий статус та особливості діяльності окремих видів непідприємницьких товариств врегульовано в Законі України «Про громадські об'єднання»², «Про свободу совісті та релігійні організації»³, «Про кооперацію»⁴ тощо.

¹ Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2018/ks_opfg/ks_opfg_0918.htm

² Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – С. 1.

³ Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23.04.1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – С. 283.

⁴ Про кооперацію : Закон України від 10.07.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – С. 35.

Спортивні клуби-непідприємницькі товариства можуть існувати у формі громадських об'єднань. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» передбачає, що громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а членами (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи.

Слід наголосити, що в Україні велика кількість спортивних клубів існують у формі громадських об'єднань (громадських організацій). Зокрема, два футбольні клуби з дванадцяти, що представляють українську футбольну Прем'єр-лігу, мають організаційно-правову форму громадської організації. Йдеться про ГО «Олімпік» (Донецьк) і ГО «Футбольний клуб «Маріуполь». Відзначимо, що професійний спорт є різновидом економічної діяльності. Так, ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» передбачає, що професійний спорт є комерційним напрямом діяльності у спорті, що пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку. При цьому, українська футбольна Прем'єр-ліга – це об'єднання професійних футбольних клубів. Відповідно, більш адекватною організаційно-правовою формою юридичної особи для учасників Прем'єр-ліги є підприємницьке товариство. Звичайно, не варто забувати про існування ст. 86 ЦК України, яка передбачає, що непідприємницькі товариства (кооперативи, крім виробничих, об'єднання громадян тощо) та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню. Проте, видається, що наведені вище футбольні клуби-громадські організації не здійснюють іншої діяльності, окрім як беруть участь у спортивних змаганнях. Крім того, всі суб'єкти професійного спорту мають бути

в рівних умовах, а правовий статус господарського товариства і громадської організації істотно відрізняється. Метою створення громадської організації є задоволення громадських інтересів. Видається, що громадські інтереси можуть бути задоволені в аматорському спорті, проте не у професійному. Вказане стосується і спортивних клубів, які не є підприємницькими товариствами, не передбачені в ЦК України, проте здійснюють свою діяльність на підставі ГК України. Зокрема, йдеться про комунальне підприємство «МФК «Металург» (Запоріжжя). В даному випадку більш доцільним було б обрати форму юридичної особи приватного права-підприємницького товариства, одним із акціонерів або учасників, за необхідності, була б місцева громада в особі комунальних органів.

Таким чином, за чинним цивільним законодавством України спортивні клуби можуть бути створені, фактично, у будь-якій організаційно-правовій формі. Найбільш прийнятною з точки зору ведення спортивного бізнесу організаційно-правовою формою спортивних клубів в сучасних умовах є підприємницьке товариство, а саме – товариство з обмеженою відповідальністю. Видається, що з розвитком професійного спорту і спорту загалом, було б доцільно збільшувати капіталізацію спортивних клубів та залучати додаткові інвестиції з використанням такої організаційно-правової форми, як акціонерні товариства. Щодо спортивних клубів, які не беруть участі в спортивному бізнесі, то для них найбільш доцільною організаційно-правовою формою є установа або непідприємницьке товариство у формі громадського об'єднання.

4.2. Правовий статус спортивних федерацій та спортивних ліг

Організаційну структуру вітчизняного спорту сформовано таким чином, що держава посідає в ній домінуюче становище. Такий інтервенціоністський підхід до побудови системи вітчизняного спорту зберігся ще з радянської доби. При цьому, слід наголосити, що в умовах важкої економічної ситуації, в якій наша країна перебуває перманентно, і хронічного недофінансування спорту, вкрай важливим є формування такої організаційної системи

спорту, чільне місце в якій посідає би спорт професійний. Саме професійний спорт, як різновид економічної діяльності, здатний акумулювати кошти, необхідні для розбудови не тільки, власне, професійного спорту, а й всієї системи вітчизняного спорту.

Отже, в нашій країні головною організацією, на яку покладено функцію розвитку спорту, є федерація з певного виду спорту. Хоча спортивні федерації і є громадськими організаціями, саме вони, разом із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, реалізують державну політику у сфері спорту.

Слід зазначити, що в деяких зарубіжних країнах немає ані федерацій з видів спорту, ані окремого органу влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Звичайно, перш за все, йдеться про США, оскільки саме в цій країні рівень розвитку спорту чи не найвищий у світі. Крім того, саме в США спорт перетворився на потужну індустрію. Отже, в цій країні домінує професійний спорт, відповідно всі функції з забезпечення функціонування та розвитку відповідного виду спорту, здійснюють професійні ліги. Передовсім це стосується командних видів спорту. Втім, в різних країнах світу все частіше з'являються та стрімко набувають популярності професійні ліги з індивідуальних видів спорту. Для прикладу можна навести Лігу професійної боротьби (ProWrestlingLeague), створену в Індії в 2015 році, яка всього за декілька років свого існування вже набула неабиякої популярності як в Індії, так і поза її межами.

Професійні спортивні ліги за кордоном створюються у формі комерційних організацій. Головною метою спортивних ліг є отримання прибутку. Фактично, спортивні ліги стали найуспішнішою формою існування бізнес-проектів. Зокрема, в 2017 році Національна баскетбольна асоціація (США) «заробила» 7,37 мільярди доларів. Середня річна зарплата гравця НБА в сезоні 2017/18 років склала 7,15 мільйона доларів¹. Саме професійні спортивні ліги організовують спортивний процес у відповідному виді спорту, зокрема, розробляють правила змагань, встановлюють вимоги до професійних клубів, регулюють відносини, пов'язані з переходом

¹ Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/675120/average-sports-salaries-by-league/>

спортсменів з одного спортивного клубу до іншого та відносити спортсмена зі спортивним клубом, регламентують діяльність спортивних агентів тощо.

В Україні спортивні ліги не мають такого статусу, як в іноземних країнах, а всі спортивні змагання відбуваються під егідою спортивних федерацій. Правовий статус спортивних федерацій визначено в Законі України «Про фізичну культуру і спорт». Отже, спортивні федерації (асоціації, спілки, об'єднання тощо) – це громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості, основними завданнями яких є:

- забезпечення інтересів членів відповідних спортивних федерацій у сфері спорту, в тому числі сприяння захисту їх соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних та інших інтересів;
- сприяння розвитку відповідного виду (видів) спорту шляхом участі у розробленні та виконанні відповідних програм;
- залучення різних груп населення до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності;
- сприяння підготовці спортсменів національних збірних команд та забезпечення їх участі в офіційних міжнародних спортивних змаганнях;
- організація та проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів;
- участь у здійсненні кадрового забезпечення розвитку відповідного виду (видів) спорту;
- сприяння розвитку міжнародного співробітництва у сфері фізичної культури і спорту.

Спортивною федерацією осіб з інвалідністю є спортивна федерація, в яку об'єднуються особи з інвалідністю з певною вадою здоров'я задля розвитку видів спорту осіб з інвалідністю.

Спортивні федерації діють на підставі статуту. У найменуванні спортивної федерації зазначається вид спорту, розвитку якого вона сприяє. У найменуванні спортивної федерації осіб з інвалідністю зазначається відповідна вада здоров'я. Спортивні федерації можуть мати всеукраїнський або місцевий статус.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, може надати спортивній федерації статус національної спортивної федерації.

Статус національної спортивної федерації надається лише одній спортивній федерації з відповідного виду спорту, яка має всеукраїнський статус.

Спортивні федерації із статусом національної спортивної федерації наділені делегованими повноваженнями відповідно до договору з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, а саме:

- забезпечують розвиток відповідного виду спорту;
- представляють вид спорту у відповідних міжнародних спортивних федераціях, перелік яких затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, з урахуванням пропозицій Національного олімпійського комітету України, Національного комітету спорту інвалідів України, Спортивного комітету України, та на міжнародних спортивних змаганнях;
- здійснюють у визначеному порядку організацію та проведення офіційних міжнародних спортивних змагань на території України та всеукраїнських спортивних змагань;
- інформують центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, про проведення всіх спортивних заходів та про рейтинг спортсменів за підсумками змагань.

Спортивні федерації із статусом національної спортивної федерації можуть отримувати з державного бюджету фінансову підтримку відповідно до закону на розвиток відповідного виду спорту, організацію і проведення спортивних заходів.

Щодо професійних спортивних ліг, то вони також починають з'являтися в нашій державі. При цьому, необхідно зазначити, що вітчизняні спортивні ліги мають інший правовий статус, аніж іноземні спортивні ліги. По-перше, вітчизняні ліги створюються у формі громадських організацій. Відповідно, зникає ключова ознака, яка відрізняє професійний спорт від інших видів спортивної діяльності, а саме – комерційний характер діяльності у сфері спорту. Адже головною метою створення спортивної ліги є отримання економічної вигоди від організації спортивного видовища. Натомість вітчизняні ліги, як громадські організації, фактично, дублюють функції відповідних федерацій з видів спорту. По-друге, правовий статус вітчизняних спортивних ліг не врегульований на норматив-

но-правовому рівні. Більше того, вітчизняний закон «Про фізичну культуру і спорт» взагалі не називає професійні спортивні ліги серед суб'єктів спортивної діяльності. Однак позитивний іноземний досвід свідчить про те, що саме професійні спортивні ліги, як комерційні організації, що включають до своєї структури професійні спортивні клуби, здатні найбільш ефективно регулювати відносини між собою та загалом впливати на розвиток відповідних видів спорту.

Цікаво, що в нашій країні існує ще й певна термінологічна плутанина, пов'язана з використанням терміну «спортивна ліга». Зокрема, не слід плутати професійні спортивні ліги, як юридичні особи, що організовують відповідні змагання, і ліги спортивних чемпіонатів, які проводяться, як правило, відповідними федераціями з виду спорту і мають такі назви, як вища ліга, суперліга, перша ліга, друга ліга, дитяча ліга, студентська ліга тощо. Суб'єктами, які здійснюють організацію змагань серед спортивних команд професійних спортивних клубів і являють собою об'єднання цих спортивних клубів, є саме професійні спортивні ліги-юридичні особи.

Найбільш відомою широкому загалу вітчизняною професійною спортивною лігою є громадська організація «Об'єднання професіональних (професійних-примітка авт.) футбольних клубів України «Прем'єр-ліга» (УПЛ). Українську футбольну Прем'єр-лігу було створено в 2008 році. Того ж року УПЛ увійшла до складу Федерації футболу України¹.

Зауважимо, що в Україні існує також Професіональна (професійна-примітка авт.) футбольна ліга України (ПФЛ). Згідно із статутом Професіональна футбольна ліга України є всеукраїнським спортивним неприбутковим об'єднанням професіональних футбольних клубів, діяльність яких спрямована на розвиток футболу в Україні, організацію та проведення Всеукраїнських змагань серед команд першої та другої ліг ПФЛ². Професійна(професіональна) футбольна ліга також входить до складу ФФУ.

Слід зазначити, що в історії українського спорту був випадок, коли професійна спортивна ліга відмовилася входити до складу національної федерації з виду спорту. Йдеться про «Українську

¹ Режим доступу: <https://www.upl.ua/ua>

² Режим доступу: http://pfl.ua/docs/statut_2016.pdf

баскетбольну лігу» (УБЛ). Цю громадську організацію було створено у 2008 році з метою організації змагань команд професійних баскетбольних клубів. При цьому, УБЛ не увійшла до складу Федерації баскетболу України, під егідою якої відбувалися ігри чемпіонату України з баскетболу у вищій лізі. Таким чином, протягом 2008 року існувало два чемпіонати вищого баскетбольного дивізіону, організовані УБЛ і ФБУ. При цьому, саме УБЛ запровадила низку заходів, які були покликані збільшити видовищність вітчизняного баскетболу. Втім, вже 2009 року УБЛ припинила своє існування. Того ж року провідні баскетбольні клуби України об'єдналися в Асоціацію баскетбольних клубів України «Суперліга», а ігри вищого національного дивізіону з баскетболу (також – «Суперліга») стали проходити під егідою ФБУ.

Правовий статус вітчизняної професійної спортивної ліги проаналізуємо на прикладі ПФЛ.

Зокрема, ПФЛ є об'єднанням клубів зі статусом юридичних осіб за галузевим та адміністративно-територіальним принципом, що діють відповідно до своїх статутних цілей і завдань, яке створене і функціонує у відповідності до Конституції України, Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України та інших законодавчих актів України, статутних і регламентних вимог ФІФА, УЄФА, ФФУ, а також статуту ПФЛ.

ПФЛ є юридичною особою, володіє відокремленим майном на праві власності, має самостійний баланс, набуває майнові, особисті немайнові права та обов'язки, відкриває рахунки в банківських установах у національній та іноземній валюті, може бути позивачем, відповідачем та третьою особою в суді, вправі укладати будь-які правочини, що не суперечать законодавству та статуту ПФЛ як в Україні, так і за кордоном.

Мета діяльності ПФЛ – постійне вдосконалення організаційних засад професійного футболу України та створення належних умов для його подальшого розвитку.

Основними цілями діяльності ПФЛ є: удосконалення засобів і методів проведення Всеукраїнських змагань з футболу серед команд клубів ПФЛ; участь у впровадженні єдиної державної політики розвитку футболу; створення умов для підвищення соціального статусу професіонального футболу; удосконалення правових

засад функціонування професіонального футболу; удосконалення системи підготовки резервів футболістів для професіонального футболу; приведення матеріально-технічної бази та інфраструктури членів ПФЛ у відповідність до вимог Положення ФФУ про атестацію футбольних клубів України; запобігання будь-яким діям чи бездіяльності, що можуть поставити під загрозу чесне проведення матчів чи змагань або спричинити зловживання у футболі; забезпечення розвитку футболу в Україні в дусі взаємної поваги, взаєморозуміння та чесної гри, без дискримінації за політичними міркуваннями, ознаками статі, віросповідання та раси, запобігання вживанню допінгу та інших заборонених речовин суб'єктами футболу; сприяння гідному представництву України у міжнародному футбольному співтоваристві.

ПФЛ має такі завдання: брати участь у розробленні та виконанні програм розвитку професіонального футболу; забезпечувати високу ефективність організації та проведення змагань з футболу серед команд клубів ПФЛ на основі координації та поєднання спортивної діяльності клубів; сприяти взаємозв'язкам між професіональними клубами та збірними командами України; надавати допомогу клубам з питань виконання ними статутних завдань; забезпечувати виконання Положення ФФУ про атестацію футбольних клубів України; удосконалювати між клубами співробітництво, взаємодію та взаєморозуміння, що виключають будь-яку дискримінацію; сприяти створенню конкурентного середовища у змаганнях ПФЛ на основі чесної спортивної боротьби та підвищення якості гри; вживати заходів щодо стимулювання інтересу вболівальників до футболу, створення найкомфортніших умов їхнього перебування на стадіонах під час матчів; впроваджувати спільно з органами Міністерства внутрішніх справ України та іншими органами центральної та місцевої виконавчої влади заходи з удосконалення питань забезпечення громадського порядку та безпеки на стадіонах та прилеглий території до, під час та після проведення футбольних матчів; надавати практичну допомогу клубам з питань їхньої спортивної діяльності; піклуватись та надавати соціальну допомогу ветеранам футболу; вживати заходів щодо розвитку дитячо-юнацького футболу в структурах професіонального футболу; сприяти поширенню інформації щодо стану та розвитку професіонального футболу в Україні, обміну досвідом, зокрема, організації конфе-

ренцій, семінарів для тренерів та інших фахівців, які працюють в системі професіонального футболу; забезпечувати дотримання клубами статутних і регламентних документів ФІФА, УЄФА та ФФУ; представляти футболістів, тренерів та інших фахівців футболу до нагород, заохочень і присвоєння почесних звань; забезпечувати виготовлення офіційної нагородної, пам'ятної атрибутики та сувенірної продукції ПФЛ; здійснювати правочини стосовно співпраці та партнерства з юридичними особами, метою яких є популяризація професіонального футболу, обмін досвідом, вжиття заходів щодо підвищення рівня організаційного та інформаційного забезпечення проведення змагань, отримання додаткових матеріальних, інформаційних та організаційних ресурсів для виконання статутних завдань ПФЛ; делегувати своїх представників до складу консультативно-дорадчих органів, що утворюються при державних органах.

ПФЛ є колективним членом ФФУ, будує свої відносини з нею на основі взаємної поваги, чесності, справедливості та виконує рішення ФФУ з питань управління футболом в Україні, а також визнає: ФФУ як єдину організацію, визнану та уповноважену ФІФА, УЄФА та державою в особі органів виконавчої влади, здійснювати у повному обсязі управління футболом в Україні, наділену ними виключним правом організації та проведення змагань з футболу і представництва України в міжнародних спортивних організаціях та міжнародних змаганнях з футболу; що питання організації і проведення арбітражу, контролю за організацією та проведенням змагань, інспектування, допінг-контролю змагань з футболу, атестування професіональних футбольних клубів є виключною компетенцією ФФУ в особі її відповідних комітетів.

Як бачимо, ключові повноваження у сфері організації спортивної діяльності в Україні покладено на відповідні національні федерації з видів спорту. Професійні спортивні ліги, в свою чергу, займають підпорядковане становище і, фактично, дублюють функції відповідних спортивних федерацій. Правовий статус вітчизняних професійних спортивних ліг, які є громадськими організаціями, істотно відрізняється від статусу іноземних ліг, які створені у формі комерційних організацій і діяльність яких спрямовано на отримання економічного ефекту від організації спортивного видовища.

4.3. Особливості правового статусу комерційних і некомерційних спортивних організацій

Окрім спортивних клубів, спортивних федерацій та спортивних ліг учасниками відносин у сфері спорту є ціла низка інших спортивних організацій. Кожна з цих організацій представляє один із сегментів вітчизняної системи спорту, а саме – приватний, громадський або державний (комунальний). В переважній більшості приватні спортивні організації є комерційними юридичними особами. В свою чергу, громадські і державні спортивні організації, переважно, є некомерційними спортивними організаціями. При цьому, як було зазначено в попередніх підрозділах, чинне законодавство не забороняє громадським організаціям брати участь у заходах, що відбуваються в професійному спорті. Проте, участь некомерційних юридичних осіб у спортивному бізнесі суперечить меті створення таких юридичних осіб (задоволення громадських інтересів) і ставить інших учасників професійного спорту (переважно – підприємницькі товариства) в нерівне становище, адже формальні вимоги до громадських об'єднань істотно нижчі, а система оподаткування таких організацій простіша. Видається, було б доцільним обмежити участь громадських об'єднань у професійному спорті. Звісно, таких обмежень не має бути в аматорському спорті.

Отже, правовий статус комерційних і некомерційних спортивних організацій істотно відрізняється.

Комерційні спортивні організації, переважно, створюються в організаційно-правовій формі підприємницьких товариств. Перш за все, йдеться про юридичних осіб – учасників відносин у сфері професійного спорту. Зокрема, десять з дванадцяти футбольних клубів української Прем'єр-ліги створені у формі господарських товариств. При цьому, як було зазначено раніше в прикладі з ГК «МФК «Металург» до комерційних юридичних осіб – суб'єктів відносин у сфері професійного спорту закон наразі не забороняє відносити, зокрема, й комунальні та державні підприємства, які є суб'єктами публічного права. Крім того, до видів підприємницьких товариств ЦК України відносить й виробничі кооперативи. Звичайно, що така організаційно-правова форма не є характерною для спортивних організацій, проте Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань містить інформацію,

зокрема, й про такі юридичні особи (наприклад, виробничий кооператив «ФІС» (фізкультура і спорт) по фізкультурно-оздоровчій роботі (Кооператив «ФІС», ЄДРПОУ 02018642)¹.

Слід зазначити, що Закон України «Про фізичну культуру і спорт» до учасників відносин у сфері спорту відносить також різноманітні фізкультурно-оздоровчі заклади (центри, комплекси, клуби, студії тощо). Такі заклади також можуть бути організовані у формі підприємницьких товариств або в інших формах, передбачених чинним законодавством (наприклад, у формі підприємств). Діяльність таких організацій полягає в наданні різноманітних фізкультурно-спортивних послуг широкому колу фізичних і юридичних осіб.

Некомерційні юридичні особи можуть бути створені у формі непідприємницьких товариств (переважно, громадських об'єднань) та установ (державних, комунальних і приватних).

ЦК України не забороняє непідприємницьким товариствам та установам здійснювати комерційну діяльність, проте передбачає, що така діяльність має здійснюватися поряд з іншою, основною їхньою діяльністю, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню. Як приклад, знову можемо звернутися до ЦСК ЗС України, головною метою якого є забезпечення розвитку фізичної культури і спорту серед військовослужбовців. Комерційна діяльність для такої установи є допоміжною, другорядною.

Крім організаційно-правової форми серед відмінностей між комерційними та некомерційними юридичними особами слід також назвати джерела формування майна. Зокрема, якщо для комерційних юридичних осіб головним джерелом формування майна є комерційна діяльність, то для некомерційних юридичних осіб таким джерелом виступають внески засновників (учасників, членів).

Слід зазначити, що Закон України «Про фізичну культуру і спорт» прямо називає цілу низку установ і громадських організацій, які виконують соціально важливі функції.

Зокрема, до установ належать дитячо-юнацькі спортивні школи. Відповідно до ст. 10 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» дитячо-юнацькі спортивні школи є позашкільними навчаль-

¹ <https://usr.miN.gov.ua/ua/freesearch>

ними закладами спортивного профілю – закладами фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту, визнаному в Україні, створюють необхідні умови для гармонійного виховання, фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, змістовного відпочинку і дозвілля дітей та молоді, самореалізації, набуття навичок здорового способу життя, підготовки спортсменів для резервного спорту.

Засновниками дитячо-юнацьких спортивних шкіл можуть бути, зокрема: центральні органи виконавчої влади; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування; фізкультурно-спортивні товариства, інші громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості; підприємства, установи, організації України та їх об'єднання; громадяни України.

Фінансування дитячо-юнацьких спортивних шкіл здійснюється відповідно за рахунок коштів власника (засновника), відповідного бюджету, інших джерел, не заборонених законодавством.

Також до установ слід віднести спеціалізовані навчальні заклади спортивного профілю. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» вони є закладами фізичної культури і спорту, які забезпечують відбір та спортивну підготовку найобдарованіших дітей та молоді, створюють умови для розвитку їхніх індивідуальних здібностей з метою досягнення високих спортивних результатів та поповнення національних збірних команд у поєднанні із здобуттям учнями та студентами відповідної освіти.

Засновниками спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю відповідно до закону можуть бути, зокрема: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти; центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування.

Фінансування спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю здійснюється за рахунок коштів відповідного бюджету, інших джерел, не заборонених законодавством.

Ще одним різновидом спортивних установ є школи вищої спортивної майстерності, якими відповідно до ст. 12 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», є заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують підготовку спортсменів резервного спорту та спорту вищих досягнень шляхом проведення постійно діючих

навчально-тренувальних зборів та участь спортсменів у відповідних змаганнях.

Засновниками шкіл вищої спортивної майстерності можуть бути, зокрема: центральні органи виконавчої влади; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування; фізкультурно-спортивні товариства.

Фінансування шкіл вищої спортивної майстерності здійснюється відповідно за рахунок коштів власника (засновника), відповідного бюджету, інших джерел, не заборонених законодавством.

Наступним різновидом установ є центри олімпійської підготовки. Стаття 13 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» передбачає, що центри олімпійської підготовки – це заклади фізичної культури і спорту, які забезпечують підготовку спортсменів національних збірних команд з олімпійських видів спорту шляхом проведення постійно діючих навчально-тренувальних зборів на спортивних спорудах, де створені умови для проживання, харчування спортсменів, належного медичного та наукового забезпечення їх підготовки, та участь спортсменів у відповідних змаганнях.

Засновниками центрів олімпійської підготовки можуть бути, зокрема: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування; спортивні федерації, фізкультурно-спортивні товариства, інші громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості; вищі навчальні заклади, підпорядковані центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту.

Фінансування центрів олімпійської підготовки здійснюється за рахунок коштів власника (засновника), інших джерел, не заборонених законодавством. Фінансування державних та комунальних центрів здійснюється за рахунок коштів відповідного бюджету.

До установ у сфері спорту також слід віднести центри студентського спорту вищих навчальних закладів, центри фізичного здоров'я населення та центри фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю.

Серед громадських об'єднань у сфері спорту, перш за все, слід назвати фізкультурно-спортивні товариства. Це громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості, основними завданнями яких є: сприяння реалізації державної політики у сфері

фізичної культури та спорту; організація фізкультурно-оздоровчої діяльності, зокрема за місцем роботи громадян; забезпечення розвитку визначених напрямів спорту.

Всеукраїнські фізкультурно-спортивні товариства: діють на території України, мають місцеві осередки у більшості областей (зокрема колективи фізичної культури і спортивні клуби); можуть бути засновниками закладів фізичної культури і спорту, зокрема дитячо-юнацьких спортивних шкіл, відповідних підприємств; власниками спортивних споруд та іншого майна; можуть створювати штатні спортивні команди резервного спорту у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; співпрацюють з центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, іншими центральними органами виконавчої влади, відповідними структурними підрозділами місцевих державних адміністрацій та органами місцевого самоврядування, іншими громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості на підставі договорів, що укладаються відповідно до законодавства.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть надавати за рахунок коштів місцевих бюджетів фінансову підтримку осередкам всеукраїнських фізкультурно-спортивних товариств, зокрема для проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, їх діяльності та для діяльності заснованих ними дитячо-юнацьких спортивних шкіл.

Наступний різновид громадських об'єднань у сфері спорту – спортивні федерації (асоціації, спілки, об'єднання тощо). Правовий статус спортивних федерацій було ґрунтовно досліджено в попередньому підрозділі.

Також Закон України «Про фізичну культуру і спорт» називає громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості учнів та студентів та громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості ветеранів фізичної культури і спорту

Ще одним громадським об'єднанням у сфері спорту є Національний олімпійський комітет України. Це громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості, основним завданням якої є забезпечення розвитку олімпійського руху в Україні як складової частини міжнародного олімпійського руху.

Національний олімпійський комітет України відповідно до Олімпійської хартії представляє Україну на Олімпійських іграх,

співпрацює із суб'єктами сфери фізичної культури і спорту, які забезпечують розвиток олімпійських видів спорту; бере участь у наданні всеукраїнським спортивним федераціям з олімпійських видів спорту статусу національної спортивної федерації з відповідного виду спорту; бере участь у підготовці та реалізації заходів, спрямованих на забезпечення підготовки національних збірних команд України до участі в Олімпійських та інших міжнародних спортивних заходах, що проводяться Міжнародним та Європейським олімпійськими комітетами; має свою національну олімпійську символіку, здійснює її використання та забезпечує захист відповідно до закону.

Органи державної влади сприяють розвитку матеріально-технічної бази Національного олімпійського комітету України, надають йому фінансову та організаційну допомогу щодо розвитку олімпійського руху.

Важливу роль у сфері спорту виконують також спортивні федерації осіб з інвалідністю.

Ще одним громадським об'єднанням є Спортивний комітет України. Спортивний комітет України – це громадська організація фізкультурно-спортивної спрямованості, основним завданням якої є забезпечення розвитку в Україні неолімпійського спорту.

Спортивний комітет України: представляє Україну у відповідних міжнародних спортивних організаціях, на Всесвітніх та Європейських іграх з неолімпійських видів спорту, інших міжнародних спортивних змаганнях, якщо інше не передбачено вимогами відповідних міжнародних організацій та/або міжнародними договорами України; може організовувати та проводити на території України всеукраїнські та міжнародні заходи з неолімпійських видів спорту спільно з відповідними спортивними федераціями; бере участь у наданні всеукраїнським спортивним федераціям з неолімпійських видів спорту статусу національної спортивної федерації з відповідного неолімпійського виду спорту; має свою символіку, здійснює її використання та забезпечує захист відповідно до закону.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту співпрацює із Спортивним комітетом України щодо розвитку неолімпійських видів спорту на підставі договору, може надавати йому фінансову підтримку з державного бюджету для здійснення статутної діяль-

ності, підготовки та участі національних збірних команд у Всесвітніх іграх з неолімпійських видів спорту, інших міжнародних змаганнях.

Також важливу функцію у сфері фізичної культури і спорту виконують колективи фізичної культури. Це громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості, які створюються та функціонують на підприємствах, в установах, організаціях з метою здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності за місцем роботи громадян. Такі колективи можуть бути осередками фізкультурно-спортивних товариств.

Колективи фізичної культури можуть здійснювати фізкультурно-оздоровчу діяльність за рахунок членських внесків, коштів власника відповідних підприємств, установ, організацій та/або коштів профспілкової організації відповідних підприємств, установ, організацій, отриманих від роботодавця на фізкультурно-оздоровчу діяльність відповідно до законодавства.

Таким чином, вся організаційна структура спорту в Україні складається з комерційних і некомерційних юридичних осіб, які представляють приватний, громадський або державний (комунальний) сегмент системи фізичної культури і спорту. Головною метою створення і функціонування переважної більшості комерційних спортивних організацій є отримання прибутку від участі в спортивних видовищних заходах або надання фізкультурно-спортивних послуг. У свою чергу, більшість некомерційних спортивних організацій існують для задоволення соціальних інтересів широкого кола осіб. Пріоритетною організаційно-правовою формою комерційних спортивних організацій є господарські товариства, а некомерційних організацій – громадські об'єднання і установи. Джерелами формування майна комерційних юридичних осіб є, власне, комерційна діяльність, а некомерційних юридичних осіб – внески засновників (членів).

РОЗДІЛ 5. ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНИХ ОСІБ – УЧАСНИКІВ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИН

5.1. Правовий статус спортсменів

Головним законом, що регулює спортивне життя України є Закон «Про фізичну культуру та спорт», прийнятий 1994 року. До засад державної гуманітарної політики, що пов'язана зі спортивною діяльністю, відносять:

- визнання фізичної культури та спорту як пріоритетного напряму гуманітарної політики держави;
- визнання фізичної культури як важливого чинника всебічного розвитку особистості та формування здорового способу життя; визнання спорту як важливого чинника досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави;
- забезпечення гуманістичної спрямованості та пріоритету загальнолюдських цінностей, справедливості, взаємної поваги та гендерної рівності;
- гарантування рівних прав та можливостей громадян у сфері фізичної культури та спорту;
- забезпечення безпеки життя та здоров'я осіб, які займаються фізичною культурою та спортом, учасників та глядачів спортивних і фізкультурно-оздоровчих заходів;
- сприяння безперервності та послідовності занять фізичною культурою та спортом громадян різних вікових груп;
- утвердження етичних та моральних цінностей фізичної культури та спорту;
- створення умов для соціального та правового захисту громадян у сфері фізичної культури та спорту;
- забезпечення підтримки громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості;
- забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян;

- забезпечення умов для підтримки напрямів фізичної культури та спорту;
- забезпечення доступу осіб з інвалідністю до спортивних споруд;
- заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури та спорту;
- орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури та спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у цій сфері.

Україна законодавчо закріпила популяризацію спорту та здорового образу життя, саме тому ця сфера вимагає правового регулювання.

Стосовно законодавства, що регулює спортивну сферу, у Законі України «Про фізичну культуру та спорт» зазначено наступне: законодавство про фізичну культуру та спорт базується на Конституції України і складається з цього Закону, відповідних міжнародних договорів України та інших нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини у цій сфері.

Міжнародне співробітництво та посилення глобалізаційних процесів охоплює всі сфери суспільного та політичного життя, і спортивна діяльність не є винятком. Оскільки на цьому етапі суспільного розвитку роль спорту зростає, то постає необхідність формального визначення правового статусу спортсменів, як головних учасників спортивних відносин. Проте, на жаль, у вітчизняному науковому просторі відсутні ґрунтовні дослідження щодо цієї проблеми, адже спортивне право ще тільки закріплює своє місце в правовій системі нашої держави. При вивченні цього питання слід розуміти, що головною перешкодою і проблемою, що залишається актуальною і дотепер стосовно визначення обсягів і меж правового статусу спортсменів, є відсутність єдиного підходу до визначення такого поняття як спортивне право: теорії щодо місця спортивного права у вітчизняному законодавстві досить помітно різняться (від визначення спортивного права однією з підгалузей, подібно до митного та військового, до виокремлення його у категоричну нову самостійну галузь).

Дослідження питання про правовий статус спортсмена слід почати з визначення самого поняття «спортсмен». Відповідно до чинного законодавства спортсмен – це фізична особа, яка система-

тично займається певним видом (видами) спорту та бере участь у спортивних змаганнях. Закон «Про фізичну культуру та спорт» у ст. 3 визначає, що кожен громадянин має право на заняття фізичною культурою та спортом. Дискримінація громадян за будь-якою ознакою є недопустимою. Держава гарантує дане право декількома шляхами: по-перше, свободою вибору видів спорту та фізкультурно-спортивних послуг, по-друге, заняття спортом та фізичною культурою є доступними та безпечними, по-третє, держава гарантує захист прав та законних інтересів громадян, також створює усі необхідні умови для розвитку спорту в країні (організовує заклади фізичної культури та спорту, сприяє об'єднанню громадян у громадські організації відповідної спрямованості, формує умови для здобуття спеціальної освіти для подальшого заняття відповідним видом професійно-спортивної діяльності).

Передусім, слід зазначити, що правовий статус спортсмена є комплексним. Спортсмен є фізичною особою, громадянином України, а отже має права та обов'язки відповідно до Конституції України. Перша складова правового статусу спортсмена формує собою конституційно-правовий статус особи, тобто закріплює за ним соціальні, культурні, економічні, і, звичайно, особисті права та обов'язки. Конституцією закріплено право громадянина, у цьому випадку, спортсмена на заняття підприємницькою діяльністю, тобто будь-яким видом діяльності, що не заборонений законодавством України, з ціллю отримання прибутку, а також право на гідні та безпечні умови праці.

Друга складова правового статусу спортсмена містить в собі особливості, які пов'язані з галузевими особливостями тих відносин, учасником яких він є. У чинному законодавстві закріплено, що відносини спортсменів із професійними спортивними клубами регулюються трудовим правом, проте стосовно цього питання існує дискусія, адже на думку багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, спортивні відносини мають регулюватись цивільним законодавством, тому що їх сутність полягає у товарно-грошових відносинах.

Третьою складовою правового статусу спортсмена є його спеціальний галузевий статус відповідно до актів спортивного законодавства та актів різних спортивних організацій, клубів, спілок тощо. Іншими словами: спортсмен у комплексі з громадянськими правами та обов'язками, що лежать в основі його конституційно-правового

статусу, правами та обов'язками як особи, що займається спортивною професійною діяльністю, яка є видом підприємницької діяльності, має також права та обов'язки відповідно до актів міжнародного та українського спортивного законодавства, а також відповідно до актів спортивних організацій, клубів, федерацій тощо.

Спортивне право та законодавство України ще не достатньо оформлене, порівнюючи з досвідом європейських держав. У країнах Євросоюзу спортивний рух сприймається серйозно, тому і має більш вагому та професійно оформлену законодавчу базу, що дозволяє регулювати спортивні відносини. Ще на початку минулого століття в світі були створені такі організації: Міжнародна асоціація атлетичних федерацій (1912), Міжнародна федерація футболу (1904), Міжнародна асоціація плавання (1908). Проте найвідомішою всесвітньою організацією залишається Міжнародний олімпійський комітет (МОК), заснований у 1894 році, що і нині продовжує розвивати спортивний рух. Їх головним призначенням є вирішення проблемних питань, що виникають у спортсменів та спортивних клубів, і пов'язані зі спортивною діяльністю. Україна, переймаючи досвід провідних країн, також на своїх теренах створює спортивні федерації, в складі яких діють комісії з вирішення проблем у цій сфері, вони займаються обговоренням питань та знаходженням шляхів їх подолання. Окрім головної мети даних міжнародних утворень – координації спортивної діяльності – приділяється увага і налагодженню, і гармонізації міжнародних федерацій та федерацій в конкретній країні, сприянню співпраці між ними, уніфікації законодавства стосовно методів і шляхів проведення спортивних змагань, вимогам до участі в них спортсменів (зокрема, розвитку аматорського спорту, участі жінок в спортивних змаганнях, встановленню єдиних антидопінгових процедур), а також вирішенню соціальних, економічних та політичних проблем, що виникають під час здійснення спортивної діяльності. Як бачимо, на прикладі діяльності міжнародних спілок, вагоме значення на шляху до налагодження і регулювання спортивних відносин має визначення правового статусу особи, в нашому випадку спортсмена. Приділення уваги правам, свободам, обов'язкам та законним інтересам, встановлення чіткої юридичної відповідальності, наявність державних, міжнародних та соціальних гарантій правового статусу спортсмена – одна із заповунок активного розвитку і попу-

ляризації спортивної діяльності, закріплення її призначення і місця в державі та суспільстві.

Як вже було зазначено, спортивна діяльність – це вид підприємницької діяльності, на меті якої, передусім, отримання прибутку, тому на фоні зростаючого впливу спорту на міжнародній торгівельній арені (близько 5% від загального обсягу торгівлі) все частіше виникають спори, що потребують рішення. Існує велика кількість особливостей спортивного арбітражу, що відрізняють його від комерційного, зокрема, слід зазначити простоту винесення рішення, оперативність та швидкість. Спортивний арбітражний суд, що знаходиться у місті Лозанна, Швейцарія, майже щодня отримує нову справу комерційного або дисциплінарного характеру. Перший тип скарг дозволяє врегулювати конфлікти, що виникають при виконанні чи невиконанні договорів (наприклад, трансфер гравців, спори між гравцями та тренерами). Другий тип скарг частіше стосується допінгу, але окрім подібних справ арбітраж вирішуює спори відносно прийняття неправильних рішень суддею, насильства на ігровому полі тощо. Як бачимо, Спортивний арбітражний суд допомагає захистити законні галузеві права та інтереси спортсменів.

Отже, правовий статус спортсмена – це комплексне поняття, що поєднує загальні та специфічно-галузеві права, законні інтереси, гарантії, свободи та обов'язки фізичної особи-спортсмена, при вивченні якого важливо приділяти увагу специфіці спортивних відносин та спортивної діяльності. Невпинний розвиток спортивного руху вимагає врегулювання, створення ефективної законодавчої бази, що дозволить чітко окреслити особливості правового становища спортсменів, інших суб'єктів спортивних відносин та спортивної діяльності в цілому.

5.2. Особливості правового статусу неповнолітніх спортсменів, спортсменів-початківців, спортсменів-професіоналів, спортсменів високого класу

В українському правовому колі закріплена думка, що спортивна діяльність нерозривно пов'язана з трудовим правом і регулюється ним, саме тому існують особливості відносно правових статусів

неповнолітніх спортсменів, спортсменів-початківців, професіоналів та спортсменів, що належать до вищого класу. Дані розбіжності зумовлені відмінностями у трудових статусах перерахованих вище суб'єктів спортивних відносин.

На міжнародному і державному рівні регулювання праці неповнолітніх спортсменів відводиться особливе значення. Основні вимоги та правила щодо найму неповнолітніх висунуто в Декларації прав дитини, Конвенції ООН про права дитини, Конвенції № 138 Міжнародної організації праці (далі – МОП) про мінімальний вік прийому на роботу, Конвенції № 182 МОП про усунення найгірших форм дитячої праці, Конвенції № 77 МОП про медичний огляд дітей і підлітків з метою встановлення їх придатності до праці в промисловості, Конвенції № 79 МОП про обмеження нічної праці дітей і підлітків на непромислових роботах, Конвенції № 90 МОП про нічну працю підлітків у промисловості (переглянута), Конвенції № 103 МОП про охорону материнства.

Згідно з українським законодавством, для неповнолітніх створені спеціальні умови праці, заборонено використання праці неповнолітніх на небезпечних для їх здоров'я роботах, заборонена експлуатація дитячої праці. Крім того, Україною ратифіковано низка міжнародних договорів та конвенцій, закріплені правила яких наша держава зобов'язується виконувати. Хоча загалом у трудових відносинах неповнолітні мають такі ж права і обов'язки, що і повнолітні, але ст. 187 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) встановлені певні пільги, що враховують фізіологічні особливості підлітків і допомагають захистити, в разі чого, свої законні права та інтереси.

Безперечно за неповнолітніми спортсменами, без винятку, зберігаються переховані пільги та права, що закріплені Конституцією України, іншими нормативно-правовими актами та міжнародними договорами. Особливість їх правового статусу в спортивних відносинах можна розглянути на прикладі окремого виду контракту, який запроваджено Федерацією футболу України. Контракти подібного роду заключають між гравцем, віком від 14 до 18 років, та клубом за умовою, що один із батьків або законних піклувальників згодний на це. Проте відповідно до ст. 188 КЗпП України не допускається прийняття на роботу осіб віком до 16 років, вік може зменшуватись до 15 років у разі згоди одного з батьків або

осіб, що їх замінюють на працевлаштування неповнолітньої особи. За тією ж статтею вік працевлаштування може бути зменшений до 14 років за умови, що неповнолітня особа за згоди одного з батьків або особи, що його замінює, допускається до легкої роботи у вільний час (для підготовки молоді до продуктивної праці), що не перешкоджає процесу навчання. Актуальним є питання: чи не порушується трудове законодавство щодо підписання контракту з неповнолітнім спортсменом віком 14 років, чи не перешкоджає контракт навчанню і чи враховує фізіологічні особливості підліткового організму? Насправді, даний документ захищає обидві сторони – і гравця, і сам клуб. Для неповнолітніх спортсменів цей документ не просто символ початку футбольної кар'єри, а ще й можливість захистити свої права у разі їх порушення, гарантія страхування здоров'я та життя та, безперечно, перепустка у світ професійного спорту.

Дещо інакшим є правовий статус спортсмена-початківця. Складність визначення самого поняття полягає в тому, що законодавчо не визначено хто належить до категорії спортсменів-початківців: студенти-спортсмени(юніори), люди з інвалідністю, що займаються спортивною діяльністю, спортсмени-військослужбовці – всі вони мають досить високі досягнення в спортивній сфері, отримують стипендії та виплати, проте не підходять під визначення професійного спортсмена, який, за Законом України «Про фізичну культуру та спорт», набуває статусу професійного спортсмена з моменту укладання контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури та спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів.

Метою діяльності професійного спортсмена є підготовка та проведення видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку, проте спортсмени, що формально не отримали звання професійного спортсмена, дуже часто демонструють результати не гірше знаменитих спортсменів. Іншою стороною є ситуація, коли дійсно висококваліфіковані спортсмени беруть участь в міжнародних змаганнях, заключивши з відповідною федерацією контракти, що передбачають відносно невеликий заробіток, чи маючи лише контракт зі своїм менеджером, тобто маючи за основний дохід лише прибуток, отриманий лише від участі в змаганнях.

Конфліктні, що виникають в сфері спортивної діяльності спортсменів-початківців, можна вирішити лише шляхом уважного і детального вивчення, керуючись трудовим та конституційним правом.

Вже більш чітке правове становище має спортсмен-професіонал, перш за все, тому що, на відміну від спортсмена-початківця, який частіше за все має постійне місце роботи, яке він поєднує зі своєю спортивною діяльністю, на фоні чого виникають конфлікти з його роботодавцем (наприклад, питання відсутності на робочому місці під час участі в спортивних змаганнях), спортсмен професійного спорту за основний шлях заробітку має конкретний договір з конкретною федерацією чи клубом. Підписаний договір встановлює певні гарантії захисту прав та інтересів спортсмена в разі їх порушення.

Правовий статус професійного спортсмена так само є комплексним, проте має свої особливості відносно того, учасником яких видів спортивної діяльності він є: чи ці відносини індивідуального характеру, чи навпаки – колективного. В іншому випадку більш очевидним є трудовий склад відносин: клуб – роботодавець, гравці – наймані працівники, між якими укладається трудовий договір, який зобов'язується виконувати обидві сторони, проте дані договори мають трохи інакшу форму, адже мають строк закінчення. Перший вид відносин викликає найбільше спорів, адже багато науковців знаходять в ньому підстави для їх регулювання цивільним законодавством. Деякі вчені притримуються думки, що законодавчо слід розділити індивідуальний та колективний спорт заради більш ефективного регулювання.

Права та обов'язки професійних спортсменів закріплені Конституцією України, Кодексом законів про працю, статутами відповідних спортивних організацій, учасниками яких вони є.

Сфера діяльності професійних спортсменів містить велику кількість особливостей. Знову за приклад візьмемо футбольну сферу, де цікавою деталлю є заборона підписувати договори професійного спортсмена з іншими клубами та організаціями, проте дана заборона не поширюється на договори іншого характеру, зокрема, куплі-продажі, договору підряда тощо). Договори між професійними спортсменами та клубами чи організаціями містять опрацьовані професійними юристами, враховують не лише дотримання прав і обов'язків, а й встановлюють чіткі причини розірвання дого-

вору, систему штрафів за неправомірне дотримання умов договору тощо.

Єдина спортивна класифікація України визначає порядок, умови та вимоги, необхідні для присвоєння спортсменам і тренерам спортивних звань та спортивних розрядів з видів спорту, визнаних в Україні. Єдина спортивна класифікація України затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, відповідно до затвердженого ним Положення про Єдину спортивну класифікацію України з урахуванням пропозицій всеукраїнських спортивних федерацій.

В Україні присвоюються такі спортивні звання:

- заслужений тренер України;
- заслужений майстер спорту України;
- майстер спорту України міжнародного класу;
- гросмейстер України;
- майстер спорту України.

Спортсменам, які виконали кваліфікаційні вимоги, передбачені Єдиною спортивною класифікацією України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, видає посвідчення про присвоєння відповідного спортивного звання.

Спортсмени, яким присвоєні спортивні звання, є спортсменами вищої категорії.

В Україні присвоюються такі спортивні розряди:

- кандидат у майстри спорту України;
- перший розряд;
- другий розряд;
- третій розряд;
- перший юнацький розряд;
- другий юнацький розряд;
- третій юнацький розряд.

Спортсменам, які виконали спортивні розряди, передбачені Єдиною спортивною класифікацією України, видається посвідчення про присвоєння відповідного спортивного розряду в порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту.

Відповідно до цього, спортсмени високого класу мають дещо більше переваг, держава закріплює певні гарантії підвищення кваліфікації. Статтею 43 Закону «Про фізичну культуру та спорт» встановлено, що спортсменам, які беруть участь у всеукраїнських та міжнародних змаганнях, надається за місцем роботи відпустка для підготовки та участі в цих змаганнях у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Спортсмени вищої категорії, які проходять військову службу у Збройних Силах України, інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних службах, можуть зараховуватися до закладів фізичної культури та спорту або призначатися на посади у структурних підрозділах, на які покладені функції із спортивної діяльності і розвитку фізичної культури та спорту, де їм створюють необхідні умови для підвищення спортивної майстерності, а також забезпечується можливість участі у міжнародних, всеукраїнських та інших спортивних змаганнях.

Спортсмени вищої категорії підлягають обов'язковому страхуванню в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Для видатних, молодих та перспективних спортсменів, їх тренерів держава може встановлювати відповідні стипендії. Спортсменам, які посіли призові місця на офіційних міжнародних змаганнях, та їх тренерам встановлюються грошові винагороди у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Спортсменам, які посіли призові місця на Олімпійських іграх, Всесвітніх та Європейських іграх з неолімпійських видів спорту, Паралімпійських і Дефлімпійських іграх, Глобальних іграх спортсменів з порушенням інтелекту, чемпіонатах світу або Європи, та їх тренерам можуть надаватися соціально-побутові та інші заохочення у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Як бачимо, спортсмени вищої категорії мають значну кількість пільг, якими держава заохочує підвищення кваліфікації спортсменів.

Отже, залежно від того, які специфічні особливості носять спортивні відносини, учасниками яких є спортсмени, з'являються відповідні відмінності між правовим становищем неповнолітніх спортсменів, спортсменів-початківців, професійних спортсмен та спортсменів вищої категорії.

5.3. Правовий статус тренерів, суддів, спортивних лікарів та інших фахівців у галузі фізичної культури та спорту

Важливу роль в спортивній сфері відіграють спеціалісти, що допомагають організовувати, скеровувати та забезпечувати спортивну діяльність.

Тренер у спорті – фізична особа, що має середню професійну або вищу професійну освіту, що здійснює проведення підготовчих заходів навчально-тренувального характеру, координує діяльність спортсменів з метою досягнення максимально високих результатів. Згідно з Положенням про підвищення кваліфікації (тобто навчання з метою оновлення та вдосконалення освітнього рівня та професійної підготовки шляхом поглиблення і розширення спеціальних знань, вмінь, необхідних для ефективного виконання ними своїх посадових обов'язків) тренерів (тренерів-викладачів) та інших фахівців у сфері фізичної культури та спорту встановлено порядок проведення підвищення кваліфікації державних, головних та старших тренерів штатних команд, тренерів-викладачів та інших працівників сфери фізичної культури та спорту. Положення закріплює проходження підвищення кваліфікаційного рівня один раз на п'ять років, під час якого за тренерами та іншими фахівцями за ними зберігається їхня середня заробітна плата, а в разі проходження підвищення рівня кваліфікації в віддаленому місці від роботи, їм гарантується компенсація. Дані курси організовуються вищими навчальними закладами, що стосовно фінансування курсів – здійснюється за рахунок державного чи місцевих бюджетів, фізичних та юридичних осіб, що не заборонені чинним законодавством. Курси вважаються успішними в разі проходження їх повного курсу та складання іспиту та підтверджується виданням відповідного документа.

Слід зауважити, що тренери працюють за трудовим договором, що частіше за все має кінцевий строк дії. Існує ряд вимог до діяльності тренерів, зокрема це заборона порушувати антидопінгові правила під час підготовки спортсменів, що може спричинити дискваліфікацію тренера. Різного роду договорами може встановлюватись деякі види компенсацій:

- компенсація стосовно переїзду на нову місце проживання, що пов'язане з роботою;
- забезпечення харчування за рахунок роботодавця;

- компенсація щодо транспортних витрат;
- про соціально-побутове обслуговування;
- забезпечення місцем проживання під час дії трудового договору;
- обов'язкове медичне страхування тощо.

В цілому, активне приділення уваги спортивній сфері лише покращить становище її працівників, визначить та закріпить правовий статус кожного, хто безпосередньо займається спортивною діяльністю або забезпечує її.

Іншою категорією учасників є спортивні судді – фізичні особи, уповноважені організаторами певного спортивного змагання забезпечувати дотримання правил виду спорту та положення про спортивне змагання, які пройшли відповідну кваліфікаційну підготовку.

У цьому випадку головною складністю визначення правового статусу судді є незрозумілість того якими нормами права мають бути врегульовані їх відносини і діяльність в сфері спорту – спортивної федерації відповідного виду спорту чи іншої незалежної спортивної організації, який вид контракту підписують з ним, порядок отримання винагороди, а також в чому полягають права та обов'язки судді, за що саме може бути притягнутий до відповідальності.

Спортивний суддя правовий статус подібний до органів управління спортивної федерації, адже наділений певними владними повноваженнями, але меншій мірі вступають в трудові відносини зі спортивними організаціями, на відміну від спортивних тренерів та спортсменів.

Особливістю визначення правового статусу судді є те, що головний акцент має стояти на тому, яку саме роль відіграють судді, створюючи підґрунтя для поважного ставлення до них.

Аналізуючи законодавство зарубіжних країн можна дійти до висновку, що спортивні судді поділяються на дві категорії: ті, хто пов'язаний зі спортивною організацією трудовим договором, і ті, хто підписує той вид договору, який задовольняє обидві сторони: організацію і суддю. Взагалі, законодавство кожної країни, може суттєво відрізнитись підходами до визначення правового статусу судді, в залежності від того, що чи слід визначати суддю як учасника трудових спортивних відносин. Проте існує декілька основних підходів:

- віднесення спортивного судді до когорти спортивних спеціалістів (так званих спортивних офіційних персон, до складу яких не відносяться спортсмени);
- в деяких випадках – порівнювання статусу судді зі статусом професійного спортсмена чи тренера, тобто поширення на його діяльність норм трудового права;
- наділення судді пільгами та квотами за умови його участі в важливих спортивних змаганнях (помітна відсилка до правового статусу спортсменів вищої категорії);
- виділення особливого місця в сфері спортивних відносин для судді, встановлення відмінного від інших правового статусу;
- і зовсім незвичний підхід – відсутність законодавчо встановлених норм про визначення правового статусу спортивного судді чи арбітра.

Сутність правового статусу суддів відрізняються і тим, якими саме спортивними та владними функціями він наділений, в якому виді спорту бере участь суддя, і чи є даний вид спорту професійним чи аматорським.

Спортивна медицина є складовою системи охорони здоров'я у сфері фізичної культури та спорту та визначає стан здоров'я, фізичний розвиток та функціональний стан організму осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі шляхом визначення придатності (здійснення допуску) осіб до занять фізичною культурою та спортом, здійснення профілактики, діагностики, лікування захворювань та ушкоджень, пов'язаних із заняттям фізичною культурою та спортом.

Служба спортивної медицини створюється та функціонує у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Фінансування служби спортивної медицини здійснюється відповідно до закону.

Систематичному диспансерному огляду службою спортивної медицини підлягають особи, які займаються фізичною культурою, та спортсмени дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень, ветерани спорту.

Допуск осіб до занять фізичною культурою та спортом здійснює лікар із спортивної медицини.

Заняття фізичною культурою та спортом здійснюються з дотриманням медичних норм, встановлених центральним органом

виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я.

Спортивна медицина – сфера професійної медицини, що направлена на збереження, укріплення та відновлення здоров'я спортсменів при врахуванні всіх особливостей діяльності та денного розпорядку підопічних. Спортивним лікарем може стати професійний лікар, що також освоїв програму спортивної медицини. Звичним є те, що велика кількість колишніх спортсменів у відставці здобувають медичну освіту та працюють вже як спортивні лікарі, адже одним із головних вимог до такого роду лікарів є знання не лише медичної справи, а й всіх основ спортивної діяльності (раціон, розмір навантаження тощо).

Основні принципи та вимоги до спортивної медицини містяться в Декларації, прийнятої на 34-й Всесвітній медичній асамблеї: лікар має знати специфіку фізичних та психологічних вимог того, чи іншого виду спорту; лікар, який працює неповнолітніми має конкретно і точно оцінювати їх фізичний та психічний стан; лікар має забороняти використання допінгу та іншого роду процедур, що тим чи іншим способом впливають на організм, змінюючи фізичні можливості та відчуття спортсмена (зміна біохімічного складу крові, препарати, що притуплюють біль перед тренуваннями тощо).

Спортивний лікар, як і всі лікарі іншої спеціалізації, має дотримуватись встановленої лікарської етики (наприклад, зберігати право пацієнта на конфіденційність).

Оскільки спортивний лікар працює за трудовим договором, то він має всі відповідні гарантії та права відповідно до трудового права, зокрема: забезпечення безпечних та гідних умов праці, захист своєї професійної гідності та честі, підвищення кваліфікації за рахунок державних або місцевих бюджетів, право на обов'язкове страхування здоров'я та життя, страхування від професійної помилки, результатом якої було нанесено шкоду здоров'ю пацієнта, що не пов'язаний з професійною халатністю та інші пільги.

Організаційне, кадрове, фінансове та інше забезпеченням діяльності у сфері фізичної культури та спорту здійснюють інші фахівці, що мають правовий статус відповідно до своїх конституційних прав і обов'язків, а також згідно з їх трудовим договором. У Законі України «Про фізичну культуру та спорт» зазначено деякі права щодо організаторів фізкультурно-оздоровчих та спортивних

заходів: організатори фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів мають право на використання назви таких заходів та їх символіки відповідно до закону; реклама в місцях проведення фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів здійснюється організаторами цих заходів відповідно до закону; організатори спортивних заходів можуть визначати виробників, товари яких (спортивний одяг, взуття, спортивне обладнання та інвентар) обов'язково використовуються суб'єктами фізичної культури та спорту під час проведення відповідних заходів; право на висвітлення фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів шляхом трансляції зображення та/або звуку заходу будь-якими засобами та/або за допомогою будь-яких технологій, а також шляхом здійснення запису зазначеної трансляції та/або фотографування заходу належить організаторам фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів відповідно до закону.

Вирішення спорів, що виникають між суб'єктами у сфері фізичної культури та спорту, здійснюється відповідно до закону постійно діючим спортивним третейським судом.

Щодо волонтерів у спортивній сфері, то держава сприяє розвитку волонтерського руху у сфері фізичної культури та спорту, де на добровільних засадах надається допомога щодо організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, пропагування здорового способу життя, надання консультаційної допомоги.

Волонтери у сфері фізичної культури та спорту можуть забезпечуватися фізкультурно-спортивним обладнанням і спорядженням відповідними закладами фізичної культури та спорту та організаціями фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів.

Тому спортивна сфера – це багатогранне явище, що охоплює велику кількість фахівців, проте не вирішеність питання про їх правовий статус тягне за собою можливість появи різного роду конфліктів, а отже дана сфера дійсно вимагає сильної законодавчої бази.

5.4. Правовий статус вболівальників та їх об'єднань

Спорт є однією з найпотужніших сил у світовій культурі. Останній Чемпіонат світу залучив понад три мільярди глядачів на всій

земній кулі. На сьогоднішній день спорт – це не тільки змагання «хто кращий», на сьогоднішній день – спорт це гігантська індустрія, яка налічує мільйони людей: спортсмени, спортивні агенти, спонсори, спортивні клуби та врешті-решт вболівальників.

Нині спортивне право, тільки почало свій розвиток в Україні. Незважаючи на те, що українські спортсмени щороку показують непогані результати на змаганнях міжнародного рівня, нормативно-правова база та наука в сфері спортивного права, на відміну від європейського досвіду, недостатньо розвинена на сьогоднішній день.

Між тим, в Європі спортивне право не тільки розвивається як наука а й викладається як навчальна дисципліна в провідних університетах, що в свою чергу сприяє підготовці кваліфікованих юристів в даній сфері. Адже, як самостійна галузь міжнародного права спортивне право сформувалося на початку 90-х років минулого століття. Його становлення та стрімкий розвиток зумовив створення Спортивного арбітражного суду в Лозанні (Швейцарія) в 1983 році.

Специфічність відносин у сфері фізичної культури та спорту, серед яких виділяють спортивні та пов'язані з ними відносини, відносини у сфері фізичної культури, вимагає врахування об'єктивних та суб'єктивних особливостей, що притаманні саме для цих суспільних відносин.

Специфічним суб'єктом спортивних відносин є вболівальники. Професійні спортивні ліги – багатомільярдні галузі з арміями лобістів у кожній країні. Однак вболівальники, які насправді купують квитки, дивляться ігри, та працюють у системі, не мають достатнього впливу та захисту в спортивній індустрії. Отже, невід'ємними учасниками спортивних відносин – є **вболівальники**, адже саме для них будуються величезні стадіони та запроваджуються рекламні компанії того чи іншого спортсмена. Саме в кількості вболівальників вимірюється популярність того чи іншого спорту від чого залежить і спонсорування тих чи інших спортивних змагань.

По всьому світу вболівальники не тільки збираються для підтримки своїх фаворитів під час гри або змагання, вони ще й утворюють об'єднання для захисту своїх прав та інтересів. Фан-клуби не тільки забезпечують підтримку спортсменів та надихають спіль-

ноту, а ще й несуть відповідальність за порушення своїми членами встановлених правил поведінки на стадіонах та в інших місцях проведення спортивних змагань.

Наразі, фан клуби стають невід'ємною частиною спортивного права, адже в багатьох європейських країнах однією з умов ліцензування клубів є наявність організованого фан-клубу. Тобто, фактично без фан-клубу, футбольний клуб не може існувати.

Україні також необхідно приділити пильну увагу правам вболівальників та їх об'єднанням, адже згідно з даними the World Travel Organisation спортивний туризм є найшвидше зростаючим сектором туризму на сьогоднішній день. Забезпечення вболівальників належними правами в Україні призведе до росту кількості спортивних туристів в країні, що в свою чергу буде позитивно відображатись на українській економіці в цілому.

Між тим, наприклад в Америці, вболівальники, які не мають змогу подорожувати організовують локальні фан зони. Так, FIFA Fan Fests є вже величезною частиною Чемпіонату Світу, що дозволяє людям відтворити атмосферу стадіону в будь-якому місті. В майбутньому ці фан-зони стануть більш популярними та розповсюдженими. Більш того, стримінг та віртуальна реальність забезпечить великі можливості розширити аудиторії та кількість вболівальників у всьому світі. У 2015 році Yahoo вперше застримів гру NFL в режимі онлайн і набрав близько до 15 мільйонів глядачів.

Наприклад, характеризуючи рух футбольних вболівальників в Україні можна виокремити дві групи: формалізовані футбольні об'єднання – фан-клуби та інколи не легалізовані об'єднання – хулиганс та ультрас. Звичайно, політика країни повинна бути направлена на всебічну підтримку та правове забезпечення легальних громадських організацій вболівальників та зменшувати кількість хулиганс та ультрас.

Офіційні фан-клуби створюються, зазвичай, адміністраціями футбольних клубів, як громадські організації. Завдяки ним керівництво футбольного клубу здійснює зносини з вболівальниками та реалізує соціальні та рекламні проекти. Серед основних напрямів роботи фан-клубів є:

- зустрічі гравців футбольного клубу з вболівальниками;
- розіграші квитків на матчі;

- спонсорська допомога дітям зі шкіл-інтернатів та іншим мало захищеним верствам населення, у тому числі за участю гравців футбольних клубів;
- допомога в організації та проведенні дитячих, підліткових спортивних змагань тощо.

В Україні, наразі, взаємовідносини між вболівальниками та власниками футбольних клубів є нерівними: вітчизняні вболівальники, нажаль, не мають майже жодного юридичного відношення до діяльності футбольного клубу. Власник на свій розсуд здійснює відповідну політику та має право не прислуховуватись до думки вболівальників, бо клуб фактично є його приватною власністю. Наприклад, президенту ООО ФК «Динамо-Київ» належить 97% акцій клубу, а System Capital Management – 99,9% акцій ФК «Шахтар».

Водночас, для прикладу, практично всі футбольні клуби в Німеччині належать самим уболівальникам де діє правило «50+1», коли більше половини акцій повинні належати самому клубу, що знижує ризики свавілля спонсорів і власників великих пакетів акцій. Наприклад, у футбольного клубу «Баварія Мюнхен» 80% акцій належать членам клубу, яких налічується 233 тисячі, а найбільші акціонери клубу – «Ауді» та «Адідас» – мають лише по 10% акцій. Така форма власності дає можливість кожному члену клубу, кожному вболівальнику, бути причетним до долі улюбленої команди й впливати на менеджмент футбольного клубу у більш ефективний спосіб.

Зазвичай кожен стадіоні встановлює свої правила для відвідувачів, але в більшості своїй вони схожі. З правилами поведінки вболівальників під час проведення спортивних змагань можна ознайомитись на офіційних сайтах стадіонів. Наприклад, правила поведінки на НСК «Олімпійський» розміщено на їхньому офіційному сайті – <http://www.fcdynamo.kiev.ua>. У цих правилах зазначені права та обов'язки вболівальників та відповідальність за порушення встановлених правил.

Для захисту своїх прав та інтересів спортивні вболівальники мають можливість створювати громадські об'єднання. Для прикладу, у світі вже є загальновідомою американська організація Sport Fan Coalition. Sport Fan Coalition – є громадською організацією, яка захищає інтереси спортивних вболівальників. Згідно з офіційним веб-сайтом, дану громадську організацію складають

любителі спорту, які хочуть мати право голосу в спортивній індустрії і поставити шанувальників в першу чергу. Організація має одну мету: забезпечити право голосу вболівальникам при прийнятті законів та формуванні державної політики, яка впливає на розвиток спорту. Дана громадська організація займається лобіюванням інтересів вболівальників по всій країні, збирає кошти на будівництво стадіонів, спортивних майданчиків, робить спорт доступним для різних верств населення.

Потрібно зауважити, що правове положення як вболівальників, так і їх об'єднань в Україні має недостатній розвиток і підтримку з боку держави. В Україні тільки починає розвиватись рух вболівальників в правовому вимірі. Необхідним є створення відповідної правової основи для діяльності об'єднань вболівальників та прийняття нормативно-правових актів, які забезпечили б вболівальниками можливість бути повноцінними учасниками спортивних відносин.

РОЗДІЛ 6. ОБ'ЄКТИ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИН, ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

6.1. Особисті немайнові права спортсменів

У ЦК України безпосередньо немає положень суто спеціальної спрямованості щодо особистих немайнових прав спортсменів, проте з урахуванням спеціального законодавства в сфері фізичної культури і спорту, можна виокремити певні особисті немайнові права спортсменів, визначити їх види, способи та особливості захисту тощо. Враховуючи вищезазначене, можна дійти до висновку, що необхідно врегулювати особисті немайнові права в сфері фізичної культури і спорту на законодавчому рівні не лише у Законі України «Про фізичну культуру і спорт», а й у ЦК України. Необхідно прописати саме поняття особистих немайнових прав суб'єктів в сфері фізичної культури і спорту, зокрема, спортсменів, і їх правову характеристику тощо.

Слід також звернути увагу на особливість правового статусу спортсменів. Як правило, виділяють наступні категорії спортсменів: 1) спортсмен-любитель; 2) спортсмен-професіонал; 3) спортсмен вищого класу. Спортсмен України набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту офіційного оформлення контракту з відповідним суб'єктом організації цієї діяльності з метою участі у змаганнях серед спортсменів-професіоналів. Водночас, слід враховувати також і цивільно-правовий статус спортсменів, адже до коло спортсменів можуть входити особи, які не досягли 18 років.

Законом України «Про фізичну культуру і спорт» врегульовано права фізичних осіб в сфері фізичної культури і спорту, в тому числі спортсменів. Так, фізичні особи мають право займатися фізичною культурою і спортом незалежно від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак. Це право забезпечується шляхом: вільного вибору видів спорту та фізкультурно-спортивних послуг;

доступності та безпечності занять фізичною культурою і спортом; захисту прав та законних інтересів спортсменів; створення закладів фізичної культури і спорту; об'єднання осіб у громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості; здобуття спеціальної освіти та здійснення відповідної професійної діяльності.

Правовідносини між суб'єктами в сфері фізичної культури і спорту торкаються багатьох сфер права, зокрема цивільного права щодо врегулювання та захисту особистих немайнових прав спортсменів, які їм надані природою або законом; створення відповідних закладів; особистих немайнових прав, а також щодо створення спортивних об'єднань, організацій, асоціацій тощо.

За своєю сутністю більшість немайнових благ є природною властивістю фізичної особи. Однак, будучи закріпленими в правових нормах, вони набувають також правового значення об'єкта цивільних прав, виступаючи таким чином у подвійному значенні: як елемент правового статусу приватної фізичної особи і як об'єкт цивільних прав.

У ЦК України особистим немайновим благам як об'єкту цивільних прав присвячена ст. 201, відповідно до якої до немайнових благ, які охороняються цивільним законодавством, належать: здоров'я, життя; честь, гідність, ділова репутація; ім'я (найменування); авторство, свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості та інші. Більшість із них є такими, що можуть належати лише фізичній особі (здоров'я, життя, свобода творчості), проте деякі блага можуть бути також об'єктом цивільних прав особи юридичної (найменування, ділова репутація). Такий підхід логічно пов'язаний з положеннями ст.ст. 26, 94 ЦК України, згідно з якими фізична особа може мати усі особисті немайнові права, встановлені Конституцією і ЦК України, а юридична особа – лише ті особисті немайнові права, які можуть їй належати, тобто є такими, що не суперечать сутності юридичної особи. До цього слід додати, що перелік особистих немайнових благ, наведений у ст. 201 ЦК України, не є вичерпним. Об'єктами цивільних прав є також немайнові блага, належні фізичній особі, вказані у книзі другій ЦК України та інших актах законодавства, і немайнові блага, які можуть належати юридичній особі згідно зі ст. 94 ЦК України. Отже, за аналогією спортсмен у сфері фізичної культури і спорту може мати усі особисті немайнові права встановлені Конституцією

України, ЦК України та Законом України «Про фізичну культуру і спорт».

Враховуючи проведений аналіз законодавства України, можна надати наступну класифікацію особистих немайнових прав у сфері фізичної культури і спорту, які в тому числі можна застосувати і до спортсменів:

Особисті немайнові права у сфері фізичної культури і спорту природного характеру (забезпечують фізіологічне існування суб'єкта фізичної культури і спорту): а) право суб'єкта фізичної культури і спорту на фізичну недоторканність (право на життя, здоров'я, сприятливе навколишнє середовище); б) право суб'єкта фізичної культури і спорту на психічну цілісність його особистості (біопсихічну цілісність, честь, гідність); с) права, що забезпечують відтворюваність фізичної особи; д) права, що забезпечують природну відособленість фізичної особи.

1) Особисті немайнові права у сфері фізичної культури і спорту спеціального характеру (забезпечують соціальне буття суб'єкта фізичної культури і спорту): а) право суб'єкта фізичної культури і спорту на індивідуалізацію (ім'я особи, особисте зображення, стиль поведінки, мова, віра, національна приналежність, особистісні вподобання тощо); б) право суб'єкта фізичної культури і спорту на інтелектуальну діяльність; с) недоторканість засобів особистого спілкування суб'єкта фізичної культури і спорту; д) право суб'єкта фізичної культури і спорту на свободу соціального буття; е) право суб'єкта фізичної культури і спорту на недоторканність житла; ф) право суб'єкта фізичної культури і спорту на приватність і таємницю особистого життя; г) право суб'єкта фізичної культури і спорту на вільне пересування та вільний вибір місця проживання в Україні; h) право суб'єкта фізичної культури і спорту на особисту інформованість; і) право суб'єкта фізичної культури і спорту на недоторканність зовнішнього вигляду; g) право суб'єкта фізичної культури і спорту на медичну допомогу та обслуговування, в тому числі медичне страхування; к) право суб'єкта фізичної культури і спорту на використання свого імені в якості логотипів; l) право на зайняття спортом суб'єкта фізичної культури і спорту, який має фізичні вади або є інвалідом.

2) Особисті немайнові права розглядаються в сучасній доктрині і законодавстві України як абсолютні й невідчужувані, і які є

виявом свободи і недоторканості особи. Врахувавши традиції українського законотворення, положення міжнародних конвенцій, тенденції суспільного розвитку, досвід демократичних країн, які визначені Конституцією України, законодавець не допускає жодних обмежень щодо можливостей цивільно-правової охорони особистих немайнових відносин. Разом з тим, є випадки, коли особисті немайнові права можуть бути обмежені, але може бути це як виняток, і лише у випадках, прямо передбачених законом або рішенням суду. Як правильно зазначається в літературі, кожен випадок можливого втручання у сферу особистих немайнових прав має базуватися на певних підставах: 1) сама можливість втручання у сферу особистих немайнових прав, а тим більше, їх обмеження, повинна бути передбачена законом, а тих, які встановлені Конституцією України – лише у випадках, передбачених нею; 2) особа, що здійснює подібне обмеження, повинна мати спеціальні документально підтверджені повноваження; 3) особа, вказана у попередньому пункті може здійснювати обмеження особистих немайнових прав лише у своєму, вузько спеціалізованому аспекті¹.

Наприклад, ст. 12 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» передбачає випадки обмеження свободи пересування, при цьому перелік таких випадків не є вичерпним. Разом з тим, законодавством України не передбачене обмеження такого особистого немайнового права як свобода пересування спортсменів, але як правильно зазначається в літературі, фактично це право є утисненим у зв'язку з професійною діяльністю². Аналізуючи зміст Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті»³ можна дійти висновку, що він містить спеціальні норми щодо правових та організаційних засад здійснення антидопінгового контролю в Україні, участі відповідних закладів, установ та організацій у профілактиці, запобігання застосуванню та поширенню допінгу у спорті, проте прямо не передбачає обме-

¹ О. Кохановська. Особисті немайнові права фізичних осіб як інститут цивільного права України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2010. – № 85. – С. 6.

² Тіхонова М.А. Щодо обмеження права спортсменів на свободу пересування: [Електронний ресурс]: univd.edu.ua/science-issue/issue/1596

³ Про антидопінговий контроль у спорті: Закон України від 07.02.2017 року № 1835-VIII// Відомості Верховної Ради. – 2017. – № 11. – ст.102

ження спортсмена щодо свободи пересування. Так, відповідно до Всесвітнього антидопінгового кодексу та Міжнародних стандартів з тестувань та розслідувань спортсмени, які включені в Базу даних тестування (пул тестування) їх Міжнародної федерації та/ або Національної антидопінгової організації, зобов'язані надавати інформацію про своє місцезнаходження за допомогою системи ADAMS чи іншої схваленої WADA системи, у зв'язку з чим спортсмен зобов'язаний бути доступним для відбору проб у будь-який час. До порушень антидопінгових правил відносяться у тому числі ухилення, відмова або нез'явлення на процедури здачі проб без поважної причини, а також порушення порядку надання інформації про місцезнаходження.

Для захисту немайнових прав суб'єктів фізичної культури і спорту одночасно можуть бути використанні як спеціальні, так і загальні способи захисту. Із загальних найчастіше використовуються відшкодування завданих збитків та компенсація моральної шкоди (ст.ст. 22, 23 ЦК України).

Право на захист особистих немайнових прав передбачено ст. 275 ЦК України, відповідно до якої фізична особа має право на їх захист від протиправних посягань інших осіб. Підставою для захисту є порушення, невизнання або оспорювання права. Реалізувати своє право на захист, означає обрати певний вид і міру поведінки, спрямовані на поновлення прав. Така поведінка має бути або прямо визначена законом, або має не заперечуватись ним. Способи захисту цивільних прав, в тому числі особистих немайнових, визначені у главі 3 ЦК України. Першим з них є судовий захист, оскільки ці положення кодексу ґрунтуються на ст. 55 Конституції України, згідно з якою кожному гарантується судовий захист, право на оскарження в суді рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових та службових осіб. У межах повноважень, визначених конституцією такий захист може здійснюватись і Президентом України, органами державної влади, органами влади Автономної республіки Крим та органами місцевого самоврядування. Не виключає закон і самозахист цивільного права. В разі порушення будь-якого цивільного права, в тому числі немайнового, особа, якій завдано збитків може вимагати їх відшкодування а також і відшкодування моральної шкоди.

Для захисту особистого немайнового права суб'єктів фізичної культури і спорту (в тому числі спортсменів), за аналогією, крім загальних способів можна встановити і спеціальні способи захисту: 1) поновлення порушеного особистого немайнового права суб'єктів фізичної культури і спорту; 2) спростування недостовірної інформації про суб'єктів фізичної культури і спорту; 3) заборона поширення інформації, якою порушуються особисті немайнові права суб'єктів фізичної культури і спорту; 4) накладення штрафних санкцій на осіб, що ухиляються від виконання судового рішення про захист порушеного особистого немайнового права суб'єктів фізичної культури і спорту.

Реалізація особистих немайнових прав дозволяє створити реальну можливість спортсмену за допомогою встановленого в законодавстві України механізму досягти мети щодо задоволення власного інтересу, що визначається при наділенні спортсмена відповідними особистими немайновими правами. Особисті немайнові права суб'єктів фізичної культури і спорту мають стати невід'ємними елементами правової культури особистості (спортсмена) і суспільства, що може бути досягнуто в результаті становлення України як правової держави, забезпечення національною правовою системою загальновизнаних державно-правових гуманітарних цінностей, формування незалежної судової системи захисту особистих немайнових прав суб'єктів фізичної культури і спорту. Цей процес має супроводжуватися цілеспрямованою роботою з правового виховання населення країни. Запорукою виконання державою та іншими суб'єктами правовідносин тих обов'язків, які покладаються на них з метою реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина, є гарантії реалізації цих прав, що забезпечують їх здійснення, захист і охорону.

6.2. Імідж і ділова репутація професійних спортивних клубів та інших спортивних організацій

В умовах конкурентної ринкової економіки набуває гостроти питання іміджу організації. На даний час стає реальною необхідність виділитися із сукупності подібних організацій, стати відомим, покращити репутацію. Власники різноманітних організацій намага-

ються привернути до себе увагу конкретних цільових груп: інвесторів, акціонерів, партнерів, споживачів та інших життєвоважливих груп суспільства.

У науці поняття «імідж» було введено тільки на початку 60-х років XX століття. Імідж походить від латинського слова *imago* – образ, яке пов'язане з іншою лексемою – *imitari*, тобто імітувати. Інші дослідники стверджують, що термін «імідж» має англословні корені і найбільш часто вживається для визначення того образу, який конструюється або створюється з метою викликати бажані зміни у свідомості та поведінці людей, надати на них певний соціально-психологічний вплив. Тлумачний словник Вебстера дає наступне визначення цього поняття: «імідж» – штучна імітація або подання зовнішньої форми певного об'єкта, особливо особистості. Він є штучним уявленням про людину або товар, який створюється пропагандою, рекламою з метою формування в масовій свідомості певного ставлення до об'єкта.

Імідж – це штучно сконструйований за певними правилами і зі спеціальними цілями образ (політика, партії, бізнесмена, спортсмена, фірми, спортивної команди, установи, керівника і т.д.). Також імідж – це образ, який цілеспрямовано формується і надає емоційно-психологічний вплив на певних осіб з метою популяризації, реклами і т.д.¹ До основних типів іміджу яким притаманний функціональний підхід належать: дзеркальний, поточний, бажаний, особистісний, корпоративний, множинний, негативний.

Імідж – це враження, яке фірма справляє на навколишніх людей, яке фіксується в їх свідомості у вигляді більш-менш розгорнутих емоційнозабарвлених думок або суджень про неї².

Сильний імідж – необхідна умова для досягнення фірмою стійкого та довготривалого ділового успіху³. В сучасній системі ринкових відносин життя фірми визначається не тільки тим, що та як вона робить, але й тим, що про неї думають інші люди. Саме тому

¹ Позднышев, Е.В. Имидж спортсмена: Публикриейшнз в спорте: научно-методическое издание. Часть 1. / Е.В. Позднышев. – К.: ЧПП 2003. – С. 84.

² Томилова М. Модель имиджа организации // Менеджмент и менеджер. – 2007. – № 9. – С. 28.

³ Химич І.Г. Імідж як важливий показник діяльності підприємства у сучасних умовах розвитку корпоративної культури / І.Г. Химич // Економіка та держава. – 2009. – №9. – С.60.

створенню певного образу організації приділяється особлива увага. Адже уявлення про організацію, яке мають споживачі, багато в чому визначає її конкурентоспроможність¹.

Імідж організації поділяється на внутрішній та зовнішній. Під внутрішнім іміджем розуміють уявлення персоналу про свою організацію.

Розглянемо складові іміджу спортивної організації.

1. Управлінський та фінансовий імідж. Такий імідж варто розробляти та підтримувати, орієнтуючись на інвесторів, як на цільову групу. Тобто від того, як організація буде позиціонувати себе та які перспективи буде проявляти залежить те, чи вкладуть в неї свої кошти заможні інвестори.

2. Імідж послуги. Інакше кажучи, чи здатна організація виховати майбутніх чемпіонів. Такий імідж складно передбачити або спланувати, адже не всім дано отримувати нагороди. Тим не менш, організація для свого власного добробуту повинна робити все належне, щоб випускати з власних стін лише чемпіонів: наймати найкращих тренерів, створювати всі необхідні умови для тренувань і т.п. Імідж послуги працює виключно на організацію в цілому.

3. Громадський імідж. Соціально-корпоративна відповідальність в спорті, як і в бізнесі, має величезне значення для позитивного іміджу організації. Та в спортивній сфері соціальна відповідальність очевидна – підтримка та розвиток спорту в країні та світі; виховання здорової нації; пропаганда здорового способу життя.

4. Корпоративний імідж. Такий імідж має підтримуватися кожним окремим учасником організації: і спортсменами, і директорами, і власниками, і спонсорами. Важливості цього іміджу додає те, що людська складова непередбачувана і відслідкувати абсолютно всіх, хто задіяний в організації практично неможливо. Тому потрібно будувати міцну ідеологічну корпоративну культуру. Робиться це дуже просто та ненав'язливо, але ще не всі власники організацій надають корпоративній етиці належної уваги. Потрібно побудувати корпоративну культуру так, щоб кожен співробітник організації усвідомлював свою приналежність до неї і контролював свою поведінку в її інтересах.

¹ Данчева О.В., Швалб Ю.М. Практична психологія в економіці та бізнесі / О.В. Данчева, Ю.М. Швалб – К.: Лібра, 1998. – С. 109

Для того, щоб побудувати цілісний імідж, по-перше треба усвідомити основні завдання щодо підтримки іміджу організації¹:

- дотримання моральної бездоганності та загальновизнаних норм моралі;
- підтримка доброзичливого ставлення громадськості до діяльності підприємства з метою забезпечення його успішного функціонування та розширення сфери впливу;
- поліпшення взаєморозуміння підприємства з основними суб'єктами взаємодії;
- створення «громадського обличчя» підприємства, збереження його репутації;
- формування «корпоративної» згуртованості, створення та підтримання у працівників підприємства почуття відповідальності та зацікавленості.

Наявність цілісного іміджу організації дозволяє позбавитися кризових ситуацій, але жодна з них не застрахована від таких випадків. І тут потрібно чітко розуміти що робити, коли виникла криза.

Якщо узагальнити різні визначення, то можна сказати, що імідж – це позитивний, емоційно забарвлений, стійкий образ організації (особистості), що сформувався у свідомості людей за допомогою ціленаправлених та стихійних дій, який створений для досягнення певних цілей.

Керівники зараз частіше нехтують антикризовими PR. Дехто з них не вважає навіть за потрібне тримати штатних фахівців з PR, що у подальшій діяльності стає причиною виникнення криз. Але і тут можна прослідкувати позитивну тенденцію. Керівники найрізноманітніших організацій на прикладі декількох компаній, що постраждали почали розуміти всю необхідність того, що кризові PR – це реальна необхідність. А все тому, що PR-фахівці навчилися створювати попит на власні послуги. Розмаїття технологій так званого «чорного PR» просто вражає: від банального розпуску чуток до серйозних провокацій та «обливання брудом» в ЗМІ забезпечують роботою обидві сторони.

¹ Зачоса О.Д., Царенко О.Б. Значення іміджу підприємства в сучасних умовах та його структура / О.Д. Зачоса, О.Б. Царенко // Придніпровський науковий вісник. Серія: Економічні науки / 6. Маркетинг та менеджмент. – Дніпропетровськ, 2010.

В цілому антикризовий PR і консалтинг – це комплекс високоефективних технологій, орієнтованих на прогнозування, виявлення і запобігання кризи, управління нею і вихід з неї, а також регулювання її наслідків. Сюди ж відносяться методики підтримки і оперативної корекції іміджу, адаптації до нових умов, нейтралізації негативних технологій (просто – «чорного піару»).

Щоб глибше зрозуміти дію антикризового PR, потрібно, перше, визначити, що таке криза. Якщо казати загально, то криза – це будь-яка подія, яка негативно відбивається на стані організації. Але і тут можна додати, що деякі деструктивні на перший погляд дії, можуть навпаки вплинути якнайкраще на організацію, підвищити її популярність і т.п. Криза завжди пов'язана з іміджем закладу, а отже стійкий імідж може врятувати навіть від найпотужніших провокацій. Тим не менше, стадії розвитку кризи все одно залишаються однаковими і для тих, хто виграв цю боротьбу, і для тих, хто приймає поразку, а саме:

1. Стадія перша «Зародження проблеми». Виникнення вихідної проблеми (як правило, дрібної і дуже незначною), яка і стає першопричиною подальшої кризи.

2. Стадія друга «Обговорення і планування». Аналіз вихідної проблеми та можливих варіантів реакції; вибір найкращого варіанта.

3. Стадія третя «Матеріалізація вихідної проблеми». Прояв перших труднощів, породжених вихідної причиною.

4. Стадія четверта «Перша реакція». Вибір оперативної реакції об'єкта і її прояв.

5. Стадія п'ята «Вторинний вплив». Наступні проблеми, породжені першою реакцією об'єкта, а також реакцією третіх осіб.

6. Стадія шоста «Боротьба». Панічні і вельми тривалі спроби об'єкта переламати ситуацію на свою користь.

7. Стадія сьома «Компроміс». Момент виснаження ресурсів об'єкта, коли той змушений йти на певні поступки.

8. Стадія восьма «Регрес». Негативізація іміджу об'єкта, різке падіння його авторитету і зменшення можливостей, викликане виснаженням ресурсів і визнанням факту поразки через компроміс з його боку.

Щоб не стати реальним свідком та учасником такого розвитку подій, потрібні заздалегідь сплановані дії. Необхідність щоденного PR вкрай важлива, адже це реальна гарантія того, що кризової

ситуації не буде, а якщо і буде, то впоратися із нею буде набагато простіше. Безперервна робота над іміджем забезпечує зменшення вірогідності сюрпризів, адже те, якою бачить організацію громадськість – є вирішальним фактором. Якщо імідж не є цілісним, не до кінця продуманий та такий, що має пробіли, то конкурентам дуже легко буде створити резонансну подію.

Основними запобіжними засобами боротьби з кризовими ситуаціями фахівці вважають:

1. Підтримка і корекція іміджу – один з найважливіших напрямів антикризового PR. Саме в його завдання входить запобігання переходу дрібної проблеми в розряд кризової.

2. Оперативне реагування на події. Негайна та адекватна реакція на всі події, що відбуваються забезпечує підтримку іміджу дійсно компетентної організації, яке не приховує інформацію (навіть компрометуючу), а всім і кожному роз'яснює її.

3. Захист іміджу від зовнішніх впливів. Зіпсувати репутацію організації здатен будь-хто. Елементарна необачність співробітників – і краху не минути. Тож, контролювати треба все і по максимуму.

4. Контроль комунікативних каналів, а саме: матеріалів в ЗМІ, зовнішньої інформації (плакати, об'яви і т.п.), публічних заходів, неформальної інформації (чутки і т.п.) ті внутрішньої корпоративної інформації. Контролюючи все вищевказане можна і передбачити кризу, і нейтралізувати її, і просто бути в курсі всього, що діється навколо для подальшої негайної та адекватної реакції.

5. Антикризовий моніторинг. Організація власної «розвідки і контррозвідки», яка оперативно постачає найсвіжішу інформацію, а також робота аналітичної служби, яка обробляє отримані дані і прогнозує їх вплив на організацію.

Одним із основних інструментів формування іміджу є взаємовідносини зі ЗМІ. Лише сприймаючи журналістів, як окреме суспільство, яке формує і впливає на сприйняття тієї чи іншої новини, події або ставлення до компанії, можна взаємовигідно співпрацювати зі ЗМІ.

Спортивні мас-медіа – невід'ємна частина свідомості будь-якої сучасної людини, навіть якщо вона не цікавиться спортом. Такі події, як Футбольний Кубок України або матчі Ліги УЄФА, стають явищами масової культури.

Для того, щоб контактувати зі ЗМІ слід організовувати певні заходи, щоб мати можливість особисто зацікавити кожного окремого журналіста до своєї теми. Прес-релізи, конференції, брифінги, прес-тури, круглі столи – це основні спеціальні заходи, покликані полегшити роботу журналіста та наситити ЗМІ необхідною інформацією. Тож, створення події, яка має стати новиною є першочерговою задачею працівника PR-відділу. Як наслідок, спортивна організація отримує публікації, які інформують громадськість про ключові події клубу, а також мають ефект нагадування і тим самим здійснюють активний вплив на формування іміджу спортивної організації.

6.3. Об'єкти прав інтелектуальної власності у сфері спорту

Як і в будь-якому виді діяльності, де присутнім є елемент творчості, в сфері спорту виникають права інтелектуальної власності на різноманітні об'єкти: право на ім'я, право на бренд, на логотип тощо.

Йдеться в даному випадку про **засоби індивідуалізації** як об'єкти права інтелектуальної власності. До засобів індивідуалізації відносять торговельні марки (знаки для товарів та послуг); комерційні найменування, географічні зазначення. Також у літературі деякі дослідники виділяють доменні імена та інші позначення¹. Крім цього, до них можуть належати також об'єкти, не визначені як засоби індивідуалізації, але такі, що спрямовані на ідентифікацію особи або її продукції, такі як наприклад, слогани, корпоративні герої, звукові композиції, ароматні та інші. Учасник цивільного обороту не завжди реєструє корпоративних героїв чи слогани, що можуть супроводжувати його товар протягом одного-двох сезонів як знак для товарів та послуг, але все ж таки, такі об'єкти підлягають охороні нормами законодавства про авторське право та здатні за певних умов до ідентифікації особи чи товару.

У багатьох країнах термін «засоби індивідуалізації» взагалі не використовується, а замінюється терміном маркетингові позна-

¹ Солошук М. Право інтелектуальної власності на засоби індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів та послуг / Солошук М., Капінос М., Лерантович Е. // Інтелектуальна власність. – 2008. – № 7. – С. 48.

чення. Маркетингові позначення – це вказівки учасників ринкових відносин, зокрема, виробників та товарів, що ними випускаються, організацій та осіб, що надають послуги (побутові, соціальні, транспортні, фінансові, інноваційні, інвестиційні, консалтингові та ін.). Зазвичай в системі інтелектуальної власності маркетингові позначення називають засобами індивідуалізації юридичних осіб та індивідуалізації товарів і послуг.

Одним з найбільш поширених у сфері спорту є застосування **торговельної марки**. Поняття торговельної марки міститься у ст. 429 та його зміст розкривається через будь-яке позначення або будь-яку комбінацію позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути, зокрема, слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів. Для сфери спорту характерним є не просто торговельні марки, а так звані бренди.

Сучасне розуміння **бренду** включає кілька аспектів: механізм диференціації товарів; механізм сегментації ринку; образ у свідомості споживачів (бренд-імідж); засіб взаємодії (комунікації) із споживачем; засіб індивідуалізації товарів компанії; система підтримання ідентичності; правовий інструмент; частина корпоративної культури компанії; концепція капіталу бренду; елемент ринку, що постійно розвивається у часі та просторі¹.

Більшість дослідників визначають бренд як образ товарного знака, який міцно укорінився у свідомості покупців, дозволяючи їм виокремлювати певний товар чи послугу серед інших, що конкурують на ринку. Найважливішими складовими бренда є: словесна частина товарного знаку, «бренд-нейм» (brend-name); візуальний образ товарного знаку, «бренд-імідж» (brend-image); вартісна оцінка бренду (brend-value); ступінь присутності бренду на ринку (brend development + index); рівень лояльності бренду та залучення до його споживання ринкових сегментів (brend loyalty)².

Американська асоціація маркетингу визначає бренд як ім'я, термін, знак, символ або дизайн або комбінацію всього цього, при-

¹ Безрукова Н. Аналіз підходів до створення брендів / Н. Безрукова // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 2. – С. 43-44.

² Бализевич В.Д. Інтелектуальна власність : Підручник / Бализевич В.Д. – К. : Знання, 2006. – С. 160.

значені для ідентифікації товарів або послуг одного продавця або групи продавців, а також для відмінності товарів або послуг від товарів або послуг конкурентів¹.

З позиції маркетологів бренд визначається як сукупність певних знаків для позначення товару, що безпосередньо пов'язані зі свідомістю споживача на емоційному рівні та створюють в його уяві певний імідж товарів, робіт (послуг), що позначаються такими знаками. Таким чином, у маркетингу звертають увагу на емоційний зв'язок, що існує у свідомості споживача між товаровиробниками та певною продукцією. На сьогоднішній день найбільш поширеним визначенням бренду у маркетинговій теорії є його визначення через сукупність асоціацій, емоцій як певного образу у свідомості споживачів².

Змагаючись за увагу до товару, робіт (послуг) у сфері спорту, як і у інших масових видовищних видах діяльності, суб'єкти витрачають кошти на розробку брендových концепцій не тільки для компанії, але й для певних ліній товарів чи послуг. При цьому при формуванні брендової стратегії залучається не тільки нове, яскраве найменування товару (чи товарної лінії), але й новий логотип, слоган, оригінальний музичний супровід, зображення тих чи інших публічних осіб для проведення рекламної кампанії.

Брендом може бути ім'я будь-якої особи (спортсмена), яке індивідуалізує цю особу, назва спортивного клубу, разом з його логотипом, іншими складовими засобу індивідуалізації.

Часто у зазначеній сфері використовують також промисловий зразок, який представляє собою результат творчої діяльності людини у галузі художнього конструювання. Відповідно до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» критерієм придатності промислового зразка для набуття права інтелектуальної власності на нього є його новизна. Окрім того, відповідно до Закону «Про охорону прав на промислові зразки» правова охорона надається промислового зразку, що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі. Аналогічний критерій

¹ Алиев А.Т. Работа с брендом: креативная психология и коммуникативные особенности (на примере формирования бренда «Skoda» / А.Т. Алиев // Вестник Московского университета / Серия 10: Журналистика. – 2007. – № 4. – С. 39-40.

² Кузьменко Т.С. «Бренд» у праві інтелектуальної власності: теорія і практика: монографія. – Миколаїв: МНАУ, 2014. – С. 31.

патентоздатності промислового зразка передбачено і в Угоді по торговим аспектам прав інтелектуальної власності, відповідно до ст. 25 якої охорона надається незалежно створеним новим та оригінальним промисловим зразкам. Зразки не є новими та оригінальними, якщо вони суттєво не відрізняються від вже відомих зразків або від комбінацій їх характерних рис.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» промисловий зразок визнається новим, якщо сукупність його суттєвих ознак не стала загальнодоступною у світі до дати подання заявки до Державного департаменту інтелектуальної власності або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. Крім того, у процесі встановлення новизни промислового зразка береться до уваги зміст усіх раніше одержаних Установою заявок, за винятком тих, що на зазначену дату вважаються відкликаними, відкликані або за ними Установою прийняті рішення про відмову у видачі патентів і вичерпані можливості оскарження таких рішень. На визнання промислового зразка патентоспроможним не впливає розкриття інформації про нього автором або особою, яка одержала від автора прямо чи опосередковано таку інформацію протягом шести місяців до дати подання заявки до Установи або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету. При цьому обов'язок доведення обставин розкриття інформації покладається на особу, заінтересовану у застосуванні цього пункту.

У пункті 8.1.4.1 Правил складання і подання заявки на промисловий зразок, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 18.02.2002 № 110¹, закріплено, що суть промислового зразка характеризується сукупністю відображених на зображеннях його суттєвих ознак, які визначають зовнішній вигляд виробу з його естетичними та/або ергономічними особливостями. Ознака належить до суттєвих, якщо вона впливає на формування зовнішнього вигляду виробу, якому притаманна така ознака. Для розкриття суті промислового зразка описується сукупність його суттєвих ознак, відображених на зображеннях, з посиланням на них (а також на креслення загального вигляду, ергономічну схему, карту, якщо вони є в матеріалах заявки).

¹ Про затвердження Правил складання та подання заявки на промисловий зразок: наказ Міністерства освіти і науки України від 18.02.2002 N 110 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 11. – Ст. 531.

Поняття «промисловий зразок» застосовується як до одного виробу, так і до набору (комплекту) виробів. Набір (комплект) може бути визнаний промисловим зразком, якщо до складу набору (комплекту) входять вироби, які виконують функції, відмінні одна від одної, але підпорядковані загальному призначенню, що вирішується набором (комплектом) у цілому. З точки зору художнього конструювання всі вироби набору (комплекту) повинні мати спільність композиційного та стилістичного вирішення, наприклад чайний або столовий сервіз, набір інструментів, мебельний гарнітур тощо.

Правові підстави та порядок охорони торговельних марок і промислових зразків визначаються Конституцією України, Цивільним кодексом України, Господарським Кодексом України, Законами України, («Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки» тощо, нормативно-правовими актами, а також міжнародним законодавством, ратифікованим Україною (наприклад, Паризькою конвенцією з охорони промислової власності).

6.4. Використання об'єктів і здійснення прав інтелектуальної власності у сфері спорту

Відповідно до ст. 426 та ст. 427 ЦК України використання об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою здійснюється з дозволу суб'єкта права інтелектуальної власності, якому належить виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, крім випадків правомірного використання без такого дозволу, передбачених законом. Умови надання дозволу на використання об'єкта права інтелектуальної власності визначаються договорами щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, які можуть бути передані відповідно до закону повністю або частково іншій особі.

Відповідно до пунктів 1, 2, 4 статті 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» свідоцтво надає його власнику право використовувати знак та інші права, визначені цим Законом. Використанням знака визнається:

- нанесення його на будь-який товар, для якого знак зареєстровано, упаковку, в якій міститься такий товар, вивіску, пов'язану з ним, етикетку, нашивку, бирку чи інший прикріплений до товару предмет, зберігання такого товару із зазначеним нанесенням знака з метою пропонування для продажу, пропонування його для продажу, продаж, імпорт (ввезення) та експорт (вивезення);
- застосування його під час пропонування та надання будь-якої послуги, для якої знак зареєстровано;
- застосування його в діловій документації чи в рекламі та в мережі Інтернет, у тому числі в доменних іменах.

Знак визнається використаним, якщо його застосовано у формі зареєстрованого знака, а також у формі, що відрізняється від зареєстрованого знака лише окремими елементами, якщо це не змінює в цілому відмітності знака.

При побудові системи окремих видів зобов'язань, цивільне законодавство України визначило самостійне місце договорів у сфері інтелектуальної власності в системі договірних зобов'язань. У ЦК України положення, що закріплюють абсолютні права на об'єкти інтелектуальної власності, вміщені у Книзі четвертій, а положення, що регулюють договірні (відносні) правовідносини у сфері права інтелектуальної власності, містяться у Книзі п'ятій.

За допомогою визначених у главі 75 ЦК України правочинів здійснюється регулювання відносин, об'єктом яких виступають дії, спрямовані на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Відповідно об'єктом цих правочинів є ті результати інтелектуальної діяльності, стосовно яких здійснюється правова охорона. В залежності від того, який обсяг майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності передбачається передати, застосовується певний вид правочину.

Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності – це група договорів у сфері інтелектуальної власності, спрямованих на набуття, зміну або припинення майнових прав на об'єкти інтелектуальної власності. Договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності не можуть передбачати перехід до інших осіб особистих немайнових прав інтелектуальної власності на відповідний об'єкт. **Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності** здійснюється на підставі таких договорів: а) ліцензія на використання об'єкта права

інтелектуальної власності; б) ліцензійний договір; 3) договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; 4) договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; 5) інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Наведений перелік договорів не є вичерпним.

Згідно зі ст. 1109 ЦК України **ліцензійний договір** є домовленістю сторін, за якою одна сторона (ліцензіар) надає другій стороні (ліцензіату) дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності (ліцензію) на умовах, визначених за взаємною згодою сторін з урахуванням вимог цього Кодексу та іншого закону.

Елементи та зміст ліцензійного договору його сторонами мають визначатися відповідно до положень ст. 1109-1110 ЦК України, котрі визначають загальні видові вимоги до ліцензійного договору.

Так, згідно з частиною третьою ст. 1109 ЦК України у ліцензійному договорі визначаються вид ліцензії (якщо вид її не вказаний, то вважається, що надається невиключна ліцензія), сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та строк, на які надаються права, тощо), розмір, порядок і строк виплати плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити у договір.

Таким чином, до істотних умов ліцензійного договору відносяться перш за все ті умови, які є такими за законом або необхідні для договорів даного виду, а також ті умови, які на вимогу однієї із сторін мають бути узгоджені сторонами договору. Якщо стосовно якоїсь з таких умов згоди між сторонами договору не досягнуто, договір вважається неукладеним.

Істотні умови ліцензійного договору в літературі поділяють на дві групи: об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні умови це такі, що передбачені законом або є необхідними для даного виду договорів. Суб'єктивними вважаються ті, що на вимогу будь-якої із сторін мають бути узгоджені між ними. До об'єктивних умов належать сторони договору, його предмет, конкретні права, що надаються договором, способи використання об'єкта права інтелектуальної власності, а також територія та строк, на які надаються права. Суб'єктивними умовами вважаються вид ліцензії, розмір, порядок

і строки виплати плати за використання об'єкта права інтелектуальної власності та строк чинності договору¹.

Характеризуючи ліцензійний договір і встановлюючи нормативну базу визначення (чи обмеження) його змісту, необхідно враховувати, що, крім ліцензійного договору як виду, існують його різновиди (підвиди), особливості яких визначаються видовими особливостями об'єктів інтелектуальної власності, щодо яких укладається договір. Так, характеристика ліцензійного договору можлива під відповідним кутом зору, наприклад, серед характерних рис такого договору називається те, що власник патенту при видачі ліцензії зберігає за собою майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності².

Відповідно до ст. 1109 ЦК України, сторонами ліцензійного договору є ліцензіар і ліцензіат. При цьому сторонами ліцензійного договору можуть бути кілька осіб як з боку ліцензіата, так і з боку ліцензіара. Зокрема, ліцензіарами можуть виступати співавтори винаходу або іншого об'єкту права інтелектуальної власності.

Ліцензіар – це особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, тобто, особа, якій належать майнові авторські чи суміжні права, яка є власником охоронного документу на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку, компонування інтегральної мікросхеми, сорт рослин чи породи тварин.

Основним обов'язком ліцензіара є видача дозволу на використання ліцензіату реально існуючого об'єкту права інтелектуальної власності і забезпечення його безперешкодного використання в обумовлених договором межах і на визначеній в ньому території. Крім того, ліцензіар має передати всю необхідну інформацію щодо об'єкта права інтелектуальної власності, надати необхідну технічну допомогу тощо. У кожному конкретному випадку має бути визначена доцільність і необхідність надання таких послуг, зазначено, чи є вони невід'ємними від предмета ліцензії, або становлять об'єкт окремого самостійного зобов'язання, на який правовий режим ліцензійного договору не поширюється.

¹ Ієвіня О.В., Мироненко В.П., Павловська В.П., Пилипенко С.А. Право інтелектуальної власності: схеми та роз'яснення : навч. посіб. / О.В. Ієвіня, В.П. Мироненко, В.П. Павловська, С.А. Пилипенко. – К. : КНТ, 2007. – С. 21.

² Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність : підруч. / В.Д. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – С. 221.

Ліцензіар має право вимагати від ліцензіата, щоб той використовував ліцензію в обумовлених межах, не розголошував змісту ліцензії, заборонити передачу ліцензії третім особам, якщо це не передбачено договором. Він також має право на винагороду та інші виплати за використання об'єкта права інтелектуальної власності. До таких виплат належать: роялті (вид платежу, який сплачує ліцензіат протягом усього строку дії ліцензійного договору чи у вигляді відсотку від суми прибутку чи суми обороту від випуску продукції або диференційованої ставки з одиниці ліцензійної продукції), паушальний платіж (виплата ліцензіару визначеної зафіксованої в договорі суми ще до початку масового випуску ліцензійної продукції) та комбінований платіж (є найбільш поширеним і передбачає виплату ліцензіару первинного сталого платежу до початку виробництва та збуту ліцензійної продукції з подальшою виплатою залишку розрахункової ціни ліцензії у вигляді роялті після того, як буде налагоджене виробництво ліцензійної продукції)¹.

Отже ліцензіар має за ліцензійним договором досить широке коло цивільних прав та обов'язків. У зв'язку з цим варто звернути увагу на ту обставину, що вік виникнення цивільної дієздатності у галузі розпорядження майновими правами інтелектуальної власності не збігається з тим, що встановлений загальним правилом ст. 34 ЦК України для виникнення повної цивільної дієздатності.

Згідно з п. 2 частини першої ст. 32 ЦК України самостійно здійснювати право на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом, фізична особа може вже по досягненню чотирнадцяти років (неповнолітня особа). Хоча наведена норма не розкриває зміст формулювання «здійснювати право на результати інтелектуальної, творчої діяльності», однак можна припустити, що у даному випадку поняттям «здійснення права» охоплюється й можливість розпорядження відповідними правами.

При цьому варто наголосити, що у п. 2 частини першої ст. 32 ЦК України йдеться про можливість самостійного здійснення неповнолітньою особою саме майнових прав інтелектуальної власності (розпорядження цими правами), оскільки здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності,

¹ Понікаров В.Д., Єрмоленко О.О., Медведєв І.А. Авторські права та інтелектуальна власність : підруч. / В.Д. Понікаров, О.О. Єрмоленко, І.А. Медведєв. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. – С. 146.

що охороняються законом, може навіть малолітня особа, тобто, фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років (п. 2 частини першої ст. 31 ЦК України).

У зв'язку зі згаданими розбіжностями у визначенні віку настання загальної та спеціальної дієздатності виникає практично важливе питання про співвідношення передбаченої п. 2 частини першої ст. 32 ЦК України можливості неповнолітньої особи самостійно здійснювати майнові права інтелектуальної власності (розпоряджатися цими правами) і можливості такої особи укладати договори щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності (котрі неповнолітня особа, очевидно, як і інші правочини, має право укладати за згодою батьків, усиновлювачів або піклувальників).

Ліцензіат – це особа, яка має право використання об'єкта права інтелектуальної власності відповідно до ліцензійного договору і в межах, визначених ліцензією. Основним правом ліцензіата є право на використання об'єкта права інтелектуальної власності у своїх інтересах, але в межах, встановлених договором, право вимагати надання необхідної інформації щодо об'єкта права інтелектуальної власності, необхідної технічної допомоги тощо. Основними обов'язками ліцензіата є використання майнових прав інтелектуальної власності відповідно до ліцензійного договору. Він також зобов'язаний не розголошувати зміст ліцензії, не передавати ліцензію третім особам без дозволу ліцензіара тощо. Важливим обов'язком ліцензіара є здійснення винагороди та інших виплат за використання об'єктом права інтелектуальної власності.

Ліцензіат – повністю дієздатна фізична або юридична особа. Іноземці та особи без громадянства, інші особи, які проживають чи мають постійне місцезнаходження поза межами України, у відносинах з Держслужбою інтелектуальної власності реалізують свої права через своїх представників – патентних повірених, зареєстрованих згідно з Положенням про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1994 р.

Слід зазначити, що поширеним є використанням **імені та зображення** відомих спортивних діячів (спортсменів, тренерів, арбітрів). Так, наприклад, у США застосовуються ліцензії на право комерційного використання прізвища і зовнішності особи. Прізвище

і зовнішність вважаються видом власності. Її можна передати на підставі ліцензії третім особам для використовування в комерційній діяльності. Можливе надання ліцензії на використовування прізвища, скажімо, в мережі франчайзингових ресторанів. Прізвисьм і зображенням особа у разі їх використання як товарного знаку може поступитися або продати іншій особі як і будь-який інший вид товарного знаку¹.

6.5. Охорона і захист об'єктів інтелектуальної власності у сфері спорту

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі позначення у господарській діяльності, що призвело або може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання, є неправомірним.

Законодавство України визначає контрафактну продукцію як товари або примірники творів, фонограм чи відеограм, які випускаються, відтворюються, публікуються, розповсюджуються, реалізуються тощо з порушенням прав інтелектуальної власності. Безумовно, масове виробництво та розповсюдження контрафактної продукції завдає значної шкоди як власникам прав інтелектуальної власності, так і споживачам та державі в цілому. Так, виробники та розповсюджувачі контрафактних товарів не тільки підривають репутацію дійсного виробника та витісняють оригінальну продукцію з ринку, але й вводять в оману споживачів та не сплачують державі податки та інші збори. Відтак боротьба з виробництвом та розповсюдженням контрафактної продукції є нагальною проблемою, яка потребує невідкладного вирішення. Особливого значення ця проблема набуває під час проведення масштабних спортивних заходів

¹ Дахно И.И. Энциклопедический англо-русский словарь по интеллектуальной собственности : Около 1150 терминов. / Дахно И.И. – К. : Изд. ПАЛИВОДА А.В., 2007. – С. 131.

та змагань. Недобросовісні підприємці, користуючись ажіотажом вболівальників з приводу визначної спортивної події, виробляють та здійснюють продаж сувенірної продукції, спортивного інвентарю, одягу, аксесуарів з неправомірним використанням на них об'єктів авторського права, торговельних марок та промислових зразків.

Так, часто у продажу можна зустріти сувенірні магніти, записники, чашки, футболки, спортивні м'ячі сумнівної якості з нанесеними на них символікою спортивного заходу або спортивного клубу, фотографіями спортсменів, торговельними марками спонсорів спортивних заходів тощо. Однак, відповідно до законодавства, використовувати зазначені об'єкти інтелектуальної власності на товарах можливо лише після отримання на це дозволу у правовласника¹.

Слід зазначити, що ефективним інструментом для боротьби з порушниками прав інтелектуальної власності є охоронні документи (патенти, свідоцтва), які надають власникові знака для товарів і послуг та патенту на промисловий зразок виняткові права для їхнього використання, а також право забороняти третім особам використовувати його на товарах і під час надання послуг, для яких він зареєстрований.

Правові підстави та порядок охорони торговельних марок і промислових зразків визначаються Конституцією України, Цивільним кодексом України, Господарським Кодексом України, Законами України («Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції»), нормативно-правовими актами, а також міжнародним законодавством, ратифікованим Україною (зокрема, Паризькою конвенцією з охорони промислової власності).

Згідно з п. 2 ст. 21 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» суди мають право розглядати спори про встановлення власника свідоцтва, укладення та виконання ліцензійних договорів, порушення прав власника свідоцтва. Також на підставі

¹ Мамуня О., Чижова Ю. Боротьба з контрафактною продукцією у сфері спорту. Електронний ресурс. Режим доступу: http://vkr.ua/ua/publications/articles/fighting_counterfeit_sport_products_in_ukraine/

ст. 27 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» суди розглядають суперечки, пов'язані з порушенням майнових прав власника патенту, зокрема прав на виключне право користування промисловим зразком. Усі дії та ухвалені рішення у справі Антимонопольним комітетом України, правоохоронними органами можуть бути оскаржені в суді. У судовому порядку, крім можливості припинити правопорушення, власники свідоцтв на товарні знаки та патенти на промислові зразки мають право вимагати відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконним використанням об'єктів інтелектуальної власності, а також діями, визнаними недобросовісною конкуренцією.

Під час проведення масштабних спортивних змагань охорона прав інтелектуальної власності може бути забезпечена на підставі спеціальних нормативно-правових актів. Так, зокрема, стаття 6 Закону України «Про організацію та проведення фіналу Євро-2012 в Україні» від 19.04.2007 № 962-V передбачала відповідні положення стосовно прав інтелектуальної власності УЄФА. Відповідно до неї УЄФА та комерційний партнер мають усі права інтелектуальної власності, передбачені законами України. Україна гарантувала захист прав інтелектуальної власності та комерційних прав відповідно до законів України та чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Під час проведення чемпіонату заборонялося пряме та непряме використання у будь-який спосіб без дозволу УЄФА будь-якого найменування, позначення або знака чи іншого об'єкта права інтелектуальної власності УЄФА, недозволений маркетинг. Центральний орган виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності під час проведення чемпіонату забезпечував проведення експертизи заявок на інтелектуальну власність УЄФА спеціалізованою групою експертів, швидке виявлення заявок, що суперечать будь-якій заявці або реєстрації УЄФА, розгляд спеціалізованою групою експертів у терміновому порядку заперечень проти зазначених заявок та невідкладне прийняття у встановленому законом порядку відповідних рішень¹.

Олімпійська символіка охороняється спеціальним міжнародно-правовим актом – Найробським договором про охорону олімпій-

¹ Електронний ресурс. Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/pro_organizatsiyu_ta_provedennya_evro-2012_v_ukraini/statja-6.htm

ського символу, прийнятим у Найробі 26 вересня 1981 року. Зазначений договір зобов'язує держави – учасниці договору відмовляти в реєстрації або визнавати недійсною реєстрацію торговельної марки і забороняти через відповідні заходи використання як торговельної марки або іншого позначення з комерційною метою будь-якого позначення, що складається з олімпійського символу. Ця вимога поширюється також і на інші позначення з використанням цього символу. Зазначені позначення можуть реєструватися і використовуватися лише з дозволу Міжнародного олімпійського комітету.

Основні положення щодо охорони інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших творах образотворчого мистецтва, містяться у ст. 308 ЦК України. Фотографія та інші художні твори, на яких зображено фізичну особу, можуть бути публічно показані, відтворені, розповсюджені лише за згодою цієї особи, а в разі її смерті – за згодою її дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає – батьків, братів та сестер. При цьому надана згода може бути відкликана названими особами після смерті фізичної особи, обов'язком яких є відшкодування витрат особи, яка здійснювала публічний показ, відтворення чи розповсюдження фотографії або іншого художнього твору. Варто додати, що фотографія може бути розповсюджена без дозволу фізичної особи, яка зображена на ній, якщо це зумовлено необхідністю захисту її інтересів або інтересів інших осіб (ч. 3 ст. 308 ЦК України)¹. В Україні використання зображення особи у складі знаку для товарів чи послуг чи у рекламних акціях здійснюється на підставі договору, в якому визначаються умови використання зображення.

Загальні засади захисту права інтелектуальної власності від порушень встановлені ч. 3 ст. 418 ЦК, котра наголошує, що таке право є непорушним. Воно належить його володільцю як природне право, внаслідок чого ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

Відповідно до цих засад, які, в свою чергу, ґрунтуються на положеннях Конституції, **захист права інтелектуальної власності здійснюється судом**. Зокрема, ст. 432 ЦК встановлює, що кожна

¹ Цивільне та сімейне право України : підруч. / [Харитонов Є.О., Дудченко В.В., Харитонova О.І. та ін.] ; за ред. Харитонova Є.О., Голубевої Н.Ю. – К. : Правова єдність, 2009. – С. 190.

особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 ЦК. Отже, для суб'єкта права інтелектуальної власності існує можливість вимагати, щоб суд застосував такі **загальні** для всіх цивільних відносин **способи захисту**: 1) визнання права (це може бути визнання права інтелектуальної власності, визнання права використання відповідного об'єкту тощо); 2) визнання правочину недійсним (наприклад, визнання недійсним ліцензійного договору); 3) припинення дій, які порушують право (припинення використання твору без згоди його автора); 4) відновлення становища, яке існувало до порушення права (наприклад, вилучення і знищення незаконно виданого накладу літературного твору); 5) примусове виконання обов'язку в натурі (наприклад, вимога до видавця про виконання його обов'язку за договором про видання твору); 6) зміна правовідношення (зміна умов авторського договору на вимогу автора у вигляді реакції на порушення з боку видавця); 7) припинення правовідношення (дострокове розірвання ліцензійного договору у випадку його порушення); 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Суд може також захистити цивільні права та інтереси, пов'язані з інтелектуальною власністю, застосувавши **спеціальні способи захисту** права інтелектуальної власності та постановивши рішення про: 1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів; 2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності; 3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності (контрафактних виробів); 4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів із порушенням права інтелектуальної власності; 5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших

обставин, що мають істотне значення; 6) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

З метою запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів суд має право заборонити відповідачеві чи іншій особі вчиняти певні дії. Для цього необхідна наявність таких умов: 1) існують достатні підстави вважати, що ця особа є порушником права інтелектуальної власності; 2) зазначені дії стосуються виробництва, відтворення, розповсюдження, використання, а також транспортування, збереження або володіння виробів (товару), щодо яких є достатні підстави вважати їх контрафактними; 3) зазначені дії вчиняються з метою випуску в цивільний оборот цих контрафактних виробів (товарів). За своєю природою це є прогібіторний позов, можливість подання якого передбачена ч. 2 ст. 386 ЦК. У тих випадках, коли порушення права інтелектуальної власності стосується майнових прав його суб'єкта на певний матеріальний субстрат (наприклад, на рукопис, плівку з аудіо- чи відеозаписом, носій комп'ютерної програми тощо), для їхнього захисту можуть бути використані засоби захисту права власності, встановлені главою 29 ЦК.

Якщо дії порушника права інтелектуальної власності мають ознаки злочину, за який передбачена кримінальна відповідальність, орган дізнання, слідства або суд зобов'язані вжити заходів для забезпечення поданого або можливого в майбутньому цивільного позову шляхом розшуку і накладення арешту на: 1) вироби (товари), щодо яких припускається, що вони є контрафактними; 2) матеріали та обладнання, призначені для виготовлення і використання зазначених виробів (товарів); 3) документи, рахунки та інші предмети, що можуть бути доказом вчинення дій, за які відповідно до чинного законодавства передбачена кримінальна відповідальність.

6.6. Реклама в індустрії спорту

З розвитком суспільства фізична активність і спорт все ширше проникають в усі сфери життя людей, стають все більш значущою і невід'ємною частиною життєдіяльності світової цивілізації. Мільйони людей у всіх країнах світу ведуть здоровий спосіб життя,

складовою частиною якого є заняття фізичними вправами і оздоровчою гімнастикою, участь в спортивних змаганнях. Гігантськими темпами розвивається в останні десятиліття і спорт вищих досягнень, поступово перетворюючись в цілу індустрію спортивних і видовишно-масових заходів. Фізична культура і спорт в сучасному суспільстві є найважливішим фактором підтримки і зміцнення здоров'я людей, вдосконалення їх культури, способом спілкування, активного проведення дозвілля, альтернативою шкідливим звичкам і пристрастям¹.

В зв'язку з цим в спорті та спортивній індустрії постійно використовується реклама. Без реклами жодна організація не має можливості на успішне функціонування. Елементарне інформування та нагадування громадськості про свою діяльність та про своє існування повинно бути. Тож, рекламні засоби повинні використовуватися по мірі важливості.

Спочатку розглянемо види рекламних засобів²:

1. Інформаційно-рекламні матеріали. До таких засобів відносять: інформаційний лист; інформаційний лист (звичайно направляють як першу спробу контакту з можливим покупцем чи партнером; комерційна пропозиція ; інформаційний листок; рекламна листівка; буклет; проспект; брошура; каталог; прес-реліз; календар і т.п. Всі ці засоби призначені інформувати про організацію загалом та про її основні події, новини, які можуть бути цікавими для громадськості.

2. Виставки, ярмарки, презентації, семінари. Участь у роботі виставок і ярмарок є ефективним засобом формування маркетингових комунікацій. Вона об'єднує такі основні елементи комплексу маркетингу, як реклама (розповсюдження рекламно-інформаційних матеріалів, оформлення стендів), пропаганда, особисті продажі, стимулювання збуту (роздача сувенірів, надання знижок).

3. Реклама в періодичній пресі. Загалом, реклама в періодичній пресі – одна з найпопулярніших. До неї звертаються як новостворені організації, так і великі із солідним досвідом роботи. Більше того, у друкованої реклами є своя історія і певний кредит

¹ Галкин В.В. Экономика и управление физической культурой: и спортом Учебно-пособие для вузов / В.В. Галкин. – Ростов н/Д: Феникс, 2006. – С. 234.

² Миронов Ю.Б., Крамар Р.М. Основы рекламной деятельности: навч. посібник / Ю.Б. Миронов, Р.М. Крамар. – Дрогобич: Посвіт, 2007. – С. 37.

довіри, з чим не можуть конкурувати реклама на телебаченні та радіо. Така реклама допомагає популяризувати спорт по всій країні. Що ж стосується спорту, то в більшості випадків прямої реклами в пресі спортивні професійні клуби не мають.

4. Пряма поштова реклама (директ-мейл) являє собою розсилку рекламних повідомлень (у тому числі і персоналізованих) на адресу певної групи осіб-споживачів або можливих ділових партнерів. Значною перевагою цього засобу є адресність. Більшості людей подобається, коли до них звертаються особисто, отже це збільшує шанси на відгук.

5. Усна реклама – це реклама товарів та послуг при безпосередньому особистому спілкуванні з потенційними покупцями чи споживачами. Вона заснована на усному поданні інформації окремим особам. Усна реклама – один з найважливіших, однак найдієвіших із засобів реклами. При особистому спілкуванні велику роль відіграє особиста привабливість, вміння вести діалог, професійні знання. Різновидом усної реклами є реклама по телефону. Спортивними організаціями застосовується рідко.

6. Зовнішня реклама – це оформлення рекламними елементами об'єктів громадського призначення. Така реклама є достатньо ефективним засобом розповсюдження інформації, так як звертається до великої кількості людей і, як правило, застосовується для рекламування товарів загального чи масового споживання. Зовнішня реклама спортивними професійними клубами використовується з метою інформування громадськості про наступні матчі команди.

7. Радіореклама – один з найдоступніших засобів реклами, що охоплює значну аудиторію. Радіореклама дозволяє з мінімальними затратами охопити значну кількість слухачів, при цьому не потребується багато часу на підготовку рекламних повідомлень. Важливу роль в оцінці ефективності радіореклами відіграє склад аудиторії в момент передачі, вибір радіопрограм у відповідності з тематикою, інтересами, смаками радіослухачів. На радіо в основному анонуються наступні матчі команд.

8. Телереклама – наймасовіший, але й найдорожчий засіб рекламування, використовується для передачі рекламних повідомлень і демонстрації рекламних фільмів. Телебачення ідеально дозволяє зробити широку імідж-рекламу завдяки величезній кіль-

кості глядачів, а також стимулюючу рекламу практично будь-яких товарів і послуг шляхом безпосереднього показу товару чи переваги послуги. Тому й ефективність телереклами є надзвичайно високою. Телероликів, анонсів та «джинси» на вітчизняному телебаченні безмежна кількість. Спортивні організації не відстають від суто бізнесових. Їх телевізійна перевага ще й в тому, що права на трансляції змагань завжди коштують дорого, а це додатковий прибуток.

9. Реклама в Інтернет-мережі. Мережа Інтернет дозволяє фірмам долучитись до сучасних технологій, відкриває нові форми роботи з клієнтами, забезпечує можливість постійної взаємодії з партнерами, а також доступ до різних інформаційних джерел.

Зупинимось докладніше на новітніх технологіях, які з'явилися завдяки появі Інтернету. Інтернет реклама на сьогоднішній день є важливим чинником у популяризації та розвитку сайту і має ряд переваг над традиційними видами реклами в ЗМІ.

- Інтернет реклама працює відразу у двох напрямках – залучення відвідувача на сайт і одночасне просування іміджу сайту чи компанії.

- Виготовлення та демонстрація презентації сайту, компанії, продукту чи послуги в короткі терміни.

- Широкі можливості для проведення ефективних рекламних кампаній і залучення потенційних клієнтів.

Рекламну кампанію в Інтернеті, можна провести самостійно, але краще скористатися послугами професіоналів – як рекламних агентств повного циклу, так і компаній, що спеціалізуються на рекламі в Інтернет.

Виділяють наступні основні види Інтернет реклами:

1. Банерна реклама. Розміщення банерів на різних ресурсах, не обов'язково тематичних. Банерна реклама є ефективнішою, якщо вона здійснюється в масштабі цілої рекламної кампанії. Тоді, складові бренду компанії: логотип, фірмові кольори чи яскраві слогани будуть підсвідомо запам'ятовуватися і викликати в подальшому зацікавленість відвідувачів.

2. Контекстна реклама. Розміщення рекламної інформації на відповідних тематичних ресурсах: сторінках результатів пошуку, інформаційних порталах чи великих каталогах. Це платна послуга, що пропонують пошукові системи чи рекламні компанії і яка надає

практично миттєвий результат. Контекстна реклама є особливо результативною, коли вона прив'язується до сторінки пошуку пошукової машини і висвічується при конкретних пошукових запитах. Так відвідувач отримує інформацію не лише про знайдені сайти, але і про ті ресурси, які просуваються за допомогою контекстної реклами. Цей вид реклами є досить ефективним, хоча й найдорожчим.

3. Поштові розсилки. Потенційний клієнт підписується на тематичну розсилку і в міру накопичення новин отримує необхідну рекламну інформацію. Така реклама є особливо дієвою, якщо будуть розсилатися якісні матеріали, в яких зацікавлений дописувач.

4. Спам. Заборонений вид реклами, який полягає в розсилці оголошень електронною поштою всупереч бажанню власників поштових скриньок. Традиційно, такий спосіб реклами вважається сумнівним з моральної точки зору, оскільки нав'язує користувачам електронної пошти інформацію, в якій вони, скоріше, не зацікавлені.

Окрім суто рекламних засобів в Інтернеті існують й побічні способи рекламування. По-перше, це корпоративний Інтернет сайт. Наявність корпоративного сайту – це наявність представництва певної організації в Інтернет просторі. Розміщення інформації в Інтернеті на корпоративному сайті має ряд переваг у порівнянні з корпоративними виданнями чи листівками, які розповідають про організацію:

- Доступність (відсутність фізичних обмежень доступу, тому що на сайт може потрапити будь-яка людина з будь-якої точки світу, де є доступ в мережу);

- Можливість розміщення великих обсягів інформації (обсяг інформації, яка розміщується на сайті обмежується тільки виділеним трафіком);

- Залучення користувача в емоційне середовище. Веб-сайт є саме такою організаційною формою, в рамках якої формуються веб-спільноти, де користувач втягується в емоційне та інформаційне середовище;

- Можливість оперативного отримання якісних та кількісних даних про відвідувачів сайту (використовуючи такі засоби, як реєстраційні форми, опитування, анкети, лічильники, можна отримувати дані про конкретних людей, з'ясовувати потреби, інтереси, скласти «портрет» відвідувача сайту, а також отримати кількісні відомості).

Корпоративний сайт є основним засобом внутрішньо корпоративної офіційної комунікації та неофіційного спілкування співробітників. Основним завданням корпоративної політики є цілеспрямоване використання даного інструменту для формування і розвитку організаційної культури, що відповідає параметру «ефективна для даної організації».

Наступним дієвим способом непрямого рекламування організації є використання соціальних мереж. Не так давно в Інтернет просторі з'явилися портали, на яких громадськість отримала змогу вільно спілкуватися зі своїми знайомими та знаходити нових.

Соціальні мережі користуються величезною популярністю серед чисельних користувачів Інтернету, оскільки надають необмежені можливості для пошуку знайомих, нових знайомств і спілкування будь-де. Найбільш популярними ресурсами на сьогоднішній день є: Facebook, Twitter і т.д.

Під час спілкування в соціальних мережах люди перебувають в комфортному, розслабленому стані. Такий стан сприяє позитивному сприйняттю інформації, а також реклами.

Отже, реклама в індустрії спорту виступає в трьох різних категоріях: власна реклама (переважно Інтернет-реклама); участь в рекламних кампаніях інших організацій (більше стосується успішних клубів, адже гравці приймають участь як «зірки»); надання рекламних площ (на стадіонах, які належать спортивним організаціям або спонсорська підтримка і місце на футболці і т.п.). Щодо новітніх технологій, то активно використовуються соціальні мережі, а також Інтернет-сайти як засіб зворотного зв'язку з вболівальниками та просто зацікавленими в спорті людьми. А сукупність всіх перелічених рекламних засобів дозволяє будь-якій організації успішно функціонувати, будувати власний бренд та підтримувати свою популярність. Для професійних спортивних клубів, як і для інших комерційних організацій, рекламні засоби є життєво необхідними. Застосування різноманітних технологій гарантує розширення аудиторії вболівальників, а отже й прибутків.

РОЗДІЛ 7. СПОРТ ТА ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СПОРТСМЕНІВ

7.1. Використання земельних ділянок та рекреаційно-оздоровчих об'єктів і територій з метою зайняття фізкультурою та проведення спортивних заходів

Важливим чинником у створенні умов для всебічного гармонійного розвитку людини, формуванні здорового способу життя є фізична культура як складова загальної культури. Держава вживає заходів, спрямованих на подальше вдосконалення сфери фізичної культури та спорту. Програма популяризації фізичної культури та спорту і Програма здорового способу життя та довголіття віднесені до переліку програм і реформ у рамках Стратегії сталого розвитку України на період до 2020 року¹.

Загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту визначає Закон України «Про фізичну культуру і спорт»², відповідно до ст. 1 якого, фізична культура визначається як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя. Спортом є діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них. Спортивні змагання та/або навчально-тренувальні збори отримали назву спортивних заходів.

¹ Про Стратегію Сталого розвитку «Україна-2020»: указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 4. – Ст. 67.

² Про фізичну культуру і спорт: Закон України в редакції Закону від 17 листопада 2009 року // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №7. – Ст. 50.

Матеріально-технічне забезпечення сфери фізичної культури і спорту здійснюється шляхом будівництва та використання спортивних споруд, створення, придбання та використання фізкультурно-спортивного спорядження та обладнання, іншого майна, призначеного для занять фізичною культурою і спортом.

На місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування покладено обов'язок з забезпечення умов для фізкультурно-оздоровчої діяльності, зокрема, за місцем відпочинку громадян, що здійснюється за рахунок коштів відповідних бюджетів. З цією метою, відповідно до ч. 1 ст. 27 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування можуть створювати центри фізичного здоров'я населення, організовувати будівництво спортивних споруд та співпрацювати з відповідними громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості та іншими закладами фізичної культури і спорту. Обов'язки щодо створення умов для здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності та фізкультурно-спортивної реабілітації за чинним законодавством покладено і на власників санаторно-курортних закладів, закладів відпочинку та об'єктів туристичної інфраструктури, зокрема туристичних баз.

Згідно з ч. 3 ст. 48 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», земельні ділянки, на яких розташовані спортивні споруди, належать до земель рекреаційного призначення. Відповідно, на них поширюється правовий режим рекреаційних зон. Розміщення ділянок фізкультурно-оздоровчих закладів масових типів на території промислових зон, санітарно-захисних зон промислових підприємств, залізниць і автомагістралей не допускається¹.

Вимоги до спортивних споруд щодо будівельних норм і правил, санітарних норм, інших норм у сфері охорони здоров'я та дотримання безпеки їх відвідувачів встановлюються відповідно до закону. Так, заклади фізичної культури і спорту, які мають у власності або в користуванні спортивні споруди, повинні мати, зокрема: сертифікат відповідності спортивної споруди, виданий відповідно до закону в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; журнал обліку використання спортивної споруди, порядок

¹ ДБН В.2.2-13-2003. Спортивні та фізкультурно-оздоровчі споруди: наказ Держбуду України від 10 листопада 2003 року №184. – Видання офіційне. – Державний комітет України з будівництва та архітектури. – К., 2004ю

ведення якого визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту (ст. 48). Крім того, законодавцем встановлено вимоги щодо фізкультурно-спортивного спорядження та обладнання, під якими розуміється спортивна форма (спеціальний одяг та взуття), спортивні снаряди (апарати), інвентар і апаратура для обладнання спортивних споруд та обслуговування спортивних заходів. Їх виготовлення повинно здійснюватися з дотриманням стандартів (правил, норм), затверджених відповідно до закону.

Порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів визначено постановою Кабінету Міністрів України у відповідному Порядку¹. Зазначені заходи повинні проводитися в умовах високої культури обслуговування, безпеки учасників і глядачів, належного громадського порядку. Згідно з п. 6 Порядку, заходи проводяться лише на спортивних спорудах і у спеціально відведених місцях, прийнятих до експлуатації комісіями з контролю за станом спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів (далі – комісії з контролю), суддівськими колегіями, при суворому дотриманні всіма суб'єктами чинних норм і правил експлуатації споруд та місць розташування учасників заходу, місць загального користування, інженерних систем та систем оповіщення, санітарно-гігієнічного режиму приміщень, арен і територій; норм готовності засобів пожежогасіння, спортивно-технологічного устаткування та інвентаря (далі – технічні норми); правил проведення спортивних змагань з видів спорту, правил поведінки учасників і глядачів, правил пожежної безпеки, інших нормативних актів.

Для кожної спортивної споруди, відповідно до п. 7 Порядку, з урахуванням місцевих умов і їх специфіки на підставі типових інструкцій і правил, затверджених Міністерством молоді та спорту України, власники спортивних споруд за участю органів Націо-

¹ Про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів: постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 1998 року № 2025 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 51. – Ст. 1894.

нальної поліції та органів та підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій розробляють відповідні інструкції та правила, в яких передбачається порядок організації та проведення заходів, підтримання громадського порядку, забезпечення безпеки учасників і глядачів, пожежної безпеки, надання медичної допомоги у разі настання нещасних випадків і порядок евакуації у разі виникнення надзвичайних обставин.

Згідно зі ст. 48 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», приватизація спортивних споруд здійснюється відповідно до закону. Зміна цільового призначення приватизованих спортивних споруд не допускається. Існуюча мережа державних і комунальних закладів фізичної культури і спорту не може бути скорочена без згоди центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту.

У числі пріоритетних завдань сьогодення визначено¹ формування інфраструктури сучасних і привабливих спортивних споруд, а також збільшення кількості загальнодоступних спортивних заходів для активного сімейного відпочинку у місцях масового відпочинку громадян; удосконалення міського планування в частині створення місць для активного відпочинку (зокрема, парків для рухової активності та спорту на свіжому повітрі) та використання їзди на велосипеді як безпечного засобу пересування і ходьби; організація виробництва модульних спортивних споруд із застосуванням сучасних технологій та забезпечення їх будівництва за рахунок, зокрема, коштів місцевих бюджетів тощо.

Заклади фізичної культури і спорту звільняються від сплати земельного податку, їм можуть надаватися пільги з оплати за користування комунальними послугами та спожиту електроенергію відповідно до закону.

Контроль за ефективністю використання спортивних споруд, згідно зі ст. 48 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», в межах повноважень здійснюють центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та

¹ Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»: Указ Президента України від 9 лютого 2016 року № 42/2016 // Офіційний вісник України. – 2016. – №13. – Ст. 535.

спорту (Міністерство молоді та спорту України¹), відповідні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в межах наданих їм повноважень.

7.2. Забезпечення прав спортсменів, що проживають у сільській місцевості та фізкультурно-оздоровчої діяльності серед сільського населення

Стаття 29 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» регулює питання фізкультурно-оздоровчої діяльності серед сільського населення, покладаючи обов'язки на виконавчі органи сільських, селищних рад, підприємства, установи та організації агропромислової галузі, що розташовані в сільській місцевості, щодо сприяння: – створенню умов для залучення мешканців села, селища до активних занять фізичною культурою і спортом, здорового способу життя; – утворенню та діяльності у межах відповідних територій колективів фізичної культури та спортивних клубів; – доступності мешканцям села, селища спортивних споруд відповідних навчальних закладів для занять фізичною культурою; – функціонуванню та створенню дитячо-юнацьких спортивних шкіл у кожному сільському районі, у тому числі відкриттю їх відділень (філій) у селах та селищах; – фінансуванню фізичної культури і спорту.

Держава, піклуючись про належний рівень забезпечення населення, у тому числі і сільського, послугами спортивно-оздоровчого характеру, передбачає законодавчі засади регулювання цих відносин.

Відповідно до вищезазначеного Закону у сфері фізичної культури і спорту забезпечується:

1) організаційна діяльність щодо проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів. Такі заходи мають бути включені до Єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів України, календарних планів фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, календарних планів фізкультурно-оз-

¹ Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України: постаново Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 220 // Офіційний вісник України. – 2014. – №54. – Ст. 1447.

доровчих і спортивних заходів районів, міст, селищ та сіл та затверджуватися центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту.

2) фінансова діяльність. Фінансування розвитку фізичної культури і спорту здійснюється за рахунок коштів відповідно державного та місцевого бюджетів, а також інших джерел, не заборонених законодавством, зокрема від: підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян, окремих осіб; фінансово-господарської діяльності закладів фізичної культури і спорту; користування правами інтелектуальної власності закладами фізичної культури і спорту, організаторами фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів; проведення державної спортивної лотереї; інвестиційної діяльності у сфері фізичної культури і спорту.

3) матеріально-технічна база. Матеріально-технічне забезпечення сфери фізичної культури і спорту здійснюється шляхом будівництва та використання спортивних споруд, створення, придбання та використання фізкультурно-спортивного спорядження та обладнання, іншого майна, призначеного для занять фізичною культурою і спортом. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, визначає нормативи матеріально-технічного забезпечення сфери фізичної культури і спорту в Україні. Земельні ділянки, на яких розташовані спортивні споруди, належать до земель рекреаційного призначення.

Приватизація спортивних споруд здійснюється відповідно до закону. Зміна цільового призначення приватизованих спортивних споруд не допускається. Будівництво, реконструкція та утримання спортивних споруд у сільській місцевості здійснюються відповідно до закону. Існуюча мережа державних і комунальних закладів фізичної культури і спорту не може бути скорочена без згоди центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту.

4) кадровий підбір. Держава забезпечує підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів у сфері фізичної культури і спорту.

Право проводити фізкультурно-оздоровчу та спортивну діяльність, фізкультурно-спортивну реабілітацію надається фахівцям,

які мають спеціальну освіту та відповідний освітньо-кваліфікаційний рівень.

Тренерам та іншим фахівцям у сфері фізичної культури і спорту держава створює належні умови для праці, відпочинку, медичного обслуговування тощо. У сільській місцевості це може бути надання у користування житлового будинку та земельної ділянки для забезпечення таких осіб житлом.

Держава сприяє розвитку волонтерського руху у сфері фізичної культури і спорту. Волонтери, якими на добровільних засадах надається допомога щодо організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, пропагування здорового способу життя, надання консультаційної допомоги у сфері фізичної культури і спорту, можуть забезпечуватися фізкультурно-спортивним обладнанням та спорядженням відповідними закладами фізичної культури і спорту та організаторами фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів.

5) наукове та медичне забезпечення. Наукове забезпечення у сфері фізичної культури і спорту здійснюється для проведення наукових досліджень, впровадження їх результатів у практику роботи закладів фізичної культури і спорту, підготовки наукових кадрів та науково-педагогічних працівників. Таку діяльність у сфері фізичної культури і спорту здійснюють наукові установи, вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації у порядку, встановленому законодавством. Центральний орган виконавчої влади затверджує п'ятирічні зведені плани науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту. Фінансування заходів, визначених цими планами, здійснюється на конкурсних засадах відповідно до закону.

Спортивна медицина є складовою системи охорони здоров'я у сфері фізичної культури і спорту та визначає стан здоров'я, фізичний розвиток та функціональний стан організму осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі шляхом визначення придатності (здійснення допуску) осіб до занять фізичною культурою і спортом, здійснення профілактики, діагностики, лікування захворювань та ушкоджень, пов'язаних із заняттям фізичною культурою і спортом. Систематичному диспансерному огляду службою спортивної медицини підлягають особи, які займаються фізичною культурою, та спортсмени дитячо-юнацького, резервного спорту та спорту вищих досягнень, ветерани спорту.

Стаття 8 Закону України «Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві» від 17.10.1990¹ встановлює, що селу надається перевага порівняно з містом (у розрахунку на душу населення) в тому числі й у спорудженні об'єктів спорту, забезпечуються рівні з містом умови постачання промисловими та продовольчими товарами, а також рівень медичного, культурного, спортивного, комунально-побутового, транспортного і торговельного обслуговування за науково обґрунтованими нормативами. Тому відповідно до цього закону встановлюється ряд заходів стимулювання для підприємств та організацій, які виконують роботи для агропромислового комплексу. Зокрема, доходи будівельних, монтажних, проектних та інших підприємств і організацій, одержані в результаті спорудження в сільській місцевості об'єктів фізкультури і спорту та інших об'єктів, які впливають на поліпшення соціального становища села, не оподатковуються. Також не оподатковується частина доходу підприємств, організацій, що витрачається на розвиток та утримання соціальної сфери села, об'єктів фізичної культури і спорту в сільській місцевості (ст. 7). Витрати на утримання всіх закладів спортивного призначення в сільській місцевості, в тому числі дитячо-юнацьких спортивних шкіл, а також на проведення фізкультурно-спортивних заходів фінансуються з бюджету. Реорганізація та ліквідація закладів бюджетної сфери комунальної форми власності здійснюється за рішенням сесії місцевої ради, державної і приватної форм власності – за рішенням засновника (засновників) (ст. 6). Але основною проблемою на селі залишається проблема матеріально-технічного та фінансового забезпечення закладів спорту. Зважаючи на практичну відсутність коштів в бюджетах місцевих рад, у сільській місцевості відбувається процес інтенсивного закриття таких об'єктів.

Наступним Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 року² вста-

¹ Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві: Закон України від 17.10.1990 № 400-XII // Відомості Верховної Ради УРСР, 1990, № 45, ст. 602

² Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III // Відомості Верховної Ради України, 2000, № 48, ст. 409

новлено державні соціальні нормативи у сфері обслуговування закладами фізичної культури та спорту, до яких включаються: перелік та обсяг безоплатних послуг, які надаються населенню закладами фізичної культури, спорту, а також дитячо-юнацькими спортивними школами; нормативи забезпечення населення закладами фізичної культури та спорту, що гарантуються державою (ст. 16 Закону). Також ст. 18 цього закону встановлює, що законами України з метою надання соціальної підтримки населенню України в цілому та окремим категоріям громадян встановлюються державні гарантії щодо: надання гарантованих обсягів обслуговування у сфері фізичної культури та спорту, які можуть реалізовуватися шляхом надання пільг. Так, відповідно до вже згаданого Закону України «Про фізичну культуру і спорт» заклади фізичної культури і спорту звільняються від сплати земельного податку відповідно до закону. Держава може надавати податкові пільги для юридичних та фізичних осіб (резидентів та нерезидентів), що здійснюють благодійну діяльність у сфері фізичної культури і спорту в порядку, визначеному законодавством.

У сільській місцевості витрати на утримання закладів фізичної культури і спорту, в тому числі дитячо-юнацьких спортивних шкіл, а також на проведення фізкультурно-спортивних заходів здійснюються відповідно до закону.

Держава сприяє діяльності суб'єктів господарювання, що здійснюють інвестиційну діяльність у сфері фізичної культури і спорту в Україні. Зкладам фізичної культури і спорту, які мають у власності або користуванні спортивні споруди, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування можуть надавати відповідно до закону пільги з оплати за користування комунальними послугами та спожиту електроенергію, а також надавати фінансову підтримку з відповідних бюджетів. Суб'єктам підприємницької діяльності, які здійснюють виробництво фізкультурно-спортивного спорядження та обладнання, може надаватися пільговий режим кредитування і оподаткування відповідно до закону.

Державні соціальні гарантії є обов'язковими для всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності.

Органи місцевого самоврядування при розробці та реалізації місцевих соціально-економічних програм можуть передбачати

додаткові соціальні гарантії за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Закріплення нормативів є позитивним рішенням, однак наступним кроком має стати їх реалізація, яка може бути забезпечена шляхом:

1) зміцнення матеріально-технічної бази закладів фізичної культури і спорту, поліпшення комплектування їх обладнанням, інвентарем. З метою залучення широких верств громадськості до створення належної інфраструктури необхідно при кожній сільській раді утворити спортивний клуб; здійснити комплексні заходи щодо облаштування існуючих спортивних майданчиків, будівництву та ремонту спортивних споруд; забезпечити роботу відділень ДЮСШ або секцій з традиційних для цієї місцевості та найбільш доступних олімпійських видів спорту; створити працівникам агропромислового комплексу умови для занять фізичною культурою і спортом шляхом включення відповідних положень до колективних угод; здійснити передачу у комунальну власність спортивних споруд, які належать сільськогосподарським підприємствам з метою запобігання їх знищення або перепрофілювання.

2) впровадження дієвої системи фізкультурної просвіти сільського населення, що сприяла б формуванню традицій і культури здорового способу життя, престижу здоров'я сільських мешканців, залученню їх до активних занять фізичними вправами. Значну роль в цьому відіграють і підрозділи районної влади з питань освіти, оскільки саме якісні уроки фізичного виховання та секційна робота в школі є першим і важливим етапом виявлення обдарованих і перспективних для спорту дітей та масового оздоровлення підростаючого покоління, та підрозділи з питань фізичної культури і спорту, які проводять районні змагання – переважно для сільського населення, яке складає більшість в усіх районах області.

3) забезпечення відповідного рівня обслуговування сільського населення засобами фізичної культури і спорту. Так наявність якісної секційної роботи з декількох пріоритетних олімпійських видів спорту (залежно від традицій місцевості та наявної спортивної бази), не лише сприяла би оздоровленню сільських дітей, а й дозволила би покращити роботу щодо виявлення нових спортивних талантів, яких згодом можна було б рекомендувати для удосконалення спортивної майстерності під керівництвом провідних фа-

хівців в обласному центрі – шляхом продовження навчання у ПТУ, коледжах, технікумах та інших навчальних закладах.

4) впровадження на селі ефективних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності та видів спорту з урахуванням регіональних і місцевих особливостей, традицій, умов праці та дефіциту вільного часу сільських мешканців, специфіки їх життєдіяльності;

5) сприяння створенню та діяльності на селі первинних осередків фізкультурно-спортивних товариств. Позитивним кроком у співпраці органів виконавчої влади та громадських організацій, зокрема федерацій (асоціацій, організацій, спілок, об'єднань тощо) з видів спорту у вирішенні проблем було б укладання між ними відповідних угод щодо надання сільському населенню послуг у задоволенні їх потреб у руховій активності.

7.3. Поняття соціального захисту спортсменів

Соціальний захист спортсменів в Україні – відповідальне завдання держави, оскільки позитивне вирішення цього питання тісно пов'язано із забезпеченням фізичного розвитку молодого покоління, створенням соціально – економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів діючих спортсменів. В основі їх соціального захисту лежить спортивне право, яке містить в собі відповідні нормативно – правові акти.

Конституція України проголосила право громадян на соціальний захист, визначила зміст цього права і закріпила державні гарантії його здійснення. Ці конституційні положення набули конкретизації й доповнення в соціально-захисному законодавстві України. Крім цього, слід зазначити, що право на соціальний захист визнане всіма державами світу, воно визначене як основне право людини, а його зміст і гарантії закріплені в основних міжнародно-правових актах як на рівні ООН, так і на регіональному рівні.

Право людини на соціальний захист взагалі, та спортсменів, зокрема, – це гарантовані державою і передбачені законодавством певні можливості людини отримати від держави, а також інших суб'єктів, які діють за уповноваженням або дозволом держави, на умовах і в порядку, передбачених законодавством, а також договором, матеріальне забезпечення, матеріальну підтримку та со-

ціальні послуги в обсязі, достатньому для задоволення основних базових потреб, у разі настання соціальних ризиків¹.

Соціальні ризики – це такі події в житті людини, за яких вона через незалежні від неї обставини втрачає засоби для існування і не може власною працею задовольняти свої першочергові потреби.

Соціальні ризики як підстава для набуття людиною права на соціальний захист було встановлено у міжнародних актах, зокрема, у Конвенціях та Рекомендаціях МОП (№ 102 про мінімальні норми соціального забезпечення (1952 р.), № 117 про основні цілі і норми соціальної політики (1962 р.), № 128 про допомоги у зв'язку з інвалідністю, зі старістю і в разі втрати годувальника (1967 р.). Європейський кодекс соціального забезпечення (переглянутий) (Рада Європи, 1990 рік) встановлює такий їх перелік, при настанні яких особи підлягають соціальному захисту: це хвороба, безробіття, старість, трудове каліцтво та професійне захворювання, материнство, інвалідність, смерть годувальника.

Серед соціальних ризиків можна виділити професійні ризики, зумовлені негативними чинниками виробництва (небезпечні, шкідливі, важкі умови праці) і непрофесійні, а точніше, це загальносоціальні ризики, які настають кожну людину не як працівника, а саме як людину – хвороба, вагітність і пологи, необхідність догляду за малолітніми або хворими членами родини та ін. Саме соціальні ризики є наріжним каменем соціального захисту.

Соціальні ризики позбавляють людину можливості нормального фізичного існування, виживання та розвитку. Такий стан зумовлений непрацездатністю особи. Поняття «непрацездатність» у вітчизняному законодавстві не визначене, незважаючи на нагальну потребу у цьому, оскільки у нормативно-правових актах різного рівня цей термін широко застосовується.

Відповідно до міжнародно-правової практики для забезпечення соціальних ризиків в Україні впроваджено спеціальний організаційно-правовий механізм: систему загальнообов'язкового державного соціального страхування і систему державної соціальної допомоги. Кожна з них урегульовує певну групу суспільних відносин. Система загальнообов'язкового державного соціального страхування являє собою цілком особливу форму, відмінну від цивіль-

¹ Болотіна Н.Б. Право людини на соціальний захист в Україні. – К.:Знання, 2010. – С. 6

но-правового страхування і побудовану на принципі справляння страхових внесків лише з працюючого населення. Інші особи – непрацюючі теж зазнають страхових ризиків стають непрацездатними (тимчасово або постійно). Однак той факт, що такі особи не мають страхового стажу, не брали участі у загальнообов'язковому соціальному страхуванні, не позбавляє їх права на соціальне забезпечення. Таке забезпечення надається через державну соціальну допомогу, яка має характер державної підтримки і розміри таких соціальних виплат є значно нижчі, ніж аналогічні виплати у рамках соціального страхування. Отже, залежно від організаційно-правової форми забезпечення соціальні ризики можуть бути визнані страховими і нестраховими.

Застрахованим особам надаються такі види соціального забезпечення, як пенсії за віком, у разі інвалідності, втрати годувальника, медична допомога, забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення, забезпечення оздоровчими заходами, допомоги у випадку тимчасової непрацездатності, допомога по безробіттю, на поховання тощо.

Зазначені виплати та послуги фінансуються із спеціально створених страхових фондів: Пенсійного фонду, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонду соціального страхування.

Соціальне страхування не охоплює усі соціальні ризики. Залишається значна частина таких обставин у житті людини, які мають однакову природу із страховими соціальними ризиками, проте ступінь їхньої вірогідності в житті кожної людини не така висока, як у страхових випадках, а тому вони забезпечуються іншими засобами, з інших джерел. Нестрахові соціальні ризики можна визначити як складні життєві обставини, не охоплені соціальним страхуванням, які об'єктивно порушують життєдіяльність людини, вона не може їх подолати самотійно і які, відповідно до загально-визнаних принципів та норм міжнародного права, міждержавних угод і законодавства України, визнаються юридичною підставою для надання державної соціальної допомоги громадянину та (або) його сім'ї. До таких обставин належать: інвалідність, неможливість особи самотійно обслуговувати себе в зв'язку із похилим віком, хворобою, сирітство; безпритульність, малозабезпеченість, безробіття, брак житла, самотність тощо.

Серед численного соціально-захисного законодавства України визначальними є норми Конституції України, які безпосередньо передбачають право людини на соціальний захист.

До норм Конституції України, які безпосередньо встановлюють і розкривають зміст прав людини та громадянина у сфері соціального захисту, належать: право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від громадян обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом (ст. 46); право на соціальне житло, яке надається для громадян, які потребують соціального захисту, державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону (ст. 47); право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг та житло (ст. 48); право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49); право на охорону державою сім'ї, дитинства, материнства і батьківства (ст. 51); право дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання та виховання (ст. 52); право на соціальний захист громадян України, які перебувають на службі Збройних Сил України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей (ст. 17).

Слід окремо пояснити, що міжнародними правовими актами право на медичну допомогу включено до складу соціального захисту. Зокрема, медична допомога названа першою серед інших соціальних виплат у Конвенції МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення¹; у Європейському кодексі соціального забезпечення²; право на соціальну і медичну допомогу передбачено у ст. 13 Європейської соціальної хартії (переглянутої).

Конституційне право спортсменів на соціальний захист забезпечено відповідним національним законодавством, норми якого встановлюють підставу, яка дає право на конкретні види соціальних виплат і послуг, визначають умови та порядок здійснення цього права. Решта законів мають загальні норми, які стосуються всього населення країни, у тому числі, й спортсменів. Це, зокрема, законодавство про загальнообов'язкове державне соціальне страхування,

¹ Міжнародне законодавство про охорону праці. – 1997. Том 3. – № 01

² Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2004. – №10

про державні соціальні допомоги, про соціальне обслуговування тощо. Але, враховуючи значимість спорту для суспільства, держава приділяє значну увагу його розвитку в подальшому, що знайшло своє відображення в таких законах України: «Про фізичну культуру і спорт», «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017-III, «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» від 01.06.2000 р. № 1767-III, «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 р. № 1788-XII.

7.4. Організаційно-правові форми соціального захисту спортсменів

Юридичний механізм здійснення проголошеного у Конституції України права на соціальний захист конкретизовано у галузевому законодавстві шляхом визначення **змісту та обсягу права, а також правових умов його здійснення**. Одним із механізмів реалізації конституційного права на соціальний захист є загальнообов'язкове державне соціальне страхування, завданням якого є підтримання матеріального благополуччя громадян і їх сімей у визначених законодавством випадках. Обов'язкове соціальне страхування є основною організаційно-правовою формою соціального захисту.

Принципи та правові, фінансові й організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян вперше визначені в Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування¹.

Залежно від страхового випадку передбачено такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: пенсійне страхування, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, медичне страхування, страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, страхування на випадок безробіття. Відносини з кожного виду загальнообов'язкового державного соціального страхування,

¹ Закон України від 14.01.1998р. № 16-98 // Офіційний вісник України. – 1998. – №6. – Ст. 219.

крім медичного, регулюються окремими законами, прийнятими відповідно до цих Основ. У зв'язку з тим, що зазначена система є загальнообов'язковою, спортсмени не являються виключенням, що дає їм право в майбутньому або у випадку настання інвалідності, захворювання, травми на матеріальні виплати.

Система соціального страхування на випадок безробіття в Україні була введена з 1 січня 2001 року Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 р. № 1533-III¹.

Ще два види соціального страхування, зокрема, страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням та страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, передбачені Законом України від 28.12.2014 р. №77 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування загальнообов'язкового державного соціального страхування та легалізації фонду оплати праці».

Як вже було зазначено, уся система соціального страхування направлена на соціальний захист застрахованих осіб шляхом призначення та виплати допомоги, матеріальних виплат та надання послуг. Це особливо важливим є для спортсменів та членів їх сімей, оскільки професійна діяльність цієї категорії являється небезпечною.

Серед усіх видів соціального страхування найбільше значення в системі для спортсменів має пенсійне страхування.

Цей вид соціального страхування регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9.07.2003р. № 1058-IV².

Зазначеним Законом передбачені умови і порядок призначення пенсій за віком, по інвалідності та по втраті годувальника. Крім закону про пенсійне страхування до цього часу продовжує діяти Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 5.11.1991р. № 1788³

Він передбачає порядок призначення ще одного виду пенсій – пенсій за вислугу років працівникам народного господарства. Стаття 51 визначає підстави пенсійного забезпечення за вислугу

¹ Офіційний вісник України. – 2000. – №13. – Ст. 503.

² Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №49-51. – Ст. 376.

³ Там само. – 1992. – № 3. – Ст. 10.

років: пенсії за вислугу років встановлюються окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності або придатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком.

Відповідно до ст. 52, яка визначає перелік осіб, яким може бути призначена пенсія за вислугу років, передбачені спортсмени.

Відповідно до пункту «є» статті 55 Закону України від 01.11.1991 №1788 «Про пенсійне забезпечення» (далі – Закон № 1788) та згідно «Порядку призначення і виплати пенсій за вислугу років заслуженим майстрам спорту, майстрам спорту міжнародного класу – членам збірних команд України», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.1922 №583 (зі змінами і доповненнями), пенсії за вислугу років призначаються спортсменам, які мають особливі заслуги перед фізкультурним рухом – заслуженим майстрам спорту, майстрам спорту міжнародного класу при стажі роботи не менше 25 років і перебуванні в складі збірних команд України (включаючи членів збірних команд колишньої Української РСР) не менше 6 років незалежно від віку.

Призначення і виплата зазначених пенсій здійснюється у порядку, визначеному Законом України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування», з урахуванням статей 7, 21, 51, 52 і 77 Закону України «Про пенсійне забезпечення». Зокрема, ст. 7 передбачає при призначенні пенсії за вислугу років, у тому числі спортсменам, залишення роботи, яка дає право на призначення цієї пенсії.

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про пенсійне забезпечення» до пенсій, призначених за вислугу років, за умов, передбачених вказаною статтею призначаються до пенсії відповідні надбавки.

Особливе значення має ст. 77, оскільки вона передбачає надбавки до пенсії особам, які мають особливий статус, зокрема інваліди та учасники війни та особи, прирівняні до них. Оскільки серед спортсменів є особи, які можуть мати такий статус (учасники АТО, учасники бойових дій і таке інш.), до пенсій, які їм призначаються відповідно нараховуються надбавки.

До стажу роботи зараховується перебування вказаних осіб у складі збірних команд України, а також інші види діяльності, передбачені Законом України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування».

Пенсії за вислугу років призначаються в розмірах, установлених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» для пенсій за віком.

Пенсії за вислугу років обчислюються із заробітної плати відповідно до порядку, визначеного Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Пенсії за вислугу років призначаються і виплачуються за умови вибуття вказаних осіб зі збірних команд України.

До стажу роботи зараховується перебування спортсменів у складі збірних команд України (включаючи перебування у складі збірних команд колишньої Української РСР), а також інші види діяльності, передбачені статтею 24 Закону № 1058. Стаж, який дає право на пенсію за вислугу років, обчислюється на підставі трудової книжки (для підтвердження стажу роботи до 01.01.2004 року), даних, що містяться в системі персоніфікованого обліку (для підтвердження страхового стажу після 01.01.2004 року), інших документів, що підтверджують перебування в складі збірних команд України та вибуття з їх складу (довідки відповідних органів), а також відповідне посвідчення, що підтверджує наявність звання заслуженого майстра спорту або майстра спорту міжнародного класу.

Пенсії за вислугу років призначаються з дня звернення до органу, який призначає пенсію (Пенсійний Фонд України та його органи на місцях) – довічно, в розмірах, установлених Законом № 1058 для пенсій за віком і обчислюються із заробітної плати відповідно до порядку, визначеного цим Законом. До пенсії встановлюються надбавки і підвищення, згідно чинного законодавства. Виплачується така пенсія тільки за умови вибуття вказаних осіб зі збірних команд України.

Якщо спортсмен продовжує працювати на посадах, які не дають права на пенсію за вислугу років, то перерахунок з урахуванням набутого після призначення пенсії за вислугу років страхового стажу провадиться лише після досягнення ним пенсійного віку або при переведенні на інший вид пенсії (за віком, по інвалідності).

На практиці більш розповсюдженою є призначення пенсій спортсменам на загальних умовах, тобто відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Як вже було зазначено, відповідно до ст. 26 особи мають право на призна-

чення пенсії за віком після досягнення віку 60 років за наявності страхового стажу не менше 15 років по 31 грудня 2017 року.

Починаючи з 1 січня 2018 року право на призначення пенсії за віком після досягнення віку 60 років мають особи за наявності страхового стажу: з 1 січня 2018 року по 31 грудня 2018 року – не менше 25 років; з 1 січня 2019 року по 31 грудня 2019 року – не менше 26 років; з 1 січня 2020 року по 31 грудня 2020 року – не менше 27 років; з 1 січня 2021 року по 31 грудня 2021 року – не менше 28 років; з 1 січня 2022 року по 31 грудня 2022 року – не менше 29 років; з 1 січня 2023 року по 31 грудня 2023 року – не менше 30 років; з 1 січня 2024 року по 31 грудня 2024 року – не менше 31 року; з 1 січня 2025 року по 31 грудня 2025 року – не менше 32 років; з 1 січня 2026 року по 31 грудня 2026 року – не менше 33 років; з 1 січня 2027 року по 31 грудня 2027 року – не менше 34 років; починаючи з 1 січня 2028 року – не менше 35 років.

Починаючи з 1 січня 2028 року, у разі наявності 40 і більше календарних років страхового стажу, пенсія за віком призначається незалежно від віку.

Мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом. У разі виплати застрахованій особі довічної пенсії, передбаченої цим Законом, пенсії або аналогічної виплати, встановленої в інших державах, мінімальний розмір пенсії за віком у солідарній системі встановлюється з урахуванням зазначених сум.

За кожний повний рік страхового стажу понад 35 років чоловікам і 30 років жінкам пенсія за віком збільшується на 1 відсоток розміру пенсії, обчисленої відповідно до статті 27 цього Закону, але не більш як на 1 відсоток мінімального розміру пенсії за віком, передбаченого абзацом першим цієї частини. Наявний в особи понаднормовий страховий стаж не може бути обмежений.

З 1 січня 2018 року для осіб, які досягли віку 65 років, мінімальний розмір пенсії за віком за наявності у чоловіків 35 років, а у жінок 30 років страхового стажу встановлюється в розмірі 40 відсотків мінімальної заробітної плати, визначеної законом про Державний бюджет України на відповідний рік, але не менше прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом.

За наявності страхового стажу меншої тривалості, ніж передбачено абзацом першим частини першої цієї статті, мінімальний розмір пенсії за віком встановлюється у розмірі, пропорційному до наявного страхового стажу, виходячи з прожиткового мінімуму, встановленого для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом.

Для пенсій, призначених після 1 січня 2018 року, мінімальний розмір пенсії за віком, передбачений абзацом першим цієї частини, виплачується після досягнення особою віку 65 років. До досягнення цього віку таким особам може бути призначена державна соціальна допомога на умовах і в порядку, визначених Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» 01.06.2000р. № 1768-III¹.

Ця допомога призначається органами соціального захисту населення.

Умови призначення пенсії по інвалідності передбачені ст. 30, тобто, пенсія по інвалідності призначається в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності за наявності страхового стажу, передбаченого статтею 32 цього Закону.

Пенсія по інвалідності призначається незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

Залежно від ступеня втрати працездатності визначено три групи інвалідності.

Причина, група, час настання інвалідності, строк, на який встановлюється інвалідність, визначаються органом медико-соціальної експертизи згідно із законодавством.

Органи Пенсійного фонду та застрахована особа мають право в установленому законом порядку оскаржити рішення органів медико-соціальної експертизи.

Для призначення пенсії по інвалідності необхідний страховий стаж, який передбачено ст. 32. Він залежить від віку інваліда. Особи, яким встановлено інвалідність, мають право на пенсію по інвалідності, залежно від групи інвалідності, за наявності такого страхового стажу на час настання інвалідності або на день звернення за пенсією:

¹ Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №35. – Ст. 290.

– для осіб з інвалідністю I групи: до досягнення особою 25 років включно – 1 рік; від 26 років до досягнення особою 28 років включно – 2 роки; від 29 років до досягнення особою 31 року включно – 3 роки; від 32 років до досягнення особою 34 років включно – 4 роки; від 35 років до досягнення особою 37 років включно – 5 років; від 38 років до досягнення особою 40 років включно – 6 років; від 41 року до досягнення особою 43 років включно – 7 років; від 44 років до досягнення особою 48 років включно – 8 років; від 49 років до досягнення особою 53 років включно – 9 років; від 54 років до досягнення особою 59 років включно – 10 років;

– для осіб з інвалідністю II та III груп: до досягнення особою 23 років включно – 1 рік; від 24 років до досягнення особою 26 років включно – 2 роки; від 27 років до досягнення особою 28 років включно – 3 роки; від 29 років до досягнення особою 31 року включно – 4 роки; від 32 років до досягнення особою 33 років включно – 5 років; від 34 років до досягнення особою 35 років включно – 6 років; від 36 років до досягнення особою 37 років включно – 7 років; від 38 років до досягнення особою 39 років включно – 8 років; від 40 років до досягнення особою 42 років включно – 9 років; від 43 років до досягнення особою 45 років включно – 10 років; від 46 років до досягнення особою 48 років включно – 11 років; від 49 років до досягнення особою 51 року включно – 12 років; від 52 років до досягнення особою 55 років включно – 13 років; від 56 років до досягнення особою 59 років включно – 14 років.

Особи, яким установлено інвалідність після досягнення пенсійного віку, передбаченого статтею 26 цього Закону, мають право на пенсію по інвалідності за наявності страхового стажу, зазначеного в абзаці першому частини першої статті 26 цього Закону.

Якщо інвалідність настала в період проходження строкової військової служби або внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), у особи, яка звернулася за медичною допомогою у період з 21 листопада 2013 року по 30 квітня

2014 року, то пенсія по інвалідності призначається особі незалежно від наявності страхового стажу.

Розмір пенсії по інвалідності залежить від групи інвалідності:

Пенсія по інвалідності призначається особам з інвалідністю I групи – 100 відсотків пенсії за віком; особам з інвалідністю II групи – 90 відсотків пенсії за віком; особам з інвалідністю III групи – 50 відсотків пенсії за віком, обчисленої відповідно до статей 27 і 28 цього Закону.

Непрацюючі особи з інвалідністю II групи за їх вибором мають право на призначення пенсії по інвалідності в розмірі пенсії за віком, обчисленої відповідно до статей 27 і 28 цього Закону, за наявності такого страхового стажу: у жінок – 20 років, а у чоловіків – 25 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 46 років включно; у жінок – 21 рік, а у чоловіків – 26 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 48 років включно; у жінок – 22 роки, а у чоловіків – 27 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 50 років включно; у жінок – 23 роки, а у чоловіків – 28 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 53 років включно; у жінок – 24 роки, а у чоловіків – 29 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 56 років включно; у жінок – 25 років, а у чоловіків – 30 років, якщо їм вперше встановлено інвалідність у віці до 59 років включно.

Непрацюючі особи з інвалідністю II групи, яким встановлено інвалідність після досягнення пенсійного віку, передбаченого статтею 26 цього Закону, та особи з інвалідністю III групи за їх вибором мають право на призначення пенсії по інвалідності в розмірі пенсії за віком, обчисленої відповідно до статей 27 і 28 цього Закону, за наявності страхового стажу, зазначеного в абзаці першому частини першої статті 28 цього Закону.

Пенсія по інвалідності призначається на весь строк встановлення інвалідності. Особам з інвалідністю, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 цього Закону, пенсії по інвалідності призначаються довічно. Повторний огляд цих осіб з інвалідністю провадиться тільки за їх заявою.

Органи медико-соціальної експертизи зобов'язані повідомляти територіальні органи Пенсійного фонду в порядку, встановленому законодавством, про результати повторного огляду осіб, яким при-

значена пенсія по інвалідності, та про нез'явлення цих осіб на зазначений огляд.

Умови призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника передбачені ст. 36.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності, а в разі смерті пенсіонера або осіб, зазначених у частині другій статті 32 цього Закону, а також у разі смерті (загибелі) особи внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21 листопада 2013 року по 21 лютого 2014 року за євроінтеграцію та проти режиму Януковича (Революції Гідності), – незалежно від тривалості страхового стажу. При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника.

Батьки і чоловік (дружина) померлого, які не були на його утриманні, мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, якщо втратили джерело засобів до існування.

Непрацездатними членами сім'ї вважаються:

1) чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є особами з інвалідністю або досягли пенсійного віку, передбаченого статтею 26 цього Закону;

2) діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або старші цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до досягнення 18 років.

Діти, які навчаються за денною формою навчання у загально-освітніх навчальних закладах системи загальної середньої освіти, а також професійно-технічних, вищих навчальних закладах (у тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених навчальних закладів та вступом до іншого навчального закладу або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим за умови, що такий період не перевищує чотирьох місяців), – до закінчення такими дітьми навчальних закладів, але не довше ніж до досяг-

нення ними 23 років, та діти-сироти – до досягнення ними 23 років незалежно від того, навчаються вони чи ні;

3) чоловік (дружина), а в разі їх відсутності – один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

До членів сім'ї, які вважаються такими, що були на утриманні померлого годувальника, відносяться особи, зазначені в частині другій цієї статті, якщо вони:

- 1) були на повному утриманні померлого годувальника;
- 2) одержували від померлого годувальника допомогу, що була для них постійним і основним джерелом засобів до існування.

Члени сім'ї померлого годувальника, для яких його допомога була постійним і основним джерелом засобів до існування, але які й самі одержували пенсію, мають право, за бажанням, перейти на пенсію у зв'язку з втратою годувальника.

Усиновлені діти мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми.

Пасинок і падчерка мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника нарівні з рідними дітьми, якщо вони не одержували аліментів від батьків.

Неповнолітні діти, які мають право на пенсію у зв'язку з втратою годувальника, зберігають це право і в разі їх усиновлення.

Положення цього Закону, що стосуються сім'ї померлого, відповідно поширюються і на сім'ю особи, визнаної безвісно відсутньою або оголошеною померлою у встановленому законом порядку.

Розмір пенсії у зв'язку з втратою годувальника передбачено ст. 37.

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається в розмірі: на одного непрацездатного члена сім'ї – 50 відсотків пенсії за віком померлого годувальника; на двох та більше непрацездатних членів сім'ї – 100 відсотків пенсії за віком померлого годувальника, що розподіляється між ними рівними частками.

Дітям-сиротам пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається в розмірах, визначених частиною першою цієї статті, виходячи з розміру пенсії за віком кожного з батьків.

Особливе значення для поліпшення матеріального стану спортсменів має ще один Закон України «Про пенсії за особливі заслуги перед Україною» від 01.06.2000р. №1767-III¹.

Зазначений закон передбачає встановлення громадянам, які мають значні заслуги у сфері державної, громадської або господарської діяльності, досягнення у галузі науки, культури, освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту тощо, пенсії за особливі заслуги перед Україною. В п. 3 ст. 1 передбачено видатним спортсменам, переможцям Олімпійських та Паралімпійських ігор, Всесвітніх ігор глухих, чемпіонам і рекордсменам світу та Європи призначення надбавок до всіх видів пенсій: за віком, по інвалідності, по втраті годувальника та вислугу років.

7.5. Соціальні допомоги спортсменам як організаційно-правова форма соціального захисту

Ще однією формою соціального захисту спортсменів є державна соціальна допомога. Вона запроваджена у всіх країнах світу. Нажаль, умови та розміри її надання в Україні суттєво відрізняються від більшості країн, оскільки залежать від рівня економічного розвитку країни, національних особливостей тощо. Охорона дитинства в Україні є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом. Ратифікувавши Конвенцію ООН про права дитини, Україна взяла на себе зобов'язання, що складаються з чотирьох основних принципів: першочерговість інтересів дитини; забезпечення повноцінного життя; залучення до життя спільноти; відсутність дискримінації.

Державна соціальна допомога в Україні – це ще одна форма соціального захисту, яка передбачає надання матеріальної підтримки за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також інших програм матеріальної допомоги, здійснення соціального обслуговування та утримання, встановлення соціальних пільг.

Вона здійснюється у вигляді грошових виплат, натуральної допомоги, соціального обслуговування та утримання, житлових субсидій, медичної допомоги, компенсаційних виплат, пільг. Умови

¹ Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №35. – Ст. 289

і порядок надання державної соціальної допомоги визначаються законодавчими та іншими нормативно-правовими актами. Це, зокрема, Конституція України, закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 р. (в редакції Закону України від 22.03.2001 р.)¹, «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III², «Про забезпечення організаційно – правових умов соціального захисту дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. № 2342-IV³ і таке інше.

Законодавством України передбачено дві моделі забезпечення **сімейними грошовими допомогами**. Перша – це призначення і виплата грошових допомог у рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування, коли фінансування здійснюється з відповідного фонду; друга – забезпечення інших осіб у рамках державної допомоги, при якій забезпечення надається з державного бюджету шляхом надання субвенцій місцевим органам.

Особам, не застрахованим у системі соціального страхування, сімейні допомоги надаються на підставі Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (в редакції Закону від 22 березня 2001 р. № 2334-III) (зі змін, і доп.). Цей Закон відповідно до Конституції України встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей і спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми у загальній системі соціального захисту населення. Іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають в Україні, а також особи, яким надано статус біженця в Україні, мають право на державну допомогу нарівні з громадянами України на умовах, передбачених цим Законом, іншими законами або міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Відповідно до цього Закону призначаються такі види державної допомоги сім'ям з дітьми:

- 1) допомога у зв'язку з вагітністю та пологами;
- 2) одноразова допомога при народженні дитини;

¹ Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 20. – Ст. 102.

² Офіційний вісник України. – 2001. – №22. – Ст. 981.

³ Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 26.- Ст. 354.

3) допомога на дітей, які перебувають під опікою чи піклуванням;

4) допомога на дітей самотнім матерям.

Допомоги призначаються органами соціального захисту. Покриття витрат на виплату державної допомоги сім'ям з дітьми здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України.

Важливо відзначити значну специфіку медичної допомоги стосовно соціальної допомоги, – адже вона безпосередньо впливає на здоров'я людини медичними засобами. Відносини з приводу медичного страхування, тобто організаційної та фінансової сторони надання медичної допомоги, входять до соціального захисту. Крім того, та соціальна допомога, яка має елементи медичного обслуговування, зокрема забезпечення ліками відповідно до призначення лікаря, масаж, фізкультурні процедури, і надається соціальними працівниками та медсестрами (сестринський догляд) у соціальних інтернатних установах і вдома, також відноситься до соціального захисту.

Право на соціальний захист може бути захищено в адміністративному та судовому порядку. І тут на перший план виступають економічні проблеми в державі. Дійсно, стан соціального захисту населення значною мірою залежить від ефективності економіки країни. В економічно слабких державах, якою є зараз Україна, система соціального захисту (уже хоча б з причин неналежного фінансування) в змозі забезпечити тільки низький рівень соціальних гарантій, до яких відносяться матеріальні виплати. Тому достатньо велика кількість спортсменів тренуються за межами країни або взагалі виїжджають на постійне місце проживання в інші країни. Із зростанням ефективності економіки стане можливим розширювати та вдосконалювати систему соціального захисту, у тому числі і спортсменів.

РОЗДІЛ 8. СПОРТИВНІ НАГОРОДИ ЯК ОБ'ЄКТ СПОРТИВНОГО ПРАВА (ДЕРЖАВНІ НАГОРОДИ СПОРТИВНОЇ СФЕРИ, СПОРТИВНІ ЗВАННЯ, СПОРТИВНІ РОЗРЯДИ, НАГОРОДИ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ)

8.1. Загальна характеристика спортивних нагород

Законодавець у статті 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993, визначаючи спорт, як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямовану на виявлення та уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань та відповідної підготовки до них, підкреслює важливість змагальності у спортивній сфері, справедливе відзначення спортивних досягнень. Застосування стимулювання та «м'якого» впливу, що є характерним для приватного права, повною мірою сприяє реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, адже сучасною тенденцією є те, що «значимість заохочення як юридичного інструменту постійно зростає»¹.

Заохочення являє собою не тільки відзнаку за вже досягнуте, а й стимул для подальших досягнень творчої ініціативи і здібностей².

Спортивні нагороди є достатньо дієвим засобом, що стимулює позитивну, суспільно корисну поведінку, сприяє зростанню спортивних досягнень, популяризації масового спорту та здорового способу життя, допомагає у створенні позитивного іміджу держави у міжнародних відносинах. Впливаючи на свідомість, в тому числі і на психологічному рівні, спортивні нагороди створюють

¹ Нырков В.В. Поощрение и наказание как парные юридические категории: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. 12.00.01 – Теория и история права и государства; История правовых учений. – Саратов, 2003. – 34 с. – С. 32.

² Див.: Каринский С.С. Правовые вопросы, связанные с установлением и применением наград и поощрений за отличный труд // Правоведение. 1961. № 3. – С. 77.

додаткові мотивації спорту вищих досягнень, дитячого спорту, дитячо-юнацький спорту, резервного спорту, професійного спорту, спорту ветеранів, службово-прикладного та військово-прикладного спорту, спорту осіб з інвалідністю, позитивно впливають на фізкультурно-оздоровчу діяльність, стимулюють масовий спорт та заняття фізичною культурою. І хоча один з головних героїв відомої кінострічки «Покровські ворота» стверджував, що «гравірувати імена переможців – це робота, яка вимагає самозречення», не можливо заперечувати значення та важливість спортивних нагород.

У самому загальному вигляді автор «Теорії наград» І. Бентам визначав нагороду як якусь частку блага, що дарується за реальну або передбачувану послугу, при цьому поняття нагороди неодмінно мало на увазі якесь діяння, яке вважається благом¹. У толковому словарі Ожегова нагорода трактується як «те, що дається, отримується в знак особливої вдячності, подяки»².

У сфері спорту існує велика кількість знаків за заслуги в галузі фізичної культури і спорту, нагородних медалей, стрічок, жетонів, кубків що вручаються переможцям змагань, рекордсменам, їх тренерам. Спортивні нагороди вручаються переможцям спортивних змагань за велику працю, майстерність і волю до перемоги. Спортивними нагородами можуть бути диплом, грамота, свідоцтво, жетон, медаль, стрічка чемпіона, кубок та інше. Однією з ознак спортивної нагороди, в незалежності від її назви, на наш погляд, може вважатися відзначення спортивних заслуг перед суб'єктом запровадження нагороди. Спортивні нагороди можуть присуджуватися окремим спортсменам, тренерам, суддям або колективам – командам, клубам, спортивним організаціям. Нагородження спортивною нагородою звернуто як в минуле, так і в майбутнє, а тому переслідує одночасно дві мети: стимулювати подальші спортивні досягнення та винагородити особу за вже отриманий спортивний результат.

Спортивні нагороди є особливим видом заохочень. Спортивне досягнення, за яке надається спортивна нагорода, кваліфікується

¹ Див. по: Сорокин П. Преступление и кара, подвиг и награда. Социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали – СПб.: Изд-во РХГИ, 1999. – 448 с. – С. 93, 410.

² Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – 4-е изд., доп. – Москва : Азбуковник, 2000. – 940 с, С.623

як особливо значуще. Нагородами прийнято заохочувати не поточні спортивні досягнення, а найбільш вагомі. Спортивними нагородами відзначаються заслуги підсумкового характеру. Такі заслуги – предмет гордості спортсмена, його відмінність від інших спортсменів. Одночасно такі заслуги є принципово важливими для організатора змагань, вболівальників суддівства, інших спортсменів, ветеранів спорту. Такі спортивні досягнення можуть бути розцінені як важливі чинники розвитку конкретного виду спорту, спорту загалом, популяризації фізичної культури та здорового способу життя.

З інших видів заохочень спортивну нагороду може відрізнати рідкість спортивної нагороди. Наскільки нечасто трапляється високі спортивні досягнення, які досягають рівня, належного для отримання спортивної нагороди, настільки ж рідко зустрічаються і самі спортивні нагороди. Рідкість спортивних нагород має два аспекти: особистий і соціальний. В особистому плані спортивні нагороди виступають соціальною реакцією на значні спортивні досягнення. Спортсмен не кожен день робить спортивні досягнення, а тренування дають розвиток тільки в силу своєї тривалості та сумлінності, причому всі ці характеристики безпосередньо пов'язані з досвідченістю спортсмена, з витраченим їм часом. Тому в особистому аспекті спортивна нагорода – це формальний пункт, що фіксує результат діяльності нагородженого спортсмена, це опорна точка для оцінки спортсмена організатором змагань і для сприйняття нагородженого спортсмена іншими спортсменами, вболівальниками, суспільством. У соціальному відношенні спортивні нагороди рідкісні через те, що ними відзначаються лише спортивні досягнення, які є принциповими для організатора змагань. Тому спортивні нагороди не роздають у великій кількості. Стосовно до чисельності кола спортсменів одного виду спорту, або кола спортсменів за іншою ознакою кількість нагороджень є порівняно мало.

Спортивні нагороди, на противагу іншим видам заохочень, є відзнаками нагородженого спортсмена, які визначають його особливий статус стосовно інших спортсменів. Нагородження має своїм необхідним результатом зміну соціально-правового становища володаря спортивної нагороди в спортивному середовищі. Зі змістовної точки зору, володіння спортивною нагородою слугує умовою кар'єрного росту спортсмена, збільшення його доходу,

майна, отримання спрощеного або розширеного доступу до кращих умов тренування, відпочинку, реабілітації, інших соціальних благ. З формальної точки зору, отримання нагороди змінює положення спортсмена в системі соціально-нормативних зв'язків, стає підставою для зміни форм поведінки як самого спортсмена, так і кола його оточення.

Звідси виникає потреба в такій особливості спортивних нагород, як зовнішня виразність, демонстративність, презентабельність. Спортивна нагорода повинна мати певне оформлення. Об'єктивна форма спортивної нагороди служить для впізнання нагородженого спортсмена, вказує на його соціально-правовий статус і спортивні заслуги, визнані в спортивному середовищі та суспільстві. В повсякденному житті під спортивною нагородою зазвичай розуміється відповідна зовнішня відзнака, певний знак, тобто вручені нагородженому спортсмену нагородні регалії (медаль, грамота, кубок, жетон, стрічка, пояс і т.п.). Без об'єктивації нагородження зміна статусу нагородженого спортсмена в суспільстві буде достатньо ускладнена, а його доступ до соціальних благ буде неможливий. Саме тому в якості об'єктивної форми спортивної нагороди зазвичай виступають речі, створені або пристосовані для публічної демонстрації. Можливі ситуації коли одна спортивна нагорода об'єктивується відразу в декількох формах, наприклад звання кращого футболіста року в Європі поєднується з врученням нагороди «Золотий м'яч». Демонстративність і зовнішня виразність передбачають влаштування певної процедури нагородження. При врученні спортивних нагород часто має місце регламентований процес (нагородне провадження), послідовність певних процесуальних стадій, етапів і дій, передбачається розподіл процесуальних ролей. Вручення спортивних нагород відбувається урочисто і гласно. Вся форма нагородного впровадження націлена на те, щоб прийняти вид обряду або ритуалу, формалізувати спортивне досягнення, підкреслити особливість тієї чи іншої сфери спортивної діяльності.

Формальний характер спортивних нагород обумовлює безпосередній їх зв'язок з системою моральних норм, що існують в спорті. Спортивні нагороди вказують на місце їх володарів в спортивному середовищі, на їх заслуги перед державою і суспільством. Так, чітке дотримання досвідченим спортсменом, якій має велику кількість вагомих спортивних нагород, правил чесного суперництва,

його повага до суперників, вболівальників, суддівства, завжди має слугувати прикладом для молодих спортсменів. При цьому спортсмен, нагороджений спортивними нагородами, ніколи не має забувати про його особливий моральний статус у суспільстві загалом, який разом із привілеями вимагає від спортсмена певної поведінки. Як на заходах публічного характеру так і в повсякденному житті нагороджений спортивними нагородами спортсмен має слугувати прикладом здорового способу життя, ввічливості, зважувати кожний свій крок та кожне своє слово, не забувати, що в очах суспільства він є втіленням мужності, сили, чесності, майстерності, що досягнути великою працею.

Нагороджений спортивною нагородою спортсмен має бути взірцем дотримання моральних норм, що склалися в певній спортивній сфері, які в свою чергу мають посилюватися авторитетом нагородженого спортсмена. Так, наприклад, чемпіон змагань з боксу не має використовувати свої вміння у суспільно-шкідливих цілях, що повною мірою має стверджувати моральні вимоги клятви починаючого боксера, яку можна зустріти на плакатах в окремих боксерських клубах, має бути прикладом для спортсменів початківців і в інших сферах, підкреслюючи важливість всебічного розвитку особистості, стверджуючи практику окремих тренерів з боксу дивитись шкільні щоденники починаючих спортсменів.

Втілення спортивної нагороди в формі певного об'єкта призводить до утворення ще одної особливості спортивних нагород – їх символізму. Вплив символу на людину відбувається через сприйняття його форми, шляхом виникнення образів, асоціацій і т.п. На цій підставі формуються закріплені в суспільній та індивідуальній свідомості стереотипи, пов'язані із загальною потребою впровадження здорового способу життя, масового спорту, з розвитком особистості завдяки її заняттям спортом, важливості міжнародного спортивного співробітництва. В цьому аспекті гарним прикладом може слугувати Олімпійська емблема, яка може міститися на медалях: 5 переплетених кілець, розташованих в два ряди. Кольори кілець: блакитне, жовте, чорне, зелене, червоне. Кільця символізують союз (єдність) п'яти частин світу і всесвітній характер Олімпійських Ігор.

Спортивна нагорода породжує серед спортсменів певного виду спорту або певної спортивної сфери символічний контекст, що

зміцнює спортивне середовище, яке розуміє і приймає цей символ. В цьому відношенні нагорода не тільки об'єднує спортивне середовище, а й відрізняє цю соціальну групу від зовнішнього середовища, що не розуміє і не сприймає спортивну нагороду. Прикладами символізму спортивних нагород можуть бути нагорода кращому бомбардирові турніру ФІФА – «Золота бутса», нагорода найкращому воротареві чемпіонату світу ФІФА – «Золота рукавичка».

Із символізму нагороди випливає її атрибутивність. Спортивна нагорода – це одна атрибутивних властивостей спортивного середовища, що проявляється у можливості організатора змагань нагороджувати, що є певним проявом влади. Надаючи спортивну нагороду організатор змагань викликає конкретні соціально-правові наслідки в спортивному середовищі. Нагородження виступає соціально-правовою даністю, поява якої в спортивному середовищі залежить від волевиявлення організатора змагань. Таким чином, спортивна нагорода – це не тільки заохочення, але в соціально-психологічному плані також примус членів спортивного середовища, які змушені розуміти і визнавати спортивну нагороду, а також приймати нагородженого спортсмена в якості переможця. Саме з цієї причини відмова від спортивної нагороди означає відторгнення контексту, неприйняття влади організатора змагань або іншого суб'єкта владних повноважень, вихід з певної групи спортивного середовища або відмова залучатися до неї.

Велика чисельність, складність, необхідність структурованості спортивних нагород визначають таку їхню властивість як системність. Для можливості вступати в боротьбу за певні види високих спортивних нагород може існувати потреба в наявності певної кількості і якості інших спортивних нагород. Системність спортивних нагород, викликає потребу в їх диференціації. Спортивні нагороди мають певну ієрархію.

Серед інших ознак спортивних нагород можна також виділити найвищий статус спортивних нагород серед інших спортивних заохочень, більший престиж. Адже для того щоб отримати спортивну нагороду потрібно продемонструвати найкращі спортивні досягнення серед певного кола спортсменів.

Досліджуючи особливості спортивних нагород, не можна не відзначити, що спортивні нагороди і нагородні системи надзвичайно різноманітні і достатньо умовно піддаються теоретичному

узагальненню, але при цьому теоретична конструкція спортивних нагород має ряд специфічних рис, які проявляються, якщо проводити порівняння нагороди з іншими заохоченнями.

Виходячи із зазначеного спортивна нагорода являє собою – символічне заохочення, що впливає на статус спортсмена в спортивному середовищі, системі суспільних відносин і моральних норм, що встановлене і застосовується за значні заслуги, які визначають спортивне досягнення нагородженої особи і які є достатньо важливими для спортивного середовища.

Основними цілями спортивних нагород є заохочення за вже продемонстровані спортивні досягнення та стимулювання нагородженого спортсмена і інших спортсменів до подальших досягнень.

8.2. Функції спортивних нагород

Спортивні нагороди виконують цілий ряд функцій. Преміальна функція спортивних нагород у полягає у відплаті спортсмену за спортивне досягнення, за принесену користь спортивному середовищу, наданні йому додаткового блага за вчинене спортивне досягнення. Нагородження – це реакція на заслужене працею спортивне досягнення, її справедливий наслідок. Преміальна функція є протилежністю каральної функції, властивій стягненню. Зазначена функція спортивних нагород не передбачає еквівалентності відплати. Характер і ступінь спортивного досягнення, зазвичай більш значні, ніж те благо, яке надається за нього. Спортивна нагорода – це не плата за спортивне досягнення, а, головним чином, позитивна оцінка, схвалення.

Стимулююча функція спортивних нагород проявляється в спонуканні спортсменів до тренувань, здорового способу життя, дотримання спортивного режиму. В стимулюванні досить чітко виділяються два напрямки: приватне і загальне стимулювання. Не варто перебільшувати значення стимулюючої функції спортивних нагород. Достатньо нечасто виключне бажання отримати певну спортивну нагороду породжує настільки сильний мотив, що спонукає спортсмена займатися спортом або прагнути до спортивного досягнення тільки заради отримання спортивної нагороди, хоча і така можливість не виключена, і таке бажання може бути

значною умовою серед інших умов для виникнення відповідної мотивації. Цей аспект доволі часто використовується тренерами, особливо в мотивації молодих спортсменів перед їх виступами на перших в спортивній кар'єрі змаганнях. Але загалом перебудова спортсменом свого життєвого укладу, певні самопожертви у сфері власної освіти, ризик втрати здоров'я, часткове принесення сімейного і матеріального благополуччя на вівтар досягнення цілей у спорті мають своєю основою не зовнішній стимул у вигляді спортивних нагород, а внутрішню психологічну установку, сформовану в процесі становлення цілеспрямованої особистості. Для великої кількості спортсменів нагорода об'єктивно ілюзорна, її суб'єктивне очікування не має найголовнішого значення серед інших умов мотивації займатися спортом. Ідеологія спортивних нагород полягає в її призначенні саме для осіб здатних на самопожертву, які виступають в ролі соціального орієнтира. Факт отримання спортивної нагороди підкреслює не тільки продемонстроване нагородженням спортсменом досягнення, але також стійку соціально-позитивну особистісну установку спортсмена, пов'язану із популяризацією спорту та здорового способу життя. Тому спортивні досягнення, а відповідно і нагороди, як правило, знаходяться у тісному зв'язку із ставленням спортсмена до процесу тренування, відпочинку, реабілітації, загальної соціальної орієнтованості його вчинків. Історії відомі відмови у нагородженні та позбавлення нагород, підставою яких були факти, не пов'язані із сферою спорту, але в тому чи іншому вигляді були пов'язані із тим, що певна поведінка спортсмена не могла визнаватися соціально-орієнтованою в тій системі суспільних відносин, яка складалася у суспільстві або його частині на певному історичному етапі його розвитку.

Чим більш спортивне досягнення, тим менше можливостей спонукати спортсмена до його здійснення спортивною нагородою. Спортивна нагорода нееквівалентна спортивному досягненню, і чим вище досягнення, тим більше розрив між її соціальною цінністю і ціною самопожертви спортсмена. Спортивні нагороди найбільш ефективні до спортсменів для яких володіння спортивною нагородою, як знаком публічного визнання, стоїть у списку життєвих завдань.

Функція соціального відтворення спортивних нагород складається в реплікації того спортивного досягнення, до стимулювання

якого спрямована спортивна нагорода. Нагородне провадження в цьому аспекті служить засобом для наочної демонстрації ціннісних орієнтацій. Організовані заходи нагородження спортсменів закріплюють цінності, сприяють запам'ятовуванню спортивних досягнень та видатних спортсменів, що в свою чергу стає складовим елементом культури. Легенди, що створюються навколо спортсменів, відображають історію, у своєрідному вигляді передають успадковані ціннісні орієнтації. Для формування героїв важливо виділяти критерії і формувати умови для їх появи¹.

Ідеологічна (виховна) функція спортивних нагород полягає в тому, що, вручаючи спортивні нагороди, організатор змагань, або суб'єкт владних повноважень фіксує соціально значущі моделі поведінки – здоровий спосіб життя, прагнення сили, мужності, витривалості, зосередженості, цілеспрямованості, а через них стверджує в спортивному середовищі і в суспільстві взагалі спортивні цінності та ідеологію здорового способу життя. Спортивні нагороди являють собою механізм створення та виховання спортивних еліт, а також допомагають їх формуванню в інших галузях людської діяльності.

Інформаційно-орієнтуюча функція спортивних нагород полягає в тому, що вони певним чином спрямовують поведінку спортсменів і суспільства загалом. Умови отримання спортивної нагороди орієнтують членів соціальної групи на корисний варіант поведінки – заняття спортом, тренування, дотримання здорового способу життя, при цьому мова про дозвіл такої поведінки, її заборону або вказівку на її обов'язковість для виконання не йде.

Номінативна функція спортивних нагород полягає в позначенні досягнень (їх характеру, ступеня, сфери та інших параметрів) і соціально-правового статусу нагородженого спортсмена. Спортивна нагорода – це «візитна картка» спортсмена, яка сама по собі приписує своєму власникові певні заслуги і статус, вказує на його причетність до спортивного середовища.

Комунікативна функція спортивних нагород запускає особливі механізми взаємодії спортсмена із спортивним середовищем. Наявність у спортсмена спортивних нагород тягне за собою застосування до нього особливих соціальних і правових норм як до особливого суб'єкту спортивного середовища.

¹ Див.: Тикин В.С. Нематериальное стимулирование в менеджменте. – Йошкар-Ола: Марийский гос. ун-т, 2003. С. 24.

Інтегруюча функція спортивних нагород полягає в зміцненні соціальних зв'язків спортсмена із спортивним середовищем та суспільством. Отримання спортивної нагороди доставляє задоволення нагородженому спортсмену, зміцнює в ньому почуття власної гідності і повагу до суддівства, які оцінили його заслуги. Виділяючи спортсмена з маси інших спортсменів, спортивні нагороди згуртовують навколо них спортивне середовище і одночасно прив'язують до нього нагороджених спортсменів, надаючи якостей асоціації. Спортивні нагород диференціюють спортивне середовище, ускладнюють його структуру за рахунок виділення різних рівнів спортсменів, їх відмежування від спортсменів, які ще не отримали спортивні нагороди, їх розмежування між собою за ознакою володіння різними спортивними нагородами. Спортсмени диференціюються, усувається формальна невизначеність відмінностей між ними, вибудовується соціальна ієрархія, від цього спортивне середовище більше згуртовується. Крім того, ефект інтеграції від спортивних нагород, сприяє підвищенню легітимності організаторів змагань та суддівства.

Соціально-рольова функція спортивних нагород виражається в тому, що нагородженому спортсмену повідомляються особлива модель поведінки, особливий тип соціальних зв'язків і навіть особливий психологічний образ – взірця здорового способу життя, сили, мужності, якому він повинен відповідати. Якщо комунікативна функція проявляється у взаємодії, то соціально-рольова функція безпосередньо впливає на особистість нагородженого спортсмена і на його відповідальне становище у спортивному середовищі та суспільстві.

Естетична функція спортивних нагород виражається в тому, що спортивна нагорода сприймається спортсменами та вболівальниками як особлива цінна річ, певний еталон краси. Без цього спортивні нагороди не могли б повністю виконувати всі інші з перерахованих вище функцій. В естетиці спортивної нагороди, в її привабливості закладений один з головних елементів психологічного механізму її впливу на спортсменів та суспільство. Тому спортивні нагороди можуть являти собою культурну та художню цінність, можуть бути творами мистецтва і містити дорогі метали і каміння. Яскравим прикладом може бути головний кубок Чемпіонату світу з футболу, виготовлений у 1974 році. Ця спор-

тивна нагорода – «не просто символ лідерства в найпопулярнішій грі на планеті, це зразок високого ювелірного мистецтва. Трофей, який зображає дві людські фігури, які тримають Землю, розміщений на малахітовому подіумі і при висоті 36 см важить 6,18 кг, з яких 5 кг – чисте золото»¹.

Спортивна нагорода має свою форму та зміст. Змістом спортивної нагороди виступає благо, що надається нагородженому спортсмену. Блага, що містяться в нагороді, умовно можна поділити на спортивні нагородні символи і соціально-правові переваги.

Спортивні нагородні символи – це зовнішні відмінності нагородженого спортсмена, які володіють репрезентативністю і здатні виконувати всі функції спортивної нагороди як свого роду символу, що виділяють його володаря в суспільстві. Соціально-правовими перевагами виступатимуть моральні (психічні), матеріальні (майнові) і організаційні блага, які не є символами, наприклад, можливість виступати на окремих видах спортивних змагань, на яких спортсмени без певних нагород виступати не можуть, право бути присутнім на ювілеях, парадах, офіційних прийомах і інших урочистих заходах, переважне кар'єрне зростання, право на пільги.

Вручення спортивної нагороди полягає в тому числі і в реалізації права нагородженого спортсмена на отримання символу спортивної нагороди. Надання ж соціально-правових переваг пов'язано з додатковими умовами, як правило, з особливим волевиявленням нагородженого спортсмена.

Соціально-правові переваги спортсмену можуть додатково встановлюватися після нагородження, а можуть, навпаки, бути згодом змінені або навіть скасовані. Але зміну або вилучення нагородних знаків неможливо зробити поза встановленого порядку нагородного провадження.

Спортивні нагородні символи можуть встановлюватися та описуватися в нормативах різного рівня, які можна узагальнити категорією нагородного права. Соціально-правові переваги, передбачаються, як правило, не нагородним правом, а нормативними джерелами іншого роду: нормами про статус спортивних змагань, законодавством про пільги і т.д.

¹ Зырянова А.В. Дизайн наградных переходящих кубков: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата технических наук, Специальность 17.00.06 – Техническая эстетика и дизайн. – Москва, 2012. – 21 с. – С. 8.

Формою спортивної нагороди виступає той нагородний символ, який часто дає найменування відповідної нагороди. Причому вибір форми, як правило, відноситься на розсуд організатора змагань і може бути не тільки даниною традиції, але і предметом для його вигадки. У зв'язку із цим можливі ситуації коли, нагородною формою спортивної нагороди не завжди обирається той нагородний символ, який найбільш придатний для виконання всіх функцій спортивної нагороди. Бувають ситуації, коли на спочатку невелику за цінністю об'єктивну форму нагороди здійснюється вплив цінності і значущості спортивного заходу, завдяки чому виникає унікальний дизайн. Яскравий приклад тому всесвітньо відомий трофей – Кубок Стенлі, історія якого починається в 1892 році, коли «за 50 \$ (в цінах того часу) в Лондоні була куплена чаша для того, щоб вручити її кращій аматорській команді Канади. Таким чином, кубок не мав ні художньої, ні економічної цінності, як і сам захід не носив світового характеру і не був такий популярний, як в наші дні. Тільки в 1910 році трофей став символом переваги в професійному хокеї. Первісну чашу Кубка Стенлі складно розглядати з позиції дизайну і ювелірного мистецтва»¹. За час існування цієї спортивної нагороди до її форми були внесені чисельні зміни.

Окремої уваги заслуговує таке явище нагородної справи, як нагородні документи. Цей термін досить поширений в фалеристиці – науці, що займається вивченням історії різних нагород та знаків, їхніх систем та їхньою атрибуцією.

Нагородний документ є форма документування спортивного нагородження, це свого роду копія акта про спортивне нагородження, яка відтворює акт про спортивне нагородження.

Головна роль нагородного документа – засвідчувати факт нагородження у відносинах з членами соціальної групи, яким особисто не відомий з достовірністю факт нагородження даної особи².

Спортивний нагородний символ нерідко зрозумілий тільки спортивному середовищу, тоді як нагородний документ, виконаний на загальноновживаній мові, є зрозумілим всьому суспільству.

¹ Зырянова А.В. Дизайн наградных переходящих кубков: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата технических наук, Специальность 17.00.06 – Техническая эстетика и дизайн. – Москва, 2012. – 21 с. – С. 9.

² Див.: Трофимов Е.В. Понятие и особенности наград // Социодинамика. – 2013. – № 2. – С. 23-67.

У ролі нагородних документів можуть виступати посвідчення, свідоцтва, внесенні у залікові класифікаційні книжки спортсменів їхні спортивні досягнення та інші документи. Нагородні документи та спортивні нагородні символи можуть мати достатньо різний правовий режим: наприклад, видача дублікатів спортивних нагородних знаків і дублікатів нагородних документів може здійснюватися за різними правилами.

Відомі спортивній сфері також антинагороди, які містять в собі не схвалення спортивного досягнення, а здебільшого бажання втішити невдалу спробу виступу спортсмена, спробу більш спрощено подивитися на змагання, тим самим залучити до змагань більше коло учасників. Прикладом тут може бути нагорода велогонщику, який посів останнє місце в загальному заліку Тур де Франс – Лантерн руж (фр. *Lanterne rouge*; червоний ліхтар). Її назва походить від червоного ліхтаря, який міститься на останньому вагоні поїзда.

Питання справедливого визнання заслуг, а, відповідно, і нагородження лягло в основу ідеї нагородної юстиції, запропонованої ще І. Бентамом та Е.Сю¹, яка в сучасних умовах була підтримана В.В. Нирковим щодо державного нагородження судами². Не пропонуючи загальне розповсюдження цих ідей на всю спортивну сферу, можливо констатувати загальну необхідність більш чіткої регламентації нагородження наприклад в сферах спорту вищих досягнень та професійного спорту.

8.3. Спортивні нагороди як об'єкт правового регулювання

Відповідно до статті 6 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту визначає систему спортивних відзнак і нагород. П.п. 17 п. 4 Положення про Міністерство молоді та спорту України затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від від 2 липня 2014 р. № 220 серед інших завдань Міністерства перед-

¹ Див.: Коритько Д.Г. Нагородна практика в Україні: юридичний аналіз основних понять // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 206–215. – С. 209.

² Див.: Нирков В.В. Поощрения и наказания как средство реализации правовой политики // Правовая политика и правовая жизнь. – 2001. – № 3. – С. 193–202.

бачає встановлення переліку спортивних нагород для переможців і рекордсменів всеукраїнських спортивних змагань. При цьому Положення про єдину спортивну класифікацію України, затверджене Наказом Міністерства молоді та спорту України 11.10.2013 № 582 встановлює систему спортивних звань та розрядів, які також за своїми ознаками можуть бути віднесені до спортивних нагород, які узагальнюючи можна назвати відомчими спортивними нагородами. При цьому Законом України «Про державні нагороди України» від 16.03.2000 встановлений перелік державних нагород України, які відповідно до статті першої цього закону є вищою формою відзначення громадян за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною, а відповідно можуть надаватися в тому числі за певні високі спортивні досягнення, але при цьому не є вузькоспеціалізованими спортивними нагородами, адже підставою їх надання можуть бути досягнення і в інших сферах. Єдиною з цього переліку державних нагород максимально наближеною до сфери фізичної культури та спорту може бути визнане почесне звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», яке відповідно до Положення «Про почесні звання України», затвердженого Указом Президента України від 29.06.2001 надається фахівцям і організаторам фізкультурно-спортивного руху, видатним ученим, тренерам, викладачам фізкультурно-оздоровчих та спортивних навчальних закладів та іншим працівникам фізичної культури і спорту, спортсменам за досягнення високих результатів у міжнародних спортивних змаганнях, вагомі заслуги в підготовці національних спортивних кадрів.

Таким чином, відповідно до зазначеного, на даний час в державі склалася відповідна система спортивних нагород, основними рівнями якої можуть бути визнані:

Рівень державних нагород. На цьому рівні спеціалізованою для сфери спорту нагородою є почесне звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України». Своєрідність рівня в першу чергу полягає в тому що, нагородження здійснюється не організатором змагань, а суб'єктом владних повноважень, відбувається від імені держави. Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про дер-

жавні нагороди України» нагородження державними нагородами провадиться указом Президента України. Таке нагородження має відповідати всім вимогам нагородного процесу, що регламентує процедуру присвоєння державних нагород України. До цього рівня також можна віднести нагороди іноземних держав, яких відповідно до ч. 4 ст. 5 Закону України «Про державні нагороди України» можуть удостоєні громадяни України.

Рівень відомчих спортивних нагород. Серед яких виділяються спортивні звання: заслужений тренер України, заслужений майстер спорту України, майстер спорту України міжнародного класу (гросмейстер України – для шахів, шашок), майстер спорту України та спортивні розряди: кандидат у майстри спорту України, перший розряд, другий розряд, третій розряд, перший юнацький розряд, другий юнацький розряд, третій юнацький розряд. Особливістю цього рівня спортивних нагород є те, що нагородження ними відповідно до виду нагород здійснюється відповідно до Розділів IV та VII Положення про єдину спортивну класифікацію України, затвердженого Наказом Міністерства молоді та спорту України 11.10.2013 № 582:

- спортивні звання – наказом Мінмолодьспорту України;
- спортивний розряд «Кандидат у майстри спорту України» та перший спортивний розряд – наказом структурного підрозділу з фізичної культури та спорту обласних та Київської міської державної адміністрації (у разі потреби за рішенням, структурного підрозділу з фізичної культури та спорту обласних та Київської міської державної адміністрації, повноваження на присвоєння спортивного розряду «Кандидат у майстри спорту України» та першого спортивного розряду може бути надано структурному підрозділу з фізичної культури та спорту виконавчого органу органу місцевого самоврядування в містах обласного значення);
- другий розряд, третій розряд – структурним підрозділом з фізичної культури і спорту районної державної адміністрації, виконавчого органу органу місцевого самоврядування в містах обласного значення;
- перший, другий та третій юнацькі спортивні розряди – в олімпійських та неолімпійських видах спорту – закладами фізичної культури і спорту, статутними документами яких передбачений розвиток відповідних видів спорту; у видах спорту інвалідів –

регіональними центрами з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт».

Положенням про єдину спортивну класифікацію України, затвердженим Наказом Міністерства молоді та спорту України 11.10.2013 № 582 також передбачаються умови надання, опис форми нагород цього рівня, опис нагородних документів.

Нагороди спортивних змагань та конкурсів всіх видів. Серед нагород цього рівня можна виділити спортивні нагороди міжнародних змагань, спортивні нагород всеукраїнських спортивних змагань, інші спортивні нагороди.

Серед спортивних нагород можна виділити перехідні (які вручається по черзі, тим хто виграє у спортивному змаганні) та неперехідні нагороди (залишаються у переможця назавжди). Деякі спортивні нагороди можуть зберегтися у переможця до визначення переможця наступних змагань, деякі – зберігаються весь час в організатора змагань. Так до 2006 року головний кубок Чемпіонату світу з футболу передавався країні, що перемогла в турнірі, і вона зберігала трофей у себе до фінального жеребкування Чемпіонату світу ФІФА. Тепер, за діючими правилами ФІФА, трофей не передається на зберігання переможцям, з 2016 року він зберігається в Музеї світового футболу ФІФА в Цюриху і виставляється тільки під час Трофі-туру, на фінальному жеребкуванні Чемпіонату світу та під час фінального матчу турніру та нагородження.

Тобто по суті спортсмен, нагороджений неперехідною спортивною нагородою набуває на її зовнішню форму (медаль, знак, тощо) право власності. У випадку перехідної нагороди – переможець у змаганнях лише або може певний проміжок часу зберігати нагородний символ, або, навіть, лише тільки певний час потримати його в руках, що само по собі вже є символом нагородження. Так того самого головного кубку Чемпіонату світу з футболу можуть торкатися лише чемпіони світу та голови держав.

В якості об'єкта правовідносин спортивні нагороди мають певні особливості правового режиму, який може проявлятися в низці аспектів:

1. У зв'язку із ознакою рідкості та функцією естетичності зовнішня форма спортивної нагороди здебільшого втілюється в індивідуально-визначених речах, які «мають лише їм властиві ознаки,

що дозволяють відмежувати їх від усіх інших речей (схожих і несхожих на них)»¹.

2. Зовнішня форма спортивної нагороди здебільшого є річчю рухомою. При цьому процедура нагородження, передбачає певну реєстраційну процедуру щодо нагород, що знаходяться в обігу, яка в залежності від виду спортивних нагород може здійснюватися на різних рівнях та супроводжуватися видачею нагородних документів та записом у реєстри нагород певного рівня

3. Зовнішня форма спортивних нагород здебільшого втілюється в речах, які вільно перебувають в цивільному обороті. При цьому передача символу спортивної нагороди (її зовнішньої форми) від нагородженого спортсмена іншому суб'єкту не передбачає переходу всіх інших благ, що пов'язані із нагородою.

До того спортивні нагороди певного рівня також можуть передбачати особливості правового режиму. Так до обігу нагрудного знаку до почесного звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», що є державною нагородою, відповідно до Закону України «Про державні нагороди України» як і для інших державних нагород встановлені певні обмеження, а саме: виготовлення орденів, медалей, нагрудних знаків до почесних звань України, нагрудних знаків лауреатів державних премій України і президентських відзнак, а також документів, що посвідчують нагородження ними, здійснюється виключно Банкотно-монетним двором Національного банку України. Особи, удостоєні державних нагород, повинні дбайливо ставитися до їх схоронності. У разі втрати нагород нагороджені зберігають свої права на них відповідно до закону. Нагородженому можуть бути видані дублікати нагороди або документів про нагородження, якщо Комісією державних нагород та геральдики буде визнано, що втрата державної нагороди сталася внаслідок стихійного лиха, бойових дій або з інших причин, що не залежать від нагородженого. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, нагороджені державними нагородами, або їх спадкоємці у разі виїзду за межі України мають право вивозити державні нагороди, а також документи про нагородження ними. Вивіз державних нагород, право на які не підтверджено відповідними документами, забороняється. Вилучені правоохоронними і

¹ Цивільне право України: Підручник: у 3 кн. Кн. 1 / За ред. Є.О. Харитонova, А.І. Дришлюка. – Одеса: Юридична література, 2005. – 528 с. – С. 374.

органами доходів і зборів державні нагороди України в осіб, які незаконно ними володіють, передаються відповідним органам державної влади. Після смерті нагородженого, за наявності спадкоємців, державна нагорода залишається у сім'ї померлого. За згодою спадкоємців державні нагороди можуть бути передані на тимчасове або постійне зберігання музеям. Державні нагороди передаються музеям на підставі рішення Комісії державних нагород та геральдики за наявності відповідного клопотання музейного закладу. Передані музеям на постійне зберігання державні нагороди спадкоємцям померлого або нагородженого помертвості не повертаються. У разі відсутності у померлого нагородженого спадкоємців державні нагороди і документи про нагородження мають бути передані на зберігання державі.

До спортивних нагород з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння а також таких, що становлять культурну та історичну цінність також можуть встановлюватися обмеження, щодо порядку їх вивезення за межі України.

Щодо відомчих спортивних нагород (спортивних звань та розрядів) Розділом IX. Положення про єдину спортивну класифікацію України, затвердженим Наказом Міністерства молоді та спорту України 11.10.2013 № 582, що має назву «Порядок вручення, носіння та зберігання нагрудного знака, посвідчень про спортивні звання та спортивні розряди» по суті передбачено тільки те, що: особам, яким присвоєно спортивне звання, вручаються посвідчення та нагрудний знак зразка, встановленого Мінмолодьспортом України, вручення посвідчень та відповідних нагрудних знаків «Заслужений тренер України», «Заслужений майстер спорту України», «Майстер спорту України міжнародного класу (Гросмейстер України)», «Майстер спорту України» здійснюється Мінмолодьспортом України, порядок вручення нагрудних знаків та посвідчень про спортивні розряди визначається організаціями, які їх присвоюють. Отже, не дивлячись на назву розділу, вимоги щодо носіння та зберігання нагрудного знака, посвідчень про спортивні звання та спортивні розряди у Положенні не наводяться. Зазначену невідповідність, на нашу думку, можливо усунути, додавши відповідні пункти до зазначеного розділу, або змінивши назву розділу.

Щодо рівня нагород спортивних змагань та конкурсів всіх видів законодавець не встановлює загальних вимог щодо якостей та

обігу зазначених об'єктів, залишаючи їх на розсуд місцевого або локального нормативного регулювання. Вважаючи застосування до зазначеного виду відносин приватноправових засад регулювання цілком виправданим, загальною пропозицією в цьому аспекті можна визначити законодавче встановлення самих загальних меж щодо зрозумілості рівня та виду змагань, спортивного досягнення, можливості використання символів та слів на нагороді, що надається спортсмену, та у відповідних нагородних документах.

4. З огляду на ознаки зовнішньої виразності, атрибутивності, символізму, рідкості спортивних нагород, можливості виконання ними естетичної функції, а в зв'язку із цим можливості їх специфічного дизайну спортивні нагороди можуть виступати в якості результатів інтелектуальної творчої діяльності, втілюючи особливості правового режиму об'єктів права інтелектуальної власності. Майже всі відомі кубки мають унікальні дизайни, на розробку окремих з них було витрачено багато часу та творчих зусиль.

5. Внутрішній зміст спортивної нагороди може виступати в якості невід'ємної характеристики його суб'єкта, безпосередньо впливати на здійснення ним особистих немайнових прав. У зв'язку із цим законодавством передбачені права та обов'язки спортсменів щодо нагородження їх спортивними нагородами, підстави позбавлення спортивних нагород. Так щодо відомчих спортивних нагород Положенням про єдину спортивну класифікацію України, затвердженим Наказом Міністерства молоді та спорту України 11.10.2013 № 582 передбачено, що спортсмени мають право брати участь у спортивних змаганнях згідно з правилами змагань та положеннями про спортивні змагання, мають право на присвоєння їм відповідних спортивних звань та спортивних розрядів за умови виконання кваліфікаційних норм та вимог Єдиної спортивної класифікації України, право отримувати документи, що засвідчують присвоєння або виконання спортивних звань і спортивних розрядів, при цьому спортсмени зобов'язані дотримуватись вимог законодавства України, Олімпійської, Паралімпійської хартій, Правил та Положень Міжнародного Дефлімпійського комітету та правил і регламенту міжнародних федерацій та всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості, загальних положень спортивної етики у стосунках із суддями, обслуговуючим персоналом, іншими учасниками змагань, глядачами, вести і про-

пагувати особистим прикладом здоровий спосіб життя, дотримуватися антидопінгових правил.

Разом із цим Положенням передбачено, що спортсмен або тренер (тренер-викладач) позбавляються спортивного звання у разі виявлення недостовірної інформації в документах, які подавалися для присвоєння спортивного звання, або у разі довічної спортивної дискваліфікації спортсмена чи тренера (тренера-викладача).

Щодо почесного звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», то статтями 16, 17 Закону України «Про державні нагороди України» передбачено, що Позбавлення державних нагород може бути проведено Президентом України лише у разі засудження нагородженого за тяжкий злочин за поданням суду у випадках, передбачених законом. Поновлення у правах на державні нагороди осіб, які були позбавлені цих нагород, здійснює Президент України у випадках, передбачених законом. Після набрання чинності Указом Президента України пропонування у правах на державні нагороди нагородженому повертаються його нагороди і документи про нагородження.

РОЗДІЛ 9. ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ СПОРТУ

9.1. Специфіка контрактів про спортивну діяльність

Сучасний спорт багатоликий. Існують різноманітні види і форми спорту: масовий спорт («спорт для всіх»), спорт вищих досягнень, спорт для любителів, спорт заради наживи, «народний» спорт, спорт для еліти, шкільний спорт, спорт для осіб з обмеженими можливостями здоров'я (інвалідів), спорт для реабілітації тощо.

Згідно ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993, професійний спорт – комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку.

Під професійною спортивною діяльністю розуміється самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність у сфері спорту з організації спортивних заходів, наділених особливою видовищністю, спрямовану на задоволення інтересів спортивних організацій, спортсменів-професіоналів та глядачів і систематичне отримання прибутку від користування майном, продажу квитків, виконання робіт і надання послуг тощо.

Діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт», Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій.

Але не лише заради дорогих контрактів спортсмени обирають професійний спорт. Будь-який спортсмен прагне виявити свої справжні можливості, намагається поліпшувати власні результати, щоб досягти успіху на світовому рівні та залишити своє ім'я в історії спорту. Для багатьох вболівальників спортивний шлях

окремих спортсменів-професіоналів стає прикладом для наслідування не тільки в спорті, але і в житті. Саме в спорті найяскравіше проявляються такі важливі для сучасного суспільства цінності, як рівність шансів на успіх, важливість самовдосконалення, прагнення бути першим, перемогти не тільки суперника, але й самого себе.

Отже, професійний спорт – це складана система відносин, в яких учасники змагаються задля досягнення найвищих спортивних висот, а організатори спортивних заходів прагнуть отримати прибутки.

Професійні спортивні відносини не є однорідними, адже принципова різниця між індивідуальними та командними, ігровими та неігровими, олімпійськими та неолімпійськими видами спорту визначає й характер таких відносин. Однак, відносини між основними суб'єктами професійних спортивних відносин (спортсменами-професіоналами і професійними спортивними клубами) зазвичай є договірними і найчастіше регулюються за допомогою цивільно-правових та трудових договорів. Юридична практика в сфері професійного спорту допускає існування змішаних договорів, які поєднують в собі цивільно-правові та трудо-правові елементи.

Договір є однією з найдавніших правових конструкцій. Застосування договорів протягом уже кількох тисячоліть пояснюється, насамперед, тим, що йдеться про гнучку правову форму, якої можуть набувати різні за характером суспільні відносини.

Недосконалість та нечіткість поняття професійного спорту у національному законодавстві створює певні проблеми з визначенням того, на підставі норм якого саме законодавства повинен укладатися спортивний контракт. Така невизначеність, у свою чергу, призводить до подальшого і гальмування розвитку законодавства про професійний спорт, і зокрема – про договірні правовідносини і між суб'єктами професійного спорту.

Згідно законодавства спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів.

Враховуючи специфіку діяльності спортсмена, зазвичай у контракті прописують такі ключові моменти:

- здоровий спосіб життя спортсмена, тренування та його підготовка до змагань;

- участь у відповідних змаганнях, їх результативність;
- оплата праці, винагороди, премії;
- обов'язки сторін (клубу та спортсмена);
- відповідальність за порушення умов контракту та особливості вирішення спорів.

Професійний контракт спортсмена, у порівнянні зі звичайним трудовим договором, має багато особливостей, пов'язаних із сферою його застосуванням – спортом.

1. Встановлені мінімальні (у футболі – 6 місяців, у баскетболі – 60 днів) та максимальні (у футболі – 5 років, у баскетболі – 4 роки) строки дії контракту.

2. Сторони можуть встановлювати особливі обов'язки для сторін договору, такі як заборона вступати в переговори з іншим клубом щодо свого працевлаштування без офіційної згоди роботодавця; заборона самолікування; обов'язок брати участь в громадських заходах, які проходять під егідою клубу; участь в рекламних заходах лише з дозволу керівництва клубу тощо.

3. Особливий вид робочого часу спортсмена, що включає тренування та участь в змаганнях. Тренування спортсмена складаються зі щоденних практичних та теоретичних занять. Крім цього спортсмен проходить регулярні медичні огляди, приймає участь в передсезонних зборах, виконує інші обов'язки пов'язані з підготовкою до змагань. Безпосередня участь спортсмена в змаганнях – це включення спортсмена в заявку на конкретні змагання (наприклад, Чемпіонат України з футболу, хокею, гандболу; міжнародні змагання та ін.); включення спортсмена в заявку на конкретний матч; участь в змаганнях (матчі) та після змагальні процедури (спілкування з журналістами, аналізи на допінг та ін.).

Крім цього, робочий час спортсмена регулярно припадає на вихідні та святкові дні, що прямо заборонено трудовим законодавством України, а також на нічні години (з 22 до 6), адже багато міжнародних змагань з футболу та інших видів спорту розпочинаються близько 22 години вечора.

Таким чином, робочий час спортсмена не може бути конкретно встановленим в контракті, оскільки інтенсивність тренувань та кількість змагань змінюється в залежності від календаря змагань та інших обставин, а тому і кількість робочих годин спортсмена коливається в більшу і меншу сторони протягом строку дії контракту.

4. Спори, пов'язані зі спортивними контрактами, можуть розглядатися в позасудовому порядку. Наявність таких умов в контракті – результат світової та європейської практики вирішення спортивних спорів, які розглядаються спеціальними судовими інстанціями (спортивний арбітраж).

Визначною особливістю професійних спортивних контрактів є вік спортсменів, що укладають контракти. Якщо у випадках звичайних цивільно-правових та трудових договорів участь неповнолітніх у якості сторони договору є виключенням із правила, а роботодавці зазвичай намагаються укласти договір з повнолітнім співробітником, то в сфері спорту ситуація протилежна. Неповнолітні спортсмени є найціннішим перспективним активом для спортивних клубів, адже при незначних стартових фінансових витратах вони здатні ефективно прогресувати в спортивному плані та значно збільшувати фінансову цінність своєї спортивної діяльності, підвищувати свій трансферний потенціал.

Неповнолітньою визнається особа, яка не досягла вісімнадцяти років, і в силу свого віку не здатна здійснювати свої права і обов'язки в повному обсязі. За загальним правилом особи отримують повну цивільну дієздатність з 18 років, а отже саме з цього віку мають право укладати цивільно-правові договори. Однак, згідно ст. 32. ЦК України фізична особа у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (неповнолітня особа) має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами. Неповнолітні особи у віці від 14 до 18 років можуть укладати цивільно-правові договори (крім вказаних в ст. 32 ЦК України) лише за згоди батьків, опікунів або усиновлювачів.

У трудовому законодавстві визначено, що трудовий договір з неповнолітніми може укладатися по досягненню ними 16 років. Особи молодше 16 років можуть укладати трудовий договір за згодою одного з батьків або особи, яка їх заміняє: усиновителів, піклувальників.

Законом не встановлено нижню граничну межу віку спортсмена, з яким може бути укладено професійний спортивний контракт. Обмеження щодо віку неповнолітнього працівника встановлені в міжнародних документах. Наприклад, відповідно до Конвенції МОП № 138 «Про мінімальний вік для прийому на роботу» національним законодавством або правилами може допускатися прийом

на роботу за наймом або на іншу роботу осіб у віці від тринадцяти до п'ятнадцяти років для легкої роботи, яка: по-перше, не здається шкідливою для їхнього здоров'я або розвитку; і, по-друге, не завдає шкоди навчальному процесу.

У ст. 7 Європейської соціальної хартії встановлено, що мінімальний вік прийому на роботу становить 15 років, за винятком випадків, коли діти зайняті на певного виду легких роботах, що не завдають шкоди їх здоров'ю, моральності або освіті.

Вітчизняне законодавство забороняє укладення трудового договору з неповнолітніми на роботу з важкими, шкідливими чи небезпечними умовами праці, а також на підземні роботи. Законодавством встановлені граничні норми підймання і переміщення важких речей неповнолітніми, одночасно встановлені скорочені норми робочого часу неповнолітніх. Неповнолітнім забороняється працювати у нічний час, а також у вихідні та святкові дні.

Однак, без перевищення зазначених норм фактично неможливо проводити спортивні змагання, навчально-тренувальні сесії в багатьох видах спорту. Тому законодавство допускає перевищення неповнолітнім спортсменом гранично допустимих норм навантажень при підйомі і переміщенні тягарів вручну, якщо це необхідно відповідно до плану підготовки спортсмена до спортивних змагань і такі навантаження не заборонені йому за станом здоров'я відповідно до медичного висновку, а також допускає направлення в службове відрядження, залучення до понаднормової роботи, роботи в нічний час, у вихідні, святкові та неробочі дні спортсменів, які не досягли віку вісімнадцяти років.

В окремих видах спорту також встановлено спеціальні гарантії захищеності прав неповнолітніх спортсменів. Так, регуляторними положеннями Федерації футболу України запроваджено окремий вид контрактів, котрі захищають та сприяють розвитку юних футболістів. Такий тип контракту може бути заключений не більше ніж на 2 роки з гравцями від 14 до 18 років і тільки за згоди одного з батьків.

Документ захищає обидві сторони – неповнолітнього гравця та інвестиції відповідного клубу. Ці контракти є однією з умов програми для розвитку неповнолітніх гравців і надають можливість клубам підписати контракт із неповнолітніми випускниками шкіл. У свою чергу гравцю документ надає можливість брати участь

у різноманітних матчах свого клубу та розпочинати футбольну кар'єру.

На особливу необхідність правового захисту неповнолітніх футболістів ФІФА звернула увагу ще в 2009 році, зобов'язавши клуби гарантувати гравцеві вищу, шкільну або професійну освіту, крім його футбольної підготовки, що дозволить неповнолітньому футболістові, якщо він залишить професійний спорт, зайнятися іншою, не пов'язаною з футболом, кар'єрою, а також зробити все необхідне для забезпечення оптимального рівня життя та/або місця проживання та інше.

Як уже зазначалося, особливістю договорів в сфері професійного спорту є їх індивідуальний характер. Особливості виду спорту, типу спортивного змагання (чемпіонат, кубок, Олімпійські ігри), індивідуальні особливості самого спортсмена (вік, досвід, репутація, соціальна активність, участь в рекламних, благодійних заходах), політика клубу чи федерації (наприклад, футбольний клуб Атлетік з Більбао укладає контракти лише з футболістами з баскським походженням) можуть визначати ключові умови цивільно-правових договорів.

Участь у спортивних заходах, тренувальний процес чи процес реабілітації після травм можуть впливати на особисте або сімейне життя спортсмена. Особливості спортивної діяльності нерідко призводять до свідомого обмеження особистих немайнових прав спортсмена в договірному порядку. Однак, згідно чинного законодавства забороняються будь-які обмеження особистих немайнових прав фізичних осіб, крім тих, які прямо передбачені ЦК України та іншими законами. Саме тому незаконним є обмеження в договірному порядку права спортсмена на індивідуалізацію особистості, на таємницю особистого життя (особиста та сімейна таємниця, невтручання у приватне життя), на охорону здоров'я (нерідко спортсмени вимушені виступати під дією знеболюючих через травми), всього комплексу сімейних прав (права на материнство/батьківство, виховання дітей) тощо.

9.2. Контракти спортсменів

Вітчизняне законодавство надає пріоритет нормам трудового права для регулювання відносин між спортсменом та спортивним

клубом чи федерацією. Разом з тим, у більшості випадків трудові контракти укладаються паралельно із цивільно-правовими договорами, з огляду на те, що професійні спортивні відносини – це в першу чергу товарно-грошові відносини. В індивідуальних видах професійного спорту (наприклад, тенісі, боксі, велоспорті тощо) спортсмени-професіонали, з однієї сторони, і організатори професійних спортивних змагань, з іншої, регулюють свої відносини за допомогою цивільно-правових договорів (найчастіше, це договори про надання послуг або договори, коли спортсмен професіонал сам виступає у якості замовника (роботодавця), укладаючи договори з тренерами, менеджерами і т.д., яких він наймає для забезпечення тренувального процесу, проведення маркетингових досліджень ринку тощо). В ігрових видах спорту також можливе застосування і цивільно-правових договорів для регулювання відносин за участю професійних спортсменів.

Закон України «Про фізичну культуру і спорт» не визначає поняття «професійний спортивний контракт», але аналіз положень чинного законодавства дозволяє зробити висновок, що професійний спортивний контракт (контракт про професійну спортивну діяльність) це висловлена в письмовій формі домовленість між особами, що працюють в сфері професійного спорту і керівником фізкультурно-спортивної організації, у тому числі професійного спортивного клубу, що укладена у відповідності до встановленого порядку, затвердженого Кабінетом Міністрів України з урахуванням вимог відповідних українських і міжнародних спортивних організацій.

Контракт спортсмена – це письмова угода між спортивним клубом і спортсменом, якою регулюється залучення спортсмена до процесу підготовки та участі в спортивних змаганнях в складі відповідного клубу.

Предметом спортивного контракту виступає спортивна діяльність спортсмена, тобто його підготовка до спортивних змагань з певного виду спорту та участь у них. З обов'язків, які у зв'язку з цим покладаються на спортсмена, виділяються наступні:

- підтримка себе у відповідній спортивній формі протягом усього спортивного сезону, ведення здорового способу життя (відмова від вживання алкоголю, наркотиків, тютюну), дотримання спортивного режиму та антидопінгових правил, здорове харчування;

- виконання вимог керівництва клубу та його тренерського складу, що стосуються професійного навчання спортсмена та його тренувань, присутність на всіх спортивних заходах, зборах, медичних оглядах, на які направляє клуб;
- ведення гідного публічного життя (поводити себе на змаганнях, тренуваннях і у вільний час гідно, утримуватися від дій та висловлювань, які можуть завдати шкоди репутації клубу, зокрема під час публічних виступів та виступів у засобах масової інформації);
- виключність відносин з клубом (участь у заходах лише від імені та з дозволу клубу, заборона грати за іншу команду, укладати договори з іншими клубами та спортивними організаціями на час дії договору).

Клуб у свою чергу:

- забезпечує необхідні умови для тренувань (зал, спортивна форма та інвентар, медичні обстеження);
- оплачує заробітну плату, винагороди, премії у порядку заохочення, покриває витрати на навчання, участь у зборах та змаганнях, медичні огляди (в тому числі проїзд, харчування);
- забезпечує страхування життя і здоров'я, медичне страхування;
- сприяє в отриманні спортсменом державних премій та нагород.

У спортивному контракті можуть закріплюватися окремі додаткові бонуси для спортсмена, такі як безкоштовне харчування, транспорт, житло, медичне обслуговування, кошти на адаптацію на новому місці.

Отже, спортивний контракт виступає угодою, яка по своїй суті виходить за рамки трудових договорів і набуває характерних рис цивільно-правового договору. Перевагою цивільно-правового договору є й те, що він зберігає для сторін свободу вибору форми, а в істотній мірі й змісту, встановлюючи гнучкий у застосуванні правовий зв'язок.

Предметом договору у професійному спорті може бути спортивна майстерність як особливий об'єкт права власності. А право користування цим об'єктом буде передаватися власником іншим суб'єктам цивільно-правових відносин на умовах договору.

9.3. Страхування професійних спортсменів

Відповідно до п. 1 ст. 7 Закону України «Про страхування» та ст. 43 Закону України «Про фізичну культуру та спорт» спортсмени вищої категорії підлягають обов'язковому страхуванню яке здійснюється згідно із Порядком та умовами обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій затверджених Постановою Кабінету міністрів України від 31 травня 1995 № 378¹ (далі Порядок).

Спортсменами вищих категорій визнаються спортсмени, які мають найвищі досягнення на офіційних національних та міжнародних змаганнях і які включені згідно з спортивним рейтингом до складу збірних команд України (ст. 1 Закон України «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні»²).

Відповідно до Порядку, обов'язковому державному страхуванню підлягають спортсмени збірних команд України яке здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, що виділяються на утримання штатних збірних команд України. Обов'язкове державне страхування спортсменів збірних команд України здійснюється на випадок: загибелі або смерті застрахованого під час підготовки до змагань та участі в них; втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми або каліцтва, захворювання чи інвалідності, що сталися під час підготовки до змагань та участі в них.

Згідно із ст. 3 Закону України «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» держава забезпечує соціальний захист членів збірних команд України з олімпійських та паралімпійських видів спорту шляхом фінансування витрат на обов'язкове державне та медичне страхування спортсменів вищих категорій.

¹ Порядок та умов обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 1995 № 378. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=378-95-%EF>

² Про підтримку олімпійського і параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні: Закон України від 14 вересня 2000 № 1954-III // Відомості Верховної Ради. – 2000. – № 43. – Ст. 370.

Страхування професійних спортсменів дає можливість отримання першої медичної допомоги у випадку настання травми, яку оплачує страхова компанія, та :

- оплату медичних заходів, включаючи діагностику, операцію, лікування в стаціонарі;
- оплату лікарських препаратів і необхідних засобів або пристосувань;
- оплата реабілітаційного періоду.

Відповідно до Порядку, **страхувальником** за договором обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій може виступати Міністерство молоді і спорту України, Міністерство оборони, МВС, Служба безпеки України.

Страховиками виступають фінансові установи, які створені у формі акціонерних, повних, командитних товариств або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України «Про господарські товариства» та вимог Закону України «Про страхування» та отримали ліцензію на здійснення страхової діяльності на території України,

Застрахованими є спортсмени збірних команд України, що готуються до участі у спортивних змаганнях чи беруть участь в них.

Страхувальники вносять страхові платежі до 25 числа кожного місяця у розмірі 5 відсотків фонду оплати праці, включаючи встановлені чинним законодавством доплати та надбавки застрахованим за минулий місяць. Облік надходжень страхових платежів і виплат страхових сум із зазначеного виду страхування, повинен вестися окремо від надходжень і виплат за іншими видами страхування. Витрати страховика на здійснення страхування не повинні перевищувати 6 відсотків страхових платежів. Страхова сума дорівнює десятирічному утриманню спортсмена за його останньою посадою

Страховик здійснює виплату страхової суми у разі настання таких випадків (відповідно до п. 4 Порядку):

а) загибелі або смерті застрахованого під час підготовки до змагань та участі в них його спадкоємцям – у розмірі десятирічного грошового утримання застрахованого за останньою посадою, яку він займав;

б) втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми або каліцтва, що сталися під час підготовки до змагань та участі в них, – у розмірі, який визначається з розра-

хунку середньої заробітної плати пропорційно терміну втрати працездатності, встановленого медичним закладом, за умови, що ушкодження здоров'я застрахованого віднесено до категорії тяжких травм згідно з медичною класифікацією травм, затвердженою МОЗ;

в) установа застрахованому інвалідності в період чинності договору страхування, до якої призвів нещасний випадок, що стався під час підготовки до змагань або участі в них: І групи – 100 відсотків страхової суми; ІІ групи – 80 відсотків страхової суми; ІІІ групи – 60 відсотків страхової суми.

Строк чинності дії договору страхування може покривати події, що сталися: цілодобово в період дії договору (наприклад, протягом року); у період заняття спортом, тренувань, навчально-тренувальних зборів, змагань; у період проведення змагань.

Найбільш поширені варіанти страхування спортсменів від нещасних випадків припускають виплату страхового відшкодування, що компенсує збитки і втрату доходу в результаті травм і інших нещасних випадків, при цьому медичні витрати покриваються за окремою програмою страхування.

Права та обов'язки за договором страхування передбачається ст. 988, 989 ЦК України, конкретним договором та правилами страхування страхової компанії.

Підстави відмови від виплати страхової суми застрахованому передбачається ст. 991 ЦК України та конкретним договором страхування.

Окрім Закону України «Про страхування» та Порядку, що містять вимогу укладення договору обов'язкового державного страхування спортсменів вищих категорій, спеціальні правила проведення змагань окремих видів спорту передбачають в якості умови допуску для участі у змаганнях положення про наявність договору страхування. Такі положення передбачаються відповідно до Правил спортивних змагань з лижних гонок¹ Правил проведення змагань зі скелелазіння, Правил боксу Федерації боксу України² положенням клубу карате³, тощо.

¹ Правила спортивних змагань з лижних гонок URL: http://www.sfu.org.ua/official_documents/ukrainian_rules/ukr_rules_cross-country

² Правил боксу Федерації боксу України URL: <http://www.newstars.com.ua/123/130>

³ Про обов'язкове страхування спортсменів для участі у турнірах УФК! URL: <http://progresskarate.com>

Професійний спорт – є комерційним напрямом діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку (ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»¹).

Діяльність у професійному спорті спортсменів, тренерів та інших фахівців, яка полягає у підготовці та участі у спортивних змаганнях серед спортсменів-професіоналів і є основним джерелом їх доходів, провадиться відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та Кодексу законів про працю України та інших нормативно-правових актів, а також статутних та регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій.

Наразі, спортсмен як професія в законодавстві не прописано, а поняття «професійного спортсмену» законодавство України, не містить. Спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів².

Міністерство молоді і спорту України, укладає трудовий договір (контракт) із спортсменами та фахівцями штатної команди національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських та національних видів спорту, а з видів спорту осіб з інвалідністю – Український центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю (ст. 37 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»).

Органи державної влади сприяють розвитку матеріально-технічної бази національних спортивних федерацій осіб з інвалідністю або їх спілок, які є членами Міжнародного паралімпійського комітету, Міжнародного спортивного комітету глухих, можуть надавати їм фінансову та організаційну допомогу для досягнення мети їхньої діяльності та на виконання статутних завдань, пов'язаних з розвитком паралімпійського і дефлімпійського руху в Україні.

¹ Про фізичну культуру і спорт Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14. – Ст. 80.

² Полянський А.О. Правові проблеми регулювання праці професійних спортсменів в Україні // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «ПРАВО». – 2011. – № 16. – С. 47-53.

Визнання спортсменів представниками конкретної професії має значити включення їх до програми обов'язкового соціального страхування від нещасних випадків і професійних захворювань та поширення дії Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» про гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя та здоров'я¹.

Як свідчить практика, спортсменам отримати відшкодування відповідно до положень вищезазначеного Закону складно та супроводжено тривалою судовою тяганиною, що обумовлено специфічністю трудової діяльності та невизначеністю статусу спортсмена у законодавстві².

¹ Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України. –1999. – № 46. – Ст. 403.

² Див: Тіхонова М.А. Види страхування у сфері фізичної культури і спорту.

РОЗДІЛ 10. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПОРТИВНО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

10.1. Поняття та загальна характеристика фізкультурно-оздоровчих, спортивних та спортивно-технічних споруд

Широкий спектр видів спорту спонукає до такого ж різноманіття спортивних споруд, які або сприяють або забезпечують заняття такими видами спорту, які є одним з видів матеріально-технічного забезпечення сфери фізичної культури і спорту.

Найперше визначання дає Закон України «Про фізичну культуру і спорт», який визначає спортивну споруду як нерухоме майно, призначене для занять фізичною культурою і спортом.

За загальним правилом спортивними спорудами можуть володіти як держава, органи місцевого самоврядування, так і приватні особи. Проте, відповідно до Закону змінити цільове призначення приватизованих спортивних споруд є неможливим, а існуюча мережа державних і комунальних закладів фізичної культури і спорту не може бути скорочена без згоди центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту. Законом визначено, що спортивні споруди розміщуються на землях рекреаційного призначення.

Відповідно до Закону вимоги до спортивних споруд щодо будівельних норм і правил санітарних норм інших норм у сфері охорони здоров'я та дотримання безпеки відвідувачів встановлюються відповідно до закону.

Так, щодо будівельних норм чинним на 2018 рік є чинним ДБН В.2.2-13-2003 Спортивні та фізкультурно-оздоровчі споруди.

Відповідно до чинного ДБН спортивні та фізкультурно-оздоровчі будинки і споруди класифікуються за характером використання на:

- навчально-тренувальні – призначені для навчання початківців і тренування некваліфікованих спортсменів;

- спортивно-демонстраційні – споруди призначені для тренування спортсменів високої кваліфікації і проведення змагань у присутності глядачів не менше 600-5000 (залежно від виду спорту);
- спортивно-видовищні – спортивно-демонстраційна споруда, призначена для демонстрації спортивних змагань і для проведення культурно-видовищних та громадських заходів.
- фізкультурно-оздоровчі – споруди, призначені для загально-фізичної підготовки та активного відпочинку населення різних вікових груп.

Навчально-тренувальні та фізкультурно-оздоровчі споруди можуть кооперуватися з культурно-видовищними і навчальними закладами.

Спортивні та фізкультурно-оздоровчі будинки і споруди за функціональним призначенням поділяються на комплекси та групи:

- основні, призначені безпосередньо для спортивних та фізкультурно-оздоровчих занять;
- допоміжні, призначені для осіб, які займаються, тренерів та суддів, а також медичні, службово-адміністративні, складські тощо;
- комплексу для глядачів.

Окремо можна виділити такі об'єкти як:

Спортивний корпус – будинок, у якому розміщується один або декілька спортивних залів із допоміжними приміщеннями. У спортивних корпусах з двома і більше зальними приміщеннями одним із них може бути також зал з ванною або ковзанка зі штучним льодом або зал критої ванни басейну.

Спортивний комплекс – група спортивних корпусів (можливо і разом із відкритими площинними спорудами), об'єднаних спільністю території.

Стадіон – комплекс споруд, призначених для проведення навчальної, тренувальної роботи та демонстрації спортивних змагань з одного чи різних видів спорту. До складу його можуть входити: спортивне ядро чи арена з місцями для глядачів, комплекс приміщень для глядачів, поле та майданчики для тренувально-навчальної роботи, а також інші відкриті та криті спортивні споруди з допоміжними приміщеннями та територіями.

Згідно переліку видів спортивних споруд і фізкультурно-оздоровчих будинків і споруд, наведених у додатку А ДБН В.2.2.-13-2003 виділяють:

- літні та зимові відкриті спортивні споруди (зокрема майданчики для волейболу, футболу, баскетболу, доріжки та траси, басейни);
- криті спортивні споруди (також виділені за видами спорту);
- стадіони (універсальні, або спеціалізовані за видом спорту);
- споруди для занять видами спорту, що залежать від природно-ландшафтних умов (водноспортивні клуби, яхт-клуби майданчики для пляжного волейболу);
- споруди для зимових видів спорту (лижних, ковзанярські тощо).

Більш широко поняття спортивні споруди розкривається у Положенні Про Єдиний електронний всеукраїнський реєстр спортивних споруд, затвердженому Наказом Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту, відповідно до якого це – спеціально створена та обладнана будівля, фізкультурно-спортивний комплекс, плавальний басейн, інший об'єкт, який призначений для фізкультурно-оздоровчої та/або спортивної діяльності.

За видами фізкультурно-спортивних послуг спортивні споруди поділяються на фізкультурно-виховні, фізкультурно-оздоровчі, спортивно-оздоровчі, спортивно-тренувальні, спортивно-видовищні, фізкультурно-реабілітаційні.

За типом об'єкту у реєстрі окремо визначаються: аероклуби та авіаційно-спортивні клуби, біатлонні стрільбища, басейни, басейни нестандартні, баскетбольний майданчик, велотреки, веслувальні канали, веслувально-спортивні бази, водноспортивні бази, волейбольний майданчик, гімнастичний майданчик, гірськолижні бази, трампліни, гандбольний майданчик, ДЮСШ, зал боротьби, кінні клуби, кінноспортивні бази, комунальні заклади, легкоатлетичний манеж, міні-футбольне поле, майданчик для спортивних ігор (волейбол), майданчик з нестандартним тренажерним обладнанням, майданчики з тренажерним обладнанням, нестандартний майданчик для гри в міні-футбол, нестандартний спортзал, нестандартний спортивний майданчик, палаци спорту, поле для гри в гольф, приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять, приміщення з тренажерним обладнанням, спортивні зали, спортивні майданчики, спортивні споруди, спортивний майданчик з воркауту, спорткомплекс, споруди зі штучним льодом, стадіон, стрілецькі тири і стенди, тенісні корти, тренажерний майданчик, футбольні поля, шахово-шашкові клуби, інші майданчики.

Однак слід означити, що визначення окремих об'єктів є не-системним а іноді й дивним, оскільки в самому реєстрі знаходимо майданчики для одних і тих самих видів спорту але за різним порядком слів.

Тим не менше внесення даних до такого реєстру є обов'язковою для спортивних споруд, що є у державній і комунальній власності, та на добровільній основі до нього можуть бути включені споруди, що перебувають у приватній власності.

Реєстр формується Мінсім'я молодь спортом за адміністративною інформацією (даними), що подається регіональними структурними підрозділами з фізичної культури та спорту за територіальним принципом шляхом об'єднання на єдиних методологічних засадах інформаційних систем з метою:

- ведення обліку наявних спортивних споруд в Україні;
- створення умов для оптимізації кількості спортивних споруд та їх використання незалежно від форм власності;
- проведення моніторингу структурних та якісних змін об'єктів спортивної інфраструктури;
- здійснення контролю за ефективним використанням об'єктів спортивної інфраструктури;
- недопущення скорочення мережі закладів фізичної культури і спорту, спортивних споруд, лікувально-фізкультурних закладів.

На підставі заяви та доданих до неї документів формується обліковий запис, що складається з адресно-довідкової та інформаційної частини.

Адресно-довідкова частина містить ідентифікаційний код та повне найменування юридичної особи, відомості про її місцезнаходження, форму власності, організаційно-правову форму господарювання, основний вид економічної діяльності, дані про державну реєстрацію, територіальну та відомчу належність;

Інформаційна частина містить:

- щодо юридичної особи – відомості про керівника, засновників, статус (займає монопольне (домінуюче) становище на товарних ринках, має стратегічне значення для економіки та безпеки держави), статус щодо приватизації (не підлягає приватизації; не підлягають приватизації, але можуть бути корпоратизовані; підлягає приватизації), стану банкрутства, зміна стану (ліквідація,

реструктуризація), відокремлені підрозділи, показники фінансової та статистичної звітності, розмір корпоративних прав держави господарського товариства;

- щодо нерухомого майна (будівлі, споруди, земельні ділянки) підприємства, їх об'єднань, установи, організації, які діють на основі державної форми власності (відповідно до Державного реєстру прав на нерухоме майно та їх обмежень) – дані про код об'єкта (кадастровий номер), назва об'єкта, вартість майна, місцезнаходження об'єкта, розмір земельної ділянки, площа забудови, ознака щодо передачі в оренду, лізинг, концесію, заставу;

- щодо державного майна, яке не увійшло до статутних фондів господарських товариств, створених у процесі приватизації та корпоратизації – код об'єкта, назва об'єкта, місцезнаходження об'єкта, вартість майна, розмір земельної ділянки, ознака щодо передачі в оренду, лізинг, концесію, заставу.

Відповідно до чинних нормативних актів до реєстру спортивних споруд внесено спортивні комплекси, басейни, стадіони, спортивні майданчики з тренажерним обладнанням, приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять та інші спортивні об'єкти, які розташовані в містах, районних центрах та інших населених пунктах України і користувачі можуть отримати інформацію про види фізкультурно-спортивних послуг, які надаються на спортивних об'єктах, їх адресу, телефон тощо.

10.2. Комерційна експлуатація спортивних об'єктів

Якщо за радянських часів отримання прибутку у сфері спорту розглядалося як незаконне підприємництво та переслідувалося за законом, то сьогодні професійний спорт практично повністю комерціалізувався та розглядається як різновид бізнесу. Сьогодні склалася вже певна структура індустрії спорту, яка включає в себе наступні комерційні напрямки: 1) передачу виключних прав на використання назви спортивного заходу та його символіки, передача прав на висвітлення спортивного заходу; 2) рекламу; 3) продаж вхідних квитків на спортивні заходи; 4) виготовлення та продаж спортивної атрибутики, товарів; 5) передачу прав на результати інтелектуальної діяльності або на засоби індивідуалізації; 6) продаж

акцій професійних спортивних клубів; 7) трансфери спортсменів; 8) здавання в оренду/прокат спортивних будівель та споруджень, обладнання; 9) організацію та проведення лотерей; 10) участь професійних спортивних клубів у міжнародних спортивних змаганнях тощо¹.

Комерційна експлуатація спортивних об'єктів може здійснюватися шляхом розміщення реклами, проведення спортивних змагань тощо, але основною статтею доходів залишається передача спортивних споруд в оренду або прокат спортивних об'єктів (обладнання). Так, за статистикою, 40-60% доходів стадіонів складає орендна плата від футбольних клубів, які тренуються та проводять матчі на цих площадках. Спортивні споруди можуть використовуватися і для проведення інших заходів, як спортивних, у тому числі, футбольних, так і розважальних. Наприклад, стадіони можуть використовуватися для проведення масштабних концертів. Також прибуток від використання стадіонів можна отримати шляхом проведення бізнес-заходів у конференц-залах, які передбачені інфраструктурою або навіть на самому полі, завдяки розташуванню в інфраструктурі спортивних об'єктів офісних приміщень, кафе, ресторанів, фітнес-центрів тощо. Світова статистика демонструє, що стадіони, орієнтовані на отримання прибутку, можуть використовуватися для проведення понад 180 заходів на рік, включаючи навіть проведення весілля².

Порядок проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів на спортивних об'єктах регламентується Постановою Кабінету міністрів України «Про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів» від 18 грудня 1998 р. (далі – Постанова). Так, п. 4 Постанови передбачено, що заходи за своїм значенням поділяються на міжнародні, державні, регіональні та комерційні.

До комерційних заходів належать заходи, які проводяться за ініціативою спортивних федерацій, фізкультурно-спортивних товариств, юридичних та фізичних осіб та проведення яких не

¹ Некоторые аспекты правового регулирования спортивной индустрии // URL: <http://bmsi.ru/doc/ff9eeeb1-abc9-4351-9f51-ed0a82292e74>

² Стадионы: жизнь до и после Чемпионата // URL: <http://www.berlogos.ru/news/stadiony-zhizn-do-i-posle-chempionata/>

потребує прийняття центральними органами виконавчої влади та/чи місцевими держадміністраціями або органами місцевого самоврядування відповідних рішень. Комерційні заходи фінансуються за рахунок позабюджетних коштів.

Відповідно до п. 6 Постанови, заходи проводяться лише на спортивних спорудах і у спеціально відведених місцях, прийнятих до експлуатації комісіями з контролю за станом спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів, суддівськими колегіями, при суворому дотриманні всіма суб'єктами чинних норм і правил експлуатації споруд та місць розташування учасників заходу, місць загального користування, інженерних систем та систем оповіщення, санітарно-гігієнічного режиму приміщень, арен і територій; норм готовності засобів пожежогасіння, спортивно-технологічного устаткування та інвентаря; правил проведення спортивних змагань з видів спорту, правил поведінки учасників і глядачів, правил пожежної безпеки, інших нормативних актів.

Для кожної спортивної споруди з урахуванням місцевих умов і їх специфіки на підставі типових інструкцій і правил, затверджених Мінмолодь спортом, власники спортивних споруд за участю органів Національної поліції та органів та підрозділів ДСНС розробляють відповідні інструкції та правила, в яких передбачається порядок організації та проведення заходів, підтримання громадського порядку, забезпечення безпеки учасників і глядачів, пожежної безпеки, надання медичної допомоги у разі настання нещасних випадків і порядок евакуації у разі виникнення надзвичайних обставин. Ці інструкції та правила затверджуються комісіями з контролю.

Підставою для проведення заходів є рішення (наказ) відповідного органу, за ініціативою (або під патронатом) якого вони проводяться, та договір між їх організаторами і власниками спортивної споруди про умови проведення заходів із зазначенням джерел фінансування, а також кошторис витрат.

Заходи проводяться, як правило, у неробочий (вечірній) час, вихідні та святкові дні. Початок і закінчення заходів повинні відповідати графіку руху транспорту загального користування. У разі потреби за погодженням з місцевими держадміністраціями робота транспорту загального користування може продовжуватись.

Під час проведення комерційних заходів забезпечення пожежної безпеки здійснюється на платній основі з укладенням відповідного договору між організаторами заходів і органами та підрозділами ДСНС на умовах і в порядку, що передбачені законодавством. Договорами передбачається: погодинна оплата праці особового складу органів та підрозділів ДСНС; відшкодування амортизаційних витрат за використання автотранспорту та майна; виплата відшкодування матеріальних збитків у разі завдання їх особовому складу органів та підрозділів ДСНС під час забезпечення пожежної безпеки. Медичне обслуговування комерційних заходів здійснюється на платній основі шляхом укладення відповідних договорів між організаторами заходів та закладами охорони здоров'я.

У п. 15 Постанови закріплено, що організатори заходу забезпечують:

- 1) узгодження місць і термінів проведення заходів з відповідними місцевими держадміністраціями, власниками спортивних споруд, органами Національної поліції та органами та підрозділами ДСНС; умови для організації реклами і продажу квитків на спортивні заходи: міжнародні – за 3 місяці; державні – за 2 місяці; регіональні – за 1 місяць до їх проведення, а у разі проведення концертів естрадних виконавців, театралізованих шоу та інших культурно-видовищних комерційних заходів на спортивних спорудах та в інших спеціально відведених для цього місцях, узгодження місць і термінів їх проведення, кількості глядачів – за 1 місяць до їх проведення;

- 2) надання інформації про чисельність проданих квитків, виданих перепусток, у тому числі і на автотранспорт;

- 3) встановлення контрольно-перепускного режиму, розміщення учасників і глядачів на аренах та трибунах згідно з місцями, зазначеними у квитках і перепустках;

- 4) здійснення контролю за дотриманням правил та нормативних актів щодо заборони торгівлі спиртними напоями, безалкогольними напоями у скляній тарі на спортивних спорудах під час проведення заходів, а також проходу з ними на територію спортивних споруд;

- 5) подання органам Національної поліції, органам та підрозділам ДСНС та власникам спортивних споруд Положення про проведення масового заходу із зазначенням технічних умов, програми,

регламенту, інших спеціальних відомостей для розроблення заходів щодо охорони громадського порядку, забезпечення безпеки учасників і глядачів: міжнародних, державних заходів – за 2 місяці; регіональних заходів – за 1 місяць до їх проведення;

6) ознайомлення учасників заходів, суддів, обслуговуючого персоналу з вимогами Положення про проведення масового заходу;

7) своєчасне прибуття учасників заходів, дотримання ними правил змагань, норм поведінки в громадських місцях та вимог пожежної безпеки.

Важливою статтею доходів від комерційної експлуатації спортивних об'єктів є їх використання для проведення тренувальних зборів. Таке використання здійснюється на підставі договору про надання послуг, зокрема, зі спортивної підготовки. Предметом такого договору є платні послуги, обов'язково в договорі вказується вартість таких послуг та, як правило, порядок розрахунків. За договором виконавець зобов'язується забезпечити проведення навчально-тренувальних заходів, можливість придбати необхідне спортивне спорядження, ефективне використання спортивного обладнання, забезпечення іншими матеріально-технічними засобами, а замовник, у свою чергу, зобов'язується дбайливо користуватися наданими йому матеріальними цінностями, підтримувати спорядження, обладнання та інші цінності у належному стані.

У випадку, якщо замовником послуг для проведення тренувальних зборів та навчань є комунальний або державний заклад, договір укладається на умовах договору про закупівлю послуг у сфері спорту з надання спортивних споруд та залів. Предметом такого договору є послуги у сфері спорту з надання спортивних споруд та залів для проведення тренувальних зборів/навчально-тренувальних занять. У договорі також вказується вартість послуг та порядок їх оплати. Варто також в такого роду договорах прописувати характеристики спортивних об'єктів, що надаються в експлуатацію. Наприклад, може бути вказано, що спортивні споруди і зали, які надаються у користування, повинні відповідати умовам (наявність тепло-, водо- та електропостачання). Важливо також прописати питання відповідальності сторін. Зокрема, варто вказати, що замовник несе відповідальність за нецільове використання спортивної споруди (у такому випадку може бути обмежено надання послуг на час існування обставин, які свідчать про

використання майна з порушенням умов договору), а також за нанесення матеріальної шкоди майну виконавця, що сталося з вини замовника, згідно з чинним цивільним законодавством України.

10.3. Користувачі та власники спортивних споруд

Спортивні споруди можуть знаходитись у державній, комунальній, у приватній (як юридичних, так і фізичних осіб) або колективній власності. Але слід зазначити, що деякі об'єкти спортивної інфраструктури, а саме ті, що включені до переліку об'єктів права державної власності, не підлягають приватизації. З цього приводу можна пригадати резонансну пропозицію Міністерства економічного розвитку і торгівлі України про приватизацію об'єктів спортивної інфраструктури національного значення. Зокрема, до переліку об'єктів, що підлягають приватизації, Мінеконом розвитку включило, серед інших: державне підприємство «Дирекція з реконструкції спортивних споруд», спортивні комплекси «Авангард» та «Атлет», «Палац спорту», «Льодовий стадіон», що викликало обурення з боку Міністерства молоді та спорту України, яке, однак, не було прийнято до уваги¹. Згадаємо при цьому також положення ст. 48 Закону України «Про фізичну культуру та спорт», існуюча мережа державних і комунальних закладів фізичної культури і спорту не може бути скорочена без згоди центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту.

Відповідно до тієї самої статті, навіть у випадку приватизації зміна цільового призначення приватизованих спортивних споруд не допускається.

З метою ведення обліку наявних спортивних споруд в Україні; створення умов для оптимізації кількості спортивних споруд та їх використання незалежно від форм власності; проведення моніторингу структурних та якісних змін об'єктів спортивної інфраструктури; здійснення контролю за ефективним використанням об'єктів спортивної інфраструктури; недопущення скорочення мережі закладів фізичної культури і спорту, спортивних споруд,

¹ Мінмолодьспорту виступає проти приватизації спортивних об'єктів національного значення // URL: <https://ua.censor.net.ua/n450794>

лікувально-фізкультурних закладів Міністерством молоді та спорту України ведеться електронний реєстр спортивних споруд. Порядок ведення вказаного реєстру врегульовано Наказом Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Положення про Єдиний електронний всеукраїнський реєстр спортивних споруд» від 22 квітня 2009 року. Також відповідно до ст. 48 Закону України «Про фізичну культуру та спорт», центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, відповідні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в межах повноважень здійснюють контроль за ефективністю використання спортивних споруд.

Власники спортивних споруд, незалежно від форми власності, підпорядковуються, перш за все, загальним нормам цивільного законодавства щодо обов'язків власників стосовно належного їм майна. Так, відповідно до ст.ст. 319, 322 ЦК України, власник зобов'язаний утримувати майно, що йому належить, якщо інше не встановлено договором або законом; власник не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі.

Крім того, для власників та користувачів спортивних споруд спеціальним законодавством встановлені особливі вимоги. Зокрема, особи, у власності чи володінні яких знаходяться спортивні споруди, повинні забезпечувати належне технічне обладнання місць проведення фізкультурних, фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів відповідно до вимог технічних регламентів, національних стандартів, норм, правил та вимог, встановлених органами державного контролю, санітарними правилами, та несуть відповідальність згідно із законодавством за заподіяння шкоди життю або здоров'ю осіб, які здійснюють заняття фізичною культурою та спортом на таких об'єктах.

Так, відповідно до ст. 48 Закону України «Про фізичну культуру та спорт», організатори фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів, власники спортивних споруд, фізкультурно-спортивного спорядження та обладнання зобов'язані забезпечувати безпечні умови життя і здоров'я відвідувачів та користувачів спортивних споруд, користувачів фізкультурно-спортивного спорядження та

обладнання, а також не завдавати шкоди довкіллю та здійснювати відповідні заходи з охорони та безпеки згідно з правилами, встановленими Кабінетом Міністрів України відповідно до закону.

Деталізовані вказані обов'язки, зокрема, уп. 8 Постанови Кабінету міністрів України «Про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів» від 18 грудня 1998 р., власники спортивних споруд у терміни, погоджені з відповідними місцевими держадміністраціями, забезпечують проведення комісіями з контролю за участю інженерних служб, проектних та будівельних організацій, органів Національної поліції та органів та підрозділів ДСНС щороку технічне обстеження спортивних споруд, що використовуються для проведення заходів, з метою встановлення їх експлуатаційної надійності та стійкості будівельних конструкцій, відповідності шляхів евакуації затвердженим нормативам, а також здійснення заходів пожежної безпеки. Згідно з п. 16 вказаної Постанови власники спортивних споруд забезпечують:

- 1) підготовку та належний технічний стан споруди, дотримання технічних норм, підготовку штатного та позаштатного обслуговуючого персоналу. Про виконання цих вимог організатором складається відповідний акт, який перед проведенням оперативно-технічного огляду об'єкта (місцевості) не менш як за 4 години до початку заходу подається робочій комісії, яка визначає готовність об'єкта до проведення заходу;

- 2) разом з організаціями, що здійснюють продаж квитків, подання за добу до проведення заходу інформації органам Національної поліції про передбачувану кількість глядачів;

- 3) проведення виховної та роз'яснювальної роботи з відвідувачами, особливо з молоддю і підлітками, пропаганду правил пожежної безпеки, поведінки учасників і глядачів з використанням наочної агітації, місцевої радіотрансляційної мережі тощо;

- 4) розміщення на спортивних спорудах знаків безпеки, покажчиків, правил пожежної безпеки та поведінки глядачів, планів евакуації та інструкцій;

- 5) організацію громадського харчування, медичного обслуговування, дорожнього руху, стоянок автотранспорту, інших видів обслуговування, а також роботу гардеробів і камер схову на території спортивної споруди;

6) належні умови для роботи інформаційних центрів з реклами заходів, інформування учасників і глядачів про правила поведінки, додержання правил експлуатації спортивної споруди і пожежної безпеки.

Заклади фізичної культури і спорту, які мають у власності або в користуванні спортивні споруди, повинні мати, зокрема:

1) сертифікат відповідності спортивної споруди, виданий відповідно до закону в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

2) журнал обліку використання спортивної споруди, порядок ведення якого визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту.

Власника та користувачам спортивних споруд не дозволяється:

1) проектування, будівництво нових і реконструкція діючих дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів без передбачених нормативами вимог до спортивних споруд та функціональних приміщень;

2) обмеження доступу осіб з інвалідністю до спортивних споруд.

Тут слід зазначити, що відповідно до ст. 13 Закону України «Про фізичну культуру та спорт», на фінансування фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів для інвалідів, створення та розширення їх спортивної бази виділяються кошти з державного бюджету та бюджетів місцевого самоврядування.

Підтримка власникам та користувачам спортивних споруд може надаватися й у інших випадках, так, відповідно до ст. 48 Закону України «Про фізичну культуру та спорт», закладам фізичної культури і спорту, які мають у власності або користуванні спортивні споруди, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування можуть надавати відповідно до закону пільги з оплати за користування комунальними послугами та спожиту електроенергію, а також надавати фінансову підтримку з відповідних бюджетів. Суб'єктам підприємницької діяльності, які здійснюють виробництво фізкультурно-спортивного спорядження та обладнання, може надаватися пільговий режим кредитування і оподаткування відповідно до закону.

Органи місцевого самоврядування можуть регулювати ціни на відвідання спортивних змагань, оренду спортивних споруд, які

знаходяться у їх власності, продаж абонементів на користування такими спорудами, дозволяти проводити на них заняття для інвалідів, дітей-сиріт, дітей дошкільного віку, дітей із малозабезпечених та багатодітних сімей, а також надавати пільгові умови для пенсіонерів, та у випадку необхідності передбачати компенсацію за понесені затрати спортивним спорудам за рахунок місцевих бюджетів та інших не заборонених законом джерел.

Особливі правила реєстрації, обліку, експлуатації і нагляду за використанням та технічним станом таких спортивних об'єктів, як плавальні засоби, що є спортивними суднами, спортивні автомобілі, спортивні мотоцикли, спортивні літальні апарати визначаються Кабінетом Міністрів України.

Також особливий режим встановлено для спортивної зброї, боєприпасів до неї тощо. Зокрема, придбання, зберігання, перевезення і використання спортивної зброї, боєприпасів до неї, утримання стрілецьких тирів, стрільбищ та стендів здійснюються відповідно до законодавства суб'єктами сфери фізичної культури і спорту, що розвивають види спорту, визнані в Україні, правила змагань яких передбачають використання спортсменами вогнепальної (крім бойової) чи пневматичної, стрілецької, вихолощеної (охолощеної) та холодної зброї. Облік та сертифікація спортивної зброї здійснюються в установленому законодавством порядку.

10.4. Правове регулювання майнових відносин, що впливають з будівництва та експлуатації спортивних об'єктів

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, визначає нормативи матеріально-технічного забезпечення сфери фізичної культури і спорту в Україні. Матеріально-технічне забезпечення сфери фізичної культури і спорту здійснюється шляхом будівництва та використання спортивних споруд, створення, придбання та використання фізкультурно-спортивного спорядження та обладнання, іншого майна, призначеного для занять фізичною культурою і спортом.

Будівництво відбувається відповідно до загальних норм, встановлених для договорів підяду Цивільним кодексом України,

Господарським кодексом України, Законами України «Про основи містобудування», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про фізичну культуру і спорт», Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві, затверджених Кабінетом Міністрів України. Спеціальні технічні вимоги до будівництва спортивних споруд містить в собі ДБН В.2.2-13-2003 Спортивні та фізкультурно-оздоровчі споруди, що затверджені Наказом Держбуду України № 184 від 10 листопада 2003 року. У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» окремо наголошується, що будівництво, реконструкція та утримання спортивних споруд у сільській місцевості здійснюються відповідно до закону. Однак, на жаль, окремого закону до цього часу, який би регулював таке будівництво, не прийнято.

Не залежно від складності спортивної споруди, перед початком її будівництва обирається земельна ділянка з урахуванням вимог генерального плану населеного пункту та з огляду на цільове призначення такої земельної ділянки. Спортивні та фізкультурно-оздоровчі будинки і споруди розміщують на сільбищній території, у місцях відпочинку населення та на інших спеціально виділених земельних ділянках, забезпечених зручними під'їздами і підходами від зупинок громадського транспорту з обов'язковим додержанням нормативного шумового режиму на прилеглий території житлової забудови та забезпеченням відстані до житлових та громадських будинків згідно з санітарними вимогами. Для забезпечення будівництва земельна ділянка повинна бути у власності замовника будівництва, або передана йому в оренду, яка буде передбачати його право здійснити будівництво спортивної споруди.

Але ж спортивні споруди не завжди будуються як окремі споруди. Чинним законодавством встановлено, що не допускається проектування, будівництво нових і реконструкція діючих дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів без передбачених нормативами вимог до спортивних споруд та функціональних приміщень.

Для забезпечення будівництва укладається договір на проектні та пошукові роботи. Для складення проекту замовник будівництва передає проектній організації інформацію про призначення спортивної споруди, які приміщення (майданчики) та який інвентар необхідно розмістити кількість спортсменів, а також глядачів, на

яку вона буде розрахована іншу необхідну інформацію. Спеціалізація споруд за видами спорту і кількість місць для глядачів встановлюються завданням на проектування залежно від місцевих умов, чисельності населення і містобудівного значення спортивної споруди або комплексу. Під час складення проекту обов'язково враховуються вимоги до спортивних споруд щодо будівельних норм і правил, санітарних норм, інших норм у сфері охорони здоров'я та дотримання безпеки їх відвідувачів, які встановлюються відповідно до закону.

Законодавець неодноразово наголошує на необхідності забезпечення можливості доступу осіб з інвалідністю до спортивних споруд, та на недопустимості обмеження такого доступу як під час проектування об'єкту, так і під час його експлуатації.

На основі складеного проекту замовник будівництва укладає договір генерального підряду на проведення будівельних робіт та отримує дозвіл на їх проведення (залежно від категорії складності спортивного об'єкту) в архітектурно-будівельного контролю.

За договором генерального підряду при будівництві спортивного об'єкту підрядник зобов'язується збудувати і здати у встановлений строк спортивний об'єкт відповідно до проектно-кошторисної документації, а замовник зобов'язується надати підрядникові будівельний майданчик, передати затверджену проектно-кошторисну документацію, якщо цей обов'язок не покладається на підрядника, прийняти об'єкт або закінчені будівельні роботи та оплатити їх. При цьому чинне законодавство не визначає жодних відмінностей для договору підряду, у випадку, якщо його предметом є будівництво спортивної споруди – до нього висуваються ті ж самі вимоги.

За результатами будівництва спортивний об'єкт відповідно до Порядку прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 461 приймається в експлуатацію, та, залежно від класу складності об'єкту, реєструється декларації або видається сертифікат, що посвідчують готовність спортивного об'єкту.

Подальшу експлуатацію спортивних об'єктів забезпечує їх власник відповідно до цільового призначення.

Заклади, які здійснюють використання спортивних споруд повинні мати належним чином виданий сертифікат відповідності спортивної споруди та зобов'язані вести журнал обліку викори-

стання спортивної споруди, форма якого затверджена Наказом Мінмолодьспорт України «Про затвердження форми журналу обліку використання спортивної споруди та Порядку його ведення» від 13.02.2018 № 663. Відповідно до Наказу № 663 в журналі відображаються час використання спортивної споруди, замовник такого використання, вид спортивного або іншого заходу, характер використання спортивної споруди (навчально-тренувальні збори, міжнародні, всеукраїнські, обласні, міські та інші заходи), кількість учасників.

Організатори фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів, власники спортивних споруд, фізкультурно-спортивного спорядження та обладнання зобов'язані забезпечувати безпечні умови життя і здоров'я відвідувачів та користувачів спортивних споруд, користувачів фізкультурно-спортивного спорядження та обладнання, а також не завдавати шкоди довкіллю та здійснювати відповідні заходи з охорони та безпеки згідно з правилами, встановленими Кабінетом Міністрів України відповідно до закону.

З метою забезпечення належного громадського порядку, безпеки учасників і глядачів під час проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів Кабінет Міністрів України своєю Постановою від 18 грудня 1998 року затвердив Положення про порядок підготовки спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів.

Положення визначає порядок підготовки та проведення заходів залежно від значення (міжнародні, державні, регіональні та комерційні), встановлює вимоги до організаторів, власників споруд, органів ДСНС, Національної поліції, учасників заходів, глядачів. Окремо наголошується, що заходи проводяться лише на спортивних спорудах і у спеціально відведених місцях, прийнятих до експлуатації комісіями з контролю за станом спортивних споруд та інших спеціально відведених місць для проведення масових спортивних та культурно-видовищних заходів.

Особливий правовий режим мають бази олімпійської, паралімпійської та дефлімпійської підготовки – заклади фізичної культури і спорту, які мають у власності або користуванні спортивні споруди і призначені забезпечувати умови для проживання, харчування, проведення навчально-тренувальних зборів спортсменів націо-

нальних збірних команд та обладнані спортивним спорядженням, інвентарем для підготовки спортсменів до всеукраїнських та міжнародних змагань, Олімпійських, Паралімпійських та Дефлімпійських ігор, Глобальних ігор спортсменів з порушенням інтелекту. Бази олімпійської, паралімпійської та дефлімпійської підготовки включаються до переліку, який затверджується Кабінетом Міністрів України, у визначеному ним порядку.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, відповідні структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в межах повноважень здійснюють контроль за технічним станом та ефективним використанням спортивних споруд олімпійських та паралімпійських центрів (баз), додержанням екологічних вимог при їх використанні, норм та правил безпеки на підприємствах, в установах і організаціях, що перебувають в управлінні Міністерства.

Окремий акцент законодавець робить на забезпеченні спортивних споруд. Фізкультурно-спортивне спорядження та обладнання – спортивна форма (спеціальний одяг та взуття), спортивні снаряди (апарати), інвентар і апаратура для обладнання спортивних споруд та обслуговування спортивних заходів виготовляються з дотриманням стандартів (правил, норм), затверджених відповідно до закону.

Правила реєстрації, обліку, експлуатації і нагляду за використанням та технічним станом плавальних засобів, що є спортивними суднами, спортивних автомобілів, спортивних мотоциклів, спортивних літальних апаратів визначаються Кабінетом Міністрів України.

Придбання, зберігання, перевезення і використання спортивної зброї, боєприпасів до неї, утримання стрілецьких тирів, стрільбищ та стендів здійснюються відповідно до законодавства суб'єктами сфери фізичної культури і спорту, що розвивають види спорту, визнані в Україні, правила змагань яких передбачають використання спортсменами вогнепальної (крім бойової) чи пневматичної, стрілецької, вихолощеної (охолощеної) та холодної зброї. Облік та сертифікація спортивної зброї здійснюються в установленому законодавством порядку.

Першочерговим використанням, звичайно ж є використання спортивних споруд саме для проведення фізкультурно-оздоровчих

заходів та спортивних змагань. Однак, для масштабних об'єктів це іноді означає використання лише раз на два тижні, в той час як центральною задачею для будь-якого ефективного власника є максимальне використання об'єкту. Чинне законодавство не забороняє використання спортивних об'єктів і за іншим призначенням. Так Довідник УЄФА передбачає можливість використання стадіонів для проведення концертів, корпоративних заходів, показу фільмів, облаштування музеїв та проведення екскурсій, а також весіль і навіть похоронних бюро.

РОЗДІЛ 11. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ СПОРТУ

11.1. Поняття та види правопорушень у сфері спорту

Відносини в галузі спорту, як і будь-які інші суспільні відносини, потребують правового забезпечення, а їх масовість, присутність у житті окремої людини, нації, всього народу спричиняють необхідність всебічного підходу до формування нормативної бази, що, власне, пояснює комплексність галузі права, яка б стала регулятором даних відносин. Ми підтримуємо погляди багатьох науковців, зокрема О.В. Сердюкова, Р.В. Чередника, О.А. Моргунова, згідно з якими дана місія покладена на спортивне право, яке поєднує в собі норми конституційного, адміністративного, трудового, цивільного та інших галузей права¹.

Поряд з позитивними аспектами в розвитку спорту існує й низка правопорушень, які також потребують правового регулювання. Якщо, наприклад, окремо розглянути професійний спорт, а саме комерційний аспект спортивної діяльності, то відразу вбачаються такі проблеми, як: вживання допінгу, договірні матчі (маніпулювання результатами змагань), маніпулювання на тоталізаторі, порушення громадського порядку глядачами спортивних заходів та інші. Виходячи з цього, серед проблем сучасного спорту все більшого значення починає набувати проблема допінгу і вона є найбільш переслідуваним правопорушенням. Вона є надзвичайно складною, оскільки включає в себе декілька видів відповідальності адміністративна, цивільна, дисциплінарна, в особливих випадках кримінальна. Також контролюється ЗУ «Про антидопінговий контроль у спорті», згідно з яким «допінг-це речовини та методи, які застосовуються для підвищення працездатності спортсменів

¹ Чередник Р.В. Становлення спортивного права як комплексної галузі в правовій системі України [Електронний ресурс] / Р.В. Чередник. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ App/2011_42/Cherednik.pdf; Моргунов О.А. Поняття та система джерел спортивного права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/ FP/2011-2/11moadcp.pdf>

і є потенційно небезпечними для їх здоров'я та заборонені для використання Антидопінговим кодексом Олімпійського руху»¹. Медичні аспекти обумовлені тим, що використання допінгів спортсменами призводить до негативних, а в ряді випадків трагічних наслідків для їх здоров'я. У зв'язку з цим міжнародні спортивні та медичні організації протягом тривалого часу проводять боротьбу з допінгом. Однак ця боротьба не надає бажаних результатів: використання допінгу спортсменами триває. Проблема допінгу не є до кінця вирішеною і з юридичного боку. На думку Бадрак К.А. суттєвим аспектом у боротьбі з допінгом у спорті є педагогічний, де важливою стороною є виховна робота.

Проте йому довгий час не приділялось належної уваги. На даний час згідно з документами міжнародного спортивного руху розробка та впровадження антидопінгових освітніх програм займає одне з головних місць, але у багатьох країнах знаходиться на низькому рівні або навіть практично відсутнє ефективне вирішення методологічних і технологічних питань даного процесу. Необхідно більш активно впроваджувати освітні програми первинної профілактики вживання допінгу в спорті серед молоді України, враховувати вікову спадкоємність контингенту та відповідно до виховних завдань, забезпечувати соціальну адаптацію юних спортсменів, їх інтеграцію до спортивного середовища. Програма повинна передбачати не тільки превентивні заходи боротьби з наркотизацією суспільства і шкідливими звичками, але і з порушенням спортсменами антидопінгових правил. Створення дієвої системи антидопінгового контролю в Україні, яка має забезпечити ефективне обмеження та запобігання застосування допінгу потребує вирішення низки питань. Слід зазначити, що є необхідність й об'єктивні передумови розробки і прийняття загальної концепції, яка б узагальнила чисельну кількість отриманих даних та слугувала основою для розробки ефективних заходів антидопінгового контролю за рахунок удосконалення законодавчої і нормативно-правової бази та інфраструктури антидопінгової політики в Україні, які мають бути приведеними у відповідність до сучасних міжнародних стандартів².

¹ Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>

² Бадрак К.А. Допинг в спорте как проблема нравственности / К.А. Бадрак // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. – 2010. – №1. – С. 70-72.

Що стосується другого виду правопорушень, **договірний матч** (маніпулювання результатами змагань) – футбольний матч, який проведено із заздалегідь фіксованим результатом або з такими умисними порушеннями, що призвели (чи мали призвести) до анулювання його результатів, внаслідок будь-якого впливу або попередньої змови. Іншим видом такого шахрайства, яке набагато переважає допінг, є маніпулювання певним змаганням шляхом попередніх домовленостей про його кінцевий результат. Як правило, такі протиправні дії спрямовані на програш, і у більшості випадків стосуються цілих команд. Цей вид має підвид: спортивне маніпулювання.

Спортивне маніпулювання – коли між двома спортивними командами або спортсменами укладається угода про досягнення певного результату в змаганні, за що одна сторона отримує винагороду (грошову, матеріальну), а друга сторона – право на участь у міжнародних змаганнях, або їх виграє, або виграє національні змагання, або не перейде у нижчу лігу, чи перейде у вищу тощо.

Третій вид правопорушення, гра на тоталізаторі є найнебезпечнішим видом маніпулювання і спрямована, насамперед, на футбольні матчі (70% усіх ставок). Протягом багатьох років спортивний тоталізатор вважався сферою інтересів дрібних шахраїв, проте зараз це є пірамідою, в якій агенти підкуповують спортсменів та спортивних суддів, посильні, які роблять ставки. Для цих людей кримінал є буденною справою, і одного разу вступивши з ними у гру, суб'єкт маніпулювання ризикує здоров'ям, життям, кар'єрою, іншими благами, якщо не погоджується на їхні умови.

У багатьох країнах маніпулювання результатами спортивних змагань є кримінальним злочином, хоч підпадає таке правопорушення під дію різних законів – кримінальних, спортивних, про корупцію тощо.

Отримавши інформацію про можливу маніпуляцію результату змагань, спортивна федерація проводить розслідування та орган, відповідальний за розгляд дисциплінарних справ, ухвалює відповідне рішення щодо осіб, які підпадають під його юрисдикцію.

Четвертий вид, це правопорушення громадського порядку грядками спортивних заходів. Адміністративно-правове регулювання охорони громадського порядку та безпеки під час проведення спортивних заходів забезпечується Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами Президента України, Кабі-

нету Міністрів України, Міністерства внутрішніх справ, наказами, розпорядженнями, інструкціями, що регламентують питання організації і тактики діяльності органів внутрішніх справ у цих умовах, та іншими нормативними актами органів внутрішніх справ, органів державного управління і державної влади, що регламентують громадські відносини у сфері охорони громадського порядку.

Упродовж останніх десятиліть в українському суспільстві спостерігається суттєве зростання впливу західної субкультури «спортивних фанатів» на формування культури поведінки спортивних уболівальників.

Групові порушення громадського порядку та масові заворушення належать до тих видів злочинів, які можна вчинити лише у співучасті.

Натовп, що шаленіє, порушує громадський порядок у загальнонебезпечний спосіб.

Суспільна небезпека масових заворушень пов'язана також з тим, що подібні дії можуть дестабілізувати обстановку в країні, зумовити або бути пов'язаними з іншим тяжкими і особливо тяжкими злочинами.

Підкреслимо, що адміністративно-правова охорона громадського порядку під час проведення масових спортивних заходів – це підзаконна виконавчо-розпорядча діяльність, яка полягає у створенні умов для реалізації прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, охорони цих прав, створення обставин правового комфорту для широкого загалу осіб, шляхом недопущення порушення одними особами прав і свобод та законних інтересів інших осіб у громадських місцях, адміністративного нагляду та застосування до правопорушників режиму громадського порядку засобів адміністративного примусу.

Підсумовуючи вищесказане, на мій погляд, більш вдалою є категорія «запобігання». Вона повинна об'єднувати поняття «профілактика», «попередження» і «припинення», причому саме в такій послідовності, яка характеризує, окрім іншого, і ступінь наближення суспільно-небезпечного діяння до його безпосереднього вчинення. Після вчинення правопорушення чи злочину розпочинається дія другого напрямку протидії – застосування адміністративно-правових, цивільно-правових та кримінально-правових засобів впливу на особу, основним з яких залишається покарання.

11.2. Джерела правового регулювання юридичної відповідальності у галузі спорту

Юридична відповідальність є одним з основних інститутів права, без якого неприпустиме існування жодної правової системи, відсутність якого унеможливило б вплив права на суспільство та який є найістотнішим механізмом гарантування та забезпечення прав, свобод і суспільних інтересів суб'єктів будь-яких правовідносин.

Термін «відповідальність» є складним загально-соціальним явищем і розглядається у різних аспектах нашого життя – як правова категорія, як категорія філософії, етики, культури, соціології, психології, політології. Цей термін, як зазначає, В.Г. Буткевич, був запозичений юристами у XVII–XVIII сторіччях з англійської політико-філософської літератури¹. І.І. Лукашук звертає увагу на визначення відповідальності², що було зазначено у філософському словнику М.М. Розенталя: «Відповідальність – категорія етики і права, яка відображає особливе соціальне і морально-правове ставлення особи до суспільства (людства в цілому), що характеризується дотриманням норм права і норм моралі»³.

Соціальна відповідальність є родовим поняттям щодо юридичної відповідальності⁴. М.А. Краснов відзначає, що в «чистому» вигляді, поняття соціальної відповідальності на практиці не існує, вона проявляється тільки через складові – моральну, політичну, юридичну та інші⁵. Щодо юридичної відповідальності, то з розвитком суспільства очевидним стала поява соціального регулятора – правових норм. Відповідальність, що нерозривно пов'язана з появою правових норм у суспільстві, закріплених у законах,

¹ Міжнародне право: основні галузі / В.Г. Буткевич, В.В. Мищик, О.В. Задорожній. – К.: Либідь, 2004. – 815 с., С. 459

² Лукашук И.И. Право международной ответственности / И.И. Лукашук. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – 405 с., С. 11

³ Философский словарь [ред. М.М. Розенталя]. – 5-е издание. – М.: Мысль, 1975. – 617 с., С. 617

⁴ Скаун О.Ф. Теорія держави і права / О.Ф. Скаун. – Харків: Консум, 2006 – 477 с., С. 430

⁵ Краснов М.А. Юридическая ответственность – целостное правовое явление / М.А. Краснов // Советское государство и право. – 1984. – №8. – С. 73-78., С. 74

є особливим різновидом соціальної відповідальності, отримавши назву юридичної відповідальності¹.

Юридична відповідальність проявляється через застосування заходів державного примусу до винної особи за вчинене правопорушення. В чинному законодавстві України відсутнє загальне поняття даної категорії права, але в теорії права існує велика кількість її дефініцій. Найбільш поширеним є визначення, запропоноване С.С. Алексєєвим, що юридична відповідальність – це застосування до правопорушника передбачених санкцією юридичної норми заходів державного примусу, що виражаються у формі позбавлень особистого, організаційного або майнового характеру².

Ознаками юридичної відповідальності є те, що вона: є результатом правопорушення; являє собою державний примус та вміщує в собі підсумкову оцінку діяльності суб'єкта правопорушення; тягне за собою настання негативних наслідків для суб'єкта правопорушення, передбачених санкцією правової норми; завжди реалізується у встановлених законом процесуальних формах³.

Видами юридичної відповідальності є: кримінальна, адміністративна, цивільно-правова (матеріальна), дисциплінарна, тощо. Всі ці види притаманні і спортивним відносинам – відповідно до ст. 54 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» особи, винні у порушенні законодавства у сфері фізичної культури і спорту, несуть цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до закону.

Джерелами правового регулювання юридичної відповідальності є нормативно-правові акти відповідної галузі права.

До цивільно-правової відповідальності притягуються суб'єкти спортивних відносин відповідно до положень Цивільного кодексу України у зв'язку, наприклад, зі завданням шкоди, заподіяної життю та здоров'ю фізичної особи під час проведення спортивних

¹ Бернштейн Д.И. Правовая ответственность как вид социальной ответственности и пути ее обеспечения / Д.И. Бернштейн. – Ташкент: Изд-во Фан, 1989. – 150 с., С. 19.

² Общая теория права: учеб. для вузов / С.С. Алексеев [и др.]; под общ. ред. С.С. Алексеева. – 3-е изд. – Москва : Проспект, 2009. – 755 с., С. 568.

³ Теория государства и права: [учебник] / А.С. Пиголкин, А.Н. Головистикова, Ю.А. Дмитриев, А.Х. Саидов / Под ред. А.С. Пиголкина. – М. : Юрайт-Издат, 2005. – 613 с. С. 199.

змагань (справа № 6-693св09, що розглядалась Колегією суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України 3 червня 2009 року¹) або у зв'язку зі завданням матеріальної шкоди під час проведення спортивних змагань (справа № 522/3337/14ц, що розглядалась Приморським районним судом міста Одеси 18 серпня 2014 року²), тощо.

До кримінальної відповідальності та адміністративної відповідальності притягуються суб'єкти спортивних відносин відповідно до положень Кримінального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України, наприклад, за злочини, що пов'язані з корупційними діяннями в сфері спорту (підкуп судді змагання, договірні матчі); за зловживання посадовою особою своїм службовим становищем, підробку офіційних документів, заволодіння грошовими коштами фізкультурно-спортивної організації (справа № 5-824км15, що розглядалась Колегією суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 19 серпня 2014 року³); за організацію видовищ за участю бійцівських порід тварин, що порушують вимоги Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження»; за правопорушення, що посягають на громадський порядок і безпеку громадян під час проведення спортивних змагань – організацію масових заворушень, хуліганство; за дискримінацію (справа № 801/4018/13-а, що розглядалась Окружним адміністративним судом Автономної Республіки Крим 25 червня 2013 року⁴); за розпалювання соціальної, расової, національної та релігійної ворожнечі в сфері фізичної культури і спорту, тощо.

¹ Справа № 6-693св09, що розглядалась Колегією суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України 3 червня 2009 року – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/4299598>

² Справа № 522/3337/14ц, що розглядалась Приморським районним судом міста Одеси 18 серпня 2014 року – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/40193442>

³ Справа № 5-824км15, що розглядалась Колегією суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 19 серпня 2014 року – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/44294231>

⁴ Справа № 801/4018/13-а, що розглядалась Окружним адміністративним судом Автономної Республіки Крим 25 червня 2013 року – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/32227138>

До дисциплінарної відповідальності притягуються суб'єкти спортивних відносин відповідно до положень Кодексу законів про працю, наприклад, за порушення умов трудового контракту, за порушення вимог Закону України «Про оплату праці» (справа № 22-5526/10, що розглядалась Колегією суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Запорізької області 09 вересня 2010 року¹, справа № 334/347/13-ц, що розглядалась Ленінським районним судом міста Запоріжжя 29 липня 2013 року²), тощо.

Але сфері спорту притаманні і спеціальні види відповідальності, що передбачені в регламентах проведення спортивних змагань, як то: дискваліфікація суб'єкта спортивних правовідносин за порушення правил гри або за використання допінгу, відсторонення суддів, позбавлення команди підтримки уболівальників, тощо. Ці види відповідальності змушують суб'єкта спортивних правовідносин зазнавати певних обмежень, наприклад, проходження штрафного кола в біатлоні, видалення гравця з ігрового майданчика на певний час, тощо.

Думки науковців, які досліджують проблеми спортивного права щодо кваліфікації «спортивної відповідальності» розділилися. Одні вважають, що «спортивна відповідальність» є виключно різновидом корпоративної соціальної відповідальності, так як впливає переважно з норм, що містяться в правилах проведення спортивних заходів, які, в свою чергу, розробляються і приймаються громадськими спортивними організаціями (федераціями за видами спорту)³. Інші відносять «спортивну відповідальність» до видів юридичної відповідальності, зауважуючи, що: а) «Законодавець просто не встигає вдосконалювати нормативні правові акти з-за

¹ Справа № 22-5526/10, що розглядалась Колегією суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Запорізької області 09 вересня 2010 року – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11178714>

² Справа № 334/347/13-ц, що розглядалась Ленінським районним судом міста Запоріжжя 29 липня 2013 року – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33132422>

³ Прокопеч М.А. Спортивная ответственность и спортивные санкции // Материалы международной научно-практической конференции «Спортивное право: перспективы развития» 29 июня 2007 года. М. С. 131–135, с. 131; Маргулис М.А. Нормотворчество корпоративных объединений в области спорта: Автореф. диссертации на соискание ученой степени канд. юр. наук. 12.00.01. М., 2005. С. 21, с. 15

бурхливого розвитку спорту»¹; б) у зв'язку із тим, що в сучасних умовах значно розширюється число нормативно-правових актів, що приймаються не державою, її органами, а членами суспільства, в тому числі: населенням, засновниками недержавних організацій, установ, акціонерних товариств, трудовими колективами і громадськими організаціями, у зв'язку із тим, що правила спортивних змагань розробляються спортивними федераціями з видів спорту з урахуванням правил спортивних змагань відповідних міжнародних спортивних федерацій та правила спортивних змагань затверджуються центральними органами виконавчої влади і офіційні спортивні змагання з видів спорту проводяться за правилами спортивних змагань, затвердженими відповідно до зазначених вимог², що дозволяє віднести правила видів спорту до різновиду нормативно-правових актів, так як в даному випадку має місце санкціонована правотворчість і, таким чином, відповідальність, передбачена за їх порушення, є юридичною³.

Отже, питання віднесення «спортивної відповідальності» до різновидів юридичної є досі невирішеним на науковому рівні. Але, не підлягає сумніву теза про те, що застосування деяких обмежень, зазначених вище (наприклад, дискваліфікація гравця у зв'язку із порушенням правил гри) не є мірою державного примусу – подібні санкції не містяться в законодавчих актах, а отже, такі заходи «спортивної відповідальності» не можуть відноситись до юридичної відповідальності. З іншого боку, порушення регламентів міжнародних організацій може бути підставою притягнення суб'єкта спортивних правовідносин до одного з видів юридичної відповідальності (наприклад, притягнення суб'єкта спортивних відносин до цивільної відповідальності у зв'язку із порушенням Дисциплінарних правил УЄФА – справа № 2010\6340\12, що розглядалась Дергачівським

¹ Пахолко С. В Соотношение спортивной дисциплинарной ответственности и юридической ответственности в спорте // Сборник научных статей студентов, магистрантов, аспирантов. 2015. Выпуск 14. Минск : Издательство «Четыре четверти» С. 61-63., С. 62;

² В Україні це встановлюється ч. 1-3 ст. 40 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»

³ Амиров И.М. Особенности юридической ответственности в сфере спорта: к постановке проблемы // Общество и право. 2010. № 4 (31) С. 120-126 С. 121

районним судом Харківської області 18 лютого 2013 року¹, справа № 2020/4580/2012, що розглядалась Комінтернівським районним судом міста Харкова 18 червня 2012 року²).

11.3. Відповідальність за допінгові порушення

Головна ідея спортивних змагань – не перемога, а участь у змаганнях, спортивний інтерес – вже давно втратили свою актуальність, оскільки кожний спортсмен прагне перемоги, яка крім задоволення морального стану, соціальних привілеїв, поваги й шани, обіцяє значні комерційні вигоди. Жорсткі умови конкуренції в спорті, на жаль, призвели до широкого використання заборонених речовини і методів, що анулює чистоту спорту. Випадки вживання допінгу були зареєстровані майже в усіх олімпійських видах спорту, майже жодні Олімпійські ігри або чемпіонати світу з відповідних видів спорту не пройшли без виявлення випадків використання заборонених речовин.

Проблема вживання допінгу висвітлювалася в роботах багатьох зарубіжних (Сікман Роберт – Нідерланди, Хорст Хілперт – Німеччина, О.М. Брілліантова, А.А. Глашев, В.В. Кузін, М.Є. Купетов, М.А. Прокопец – Росія) та вітчизняних (І.М. Башкін, В.П. Корж, В.Н. Платонов) дослідників. Щодо специфіки юридичної відповідальності у сфері спорту висловлювалися в своїх роботах такі науковці як С.В. Алексеев, І.М. Аміров, С.Н. Братановський, Н.В. Бордюгова, М.А. Прокопець, М.А. Тіхонова, О.А. Шевченко.

Як зазначають дослідники, сучасна боротьба з вживанням допінгу та збереженням життя і здоров'я спортсменів почалася з 1960 року, коли на Олімпіаді в Римі прямо на дистанції раптово помер датський велосипедист Кнуд Йенсен. На даному етапі вже розроблене міжнародне законодавство, що встановлює норми щодо відповідальності спортсмена, та інших осіб за використання забо-

¹ Справа № 2010\6340\12, що розглядалась Дергачівським районним судом Харківської області 18 лютого 2013 року – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29528667>

² Справа № 2020/4580/2012, що розглядалась Комінтернівським районним судом міста Харкова 18 червня 2012 року – Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/24865900>

ронених речовин та методів. Починаючи з 1967 р. існує медична комісія МОК, яка вперше почала вимагати від кожного провідного спортсмена відповідних паперів про відмову від вживання будь-яких препаратів для досягнення кращих результатів, а також запроваджений перший перелік заборонених препаратів та введено правило обов'язкового допінг-контролю на міжнародних змаганнях. Міжнародний олімпійський комітет, Міжнародний паролімпійський комітет, міжнародні федерації, національні олімпійські комітети та паролімпійські комітети, організатори великих спортивних заходів є антидопінговими організаціями, які сприяють боротьби з вживанням допінгу та відповідальні за прийняття та виконання або реалізацію антидопінгових правил в рамках їх повноважень.

До міжнародних стандартів боротьби з допінгом, слід віднести: Олімпійську хартію та Міжнародну Конвенцію «Про боротьбу з допінгом в спорті», прийняту в Парижі 19 жовтня 2005 (Конвенція ЮНЕСКО), Антидопінгову конвенцію Ради Європи, (ETS N 135), Страсбург, 16 листопада 1989 року, Всесвітній антидопінговий кодекс, діяльність Міжнародного олімпійського комітету, Всесвітнього антидопінгового агентства (ВАДА). Вищою судовою інстанцією у світі спорту є **Спортивний арбітражний суд**. Із метою вирішення спортивних спорів за допомогою арбітражу та медіації, створено два органи: Міжнародна рада з питань спортивного арбітражу (ICAS), Спортивний арбітражний суд (CAS). Місцем знаходження обох ICAS та CAS є Лозанна, Швейцарія. Найвідомішими арбітражними центрами у сфері спорту є Бельгійська арбітражна комісія по спорту (Comission Beige d'arbitrage pour le sport), Національний спортивний центр з вирішення спорів в Австралії (National Sport Dispute Center), Палата по вирішенню суперечок в галузі спорту в Італії (Camera di Conciliazione e Arbitrato per lo Sport). Також в деяких країнах розроблені Спортивні кодекси, наприклад Спортивний кодекс Бразилії, Спортивний кодекс Франції.

Вітчизняним механізмом боротьби з вживанням допінгу є Закон України «Про фізичну культуру і спорт», Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті», Положення про Національний антидопінговий центр тощо. Україна є членом Антидопінгової конвенції, ратифікованої Законом України від 15 березня 2001 року № 2295, та Міжнародної конвенції про боротьбу з допінгом у спорті, ратифікованої Законом України від 3 серпня 2006 року № 68. Дер-

жави, які ратифікували зазначені Конвенції, взяли на себе зобов'язання забезпечувати зменшення та остаточне усунення допінгу у спорті та зобов'язалися в межах своїх відповідних конституційних положень вжити заходів, необхідних для застосування положень цих Конвенцій.

Загальне визначення поняття «допінг» надається у ст. 2 Антидопінгової Конвенції, в якій, зазначається, що «допінг у спорті» означає призначення спортсменам або спортсменкам чи використання ними фармакологічних класів допінгових препаратів або допінгових методів¹. Стаття 1 Закону України «Про антидопінговий контроль у спорті», закріплює наступне визначення: «допінг – це речовини та методи, які застосовуються для підвищення працездатності спортсменів і є потенційно небезпечними для їх здоров'я та заборонені для використання Антидопінговим кодексом Олімпійського руху»². Класифікація допінгових класів речовин, наведена в додатку до Антидопінгової Конвенції: А. Стимулятори. В. Наркотики. С. Анаболічні стероїди. D. Діуретики. Е. Пептидні та глікопротеїнові гормони та їх аналоги³. ВАДА зобов'язана публікувати список заборонених речовин та методів як Міжнародний стандарт так часто, як необхідно, але не рідше одного разу на рік. Зазвичай оновлений список набуває чинності з 1 січня кожного року, а за два місяці до цього ВАДА розміщує його на своєму офіційному сайті. Зміни до Забороненого списку вносяться і публікуються у міру виникнення потреби. Проте з метою передбачуваності новий Заборонений список публікується щорічно, незалежно від того, чи були внесені зміни до нього. ВАДА завжди публікує найостаннішу версію Забороненого списку на своєму сайті. Заборонений список є невід'ємною частиною Міжнародної конвенції «Про боротьбу з допінгом в спорті». ВАДА інформує Генерального директора ЮНЕСКО про будь-які зміни до Забороненого списку⁴.

¹ Закон України «Про ратифікацію Антидопінгової Конвенції» : від 15.03.2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 19. – Ст. 92, с. 2.

² Закон України «Про антидопінговий контроль у спорті» : від 05.04.2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 23. – Ст. 112, с. 7.

³ Закон України «Про ратифікацію Антидопінгової Конвенції» : від 15.03.2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 19. – Ст. 92, с. 2.

⁴ Всесвітній антидопінговий кодекс – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nadc.org.ua/Webroot/uploads/files/5-3_WADA-Code_UA.pdf.

Персональним обов'язком кожного спортсмена є недопущення потрапляння забороненої субстанції в його організм. Спортсмени несуть відповідальність за будь-яку заборонену субстанцію або її метаболіти чи маркери, виявлені в узятих у них пробах. Відповідно немає потреби доводити факт наміру, помилки, халатності або усвідомлення спортсменом того, що він використовував допінг¹. Таким чином, порушення антидопінгового правила має місце безвідносно вини спортсмена. В різних рішеннях Міжнародного спортивного арбітражного суду це правило має назву «об'єктивна відповідальність». Вина спортсмена береться до уваги під час визначення наслідків порушення цього антидопінгового правила.

Достатнім доказом порушення антидопінгового правила відповідно до ст. 2.1 Всесвітнього антидопінгового кодексу є одне з наступного: наявність забороненої речовини, її метаболітів чи маркерів у пробі А спортсмена, якщо спортсмен відмовляється від аналізу проби Б і ця проба не аналізується; або коли проба Б спортсмена аналізується і результат аналізу проби Б підтверджує наявність забороненої речовини, її метаболітів чи маркерів в пробі А спортсмена; або коли пробу Б спортсмена розділено на дві ємності та аналіз другої ємності підтверджує наявність у ній забороненої речовини, її метаболітів чи маркерів, знайдених у першій ємності².

У разі встановлення факту вживання спортсменом допінгу до нього згідно з вимогами антидопінгового Кодексу Олімпійського руху та компетентних органів відповідних спортивних організацій застосовуються наступні санкції: попередження, визнання недійсними спортивних результатів, позбавлення спортивних медалей чи призів, виданих у натуральній або грошовій формі, тимчасова або довічна заборона брати участь у спортивних змаганнях. Результат участі спортсменів у командних змаганнях, що розпочалися, анулюється в разі встановлення факту вживання допінгу одним із членів такої команди.

¹ Всесвітній антидопінговий кодекс – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nadc.org.ua/Webroot/uploads/files/5-3_WADA-Code_UA.pdf.

² Всесвітній антидопінговий кодекс – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nadc.org.ua/Webroot/uploads/files/5-3_WADA-Code_UA.pdf.

11.4. Цивільно-правова відповідальність за завдану шкоду у сфері спорту

Поряд із позитивними аспектами у розвитку спорту існує й низка негативних чинників, які також потребують правового регулювання¹. Комерційна складова професійного спорту, нажаль, пов'язана з певною низкою проблем серед яких варто виділити такі, як: вживання допінгу, договірні матчі, спекуляції з квитками, махінації на тоталізаторах, порушення громадського порядку глядачами спортивних заходів, нанесення шкоди тощо. Ясна річ, що за кожне з цих правопорушень особа, винна у його вчиненні, обов'язково має нести юридичну відповідальність.

Наразі питання специфіки юридичної відповідальності у сфері спорту знайшли своє доктринальне висвітлення у достатньо великій низці досліджень науковців, зокрема С.В. Алексєєва, І.М. Амброва, Г. Бордюгової, С.Н. Братановського, М.А. Журби, М.А. Прокопця, О.А. Шевченко.

Сучасна міжнародна практика дає підстави говорити про застосування інструментарію цивільно-правової відповідальності у сучасному спорті, хоча правомірне вирішення конфліктів у сфері спорту є надзвичайно суперечливим. Тут часто бракує чіткого теоретичного обґрунтування і визначення еталонів культури поведінки в ході спортивного змагання². Така ситуація виникла ще в 1985 році, коли вперше англійський суд розглядав справу про грубе поводження спортсмена, де також вперше згадувалося «про відсутність стандартів обережного поводження гравців у змагальних видах спорту і, перш за все, в тих, де можливий фізичний контакт між гравцями» (справа *Condon v Basi* [1985] 1 WRL 866)³.

¹ Журба М.А. Цивільна відповідальність у галузі фізичної культури і спорту / М.А.Журба // Науковий вісник публічного та приватного права : Збірник наукових праць. Випуск 1. – К.: Науково-дослідний інститут публічного права, – 2017. – С. 42-47; Ткалич М.О., Бондар О.Г. Проблемні аспекти деліктних відносин у сфері спорту. Вісник Запорізького національного університету № 1, 2011 С. 105-109 URL: <http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-1-2011/17.pdf>

² Пуцев А., Владислав Жуляев Ж. Юридическая ответственность за травматизм профессиональных спортсменов. Наука в олимпийском спорте. 2015. № 4 С. 88-89. URL : http://sportnauka.org.ua/wp-content/uploads/nvos/articles/2015.4_10.pdf

³ *Condon v Basi*: ca 30 apr 1985. URL: <https://swarb.co.uk/condon-v-basi-ca-30-apr-1985/>

Слід звернути увагу, зокрема, що ФІФА ввела у дію програму щодо захисту футбольних клубів, згідно з якою провідні команди, що делеguють своїх гравців у національні команди, зможуть розраховувати на серйозні компенсації в разі їх травм. Прецедент вже мав місце. Захисник мадридського «Реала» Марсело, який виступав за збірну Бразилії, отримав серйозне ушкодження стопи, через якого вибув на три місяці. ФІФА виплатило мадридському клубу компенсацію у розмірі 1,8 млн євро за травму Марсело. Це буде перший випадок в історії спеціальної програми, прийнятої перед лондонською Олімпіадою 2012 року. Травма бразильця обійшлась ФІФА у 20 548 євро в день. Згідно з програмою ФІФА, це вища фінансова оцінка здоров'я футболіста, що складається із заробітної плати гравця у своєму клубі¹.

Відомості про непритягнення до цивільно-правової відповідальності учасників спортивних змагань знаходять відображення в основному в корпоративних нормативних актах спортивних організацій. Так, правила ФІФА свідчать, що «суддя не може притягуватися до цивільної відповідальності за будь-яку травму, отриману гравцем, офіційною особою або глядачем, будь-які збитки, завдані майну будь-якого роду, будь-який інший збиток, нанесений будь-якій особі, клубу, компанії, асоціації чи іншій організації, який виник або можуть виникнути внаслідок будь-якого рішення, прийнятого ним відповідно до вимог правил гри або щодо звичайних процедур, необхідних для організації матчу, проведення та управління ним»².

Крім того, показовою є «справа» Жана-Марка Босмана і футбольного клубу «Шарлеруа» проти ФІФА, в якому клуб виставив свої претензії на 1,25 млн євро компенсації за отриману травму їх провідного гравця Абдельмаджід Оулмерса і за витрати на його лікування протягом семи місяців. Крім того, гравець втратив можливість грати у Лізі чемпіонів УЄФА. Позиція ж ФІФА полягала в тому, що травму гравець отримав раніше, а вже в товариському матчі між Марокко і Буркіна-Фасо ця травма була тільки посилена.

У юридичній літературі під юридичною відповідальністю ро-

¹ ФІФА будет выплачивать клубам компенсации за травму игроков. URL : <https://www.ua-football.com/foreign/newscommon/1350567871-fifa-budet-vyplachivat-klubam-kompensacii-za-travmy-igrokov>

² Травматизм в спорте, причины и следствия, профилактика. URL: http://uaarr.org/articles/travmatizm_v_sporteprinchiny_i_sledstviya_profilaktika

зуміється застосування в особливому процесуальному порядку до особи, яка вчинила правопорушення, засобів державного примусу, передбачених санкцією правової норми.

Стаття 54 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» визначає відповідальність, яка настає за порушення законодавства у сфері фізичної культури і спорту: «особи, винні у порушенні законодавства у сфері фізичної культури і спорту, несуть цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до закону»¹.

Загалом спортівна діяльність як така, а тим більше діяльність із підготовки та проведення спортивних шоу, має підвищений ступінь суспільної небезпечності. Шкода може бути спричинена широкому колу суб'єктів спортивної діяльності: спортсменів, який бере участь у відповідному спортивному заході; відвідувачам спортивних заходів; спортивним клубам, а також іншим фізичним та юридичним особам, що мають стосунок до спортивного заходу. З огляду на зазначене, особливої уваги потребує належне правове регулювання деліктних відносин у сфері спорту, що мають своїм змістом відповідальність особи за завдану шкоду.

Відповідно до ч. 1 ст. 1166 ЦК України майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується у повному обсязі особою, яка її завдала².

Слід погодитися із М.А. Журбою, що у разі завдання шкоди одним спортсменом іншому під час тренувань або під час проведення змагань обов'язок відшкодування шкоди необхідно поставити у пряму залежність від форми вини³. Так, якщо шкода заподіяна навмисно, то й відшкодування шкоди має здійснюватися на загальних підставах. Якщо ж шкода завдана з необережності,

¹ Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12>.

² Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

³ Журба М.А. Цивільна відповідальність у галузі фізичної культури і спорту / М.А. Журба // Науковий вісник публічного та приватного права : Збірник наукових праць. Випуск 1. – К.: Науково-дослідний інститут публічного права, – 2017. – С. 42-47

спортсмен та його клуб мають бути звільнені від обов'язку відшкодовувати шкоду з урахуванням підвищеного ступеня небезпеки спортивної діяльності як такої.

Варто враховувати, що поведінка особи, яка завдала шкоду, може охоплювати не тільки її активні дії, але й бездіяльність. Бездіяльність визнається протиправною, якщо особа була зобов'язана вчинити певну дію, проте не вчинила її.

Необхідною умовою застосування відповідальності є також наявність причинно-наслідкового зв'язку. Так, ч. 1 ст. 1166 ЦК України передбачає, що завдана шкода відшкодовується особою, яка її завдала. Таким чином, «особа визнається відповідальною за шкоду, якщо встановлено, що без її винного діяння шкода не була б заподіяна».

Крім того, у науці цивільного права співіснують безліч теорій причинного зв'язку. Наприклад, на думку Є.О. Суханова, «при розгляді певних справ про відшкодування шкоди, коли вирішення питання про юридично значущі причинного зв'язку викликає труднощі, необхідно виходити з того, що даний результат (пошкодження або знищення майна, заподіяння каліцтва людині і т.п.) майже завжди є наслідком ряду нерівноцінних за своїм значенням обставин-умов. Завдання полягає в тому, щоб виділити серед них головне, вирішальне, основну обставину, яка і повинна бути визнана причиною»¹.

Умова причинного зв'язку часто має значення для притягнення юридичних осіб до цивільної відповідальності. Адже інколи причиною завдання шкоди фізичній особі – спортсмену або вболівальнику є дії саме цих осіб, а не протиправна поведінка представників спортивного клубу.

Ще однією умовою деліктної відповідальності є вина. Протягом тривалого часу у науці цивільного права панувало уявлення про вину, як психічне ставлення особи до своєї поведінки у вигляді умислу або необережності. Елементами вини визнавалися прямий та непрямий умисел, груба та проста необережність. Зазначена концепція була запозичена з кримінального права.

¹ Суханов Е.А. Виды гражданских правоотношений / Е.А. Суханов II Гражданское право : в 2-х томах / [И.А. Зенин, С.М. Корнеев, А.Е. Шерстобитов и др.] ; отв. ред. Е.А. Суханов. – М. : БЕК, 1998. – Т. 1. – 2008. – 816 с.

Вважається, що невиконання особою обов'язку проявляти необхідну міру турботливості та обачливості під час здійснення нею певної діяльності цілком вкладається в поняття необережності. Варто погодитись з науковцями, які вважають, що концепція вини, яка передбачає грубу та просту необережність, прямий та непрямий умисел, цілком прийнятна і сьогодні.

У вітчизняному спорті також часто виникають конфліктні ситуації, пов'язані з необхідністю відшкодування шкоди, проте чинне законодавство не містить інших норм, окрім загальної норми ст. 1166 ЦК України, які б передбачали механізм відшкодування шкоди у сфері спорту з урахуванням відповідної специфіки.

Зобов'язання внаслідок заподіяння шкоди регламентуються положеннями Цивільного кодексу України. Згідно з кодексом шкода, яка заподіяна особі або майну громадянина, а також шкода, завдана майну юридичної особи, підлягає відшкодуванню в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від відшкодування шкоди, якщо доведе, що шкода заподіяна не з її вини. У відшкодуванні шкоди може бути відмовлено, якщо шкода заподіяна на прохання або за згодою потерпілого, а дії заподіювана шкоди не порушують моральні принципи суспільства.

Відповідальність може покладатися не тільки на заподіювача шкоди, а й на його роботодавців. Так, згідно з вимогами ЦК України юридична особа або громадянин відшкодовує шкоду, заподіяну його працівником при виконанні своїх трудових (службових, посадових) обов'язків. При цьому працівниками визнаються громадяни, які виконують роботу на підставі трудового договору (контракту), а також громадяни, які виконують роботу за цивільно-правовим договором, якщо при цьому вони діяли або повинні були діяти за завданням відповідної юридичної особи або громадянина і під його контролем за безпечним веденням робіт.

Відповідно, при заподіянні спортсмену каліцтва чи іншого ушкодження здоров'я відшкодуванню підлягають: втрачений потерпілим заробіток (дохід), який він мав або точно міг мати, а також додатково понесені витрати, викликані ушкодженням здоров'я, в тому числі витрати на лікування, додаткове харчування, придбання лікарських засобів, протезування, сторонній догляд, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних транспортних засобів, підготовку до іншої професії, якщо встановлено, що потер-

пілий потребує цих видах допомоги та догляду і не має прав на їх безкоштовне отримання¹.

Обсяг і розмір відшкодування шкоди, що належить потерпілому, можуть бути збільшені на підставі законодавства або договору. До втраченого заробітку (доходу) потерпілого включаються всі види оплати його праці за трудовими і цивільно-правовими договорами як за місцем основної роботи, так і за сумісництвом, що обкладаються прибутковим податком. Не враховуються виплати одноразового характеру. Усі види заробітку (доходу) враховуються в сумах, нарахованих до утримання податків.

Згідно із ЦК України потерпілий, який частково втратив працездатність, вправі у будь – який час вимагати від особи, на яку покладено обов'язок відшкодування шкоди, відповідного збільшення розміру його відшкодування, якщо працездатність потерпілого надалі зменшилася в зв'язку із заподіяною ушкодженням здоров'я порівняно з тією, яка була у нього до моменту присудження йому відшкодування шкоди. Особа, на яку покладено обов'язок відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю потерпілого, має право вимагати відповідного зменшення розміру відшкодування, якщо працездатність потерпілого зросла порівняно з тією, яка була у нього на момент присудження йому відшкодування шкоди.

При наявності поважних причин суд з урахуванням можливостей заподіювана шкоди може на вимогу громадянина, який має право на відшкодування шкоди, присудити йому належні платежі одноразово, але не більш ніж за три роки. У разі реорганізації юридичної особи, визнаного в установленому порядку відповідальним за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю, обов'язок із виплати відповідних платежів несе його правонаступник. До нього ж пред'являються вимоги про відшкодування шкоди.

Постраждалий унаслідок спортивної травми спортсмен може претендувати і на відшкодування моральної шкоди. Згідно із ЦК суд може покласти на порушника обов'язок грошової компенсації зазначеної шкоди, якщо громадянину завдано моральної шкоди (фізичні або моральні страждання) діями, що порушують його особисті немайнові права або посягають на належні громадянину інші нематеріальні блага, а також в інших випадках, передбачених зако-

¹ Иоффе О.С. Избранные труды : в 4 т. / О.С. Иоффе. – СПб. : Юрид.центр Пресс, 2003. – Т. 1. – 2003. – 572 с.

нодавством. Характер фізичних і моральних страждань оцінюється судом з урахуванням фактичних обставин, при яких була заподіяна моральна шкода, та індивідуальних особливостей потерпілого.

11.5. Адміністративна відповідальність за проступки у галузі фізичної культури та спорту

Спорт – це багатогранне соціальне явище, яке має безліч позитивних аспектів для тих, хто в даній сфері є професіоналом, любителем чи просто робить легкі фізичні вправи щодня. Спорт допомагає не лише тримати себе в нормальній фізичній формі, а й зберігати ясність розуму, долати спокусу чогось забороненого чи аморального. Проте, поряд з позитивними аспектами в розвитку спорту існує й низка негативних чинників, які також потребують правового врегулювання. Якщо, наприклад, окремо розглянути професійний спорт, а саме комерційний аспект спортивної діяльності, то відразу вбачаються такі проблеми, як: вживання допінгу, договірні матчі, спекуляції з квитками, махінації на тоталізаторах, порушення громадського порядку глядачами спортивних заходів та інші. За кожне з даних правопорушень особа, винна у його вчиненні, обов'язково повинна нести відповідальність.

Ст. 54 Закону «Про фізичну культуру і спорт» визначає відповідальність яка настає за порушення законодавства у сфері фізичної культури і спорту. Відповідно до цієї статті особи, винні у порушенні законодавства у сфері фізичної культури і спорту, несуть цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до закону. Зауважимо, що суб'єкти сфери фізичної культури і спорту (в першу чергу – спортсмени) несуть також відповідальність за порушення правил організації і проведення змагань, мірою якої є передбачені міжнародними та національними спортивними неурядовими організаціями організаційні санкції (дискваліфікація тощо). В юридичній літературі переважає думка про те, що така відповідальність у сфері спорту є різновидом корпоративної, так як її норми містяться переважно в правилах проведення спортивних заходів, котрі в свою чергу приймаються спортивними громадськими об'єднаннями. Орієнтуючись першочергово на специфіку такого джерела правотворчості,

деякі дослідники цілком справедливо розглядають ймовірність виділення самостійної спортивно-змагальної відповідальності.

Правові норми щодо адміністративної відповідальності останнім часом в юридичній літературі цілком справедливо виділяються в «адміністративно-деліктне право» як **підгалузь адміністративного права**. Адміністративно-деліктне право, які і інші підгалузі, зараховується фахівцями¹ до особливої частини адміністративного права. При цьому, якщо керуватися основним правилом розподілу галузі на частини, слід визнати, що чимала кількість адміністративно-деліктних приписів має бути зарахована до загального адміністративного права, адже принципи адміністративної відповідальності, склад проступку, адміністративні санкції та загальні правила їх накладення тощо є спільними для будь-якої сфери/сектору діяльності публічної адміністрації (в т.ч. і адміністративної відповідальності за проступки у фізкультурно-спортивній сфері). Отже, адміністративно-деліктне право як підгалузь особливої частини адміністративного права одночасно містить все-таки і загальні, і особливі правові приписи.

Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, яка характеризується такими ж ознаками, як остання (настає на підставі норм права за порушення правових норм, пов'язана з державним примусом, призначається державними органами).

Поряд із цим слід звернути увагу на особливості, які притаманні тільки їй:

- а) її підставою є адміністративний проступок;
- б) накладається як на індивідуальні, так і на колективні суб'єкти, винні у вчиненні адміністративного проступку;
- в) врегульована нормами адміністративного права, які передбачають вичерпний перелік адміністративних порушень, стягнень, державних органів, уповноважених на притягнення до відповідальності;
- г) передбачено особливий порядок притягнення до адміністративної відповідальності, який характеризується оперативністю, економічністю, спрощеністю; д) притягнення до адміністративної

¹ Мельник Р. С. Загальне адміністративне право : навч. посіб. / Р.С. Мельник, В.М. Бевзенко ; за заг. ред. Р.С. Мельника. – К. : Баїте, 2014. – 376 с.

відповідальності у більшості випадків здійснюється в адміністративному (позасудовому) порядку тощо¹.

Як вказані, такі і інші положення адміністративно-деліктного права (щодо трьох підстав адміністративної відповідальності, ознак і складу адміністративного проступку тощо) залишаються справедливими і стосовно адміністративної відповідальності за проступки у галузі фізичної культури і спорту.

Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачає лише в **чотирьох статтях проступки**, які стосуються галузі фізичної культури і спорту (а точніше – спорту): ст.ст. 85, 172-8, 172-9, 172-9-1. При цьому, три останніх стосуються адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією у фізкультурно-спортивній сфері, і лише одна (ст. 172-9-1) повністю і виключно спрямована на досліджувану соціальну галузь.

Ч. 4 ст. 85 КУпАП передбачає відповідальність за грубе порушення правил рибальства (рибальство із застосуванням вогнепальної зброї, електроструму, вибухових або отруйних речовин, інших заборонених знарядь лову, промислових знарядь лову особами, які не мають дозволу на промисел, вилов водних живих ресурсів у розмірах, що перевищують встановлені ліміти або встановлену правилами любительського і спортивного рибальства добову норму вилову). Об'єктом даного проступку є все-таки не відносини у сфері спорту, а пов'язані із останніми відносини щодо охорони природи та використання природних ресурсів (у даному разі, водних живих ресурсів); підтвердженням цього може бути і назва Глави 7 КУпАП. Об'єктивна сторона правопорушення сформульована у статті складним способом: частина протиправних способів поведінки прямо перераховується (рибальство із застосуванням вогнепальної зброї, електроструму ...), але інша частина диспозиції є банкетною та відсилає до правил любительського і спортивного рибальства. Після ознайомлення із останніми стає зрозуміло, що забороненим є вивезення із водойми загального користування одним риболовом більше ніж 3 кг. риби чи 30 шт. раків на добу (п. 4.6. правил)² тощо. Суб'єкт досліджуваної (спортивної)

¹ Ківалов С.В., Біла Л.Р. Адміністративне право України: Навчально-методичний посібник. – 3-є вид., перероб. і доп. – Одеса: Юридична література, 2006. – 488 с.

² Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використан-

частини проступку загальний, але ним може бути і спеціальна особа (неповнолітній, що займається спортивним рибальством). Суб'єктивна сторона грубого порушення правил любительського і спортивного рибальства виражається лише у формі умислу. Принагідно зауважимо, що діюче законодавство¹ визначає «спортивне рибальство» як один із видів любительського рибальства, а тому в КУпАП та інших нормативних актах достатньо було б вказувати лише на правила любительського рибальства.

Статтею 172-8 КУпАП встановлено відповідальність за незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових повноважень. Для нас значимим є те, що коло суб'єктів цього адміністративного проступку визначається зокрема і шляхом посилання на ч. 2 ст. 17 Закону «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», згідно із якою: «суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, що впливають на результати офіційних спортивних змагань, є особи, зазначені в частині третій статті 6 цього Закону, які вчинили корупційне правопорушення; особи, які порушили заборону, встановлену в частині четвертій статті 8 цього Закону; особи, які примушували чи підбурювали цих суб'єктів до правопорушень або вступили з ними у змову». Розкриваючи та деталізуючи зміст відсилочних формулювання, до суб'єктів проступку, передбаченого ст. 172-8 КУпАП, у галузі спорту відносяться:

1) Спортсмени, тобто фізичні особи, які систематично займаються певним видом (видами) спорту, визнаним в Україні, та беруть участь у спортивних заходах. Значимо, що спортсменами (у контексті відповідальності) вважаються лише особи, які займають визнаними видами спорту. Таким чином, факти вчинення проступку особами, котрі систематично займається невизнаними ви-

ня водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства : Наказ Державного комітету рибного господарства України від 15.02.1999 р. № 19. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0269-99/print1453156093002674>

¹ Про затвердження Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.1998 р. № 1126. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1126-98-%D0%BF>

дами спорту фактично залишаються поза адміністративно-правовою караністю, що, переконані, потребує виправлення.

2) Особи допоміжного спортивного персоналу, тобто тренери, наставники, менеджери, агенти, працівники команди, офіційні особи команди, медичний та інший персонал, що обслуговує або лікує спортсменів, які беруть участь або готуються до спортивних змагань.

Звернімо увагу, що відносно перших двох груп ч. 2 ст. 6 Закону «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» надає таке формулювання: «спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні». Виходить, мається на увазі саме такі особи, що беруть участь у конкретному спортивному змаганні. Проте, спортсмени та особи допоміжного спортивного персоналу можуть володіти ексклюзивною спортивною інформацією і не маючи відношення до того чи іншого змагання. Чи будуть вони у подібному випадку нести відповідальність за розголошення або інше протиправне використання наявних фактичних даних? Виходячи із буквального трактування припису (який у сфері відповідальності первинний), а також із необхідності трактування будь-яких сумнівів на користь приватної особи – ні. Хоча, очевидно, що негативна публічно-правова оцінка подібних діянь також має невідворотно наступати; тому, задля уникнення суперечностей та ускладнень у правозастосовній практиці, необхідним є внесення змін до законодавства стосовно уточнення кола суб'єктів адміністративної відповідальності.

3) Посадові особи у сфері спорту, тобто власники, акціонери, керівники чи працівники юридичних осіб, які організовують і сприяють спортивним змаганням, а також особи, уповноважені на проведення офіційного спортивного змагання, керівники і працівники міжнародної спортивної організації, інших компетентних спортивних організацій, що визнають змагання. Ми вже відмічали сумнівність внесення власників та акціонерів юридичних осіб до категорії «посадові особи у сфері спорту»; з прикладною метою міг бути застосований інший, більш змістовно широкий, термін, але власники і акціонери однозначно не відповідають загальним ознакам поняття «посадові особи». Група ж осіб, уповноважених на проведення офіційного спортивного змагання, включає: спор-

тивних суддів змагання, членів журі, інспекторів, делегатів, інших акредитованих осіб, які мають спеціальну професійну підготовку і в установленому порядку призначені для проведення офіційного спортивного змагання.

4) Особи, які примушували чи підбурювали будь-якого суб'єкта попередньої групи до правопорушень або вступили з ним у змову.

Об'єктом незаконного використання ексклюзивної спортивної інформації є відносини у сфері спорту, які спрямовані на недопущення впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань (щодо дотримання правил чесної гри). Об'єктивна сторона проступку характеризує його як правопорушення із формальним складом (достатньо лише розголошення чи іншого використання інформації у своїх інтересах, незалежно від наслідків, які це мало для змагання) та може виражатися в різних діяннях: публічна розповідь, передання інформації окремій особі, свідоме залишення інформації у місці, де з нею може ознайомитися невизначене коло осіб, невербальні рухи як відповідь на задані з метою отримання інформації запитання тощо. Суб'єктивна сторона проступку, передбаченого ст. 172-8 КУпАП, виражається у формі умислу; на перший погляд може здатися, що «розголошення» ймовірно і через необережність, але обов'язкова вимога здійснення цього «у своїх інтересах» (які мають усвідомлюватися), залишає місце лише для умислу.

Ст. 172-9 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за невжиття уповноваженою особою заходів щодо протидії корупції, в т.ч. у сфері спорту. Суб'єктом цього правопорушення (його спортивного аспекту) є особи, зазначені в ч. 3 ст. 17 Закону «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», тобто такі, що не вжили передбачених у цій сфері заходів (в т.ч. не застосували спортивно-змагальні санкції) у разі виявлення корупційного правопорушення: 1) посадові і службові особи спеціально уповноважених суб'єктів загального запобігання корупції (органів прокуратури, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Національного агентства з питань запобігання корупції) – вони компетентні протидіяти корупції і у сфері спорту; 2) посадові і службові особи Міністерства молоді та спорту України; 3) посадові і службові особи спортивних

федерацій, Національного олімпійського комітету України, Спортивного комітету України, інших спортивних організацій, їхніх підрозділів, до компетенції яких належить організація та забезпечення проведення офіційних спортивних змагань і визначення результатів цих змагань, проведення відповідних перевірок і прийняття рішень за їх наслідками; 4) посадові особи у сфері спорту (їх перелік вже зазначався).

Об'єктом вказаного правопорушення є суспільні відносини у сфері спорту, а також у сфері запобігання корупції. Об'єктивна сторона виражається у бездіяльності – невжиття передбачених законом заходів у разі виявлення корупційного правопорушення у сфері спорту (формальний склад). Суб'єктивна сторона, як на нас, визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у форм умислу або необережності. Не розділяємо позицію науковців, які у подібних проступках визнають можливою вину лише у формі прямого чи непрямого умислу¹, адже пасивність щодо реалізації свої владних повноважень може відбутися в умовах, коли особа не передбачала можливості настання суспільно-шкідливих наслідків бездіяльності, хоч повинна була і могла їх передбачити (тобто, маємо протиправну недбалість як вид необережності).

Статтею 172-9-1 КУпАП закріплена відповідальність за порушення заборони розміщення ставок на спорт заінтересованими сторонами офіційного спортивного змагання, в якому вони беруть участь, з одержанням за це неправомірної вигоди в розмірі, що не перевищує двадцяти прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Суб'єктами цього проступку є спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадові особам у сфері спорту, які розмістили ставки на спорт щодо результатів офіційного спортивного змагання, в якому вони або їхня команда беруть участь. Суб'єктивна сторона виражається виною лише у формі умислу. Об'єкт – ідентичний об'єкту двох попередніх охарактеризованих проступків. Об'єктивна сторона характеризується діянням (розміщення ставок), наслідками

¹ Петков С.В. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення / С.В. Петков. – Київ : ЦУЛ, 2012. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/66180-stattya-172-10-nevjittya-zahodv-schodo-protid-korupts.html>

(одержання неправомірної вигоди, що не перевищує двадцяти прожиткових мінімумів для працездатних осіб) та причинним зв'язком між діянням і наслідками; тобто, цей проступок має матеріальний склад. Відносно нього слід відмітити два аспекти. По-перше, якщо отримана в результаті розміщення ставки неправомірна вигода перевищує двадцять прожиткових мінімумів (на даний час це 33680 грн.), то наявний склад кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 369-3 Кримінального кодексу України. По-друге, випадки розміщення ставок в результаті яких неправомірна вигода взагалі не була отримана нібито залишаються поза адміністративною або кримінальною юрисдикцією; ймовірним є застосування лише спортивно-змагальних (корпоративних) санкцій спортивними організаціями. Подібна ситуація видається неприйнятною, адже заборона розміщувати ставки суб'єктам спортивних відносин, як залучені до конкретного змагання, прямо передбачена в ч. 4 ст. 8 Закону «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань», а тому і юрисдикційне забезпечення відповідної правової вимоги також має передбачатися на рівні закону (у вигляді власне юридичної – адміністративної – відповідальності).

Стосовно заборонених ставок, які не принесли вигоди, видається можливим ще розглянути варіанти про їх кваліфікацію за ст. 172-8 КУпАП «Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень». Простежується наступна низка посилянь при визначенні суб'єктів цього проступку: ст. 172-8 КУпАП відсилає зокрема до ч. 2 ст. 17 Закону «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань»; остання – зокрема, до ч. 4 ст. 8 цього ж закону, в якій і йде мова про заборону розміщувати ставки. Виходить, що особи, які розмістили такі ставки, є суб'єктами відповідальності за ст. 172-8 КУпАП. Проте, чи можна розміщення ставок вважати незаконним використанням інформації? Ствердна відповідь, як на нас, буде справедливою лише у випадку наявності та застосування ексклюзивної спортивної інформації при розміщенні ставки. Якщо ж така інформація у особи, якій заборонені ставки, відсутня, то й притягнення до відповідальності за ст. 172-8 КУпАП виключається. Запитання щодо розміщення ставок у випадку відсутності доходу все-одно залишається не до кінця вирішеним.

Переважним видом **санкцій**, що застосовують за вчинення розглянутих адміністративні правопорушення у сфері спорту, є штраф. Лише в двох статтях передбачається застосування конфіскації як додаткової санкції: ч. 4 ст. 85 – конфіскація знарядь і засобів вчинення правопорушення і (на розсуд лідируючого суб'єкта) незаконно добутих водних живих ресурсів; ч. 1 ст. 172-9-1 – конфіскація грошей, одержаних в наслідок адміністративного правопорушення. Статті 172-9 та 172-9-1 передбачають кваліфікуючу ознаку – повторність вчинення проступку. У останньому випадку ч. 2 ст. 172-9-1 передбачає ще один вид додаткового стягнення: позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік. Тобто, загалом санкція ч. 2 ст. 172-9-1 КУпАП визначається наступним чаном: «тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією грошей, одержаних внаслідок адміністративного правопорушення, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік». Подібна конструкція санкції статті (основне стягнення та два безальтернативних додаткових) суперечить загальній правовій вимозі: «за одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення» (ч. 2 ст. 25 КУпАП).

РОЗДІЛ 12. ПОРЯДОК ВИРІШЕННЯ СПОРТИВНИХ СПОРІВ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У СПОРТИВНІЙ СФЕРІ

12.1. Встановлення юрисдикції державних судів щодо вирішення спорів у спортивному праві

Закон України «Про фізичну культуру і спорт» визначає суб'єктами сфери фізичної культури і спорту фізичних осіб, які займаються фізичною культурою і спортом, у тому числі спортсменів; фахівців сфери фізичної культури і спорту; заклади фізичної культури і спорту; відповідні органи влади¹. Предметом спортивного права виступає відносно однорідна сукупність суспільних відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією певних організаційних, соціальних, економічних та інших аспектів діяльності у сфері спорту та фізичної культури, а також суспільні відносини, що виникають при створенні умов для розвитку спорту та фізичної культури та, крім того, пов'язані з ними господарські (економічні/підприємницькі), майнові, цивільні, трудові та фінансові суспільні відносини, що виникають у зв'язку з організацією та проведенням цілеспрямованих заходів спортивного характеру. Разом із тим, спортивне право в частині стосується і певних інших видів суспільних відносин (цивільних, адміністративних, трудових, господарських тощо), з огляду на що в його системі присутні норми інших галузей права. Зазначене є підставою для констатації тієї обставини, що спортивне право є комплексною галуззю права, а його характеристика повинна ґрунтуватися серед іншого і на специфіці норм права, що визначають його предмет та належать до основних (базових) галузей права. Все це дозволяє робити висновки про комплексність

¹ Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 24 грудня 1993 року № 3808-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14. – Ст. 80.

спортивного права як галузі права¹. Виділяють також і певні характеристики спортивних правовідносини: 1) наявність спеціального суб'єкта – учасника фізкультурно-спортивної діяльності; 2) наявність спеціальних об'єктів, до яких, зокрема, слід віднести фізичну культуру і фізичне виховання, професійний і любительський спорт, імідж спортивної організації, здібності і авторитет людини (видатні особистості в сфері спорту тощо), спортивну промисловість і фізкультурно-оздоровчі, спортивні та спортивно-технічні споруди; 3) опосередкованість через спортивні правовідносини державної політики в галузі фізичної культури і спорту, що передбачає пряму або непряму участь держави в даних правовідносинах; 4) особливість порядку і способів захисту прав учасників фізкультурно-спортивної діяльності, яка, зокрема, полягає в тому, що в разі порушення прав суб'єктів спортивних правовідносин використовують головним чином судовий захист допомогою спортивного арбітражу; 5) тісний зв'язок спортивних правовідносин з вимогами спортивної етики (соціальними нормами і правилами спортивної етики, а також заходами етичної та соціальної відповідальності)².

З огляду на таке різноманіття напрямів спорту, суб'єктів та змісту спортивних правовідносин не можна робити висновок про наявність якоїсь єдиної універсальної судової процесуальної форми вирішення спорів, що неминуче виникають у даних правовідносинах.

В ході конституційної реформи стаття 124 Конституції України зазнала деяких змін, які дозволяють впевнено говорити про подальше практичне переосмислення порядку захисту порушених прав: як і раніше, Конституція вказує, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на будь-який юридичний спір. В той же час, конституційною новелою, відображеною і в нових редакціях процесуальних кодексів, стала норма, відповідно до якої законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. Поряд з такими

¹ Апаров А.М. Концепція спортивного права: огляд ключових аспектів / А.М. Апаров // Вісник Одеського національного університету. Серія : Правознавство. – 2017. – Т. 22, Вип. 1. – С. 6-19.

² Корольков В. В. Правовые основы в области обеспечения деятельности физической культуры и спорта : курс лекций : в 2 ч. / В. В. Корольков. – Челябинск : Изд. центр ЮУрГУ, 2011. – Ч. 1. – 154 с. – С. 70-71.

імперативними приписами Конституція України у статті 55 надає кожному право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Отже, універсальною формою захисту залишається все ж таки судова форма, а тому доцільним буде дослідити особливості визначення юрисдикції судів на вирішення спорів, що впливають зі спортивних правовідносин.

З огляду на суб'єктний склад та характер правовідносин, що виникають між суб'єктами сфери фізичної культури і спорту, на дані правовідносини поширюється юрисдикція як загальних, господарських, так і адміністративних судів. Так, відповідно до ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах, однак якщо казати саме про спори, пов'язані із спортивними правовідносинами, до таких спорів може бути віднесено справи у:

1) спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності (наприклад, спори щодо оскарження: рішення відповідного центрального органу виконавчої влади про встановлення державної системи спортивних звань, розрядів та категорій, порядок їх присвоєння та позбавлення), крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження;

2) спорах, що виникають з приводу укладання, виконання, припинення, скасування чи визнання нечинними адміністративних договорів (наприклад, спір з приводу виконання угоди про делегування центральним органом виконавчої влади з фізичної культури і спорту повноважень всеукраїнському фізкультурно-спортивному товариству);

3) за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, коли право звернення до суду для вирішення публічно-правового спору надано такому суб'єкту законом;

4) спорах фізичних чи юридичних осіб із розпорядником публічної інформації щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності у частині доступу до публічної інформації;

5) спорах щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності;

6) спорах щодо оскарження рішень атестаційних, конкурсних, медико-соціальних експертних комісій та інших подібних органів, рішення яких є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших осіб;

7) спорах щодо формування складу державних органів, органів місцевого самоврядування, обрання, призначення, звільнення їх посадових осіб.

В той же час, юрисдикція адміністративних судів не поширюється на справи: 1) що віднесені до юрисдикції Конституційного Суду України; 2) що мають вирішуватися в порядку кримінального судочинства; 3) про накладення адміністративних стягнень, крім випадків, визначених цим Кодексом; 4) щодо відносин, які відповідно до закону, статуту (положення) громадського об'єднання, саморегулятивної організації віднесені до його (її) внутрішньої діяльності або виключної компетенції, крім справ у спорах, визначених пунктами 9, 10 частини першої статті 19 КАСУ. Саме останнє положення є вкрай важливим у сфері спортивних правовідносин: оскільки діяльність суб'єктів професійного спорту реалізується на рівні громадських об'єднань (федерацій, спілок тощо) така норма дозволяє реалізувати принцип невтручання державних органів у внутрішню діяльність громадського об'єднання. Наприклад, саме тому неможливим видається оскарження центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері спорту (Мінмолодьспорт) результатів спортивних змагань, проведених на підставі регламенту спортивної федерації з конкретного виду спорту.

Ст. 20 Господарського процесуального кодексу України вказує на справи, що відносяться до юрисдикції господарських судів. До них віднесено справи у спорах, що виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності, та інші справи у визначених законом випадках, зокрема:

1) справи у спорах, що виникають при укладанні, зміні, розірванні і виконанні правочинів у господарській діяльності (наприклад, щодо продажу трансферних прав, інформації та прав на використання навчально-тренувального процесу), крім правочинів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, а також у спорах щодо правочинів, укладених для забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи – підприємці;

2) справи у спорах, що виникають з корпоративних відносин, в тому числі у спорах між учасниками (засновниками, акціонерами, членами) юридичної особи або між юридичною особою та її учасником (засновником, акціонером, членом), у тому числі учасником, який вибув, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням або припиненням діяльності такої юридичної особи, крім трудових спорів;

3) справи у спорах, що виникають з правочинів щодо акцій, часток, паїв, інших корпоративних прав в юридичній особі, крім правочинів у сімейних та спадкових правовідносинах;

4) справи у спорах щодо цінних паперів, в тому числі пов'язані з правами на цінні папери та правами, що виникають з них, емісією, розміщенням, обігом та погашенням цінних паперів, обліком прав на цінні папери, зобов'язаннями за цінними паперами, крім боргових цінних паперів, власником яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та векселів, що використовуються у податкових та митних правовідносинах;

5) справи у спорах щодо права власності чи іншого речового права на майно (рухоме та нерухоме, в тому числі землю), реєстрації або обліку прав на майно, яке (права на яке) є предметом спору, визнання недійсними актів, що порушують такі права, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем, та спорів щодо вилучення майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності, а також справи у спорах щодо майна, що є предметом забезпечення виконання зобов'язання, сторонами якого є юридичні особи та (або) фізичні особи – підприємці;

6) справи про банкрутство та справи у спорах з майновими вимогами до боржника, стосовно якого відкрито провадження у справі про банкрутство, у тому числі справи у спорах про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником; стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника, за винятком спорів про визначення та сплату (стягнення) грошових зобов'язань (податкового боргу), визначених відповідно до Податкового кодексу України, а також спорів про визнання недійсними правочинів за позовом контролюючого органу на виконання його повноважень, визначених Податковим кодексом України;

7) справи за заявами про затвердження планів санації боржника до відкриття провадження у справі про банкрутство;

8) справи у спорах щодо оскарження актів (рішень) суб'єктів господарювання та їх органів, посадових та службових осіб у сфері організації та здійснення господарської діяльності, крім актів (рішень) суб'єктів владних повноважень, прийнятих на виконання їхніх владних управлінських функцій, та спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем;

9) справи про оскарження рішень третейських судів та про видачу наказу на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України «Про третейські суди», якщо такі рішення ухвалені у спорах, зазначених у цій статті;

10) справи у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі діями (бездіяльністю) такої посадової особи, за позовом власника (учасника, акціонера) такої юридичної особи, поданим в її інтересах;

11) вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій, визнання недійсними актів, що порушують права на майно (майнові права), якщо такі вимоги є похідними від спору щодо такого майна або майнових прав чи спору, що виник з корпоративних відносин, якщо цей спір підлягає розгляду в господарському суді і переданий на його розгляд разом з такими вимогами;

12) справи у спорах про захист ділової репутації, крім спорів, стороною яких є фізична особа, яка не є підприємцем або самозайнятою особою;

13) інші справи у спорах між суб'єктами господарювання;

14) справи за заявами про видачу судового наказу, якщо заявником та боржником є юридична особа або фізична особа – підприємець.

Вищий суд з питань інтелектуальної власності (розпочне свою роботу з дня, наступного за днем опублікування Головою Вищого суду з питань інтелектуальної власності в газеті «Голос України» повідомлення про початок роботи даного суду) розглядатиме справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема:

1) справи у спорах щодо прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, торговельну марку (знак для товарів і послуг), комерційне найменування та інших прав інтелектуальної власності, в тому числі щодо права попереднього користування;

2) справи у спорах щодо реєстрації, обліку прав інтелектуальної власності, визнання недійсними, продовження дії, дострокового припинення патентів, свідоцтв, інших актів, що посвідчують або на підставі яких виникають такі права, або які порушують такі права чи пов'язані з ними законні інтереси;

3) справи про визнання торговельної марки добре відомою;

4) справи у спорах щодо прав автора та суміжних прав, в тому числі спорах щодо колективного управління майновими правами автора та суміжними правами;

5) справи у спорах щодо укладання, зміни, розірвання і виконання договору щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, комерційної концесії;

6) справи у спорах, які виникають із відносин, пов'язаних із захистом від недобросовісної конкуренції, щодо: неправомірного використання позначень або товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу; збирання, розголошення та використання комерційної таємниці; оскарження рішень Антимонопольного комітету України із визначених цим пунктом питань.

Особливої актуальності набуває захист прав інтелектуальної власності під час проведення міжнародних спортивних змагань (щодо виключного права використання символіки, розповсюдження графічних матеріалів тощо), для чого іноді навіть вносяться зміни і в процесуальні кодекси щодо прискореного розгляду таких справ (Закон України «Про організацію та проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні» від 19.04.2007 р. № 962-V, Закон України «Про забезпечення охорони та захисту прав інтелектуальної власності УЄФА під час проведення в Україні фінальних матчів Ліги чемпіонів УЄФА та Ліги чемпіонів УЄФА серед жінок сезону 2017/2018» від 22.05.2018 р. № 2444-VIII).

І, нарешті, цивільна юрисдикція загальних судів встановлюється ст. 19 Цивільного процесуального кодексу України: суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи, що виникають з цивільних, земельних, трудових, сімейних, житлових та інших правовідносин, крім справ, розгляд яких здійснюється в порядку іншого судочинства. Тому, наприклад, трудові спори між спортсменами та роботодавцем розглядаються в порядку цивільного судочинства.

Юрисдикцію щодо вирішення спорів, що впливають зі спортивних правовідносин, можна поділити на такі групи:

- 1) виключна, тобто така, що передбачає розгляд конкретної справи лише судом в порядку конкретного виду судочинства (наприклад, вирішення питань, пов'язаних із банкрутством футбольного клубу можливе лише в порядку, передбаченому Господарським процесуальним кодексом України);
- 2) альтернативна – передбачає можливість вибору зацікавленою особою юрисдикційного органу, до якого можна звернутися за вирішенням конкретного спору (наприклад, спори щодо трансферних зобов'язань, які можуть бути вирішені як судами, так і квазіарбітражними органами). Однак на практиці сторони вимушені обирати саме позасудовий розгляд;
- 3) договірна, яка передбачає право зацікавлених осіб домовитись про передачу спору на розгляд конкретному юрисдикційному органу (наприклад, третейському суду чи арбітражу).

12.2. Судові та позасудові шляхи вирішення спортивних спорів

Активний розвиток та суттєва комерціалізація спортивної сфери протягом останніх двох століть стали причинами значного збільшення загальної кількості спортивних спорів. Внаслідок чого виникла потреба у створенні дієвого механізму їх розв'язання.

Тому сьогодні суб'єкти спортивного права з метою захисту власних прав та законних інтересів можуть використовувати судові та позасудові форми вирішення спортивних спорів.

Особливості розгляду спортивних спорів в судовому порядку обумовлені, в першу чергу, особливою природою спортивних правовідносин.

Особлива природа спортивних відносин полягає у тому, що дана група відносин регулюються нормами різних галузей права, зокрема цивільного, трудового, господарського, земельного, адміністративного та ін, що в свою чергу робить спортивне право комплексною галуззю права¹.

¹ Ткалич М.О. Особливості правового регулювання відносин у сфері спорту / М.О. Ткалич // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 4. С. 71-78. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-4-2011-1/11.pdf>

Незважаючи на комплексний характер спортивних відносин окремих нормативно-правових актів, які закріплювали б відповідні «спортивні норми», в Україні майже не існує, а це, в свою чергу, суттєво впливає на процедуру вирішення спортивних спорів в судовому порядку, оскільки суди вирішуючи будь-який спір повинні керуватися виключно нормами діючого законодавства, а не регламентами професійних спортивних організацій. А тому суб'єкти спортивного права зазвичай звертають саме до позасудових шляхів вирішення спортивних спорів.

Але все ж спори у спортивній сфері розглядаються вітчизняними судами в незначному обсягу в порядку цивільного, кримінального, господарського та адміністративного судочинства.

Однією з найбільш поширених груп спортивних спорів, які вирішуються судами України, є спори, що розглядаються в порядку цивільного судочинства.

Спортивні цивільні спори зазвичай виникають між спортсменами та тренерами, спортсменами та федераціями окремого виду спорту, спортсменами та Національним олімпійським комітетом України (НОК), спортсменами та професійними клубами тощо. Вони можуть стосуватися спорів про визнання недійсними чи розірвання договорів про організацію тренувань або контрактів між спортсменами та професійними клубами, стягнення несплаченої заробітної плати, спростування недостовірної інформації, заборону неправомірного використання торгової марки, ретрансляції (стрімінгу) трансляцій спортивних подій та ін.

Протягом останніх років особливого значення набули спори щодо стягнення заборгованості по заробітній платі та середнього заробітку за час затримки розрахунку, оскільки значна кількість роботодавців (клубів) порушують трудове законодавство. Для прикладу, Рішенням Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 29 листопада 2017 року позовні вимоги ОСОБА_5 до товариства з обмеженою відповідальністю «Професійний футбольний клуб «Сталь» про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку було стягнуто з ТОВ «ПФК «Сталь» двадцять сім тисяч сто сорок вісім гривень на користь позивача. Колегія суддів судової палати у цивільних справах апеляційного суду Дніпропетровської області апеляційну

скаргу ТОВ «Професійний футбольний клуб «Сталь» залишила без задоволення¹.

Спортивні господарські спори також можна віднести до числа найбільш поширених. Такі спори зазвичай стосуються вирішення спорів між професійними клубами та їх контрагентами. Такими спорами можуть бути спори про визнання недійсними чи розірвання договорів про оренду спортивних комплексів, організацію та проведення трансляцій матчів, надання технічного чи титульного спонсорства, вилучення контрафактної продукції, яка містить емблеми професійного клубу чи інші зареєстровані торгові марки тощо. Також до цієї групи потрібно віднести справи про банкрутство суб'єктів спорту.

Для прикладу, Господарським судом Запорізької області задоволено позовну заяву Товариства з обмеженою відповідальністю «Професійний футбольний клуб Металург-Запоріжжя» до Комунального підприємства «Центральний стадіон» про зобов'язання повернути в натурі майно передане на зберігання, а саме 447 об'єктів індивідуально визначеного рухомого та нерухомого майна, оскільки відповідач не повернув вказане майно на першу вимогу позивача².

Спортивні адміністративні спори є доволі специфічними і не так часто трапляються на практиці. До даної групи спорів можна віднести спори щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади або місцевого самоврядування чи їх посадових осіб, що стосуються сфери спорту (Міністерства молоді та спорту України, Антимонопольного комітету, Державної регуляторної служби України, обласних та районних державних адміністрацій, районних, міських, районних у містах, селищних та сільських рад), стягнення податкового боргу, передачу майна у податкову заставу та інші.

¹ Рішення Заводського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 29 листопада 2017 року у справі № 208/4627/17 : // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73537021>.

² Рішення Господарського суду Запорізької області від 2 березня 2017 року у справі № 908/203/17 : // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/65346209>.

Наприклад, Дніпропетровським окружним адміністративним судом України було задоволено адміністративний позов Головного управління ДФС у Дніпропетровській області до Товариства з обмеженою відповідальністю Футбольний клуб «Дніпро» щодо надання дозволу на погашення усієї суми податкового боргу ТОВ «Футбольний клуб «Дніпро» за рахунок майна, яке перебуває у податковій заставі у зв'язку із відсутністю коштів на рахунку боржника¹.

Спортивні кримінальні спори також мають місце серед інших спорів, але вони є найменш поширеними. До даної групи належать спори щодо ухилення від сплати податків, зборів чи інших обов'язкових платежів, зайняття фіктивним підприємництвом, підкуп працівника підприємства, установи, організації, пропозиція чи надання неправомірної вигоди службовій особі тощо.

Наприклад, Харківським районним судом Харківської області ухвалено обвинувальний вирок колишньому футболісту-професіоналу Публічного акціонерного товариства «Футбольний клуб «Металіст», який вчинив кримінальне правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 354 КК України, яке має назву підкуп працівника підприємства, установи чи організації.

В матеріалах справи зазначено, що у п. 3.1.13 Контракту футболіста-професіонала та ПАТ ФК «Металіст» існує заборона грати в азартні ігри, пов'язані з прогнозуванням чи вгадуванням спортивних результатів футбольних команд ПАТ ФК «Металіст» чи інших футбольних команд, не вступати в будь-які угоди, направлені на викривлення спортивних результатів, негайно інформувати клуб у разі надходження пропозицій про викривлення спортивних результатів або в разі звернень, які можуть бути з цим пов'язані, а також п. 3.1.24 Контракту – не приймати будь яких грошових винагород та цінних подарунків у зв'язку зі своєю професійною діяльністю, не передбачених Регламентом змагань та несанкціонованих ПАТ ФК «Металіст», однак футболіст погодився на пропозицію одержання неправомірної вигоди як винагороду за

¹ Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 30 липня 2018 року у справі №804/7868/17: // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75797616>

організацію фіксованого результату матчу однієї з команд ПАТ ФК «Металіст»¹.

Як вже зазначалося вище, вирішення спортивних спорів в позасудовому порядку є найбільш поширеною практикою у спортивній сфері. В першу чергу, використання позасудових шляхів вирішення спорів обумовлено швидкістю та конфіденційністю їх розгляду, нижчою вартістю порівняно з судовим розглядом, а також реальним виконанням сторонами рішення по суті спортивного спору.

Крім цього, сторони спортивного спору, який вирішувався в позасудовому порядку, за загальним правилом не позбавлені права на звернення до суду щодо вирішення цього спору. Сторони спортивного спору можуть бути позбавлені такого права виключно у випадку, коли це прямо передбачено у контракті (договорі) між ними, наприклад, якщо існує арбітражне застереження про розгляд спору Спортивним арбітражним судом (CAS).

До позасудових шляхів вирішення спортивних спорів можна віднести:

- переговори сторін – суб'єкти спору самостійно вирішують його шляхом взаємних переговорів;
- медіація – вирішення спору за допомогою третьої (нейтральної сторони), яка допомагає сторонам спору налагодити комунікацію та обрати рішення, яке задовольняє обидві сторони спору;
- незалежний експертний висновок – надається експертним закладом щодо визначення конкретних фактичних даних, що є предметом спортивного спору, наприклад, вартість робіт пов'язаних реконструкцією футбольного стадіону, визначення відповідності стану футбольного газону регламенту Федерації футболу України (ФФУ) та регламенту Української Прем'єр-ліги (УПЛ) тощо;
- арбітраж – вирішення спору за допомогою постійно діючого чи тимчасового (ad-hoc-арбітраж) вітчизняного або міжнародного спортивного арбітражу, при якому спір вирішується обраною сторонами уповноваженою особою – арбітро;

¹ Рішення Харківського районного суду Харківської області від 28 квітня 2017 року у справі №635/1383/17 // Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66266438>.

– омбудсмен – врегулювання спортивних спорів шляхом подання скарги офіційно уповноважені особі – омбудсмену¹.

Варто зазначити, що законодавство України містить пряму вказівку на врегулювання спортивних спорів саме у позасудовому порядку.

Зокрема, ч. 9 ст. 45 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» передбачено, що вирішення спорів, які виникають між суб'єктами у сфері фізичної культури і спорту, здійснюється відповідно до закону постійно діючим спортивним третейським судом.

Загалом вказана норма повністю відображає практику розгляду спортивних спорів у зарубіжних країнах.

В США та Англії суди майже у всіх випадках передають спортивні спори на вирішення у позасудовому порядку. Для прикладу, у справі Тоні Хардінга проти Американської асоціації фігурного катання суд зазначив, що суди вправі втручатись у вирішення спортивних спорів спортивними асоціаціями тільки при наявності надзвичайних обставин, а саме порушення асоціацією своїх власних правил і такі порушення призведуть до завдання серйозної і невідворотної шкоди позивачу, який, в свою чергу, вичерпав всі позасудові способи врегулювання спору. Але навіть в такому випадку суд не вправі вирішувати спір по суті, а лише усуває порушення допущені асоціацією².

У країнах романо-германського права схожа ситуація, суди зазвичай відмовляють від розгляду спортивного спору в суду, оскільки усі спортивні контракти мають арбітражне застереження. Але все ж після розгляду спору в арбітражному порядку сторони мають право звернутись до суду.

В Україні відсутня чітка структура позасудових інститутів розгляду спортивних спорів. Більшість спортивних федерацій в Україні не мають ні органів з вирішення спортивних спорів створених у структурі федерації (квазіарбітражних органів), ні жодних спеціалістів з розгляду спортивних спорів. Єдине виключення становить Федерація футболу України. До її структури входять органи з розгляду дисциплінарних спорів (дві інстанції

¹ Погосян Е.В. Формы разрешения спортивных споров : монография / Е.В. Погосян ; предисл. В.В.Яркова. – М. : Волтерс Клувер, 2011. – 160 с.

² Там само.

– Контрольно-дисциплінарний комітет та Апеляційний комітет) і окрема Палата з вирішення спорів між клубами та футболістами¹.

Більш детальніше описані вище позасудові інститути розгляду спортивних спорів будуть описані в наступному підрозділі.

Таким чином, розгляд спортивних спорів в основному здійснюється в позасудовому порядку, що говорить про особливу специфіку даної групи спорів. Спортивні спори можуть розглядатись в судовому порядку, однак такий розвиток подій є швидше виключення із загальних правил аніж сталою практикою.

12.3. Розгляд спортивних спорів третейськими судами та арбітражами

В спортивній сфері доволі поширеним є і позасудовий порядок вирішення спорів, на користь якого безпосередньо впливає специфіка спортивних спорів, яка полягає у наступному:

1) спортивні спори часто пов'язані з вирішенням суто технічних питань, застосуванням технічних правил, які, безсумнівно, потребують певних спеціальних знань, якими може не володіти суддя державного суду.

2) спортсменам важливі швидкість та конфіденційність врегулювання спору, оскільки затримки у вирішенні спору можуть призвести до того, що відсторонений від участі у змаганнях спортсмен через вік або фізичний стан вже не зможе мати можливості виступати на наступних змаганнях аналогічного рівня;

3) спортивні спори зазвичай носять міжнародний характер, а використання альтернативних методів вирішення спорів дає змогу уникнути конфлікту юрисдикцій чи процесуальних законів двох та більше держав, компетентних з огляду на норми внутрішнього законодавства вирішити спір, що виник².

Закон України «Про фізичну культуру і спорт» у ст. 45 прямо визначає, що вирішення спорів, що виникають між суб'єктами у

¹ Структура ФФУ / Офіційний сайт Федерації футболу України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ffu.ua/article/20048>.

² Погосян Е.В. Альтернативные формы разрешения спортивных споров (сравнительно-правовой аспект) / Е.В. Погосян // Актуальные вопросы науки и практики. – 2013. – № 8. – С. 26–29.

сфері фізичної культури і спорту, здійснюється відповідно до закону постійно діючим спортивним третейським судом, однак наразі такий суд не створено, а сама норма викликає зауваження, оскільки не визначено, при якій організації має бути створено такий третейський суд. До того ж, виходячи з природи третейського вирішення спорів, підставою для виникнення компетенції третейського суду та виключення компетенції державного суду на вирішення спору має бути укладена між сторонами спору третейська угода, а не сам лише припис закону. Вище було зазначено, що суб'єктами фізичної культури і спорту можуть бути, в тому числі, і відповідні органи влади, однак ст. 6 Закону України «Про третейські суди» прямо зазначено, що третейським судам непідвідомчі справи, однією із сторін в яких є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт під час здійснення ним владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень, державна установа чи організація, казенне підприємство. Все це породжує правову невизначеність щодо можливості розгляду спортивних спорів за участю владного органу державним або третейським судом (навіть після його створення) з огляду на конкуренцію норм спеціальних законів.

Окрім цього, з компетенції третейських судів виключено деякі категорії спорів, що можуть бути дотичними до спортивних правовідносин, зокрема: 1) справи у спорах про визнання недійсними нормативно-правових актів; 2) справ у спорах, що виникають при укладенні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, пов'язаних із задоволенням державних потреб; 3) справ, пов'язаних з державною таємницею; 4) справ у спорах щодо нерухомого майна, включаючи земельні ділянки; 5) справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення; 6) справ у спорах, що виникають з трудових відносин; 7) справ, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язаних із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цих товариств; 8) інших справ, які відповідно до закону підлягають вирішенню виключно судами загальної юрисдикції або Конституційним Судом України;

9) справ, коли хоча б одна із сторін спору є нерезидентом України;
10) справ, за результатами розгляду яких виконання рішення третейського суду потребуватиме вчинення відповідних дій органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими чи службовими особами та іншими суб'єктами під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень.

Щодо арбітражного розгляду, то в Україні його можливості так само дещо обмежені, оскільки не створено спеціалізованого спортивного арбітражу (наразі діють тільки Міжнародний комерційний арбітражний суд та Морська арбітражна комісія, утворені при Торгово-промисловій палаті України). В той же час, до міжнародного комерційного арбітражу все ж таки можуть за угодою сторін передаватися деякі спортивні спори з договірних та інших цивільно-правових відносин, що виникають при здійсненні зовнішньоторговельних та інших видів міжнародних економічних зв'язків, якщо комерційне підприємство хоча б однієї із сторін знаходиться за кордоном, а також спори підприємств з іноземними інвестиціями і міжнародних об'єднань та організацій, створених на території України, між собою, спори між їх учасниками, атак само їх спори з іншими суб'єктами права України. Особливістю такого арбітражного розгляду спортивних спорів в Україні є те що спір має бути обтяжений іноземним елементом.

Як третейські суди, так і міжнародні комерційні арбітражі можуть бути як інституційними (тобто постійнодіючими), так і *ad hoc* – створеними для вирішення конкретного спору. Підставою для виникнення їхньої компетенції є наявність відповідної третейської/арбітражної угоди, яка відповідно до вітчизняного законодавства має бути укладена сторонами в письмовій формі, а отже включення тексту третейського застереження до установчих документів, регламентів та правил змагань не допускається. Порівнюючи третейський розгляд з державним судочинством, можна відмітити високий ступінь його диспозитивності та меншу формалізованість, що як раз і є однією з переваг способів альтернативного вирішення спорів: Законами України «Про третейські суди», «Про міжнародний комерційний арбітраж» закріплено лише мінімально необхідні вимоги до порядку третейського та арбітражного розгляду справи, а решта положень міститься у третейській

угоді, укладеній між сторонами, або ж залишається на розсуд самого третейського суду, а для постійно діючого третейського суду відповідні положення викладаються у його регламенті. Сторони, укладаючи третейську/арбітражну угоду, таким чином, погоджуються не тільки з самим фактом передачі спору на вирішення до недержаного «суду», але й погоджуються з відповідною процедурою розгляду, закріпленою в регламенті.

Щодо можливості включення третейського чи арбітражного застереження до регламентних та статутних документів громадських організацій спортивної сфери (а не окремої арбітражної угоди чи арбітражного застереження, укладених безпосередньо сторонами спору) у Додатку II до Кодексу спортивного арбітражу та правил медіації Міжнародного спортивного арбітражного суду (далі – CAS) зазначається, що дійсність статті, якою виключається звернення до судів загальної юрисдикції, визнається не всіма національними правовими системами, а тому рекомендується, щоб федерації та організатори перевірили дійсність цього положення у своїй власній правовій системі. Слід зазначити, що в Україні не передбачено можливості включення третейських чи арбітражних застережень до регламентних та статутних документів, що може стати в подальшому підставою для відмови у наданні дозволу на примусове виконання рішення третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу або для відмови у визнанні і виконанні рішення іноземного арбітражу (оскільки ст. 456 ЦПК України у якості додатку до заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу вимагає долучення оригіналу або нотаріально завіреної копії арбітражної угоди).

12.4. Розгляд спортивних спорів квазіарбітражними органами

Натомість, в системі способів альтернативного вирішення спорів в спортивній сфері широкого розповсюдження набули квазіарбітражні органи, які ефективно виконують свою функцію навіть за відсутності законодавчого регулювання їхньої діяльності. Оскільки правила спортивних змагань з видів спорту, визнаних в Україні розробляються всеукраїнською спортивною федерацією з конкретного виду спорту з урахуванням правил спортивних змагань відповідної міжнародної

спортивної федерації та затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, це дає можливість включати до правил змагань вимоги щодо особливостей порядку вирішення спорів, в тому числі і щодо подання скарг на спортивне суддівство.

Зазначені органи іменуються квазіарбітражними з огляду на те, що сама процедура розгляду схожа на третейський або арбітражний розгляд (зокрема, застосовується принцип арбітрування, подаються і досліджуються докази, виноситься певне рішення тощо), однак сутнісні характеристики такого вирішення спортивного спору не дають підстав для поширення на них вимог та гарантій, передбачених Законом України «Про третейські суди» та «Про міжнародний комерційний арбітраж» (наприклад, щодо можливості забезпечення позову або доказів, примусового виконання рішення тощо).

Наприклад, Федерація футболу України (далі – ФФУ) передбачає діяльність органів здійснення «футбольного правосуддя»: Контрольно-дисциплінарного комітету (орган першої інстанції) та Апеляційного комітету (орган другої інстанції), а також закріплено можливість вирішення наступних спорів Палатою з вирішення спорів ФФУ, яка діє на підставі відповідного регламенту:

- 1) між професіональними клубами та футболістами, а також між професіональними клубами та тренерами, які стосуються питань працевлаштування і контрактних спорів, що виникають із трудових правовідносин;
- 2) між професіональними клубами з питань виконання трансферних зобов'язань та виплати механізму солідарності;
- 3) між професіональними клубами та аматорськими клубами або дитячо-юнацькими спортивними закладами з питань визначення розміру та виплати компенсації за підготовку футболістів¹.

¹ Статут Громадської спілки «Федерація футболу України», затверджений Установчими зборами Громадської спілки «Федерація футболу України» 16 червня 2017 р. [Електронний ресурс] / Федерація футболу України. – Режим доступу: [https://ffu.ua/files/biblioteka/ndocs_904%20\(3\).pdf](https://ffu.ua/files/biblioteka/ndocs_904%20(3).pdf).

Регламент Палати з вирішення спорів Федерації футболу України, затверджений рішенням Виконавчого комітету Федерації футболу України рішення № 11 від 21.12.2016 р. [Електронний ресурс] / Федерація футболу України. – Режим доступу: <https://ffu.ua/files/biblioteka/2016%20Регламент%20ПВС%20ФФУ.pdf>.

Однак Палата не розглядає заяви у разі звернення заявника до суду загальної юрисдикції, Палати з вирішення спорів Міжнародної федерації футбольних асоціацій (ФІФА), Комітету зі статусу гравців ФІФА або Спортивного арбітражного суду з того ж предмету спору, між тими ж сторонами і з тих же підстав. Апеляція на рішення Палати може бути подана до КАС, а у разі утворення Всеукраїнського спортивного арбітражу сторони повинні будуть вичерпати всі внутрішні засоби вирішення спорів перед зверненням до КАС.

Статут Всеукраїнської громадської організації «Федерація боксу України» та Положення про організацію та діяльність Контрольно-дисциплінарної комісії Федерації боксу України не рекомендують своїм членам, спортсменам, тренерам, спортивним клубам, менеджерам, промоутерам та іншим особам, які працюють або задіяні в системі боксу, переносити свої спори до судів загальної юрисдикції, вказуючи, що усі спірні питання між цими особами мають вирішуватись в рамках спортивних судів. Зокрема, до повноважень Контрольно-дисциплінарної комісії Федерації боксу України віднесено вирішення конфліктних та спірних ситуацій, що виникають між членами ФБУ; розгляд питань, пов'язаних з порушенням антидопінгових правил; розгляд скарг та заяв членів ФБУ; прийняття рішень за форс-мажорних обставин; застосування дисциплінарних санкцій до членів ФБУ, в тому числі до спортсменів, тренерів, суддів, спортивних клубів, менеджерів, промоутерів та інших осіб, які працюють або задіяні в системі боксу; нагляд за дотриманням норм щодо забезпечення прав та інтересів членів ФБУ, а також інших осіб, які працюють або задіяні в системі боксу¹.

Схожі за змістом норми містяться в статутах та положеннях інших спортивних організацій, регламентах спортивних змагань тощо, однак не зважаючи на такі рекомендаційні положення, на практиці спортивні федерації, використовуючи механізми притягнення до дисциплінарної відповідальності, вимагають від сторін звертатися безпосередньо до власних квазіарбітражних органів. Це

¹ Статут Всеукраїнської громадської організації «Федерація боксу України». [Електронний ресурс] / Федерація боксу України. – Режим доступу: http://fbu.org.ua/assets/storage/86/_statut_2017_na-sajt.pdf

Положення про організацію та діяльність Контрольно-дисциплінарної комісії Федерації боксу України. [Електронний ресурс] / Федерація боксу України. – Режим доступу: <http://fbu.org.ua/assets/storage/88/polozhennya-pro-kdk.pdf>

є доволі вагомим важелем впливу: з одного боку, суб'єкту спортивних відносин (а особливо спортсмену під час проведення змагань) важливим є вирішення спору у найкоротші терміни, навіть якщо для такого рішення не буде передбачено апеляції, а з іншого боку – у разі передання спору на вирішення державного суду є вірогідність виключення спортсмена з громадської організації через порушення внутрішніх правил, що фактично рівноцінно усуненню спортсмена від професійного спорту на національному рівні.

Також не слід забувати про можливість розгляду індивідуального трудового спору у спортивній сфері комісією по трудових спорах, яка являє собою спосіб факультативного альтернативного вирішення спорів юрисдикційним органом з залученням незалежних осіб, метою якого є вирішення спору шляхом винесення обов'язкового рішення, що може бути виконано у примусовому порядку. Проаналізувавши основні положення ст.ст. 221–230 Кодексу законів про працю України щодо утворення і порядку розгляду спорів комісією по трудових спорах (далі – КТС), можливо визначити такі ознаки: 1) являє собою розгляд спору, що проводиться окремим органом, залученим до вирішення трудових спорів; 2) формування персонального складу КТС здійснюється сторонами, при чому робітників повинно бути не менше половини її складу, що подібно до формування складу третейського суду *ad hoc*; 3) рішення КТС можуть бути виконані у примусовому порядку, хоча самі по собі і не є виконавчими документами: у разі невиконання у встановлений строк власником або уповноваженим ним органом рішення КТС працівникові комісією по трудових спорах видається посвідчення, яке має силу виконавчого документа.

Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 року № 137/98-ВР передбачено особливий порядок вирішення: оскільки при колективних трудових конфліктах має місце зіткнення інтересів сторін трудових правовідносин, то в такому разі застосовується примирно-третейський порядок їх вирішення. Відтак, колективні трудові спори, на відміну від індивідуальних, – це спори непозовного провадження між найманими працівниками, трудовим колективом (профспілкою) і власником чи уповноваженим ним органом, а безпосереднє вирішення у судовому порядку колективних трудових спорів законодавством не передбачено, крім випадків, зазначених у

ст.ст. 23, 25 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», ч. 5 ст. 20, ч.ч. 2, 4 ст. 42 Закону України «Про професійні спілки їх права та гарантії діяльності».

Розгляд колективного трудового спору (конфлікту) здійснюється примирною комісією, та (орган, призначений для вироблення рішення, що може задовольнити сторони колективного трудового спору (конфлікту), та який складається із представників сторін) та трудовим арбітражем (орган, який складається із залучених сторонами фахівців, експертів та інших осіб і приймає рішення по суті трудового спору (конфлікту)). Отже, примирна комісія має ознаки медіаційної процедури, оскільки її діяльність спрямована на погодження інтересів сторін, тоді як трудовий арбітраж – квазіарбітражний орган, якому притаманні деякі риси третейського розгляду.

12.5. Розгляд спортивних спорів Міжнародним спортивним арбітражним судом

На початку 80-их років XX століття у зв'язку зі стрімким розвитком спортивної індустрії, що було зумовлено комерціалізацією та професіоналізацією спорту, гостро постало питання щодо створення авторитетної незалежної організації, яка б спеціалізувалася на розгляді та ефективному вирішенні спорів, що виникають в процесі здійснення спортивної діяльності.

Ідея створення Спортивного арбітражного суду належить президенту Міжнародного олімпійського комітету Хуану Антоніо Самаранчу. У 1982 році на сесії МОК в Римі член МОК Кеба Мбайе, який на той час був суддею Міжнародного суду справедливості в Гаазі, очолив робочу групу, завданням якої була підготовка статуту такого органу, який незабаром перетворився у «Спортивний арбітражний суд». У 1983 році сесія МОК офіційно затвердила статут CAS, який набрав чинності 30 червня 1984 року. Одночасно зі статутом були розроблені і процедурні правила.

На початку своєї діяльності Спортивний арбітражний суд зосередив свою увагу на двох основних напрямках: 1) розгляд спорів в галузі спорту, незалежно від їх правової природи, як орган першої інстанції; 2) надання консультацій спортивним організаціям і окремим особам щодо проблем і питань, що виникають в галузі

спорту, які потенційно можуть привести до конфлікту інтересів. Ці роз'яснення мали такий самий вигляд, як і рішення CAS, але не мали зобов'язуючої сили.

Провадження починалося зі спроби врегулювати спір мирним шляхом або з волі сторін, або за рішенням президента CAS, якщо він вважав, що спір можна вирішити шляхом укладання мирової угоди. Якщо ж мирову угоду укласти було неможливо, починалося арбітражне провадження.

У 1991 році CAS опублікував Керівництво з арбітражу, в тому числі кілька моделей арбітражних застережень. Серед них був пункт для включення в статuti і регламенти спортивних федерацій чи клубів, в якому зазначалося: «Будь-який спір, що виникає із застосування норм цього Статуту та Регламенту ... Федерації, який не може бути врегульований мирним шляхом, повинен бути вирішений трибуналом, сформованим відповідно до Статуту та Регламенту CAS, за виключенням будь-якого звернення до судів загальної юрисдикції. Сторони зобов'язуються дотримуватися зазначеного Статуту та Регламенту і прийняти винесене рішення та жодним чином не перешкоджати його виконанню. Міжнародна федерація кінного спорту (FEI) була першою, яка внесла це положення у свій статут.

В зв'язку з цим з'явився ще один напрям діяльності Спортивного арбітражного суду – розгляд апеляцій, поданих на рішення дисциплінарних органів спортивних організацій. Ян Блекшоу в даному контексті згадує гучну справу Ельмара Гунделя, який подав апеляцію до CAS на основі арбітражного застереження, яке містилося в статуті Міжнародної федерації кінного спорту. Винесене CAS рішення частково задовольняло вимоги спортсмена, відсторонення було скорочено з трьох місяців до одного. Проте, незадоволений рішенням CAS, Гундель звернувся до Федерального Верховного суду Швейцарії (SFT). Він оскаржував дійсність арбітражного рішення на тій підставі, що воно не відповідає вимогам неупередженості та незалежності. У своєму рішенні SFT визнав CAS як істинний арбітражний суд і зазначив, що CAS не є органом FEI (діяльність Спортивного арбітражного суду отримала своєрідний «знак якості»). В своєму рішенні SFT також звернув увагу на зв'язок CAS і МОК. Зокрема, Спортивний арбітражний суд перебував у тісних економічних та організаційних зв'язках з Міжнародним Олімпійським

Комітетом. Саме тому, ставилась під сумнів незалежність рішень CAS в разі, якщо МОК є стороною спору¹.

З огляду на це рішення, незабаром Статут та Регламент CAS були повністю переглянуті. Найбільшою ж зміною в результаті цієї реформи стало створення Міжнародної ради з питань спортивного арбітражу (ICAS), яка стала вищим органом управління CAS та замінила собою МОК. Таким чином, CAS став повністю незалежним від МОК.

Основним завданням ICAS є забезпечення незалежності CAS і прав сторін. ICAS складається з двадцяти членів, досвідчених юристів, які призначаються на один або декілька поновлюваних чотирирічних строки. Такі призначення відбуваються протягом останнього року кожного чотирирічного циклу. Після призначення члени ICAS підписують заяву, зобов'язуючись виконувати свої обов'язки особисто, з повною об'єктивністю та незалежністю. Зокрема, вони: зобов'язані дотримуватися конфіденційності, як зазначено в статті R43 Кодексу CAS; не можуть бути включені до списку арбітрів або медіаторів CAS; не можуть діяти в якості представника будь-якої сторони в провадженнях у CAS.

Нововведення у структурі CAS були затверджені Паризькою угодою «Про створення Міжнародної ради з питань спортивного арбітражу» 22 червня 1994 року. Ця угода була підписана найвищими інституціями у сфері спорту – МОК, Асоціаціями міжнародних федерацій з літніх та зимових видів спорту, Асоціацією національних олімпійських комітетів. Результатом підписання Паризької угоди стало і визнання юрисдикції CAS міжнародними федераціями та національними олімпійськими комітетами шляхом включення відповідного арбітражного застереження в їх статuti.

У 1996 році були створені два постійних децентралізованих центри, перший в Сіднеї в Австралії, а другий в Денвері, Сполучених Штатах Америки. У грудні 1999 року офіс з Денвера був переведений в Нью-Йорк. Ці офіси підпорядковані центральному офісу в Лозанні, проте уповноважені на ведення процедур на рівні з центральним офісом, мають власні канцелярії. Створення їх спро-

¹ Ian Blackshaw. The Court of Arbitration for Sport: An International Forum for Settling Disputes Effectively "Within the Family of Sport" / Ian Blackshaw // The Entertainment and Sports Law Journal. – 2003. – 2(2). – p. 64-65.

стило доступ до CAS фізичних та юридичних осіб, зареєстрованих в Океанії та Північній Америці.

Також у 1996 році створено Палату *ad hoc* з метою врегулювання протягом 24-х годин спорів, що виникають під час Олімпійських ігор в Атланті. Для забезпечення доступу до цієї Палати розроблено спеціальну процедуру, яка була простою, гнучкою та безкоштовною. Після успіху в Атланті спеціальні підрозділи були створені для літніх і зимових олімпійських ігор (Нагано, Сідней, Солт-Лейк-Сіті, Афінах, Турині, Пекіні, Ванкувері, Лондоні, Сочі, Пхьончхані). Спеціальні підрозділи були також створені для Ігор Співдружності з 1998 року в Куала-Лумпурі і Азіатських ігор, починаючи з 2014 року в Інчхоні. **Залучення Ad Hoc також характерно і для футбольних змагань.** Спеціальний відділ був створений для розгляду спорів на чемпіонатах Європи з футболу 2000, 2004, 2008, 2012 і 2016 р. та чемпіонатах світу з футболу 2006, 2010 і 2014 років.

Федеральний Верховний суд Швейцарії в 2003 році оцінив незалежність CAS та його роль у вирішенні спортивних спорів. Справа стосувалась дискваліфікації двох російських спортсменів Лазутіної і Данилової на зимових Олімпійських іграх в Солт-Лейк-Сіті. У своєму рішенні SFT зазначив, що CAS не був «васалом МОК» і був досить незалежним від нього, а його рішення можна порівняти з рішеннями державного суду. SFT також вказав на визнання CAS міжнародним спортивним співтовариством і відзначив, що не має ніякої альтернативи цьому інституту, який вирішував би міжнародні спортивні спори швидко і недорого (...) CAS з його поточною структурою, безсумнівно, може бути вдосконалений. Ця установа, яка в даний час отримала широке визнання залишається одним з головних оплотів організованого спорту ¹.

У 2012 році була скасована процедура консультацій. Причиною цього відповідно до пояснень генерального секретаря CAS стало те, що запити стосувалися питань, які були предметом триваючих проваджень, і їх єдиною метою було отримання авторитетної думки, яка, навіть не маючи зобов'язуючої сили, могла вплинути на вирі-

¹ Decision by the Swiss Supreme Court of 27 May 2003, reported in ATF 129 III 445, Larissa Lazutina & Olga Danilova v CIO, FIS & CAS // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://relevancy.bger.ch/php/clir/> [http://index.php? highlight_docid=atf%3A%2F%2F129-III445%3Ade&lang=de&type=show_document](http://index.php?highlight_docid=atf%3A%2F%2F129-III445%3Ade&lang=de&type=show_document)

шення справи. Проте, слід відмітити, що за час існування даної процедури були надані консультаційні висновки щодо: участі спортсменів, до яких були застосовані санкції за вживання допінгів в Олімпійських іграх; визначення поняття «професійний спортивний журналіст»; сутності та змісту бойових мистецтв як виду спорту; пропорційності при визначенні спортивних санкцій тощо.

У 2012-2013 роках ICAS підписано угоди про співпрацю з містами Шанхай, Абу-Дабі, Куала-Лумпур і Каїром для створення альтернативних центрів, які будуть розглядати справи і сприяти спортивному арбітражу в Східній Азії і на Близькому Сході, в регіонах, де популярність професійного спорту і арбітражу постійно зростає.

Відповідно до пункт 1 статті 186 Федерального закону «Про міжнародне приватне право» Швейцарії, арбітражний суд має пріоритет при ухваленні рішення про свою компетенцію щодо спору. Цей арбітражний принцип «Kompetenz-Kompetenz» є міжнародно визнаним і застосовується в тому числі і в CAS. Він також розглядається як наслідок принципу автономії арбітражної угоди¹.

Відповідно до ст. R39 Кодексу CAS колегія повинна ухвалити рішення щодо власної юрисдикції незалежно від будь-якого провадження, що вже знаходиться на розгляді в державному суді або іншому арбітражному суді з того самого предмета і між тими ж сторонами, якщо тільки немає вагомих підстав, які вимагають припинення провадження. Коли юрисдикція CAS заперечується, Канцелярія CAS або Колегія, якщо вона вже сформована, запрошує

¹ Arbitration CAS 2013/A/3099 Beciktac Jimnastik Kulübü Derneği v. Allen Iverson, award of 30 August 2013 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/3099.pdf#search=kompetenz%2Dkompetenz>; Arbitration CAS 2013/A/3298 Chippa United FC v. South African Football Association (SAFA), The National Soccer League (NSL), Mpumalanga Black Aces FC, Santos FC, Polokwane City FC, Thanda Royal Zulu FC (Pty) Limited, Adv. P. Pretorius SC N.O., award of 27 June 2014 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/3298.pdf#search=kompetenz%2Dkompetenz>; Arbitration CAS 2005/A/952 Ashley Cole v. Football Association Premier League (FAPL), award of 24 January 2006 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/952.pdf#search=kompetenz%2Dkompetenz>; Arbitration CAS 2013/A/3058 FC Rad v. Nebojla Vignjevič, award on jurisdiction of 14 June 2013 // <http://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/3058.pdf#search=kompetenz%2Dkompetenz>

протилежну сторону (сторони) надати письмову позицію щодо юрисдикції. Колегія може прийняти рішення щодо своєї юрисдикції або у попередньому рішенні, або в рішенні по суті.

Чубаров В.В. при визначенні компетенції CAS звертає увагу на те, що апеляція на рішення федерації, асоціації або спортивного органу може бути подана до CAS, якщо це передбачено їх статутом або регламентними документами, або якщо сторони уклали спеціальну арбітражну угоду та якщо апелянт перед поданням апеляції, відповідно до статуту або регламентних документів зазначеного органу, вичерпав усі доступні йому правові засоби захисту. Апеляція може бути подана до CAS щодо арбітражного рішення, прийнятого CAS в першій інстанції, якщо така апеляція недвозначно передбачена правилами відповідної федерації або спортивного органу. Дослідник зазначає, що дана стаття Кодексу CAS в сукупності з згадуванням CAS як апеляційної інстанції в статуті або в регламенті міжнародної спортивної федерації є обґрунтуванням компетенції Спортивного арбітражного суду розглядати конкретний спір. Науковець вказує, що включення спортивною організацією в свій статут або регламент вказівки на можливість апеляції в спортивний арбітраж, є пропозицією (офертою) спортсмену укласти угоду про передачу спору на розгляд третейського суду. Подальша подача спортсменом апеляційної заяви в спортивний арбітраж (третейський суд) означає акцепт на висунуту спортивною організацією пропозицію¹.

На наш погляд, під компетенцією Спортивного арбітражного суду слід розуміти сукупність повноважень, цілей та завдань CAS щодо розгляду і вирішення спорів спортивного або іншого характеру, що стосуються спортивної діяльності або розвитку спорту, шляхом арбітражного розгляду та/або медіації, відповідно до Процедурних правил CAS.

Основними напрямками діяльності CAS є:

- вирішення переданих на їх розгляд спорів у першій інстанції;
- вирішення спорів в апеляційній інстанції в разі оскарження рішень федерацій, асоціацій або інших спортивних органів, якщо це передбачено їх статутами або регламентними документами, або спеціальною угодою;

¹ Чубаров В.В. К теории и практике спортивного арбитража / В.В. Чубаров. // Третейский суд. – 2011. – № 2. – С. 164

– ad hoc (вирішення спорів, яке здійснюється спеціальною палатою, під час Олімпійських ігор та інших великих спортивних заходів);

– вирішення переданих їм на розгляд спорів шляхом медіації.

Практика останніх років свідчить, що близько 90% справ у CAS становлять апеляції. Це зумовлено тим, що більшість національних і міжнародних спортивних організацій визнали CAS як орган останньої інстанції. Застереження про це внесені до статутів та інших документів, що регламентують їх діяльність. Крім того, відповідно до Всесвітнього антидопінгового кодексу, CAS є єдиним органом, що розглядає апеляції з даної категорії справ.

Спортивний арбітражний суд формує колегії, які вирішують спори, що виникають у сфері спорту, шляхом арбітражного розгляду та/або медіації. Такі спори можуть торкатися справ спортивного або іншого характеру, що стосуються спортивної діяльності або розвитку спорту. Тобто, сам Кодекс поділяє спори в даній сфері на безпосередньо спортивні та спори, які пов'язані зі спортом. Прикладом спору, який не є за своєю правовою природою спортивним, але тісно пов'язаний з цією сферою діяльності, можна назвати справу *Fédération Française de Gymnastique v Sydney Organising Committee for the Olympic Games* щодо вимірювання розміру логотипу на купальнику спортсмена, а саме: чи був перевищений максимальний розмір (логотип не повинен перевищувати 12 см). Крім того, поставало питання, коли слід проводити це вимірювання: під час процесу виготовлення одягу або коли тканина розтягується на тілі при носінні. Суд прийняв рішення, що розмір логотипу підлягав вимірюванню, коли спортсмен одягав купальник.¹

Найбільш вживаним є поділ спорів, які розглядає CAS, на дисциплінарні та комерційні. Комерційними є спори, які виникають між спортсменами та посередниками (агентами), клубами, тренерами з трудових, посередницьких (агентських) договорів, трансферу спортсменів, щодо компенсації або відшкодування збитків при отриманні травми гравцем тощо. Дисциплінарні спори стосуються питань допінгу, договірних матчів та будь-яких нечесних змагань,

¹ Arbitration CAS ad hoc Division (O.G. Sydney) 00/014 *Fédération Française de Gymnastique (FFG) / Sydney Organizing Committee for the Olympic Games (SOCOG)*, award of 30 September 2000 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://jurisprudence.tas-cas.org/Shared%20Documents/OG%2000-014.pdf>

неправомірного суддівства, допуску до змагань, порушення правил змагань, порушення правил спортивної етики та чесної гри, оскарження дій і рішень фізкультурно-спортивних організацій тощо.

Довгий час практика йшла шляхом, що комерційні спори CAS розглядав як суд першої інстанції, а дисциплінарні зазвичай потрапляли в арбітраж після того, як їх розглянув відповідний орган спортивної організації. У сфері футболу все змінилося з прийняттям циркуляра ФІФА від 21 липня 2011 року № 1270, яким були внесені зміни в ст. 64 Дисциплінарного кодексу. Згідно з поправками, Дисциплінарний комітет ФІФА не буде виконувати рішення CAS, в разі якщо до звернення в CAS сторони не розглянули даний спір в юрисдикційному органі ФІФА або національній федерації футболу. Даними поправками ФІФА відреагувала на ситуацію, при якій все більше і більше суб'єктів футболу з різних причин (тривалість розгляду спорів ФІФА, професіоналізм арбітрів CAS тощо) почали включати в договори арбітражне застереження про розгляд справ в CAS як першій інстанції. Таким чином ФІФА повернула собі монополію в даній сфері.

До основних категорій справ, які розглядає CAS С.В. Алексєєв відносить¹:

- справи з різних економічних питань (трудові і спонсорські контракти, продаж прав на телевізійне мовлення, трансфер спортсменів, тощо).
- дисциплінарні справи (порушення правил спортивних змагань, неетичну поведінку спортсменів, застосування допінгу, тощо).
- справи, пов'язані з організаційними питаннями (суддівство, відбір спортсменів для участі в змаганнях, тощо).

Щодо виділення С.В. Алексєєвим такої категорії справ як справи, пов'язані з організаційними питаннями, зокрема, суддівством слід зазначити наступне. Арбітри CAS не розглядають справи щодо дій суддів, рефері або інших посадових осіб, пов'язані з тим, що називають «правилами гри». Якщо арбітри CAS присутні на змаганнях, їх можна розглядати в якості звичайних глядачів, які не мають будь-якого офіційного статусу. Крім того, арбітрів CAS, на відміну від суддів, не вибирають за їх досвід суддівства певного

¹ Алексєєв С.В. Международное спортивное право / Под ред. П.В. Крашенинникова. М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2008. С. 778.

виду спорту (справа № 2000/013 за позовом Бернардо Сегура до Міжнародної любительської легкоатлетичної федерації)¹.

Єдиний виняток становлять ситуації, в яких «правила гри» застосовуються необ'єктивно, наприклад, внаслідок корупції. Яскравим прикладом, коли рефері був звинувачений в організації договірного матчу є справа Орехова. Відомого українського рефері Олега Орехова до 2010 року регулярно призначали суддею в офіційних матчах Союзу європейських футбольних асоціацій у другому дивізіоні. 5 листопада 2009 року в Базелі О. Орехов судив матч Ліги Європи між «Базелем» і «ЦСКА». «Базель» виграв з рахунком 3:1. В цей час прокурор міста Бохум (Німеччина) вже вів розслідування у справі про можливе шахрайство в зв'язку з організацією договірних матчів і незаконною букмекерською діяльністю, в ході якого був виявлений зв'язок між арбітром та букмекерами. 30 листопада 2009 року О. Орехов на зустрічі з Петером Лімахером, головою Дисциплінарного комітету УЄФА, визнав, що представники букмекерських контор пропонували йому винагороду в разі потрібного їм результату гри. О.Орехов від подібних пропозицій відмовився, проте в УЄФА про зустріч не повідомив: по-перше, не вважаючи таку інформацію важливою; по-друге, не володіючи англійською мовою на належному рівні; по-третє, не знаючи, кого в УЄФА слід інформувати; по-четверте, він побоювався за свою сім'ю. 18 лютого 2010 року О. Орехова було тимчасово відсторонено від суддівства, а через місяць після оцінки доказів, було прийнято рішення довічно відсторонити О. Орехова від участі в футбольних заходах. О. Орехов звернувся до Апеляційного комітету УЄФА, який залишив рішення Дисциплінарного комітету УЄФА в силі.

17 липня 2010 року О.Орехов подав апеляційну скаргу в CAS з проханням скасувати рішення Апеляційного комітету УЄФА і накладені на нього санкції. Арбітри CAS дійшли висновку, що даний інцидент не був незначним, рівень володіння англійською мовою у рефері міжнародного класу є достатнім для того, щоб інформувати УЄФА про те, що сталося. Результат матчу відповідав очікуванням букмекерів, але арбітри не вважали за необхідне встановлювати, чи мав місце факт маніпулювання матчем з боку судді і факт

¹ Чубаров В.В. К теории и практике спортивного арбитража / В.В. Чубаров. // Третейский суд. – 2011. – № 2. – С. 162.

отримання будь-якої винагороди. Санкція у вигляді довічної дискваліфікації була залишена без змін¹.

Варто також звернути увагу, що не всі спортивні спори будуть арбітрабельними в CAS. Наприклад, в Статуті ФІФА визначено, що CAS не розглядає апеляції стосовно: порушень правил гри, дискваліфікації до 4-х матчів або до трьох місяців (за виключенням рішень, пов'язаних з допінгом). SFT також вказав, що суперечки, пов'язані виключно з правилами ігор, не можуть бути розглянуті як в державних судах, так і в арбітражі². Це обумовлено тим, що гра не повинна постійно перериватися зверненнями до суддів.

В деяких видах спорту, таких як регбі та Формула 1, апеляція взагалі не передбачена, крім випадків, встановлених Антидопінговим кодексом ВАДА. Спори стосовно північноамериканських професійних спортивних ліг також будуть неарбітрабельними в CAS, оскільки мають свою власну форму арбітражу³.

12.6. Переваги Спортивного арбітражного суду як альтернативного способу вирішення спортивних спорів

При дослідженні сутності Спортивного арбітражного суду як альтернативного органу, який вирішує спортивні спори, важливе значення має визначення його переваг. До яких, на наш погляд, слід віднести:

¹ CAS 2010/A/2172 Mr Oleg Oriekhov v/ UEFA, award of 18 January 2011 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://arbitration.kiev.ua/uploads/kucher/2172.pdf>

² Decision of the Swiss Federal Supreme Court 119 II 271 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://relevancy.bger.ch/php/clir/http/index.php?highlight_docid=atf%3A%2F%2F119-II-271%3Ade&lang=de&type=show_document; Decision of the Swiss Federal Supreme Court 108 II 15 of 21 January 1982, FC Zurich, 18 f. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://relevancy.bger.ch/php/clir/http/index.php?highlight_docid=atf%3A%2F%2F108-II-15%3Ade&lang=de&type=show_document

³ Louise Reilly. Introduction to the Court of Arbitration for Sport (CAS) & the Role of National Courts in International Sports Disputes, AnSymposium». – J. Disp. Resol. – 2012. – р. 67 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1124&context=jdr>

1. Компетентність. Компетентність проявляється у двох напрямках: 1) CAS є спеціальним органом, який вирішує спори, що виникають у сфері спорту, як арбітражний орган першої та апеляційної інстанцій; 2) Арбітрами Спортивного арбітражного суду можуть бути особи з відповідним юридичним досвідом, визнаною компетенцією в спортивному праві та/або міжнародному арбітражі, які добре розуміються у спорті та вільно володіють принаймні однією робочою мовою CAS. Призначаючи арбітрів, ICAS бере до уваги континентальне представництво й різні правові культури. Таким чином, арбітри є визнаними фахівцями у сфері спорту та можуть вирішувати спори швидко і кваліфіковано.

2. Незалежність та неупередженість. Спортивний арбітражний суд є самостійним незалежним арбітражним органом, який не підпорядковується жодній міжнародній спортивній організації. Крім того, при призначенні арбітри CAS підписують декларацію, відповідно до якої вони зобов'язуються виконувати свої функції особисто, з усією відповідальністю і незалежністю, відповідно до положень Кодексу CAS. Відсутність можливості арбітрів CAS виступати учасником процесу також свідчить про незалежність та неупередженість.

3. Конфіденційність. Слід розрізняти конфіденційність процедури і конфіденційність рішення. Так, сторони, арбітри та CAS зобов'язані не розголошувати третій стороні будь-які факти або іншу інформацію, що має відношення до спору або провадження без дозволу CAS. З цієї норми випливає, що якщо сторони не домовилися про інше, слухання не є публічними.

Рішення не підлягають оприлюдненню, доки всі сторони не погодять це. Однак такий обов'язок конфіденційності не є абсолютним. Президент Палати може прийняти та опублікувати рішення, винесене в звичайній процедурі, навіть якщо сторони не дійшли згоди з цього питання, тільки при наявності підстав, що виправдовують таке опублікування і/або якщо наявний інтерес для громадськості. Сторони можуть також погодитися на публікацію рішення з приховуванням деяких частин, як імена сторін, свідків, сум або інших елементів, які вони вважають доцільними.

В апеляційній процедурі рішення, стислий виклад та/або прес-реліз з викладенням результатів розгляду справи оприлюднюється CAS, якщо тільки обидві сторони не дійшли згоди, що розгляд

справи має залишатися конфіденційним. У будь-якому випадку інші відомості по справі повинні залишатися конфіденційними.

На наш погляд, правильніше було б говорити про принцип відносної конфіденційності третейського розгляду в спортивному арбітражі.

4. Оперативність при вирішенні спорів. Найбільш яскравим прикладом прискорених арбітражних процесів в спорті є *ad hoc*. Це арбітражний орган, який функціонує тільки під час проведення великих спортивних змагань (Літніх або Зимових Олімпійських ігор, Чемпіонату світу, тощо). Арбітри повинні бути готові в будь-який час (дня і ночі) вирішити правовий спір, який виникає під час змагань. Зокрема, під час Олімпійських ігор рішення повинно бути прийняте протягом 24-х годин. У виняткових випадках цей строк може бути подовжений Президентом Палати *ad hoc*, якщо цього вимагають обставини справи. Швидке вирішення цих спорів сприяє продовженню конкуренції та забезпечує цілісність кінцевих спортивних результатів. Палата *ad hoc* є позитивною демонстрацією того, що можна досягти через арбітраж, коли присутні всі сторони та арбітри в одному місці.

Крім того, варто відмітити, що і звичайний розгляд справи здійснюється набагато швидше, ніж в державних судах, який може тривати роками, а для більшості професійний спорт є їх роботою та основним джерелом доходу, тому вони зацікавлені в оперативному вирішенні їх спору. Відповідно до ст. R44.4 Кодексу CAS, за згодою сторін президент Палати або голова Колегії може провести провадження за прискороною процедурою та може видати відповідні вказівки щодо цього.

5. Мова провадження. Робочими мовами CAS є французька та англійська. При відсутності згоди сторін голова Колегії визначає на початку процедури одну з цих двох мов в якості мови арбітражу, беручи до уваги обставини, які, на його думку, відносяться до справи. Сторони можуть клопотати про обрання іншої мови. Про це вони інформують CAS. В цьому випадку Колегія може постановити, що сторони повністю або частково несуть витрати на письмовий та усний переклади.

6. Добровільний характер виконання рішень, хоча сторони можуть також використовувати Нью-Йоркську конвенцію для цих цілей. Цей механізм несе в собі великі переваги, які полягають в

швидкості виконання та охопленні великої кількості учасників. В той же час, сторона, на чию користь було прийнято рішення, може звернутися до відповідного органу спортивної організації і вимагати застосування дисциплінарних санкцій до сторони, яка відмовляється добровільно виконувати рішення.

7. Економічність. У спортивному арбітражі дуже часто беруть участь різні за статусом сторони, наприклад, великі спортивні організації і набагато менші суб'єкти (клуби або спортсмени). Луїз Рейлі зазначає, що однією з цілей CAS є забезпечення доступу до правосуддя спортсменів, які не мають фінансових можливостей подати позов. Хоча ЗМІ регулярно звітують про багатомільйонні контракти, що укладаються відомими спортсменами, реальність така, що на кожного Девіда Бекхема або Тайгера Вудса є сотні професійних спортсменів, які ледве заробляють на життя¹. В зв'язку з цим, до переваг CAS більшість науковців відносять: в значній мірі невеликий реєстраційний внесок у розмірі 1000 швейцарських франків та справедливую систему розподілу витрат на юридичний супровід. Із тезою про начебто невисоку вартість послуг CAS категорично не погоджується Г.Ю. Бордюгова, оскільки, звертаючись до CAS, у будь-якому випадку сторона несе дуже значні витрати. Навіть за умови призначення одноосібного арбітра та малої суми спору в середньому загальна сума витрат виходить не менше 16 тис. шв. фр. Статистично, коли спір має матеріальний характер, сума витрат на арбітраж становить 30 тис. – 40 тис. шв. фр., якщо справу розглядає Колегія у складі трьох арбітрів. У дисциплінарних справах виходить сума близько 36 тис., якщо призначена Колегія у складі одного арбітра – приблизно 18 тис. Коли спір вирішується частково на користь обох сторін, тоді витрати розподіляються пропорційно. Якщо ні, то одна сторона має сплатити всю суму повністю, яка для більшості спортсменів (окрім високооплачуваних футболістів чи баскетболістів) не є посилююю, особливо в реаліях України². На противагу цьому варто відмітити, що ICAS впроваджено систему

¹ Louise Reilly. Introduction to the Court of Arbitration for Sport (CAS) & the Role of National Courts in International Sports Disputes, AnSymposium». – J. Disp. Resol. – 2012. – р. 73 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://scholarship.law.missouri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1124&context=jdr>

² Ганна Бордюгова. Судові витрати у Міжнародному спортивному арбітражному суді. – Юридична газета – 2015 – №26(472). – С. 24-25.

юридичної допомоги спортсменам, які не мають фінансових можливостей для звернення до CAS. Дана процедура застосовується до обох проваджень – у першій та апеляційній інстанціях. Правова допомога надається на підставі обґрунтованого запиту, підтвердженого документально, будь-якій фізичній особі, якщо її доходи та майно не є достатніми для покриття витрат на провадження, без витрачання тих коштів, які є необхідними для утримання цієї особи та її сім'ї. Правова допомога може бути надана наступним чином: заявник може бути звільнений від сплати витрат на провадження або від сплати авансу таких витрат; безоплатний радник може бути обраний заявником зі списку, складеного CAS; заявнику може бути гарантована погоджена сума на покриття його власних витрат на проїзд і проживання, а також такі ж витрати його свідків, експертів і перекладачів у зв'язку зі слуханням CAS, а також витрати на проїзд і проживання його безоплатного радника.

Крім того, до переваг необхідно додати, що ICAS впроваджено процедуру медіації; створено безліч різних спеціальних підрозділів для вирішення спорів, які виникають в ході різних спортивних заходів. CAS розробила доступну базу даних, вона співпрацює з багатьма науковими установами по всьому світу, організовує семінари, присвячені спортивному арбітражу і спортивному праву.

З моменту свого створення CAS отримав визнання і довіру міжнародного спортивного співтовариства. І хоча він є недержавним органом з вирішення спорів, однак є не менш дієвим, а більш компетентним та оперативним способом врегулювання спортивних спорів.

12.7. Національні та міжнародні позасудові інстанції в галузі спорту

Як вже зазначалося, в Україні на відміну від більшості зарубіжних країн відсутня чітка структура позасудових інститутів розгляду спортивних спорів.

Так склалося, що серед спортивних федерацій чи асоціацій тільки Федерація футболу України має окремі спеціалізовані органи, що вирішують спортивні спори. Таких органів є два види:

органи вирішення дисциплінарних спорів та органи, що вирішує спори між професійними клубами та професійними футболістами.

Зокрема, ст. 48 Статуту ФФУ визначає дисциплінарні органи як органи футбольного правосуддя, до який відносяться Контрольно-дисциплінарний комітет (КДК) як орган першої інстанції, та Апеляційний комітет (АК ФФУ) як орган другої інстанції. Також дисциплінарні спори можуть розглядатися Дисциплінарними органами юридичних осіб, які виконують делеговані ФФУ функції органів першої інстанції щодо розгляду справ, не пов'язаних із діяльністю у професіональному футболі, та не віднесених до виключної компетенції КДК ФФУ чи Палати з вирішення спорів ФФУ¹.

Палатою з вирішення спорів ФФУ (ПВС ФФУ) є незалежна, створена згідно з вимогами ФІФА, інстанція розгляду та вирішення справ або врегулювання спорів і прийняття рішень між суб'єктами футболу у відповідності з Регламентом ФФУ зі статусу і трансферу футболістів. ПВС ФФУ має виключну компетенцію щодо вирішення спорів між клубами та футболістами і тренерами, які стосуються питань працевлаштування і контрактних спорів, що виникають із трудових правовідносин, а також спорів між клубами з приводу виконання трансферних зобов'язань та виплат і обчислення компенсації за підготовку футболістів.

Варто зазначити, що рішення, прийняті АК ФФУ, можуть бути оскаржені в Спортивному арбітражному суді (CAS), що розташовується в Лозанні, Швейцарія. Не підлягають оскарженню в CAS рішення АК ФФУ щодо порушень Правил гри та відсторонень від участі в матчах кількістю до 4 (чотирьох) або терміном до 3 (трьох місяців). Також в порядку апеляції можуть подаватися до CAS скарги на рішення ПВС ФФУ. Така апеляційна скарга може бути подана зацікавленою стороною протягом 21 дня з моменту отримання повного тексту рішення ПВС ФФУ².

¹ Статут Федерації футболу України / Офіційний сайт Федерації футболу України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ffu.ua/files/biblioteka/ndocs_904%20\(3\).pdf](https://ffu.ua/files/biblioteka/ndocs_904%20(3).pdf)

² Дисциплінарні правила Федерації футболу України / Офіційний сайт Федерації футболу України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://ffu.ua/files/biblioteka/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%A4%D0%A4%D0%A3%D0%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%202016\).pdf](https://ffu.ua/files/biblioteka/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%86%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%A4%D0%A4%D0%A3%D0%D1%80%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%202016).pdf)

В інших національних федераціях чи асоціаціях такі спеціалізовані органи, як правило, відсутні. Повноваженнями щодо вирішення дисциплінарних спорів наділені виконавчі органи федерації, а повноваженнями щодо їх перегляду в апеляційному порядку – вищестоящі органи управління (наприклад, конгреси, конференції, загальні збори). Все це породжує ситуації, коли спортивні спори розглядаються керівними особами федерацій, які не мають відповідної юридичної освіти, або хоч і мають юридичну освіту, проте не мають відповідного досвіду розв’язання такого роду спорів, що негативно впливає на якість вирішення спортивних спорів, оскільки досить часто приймаються несправедливі рішення або такі що суперечать регламентним нормам міжнародних федерацій з окремих видів спорту¹.

Саме тому активно обговорюється створення спортивного третейського суду в Україні, який передбачений ч. 9 ст. 45 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», з метою захисту прав та законних інтересів суб’єктів спортивної сфери та з обов’язковою можливістю подальшого оскарження в Міжнародному спортивному арбітражі (CAS) його рішень.

Національним олімпійським комітетом України (НОК) активно обговорюється питання створення такого органу вирішення спортивних спорів, а тому можемо констатувати, що в майбутньому кількість суб’єктів розгляду спортивних спорів в Україні може збільшитись.

Відповідно до 2.5.24. Статуту НОК України Національний олімпійський комітет України має право створити за необхідності Спортивний арбітражний суд при НОК України. Його персональний склад, порядок обрання, повноваження та інші засади функціонування затверджуються Виконкомом НОК України².

До міжнародних органів вирішення спортивних спорів можна віднести Спортивний арбітражний суд (CAS), Міжнародну раду з

¹ Формування спортивного права як галузі тільки починається / Офіційний сайт періодичного видання «Юридична газета» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yur-gazeta.com/interview/formuvannya-sportivnogo-prava-yak-galuzi-tilki-pochinaetsya.html>

² Статут НОК України / Офіційний сайт Національного Олімпійського комітету України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://noc-ukr.org/about/officialdocuments/statut-nok-ukraini>

питань спортивного арбітражу (ICAS), а також органи з розгляду спортивних спорів, що функціонують при федераціях.

До останніх, для прикладу, можна віднести Дисциплінарний комітет ФІФА, який відповідно до ст. 64 Дисциплінарного регламенту ФІФА вправі не виконувати рішення CAS, у випадку якщо сторони спору не розглянули спір у юрисдикційному органі ФІФА або в національній федерації як органі першої інстанції, а відразу звернулися до CAS як суду першої інстанції¹.

Спортивним арбітражним судом (CAS) є незалежний міжнародний арбітражний орган, який уповноважений вирішувати спортивні спори. Штаб-квартира суду знаходиться в м. Лозанні, Швейцарія. CAS має два відокремлені підрозділи суду в Сіднеї та Нью-Йорку. CAS може ad hoc трибунали для важливих спортивних подій для прискорення вирішення спорів, що можуть виникати при їх проведенні².

Для прикладу, такі спортивні прискорені трибунали почали створюватися на Олімпійських іграх з 1996 р., на чемпіонатах Європи з футболу – з 2000 р., на чемпіонатах світу з футболу – з 2006 р.

Відповідно до ст. R27 Процедурних правил CAS, його основною функцією є вирішення спортивних або пов'язаних зі спортом спорів шляхом арбітражу чи шляхом посередництва у процесі медіації³.

Вказані спори можемо поділити на дві групи. До першої відносяться комерційні спори, що виникли з договірних, контрактних відносин між професійними клубами, між клубами та спортсменами, спортивними агентами, спори щодо особливостей трансферної діяльності, договорів щодо передачі чи розподілу телевізійних та інших медіа-прав тощо. До другої групи спорів належать дисциплінарні спори, що розглядаються CAS як судом першої інстанції чи судом апеляційної інстанції у випадку розгляду спору національними органами. Такі спори виникають у випадках пору-

¹ Залізко О. Спортивний спір : поняття та класифікація / О. Залізко // Національний юридичний журнал : Теорія та практика : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2018/3/part_2/18.pdf.

² Спортивний арбітраж / Офіційний сайт Української арбітражної асоціації : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://arbitration.kiev.ua/uk-UA/Galuzevy-arbitrazhi/Sportyvnyj-arbitrazh.aspx?ID=492>.

³ Procedural Rules of CAS / Official website of Court of Arbitration for Sport : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.tas-cas.org/en/arbitration/code-procedural-rules.html>

шення встановлених правил, регламентів, вимог чи інших загальноприйнятих нормативних приписів. Більшість з них пов'язані із вживанням спортсменами допінгу або з іншими суттєвими порушеннями спортивних правил (наприклад, умисним застосуванням насильства, упередженим прийняттям рішень суддею, порушенням правил фінансового фейр-плей тощо).

Крім цього CAS виконує роз'яснювальну роботу, він розробляє численні рекомендації та консультативні висновки щодо різноманітних правових питань, пов'язаних зі спортом.¹

Щодо ICAS, то її основним завданням є спрощення вирішення спортивних спорів за допомогою арбітражу або медіації та захист незалежності CAS і прав сторін. ICAS, що складається з 20 членів, також відповідає за управління справами та фінансування CAS.

CAS має в розпорядженні список арбітрів та забезпечує арбітражний розгляд спортивних спорів за допомогою арбітражу, здійснюваного колегіями у складі одного або трьох арбітрів. Точної кількості арбітрів при CAS не передбачено, проте їх має бути не менше ніж 150 осіб. За загальною практикою у складі CAS перебуває близько 300 арбітрів з понад 85 країн. Повноваження арбітра діють протягом 4 років з можливістю подальшого продовження у випадку переобрання арбітра.²

Відповідно до регламенту CAS місцем розгляду спортивних спорів при CAS вважається м. Лозанна, Швейцарія. Це є імперативною нормою.

Це правило стосується і спеціальних трибуналів *ad hoc*, місце функціонування яких не впливає на юридичну адресу арбітражу.

Це правило тягне за собою наслідок, що всі спори, що розглядаються CAS, є предметом регулювання Швейцарського Закону «Про міжнародне приватне право», який гарантує процедурну послідовність щодо усіх справ у CAS. Рішення CAS є остаточними і можуть бути оскаржені лише з деяких підстав у Федеральному суді Швейцарії.

¹ CASові нюанси / Взгляд юриста : Юридический блог компании Jurimex : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jurblog.com.ua/2018/09/13480/>

² Бордюгова Г. Міжнародний спортивний арбітраж: засади й особливості діяльності та словник найуживанішої лексики / : – К.: АВІАЗ, 2015. – 160 с. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://noc-ukr.org/attachments/160225144504-93c6f037726d77ae4f54f91f62f81003/>

Варто сказати, що крім ФІФА багато інших міжнародних спортивних федерацій також мають свої власні органи для вирішення спортивних спорів. Однак, їх досить важко назвати незалежними арбітражами, оскільки вони тісно пов'язані зі спортивними організаціями, що відповідають за їх формування та діяльність. Для прикладу, Баскетбольний арбітражний суд (БАТ), створений Всесвітньою баскетбольною організацією (FIBA) для розв'язання спорів між клубами, баскетболістами та їх агентами. Розгляд справ проходить також як і випадку CAS у місті Женева. Арбітражний розгляд БАТ – це одноособовий англомовний процес вирішення спору. Важливим є той факт, що арбітр для вирішення конкретного спору призначається президентом БАТ. Рішення виносяться протягом 6 тижнів після закінчення слухань по справі. При цьому слухання не є обов'язковими, а проводяться лише за заявою сторони. Арбітр вирішує спір відповідно до права справедливості (*ex aequo et bono*).

Крім цього, варто зазначити, що деякі федерації забороняють оскаржувати свої рішення в CAS. До таких видів спорту можна віднести регбі та Формула-1. Єдиним виключенням з правил, є оскарження рішень органів федерацій вказаних видів спорту, що стосуються застосування Всесвітнього антидопінгового кодексу ВАДА¹.

Підсумовуючи вищесказане, можемо констатувати той факт, що для захисту прав та законних інтересів суб'єктів спортивної сфери існує розгалужена система національних та міжнародних позасудових органів вирішення спортивних спорів. Незважаючи на це, в Україні недостатньо розвинена система таких органів, оскільки виключно футбольна сфера має дієвий механізм вирішення спортивних спорів на національному рівні, а тому існує значна необхідність у створенні Спортивного арбітражного суду при НОК України для забезпечення захисту прав представників інших видів спорту.

12.8. Медіація як форма вирішення спортивних спорів

Поняття «медіація» походить від латинського «*mediare*» – «бути посередником». Медіація – це участь в конфлікті нейтральної неза-

¹ Спортивний арбітраж / Офіційний сайт Української арбітражної асоціації : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://arbitration.kiev.ua/uk-UA/Galuzev-arbitrazhi/Sportyvnyj-arbitrazh.aspx?ID=492>.

цікавленої сторони, яка являється авторитетною для усіх конфліктуючих учасників. Отже, ми можемо сказати, що метою медіації є прийняття такого рішення, яке б задовольняло і одну, і другу сторону медіації.

Медіація – це один із найбільш демократичних способів врегулювання спору. Дана процедура дає змогу сторонам контролювати не тільки зміст знайденого рішення але й сам процес його пошуку. Безумовною перевагою медіації є конфіденційність, швидкість та економія моральних та матеріальних ресурсів.

На початку дев'яностих років книга Христофа Бесемера «Медіація. Посередництво в конфліктах» (в оригіналі – *Mediation: Vermittlung in konflikten*), відкрила медіацію як соціальне явище всій німецькомовній Європі. Христов Бесемер визначає медіацію як технологію вирішення конфлікту за участю нейтральної третьої сторони¹.

Медіація застосовується як спосіб врегулювання конфлікту в багатьох сферах. Одна із сфер, де медіація є ефективним способом врегулювання конфлікту є спортивні відносини. Це продиктовано тим, що переваги даного способу врегулювання конфлікту створюють максимально цікаві для суб'єктів спортивної діяльності умови і можливості. Це питання швидкості прийняття рішень, конфіденційності, збереження репутації, відносна дешевизна, подальше збереження між сторонами нормальних ділових, спортивних та інших відносин за рахунок примирення.

Роль професійного спорту в житті суспільства незаперечна. Це і податкові збори, які приносять державі проведення спортивних заходів, і пропаганда спорту серед молоді як один з дієвих шляхів виховання молодого покоління і в цілому це засіб зміцнення здоров'я широких мас населення.

В Україні медіація в сфері спорту не надто розповсюджена процедура. Тому моделлю спортивної медіації може цілком виступити технологія вирішення спорів Міжнародного спортивного арбітражу, розташованого в Швейцарії. Слід зазначити, що за схемою Лозаннського арбітражу працюють майже всі національні третейські спортивні суди: Бельгійська арбітражна комісія зі спорту (*Comission Belge d'arbitrage pour le sport*), Національний спортивний центр з

¹ Бесемер Х. Медіація. Посередництво в конфліктах / Перевод с нем. Н.В. Маловой – “Духовное познание”. – Калуга. – 2004. – 176 с.

вирішення спорів в Австралії (National Sport Dispute Center), Палата по вирішенню суперечок у сфері спорту в Італії (Camera di Conciliazione e Arbitrato per lo Sport) і ін. Конфлікти в сфері міжнародного спортивного права вирішують Міжнародна спортивна арбітражна рада (International Council of Arbitration for Sport) і Міжнародний спортивний арбітражний суд (Court of Arbitration for Sport). Національні арбітражні суди – організації некомерційні¹.

Як свідчить практика, рішення суду або третейського суду не може в повній мірі вирішити конфлікт. Адже в такому випадку рішення приймається однією особою і таке рішення не завжди задовольняє сторін конфлікту. Медіатор є особою, яка не має повноважень прийняття рішень по врегулюванню конфлікту але він допомагає сторонам самим знайти те рішення, яке буде прийнятне для обох.

В світі така примирлива процедура в сфері спорту застосовується з 1999 р. Введена вона була Спортивним арбітражним судом (CAS), який зазначав, що медіація в сфері спорту є доступною фізичним та юридичним особам, суб'єктам спортивної діяльності (спортсменам, тренерам, клубам, асоціаціям та федераціям, організаторам спортивних подій, спонсорам, теле- й радіомовним компаніям тощо)².

Відповідно до Правил медіації CAS, ця процедура не носить обов'язкового чи зобов'язуючого характеру та проводиться у неформальній манері. Підставою для звернення до процедури медіації є наявність відповідної угоди, в якій кожна зі сторін зобов'язується спробувати домовитися про вирішення спортивного конфлікту з іншою стороною за допомогою медіатора CAS. Застосування процедури медіації у разі виникнення спору може бути передбачене у

¹ Марков, С.М. Медіація – альтернативний інструмент разрешення спортивных конфликтов (спор): преимущества и перспективы для Дальнего Востока и Сибири / С. М. Марков // Седьмые Байкальские международные социально-гуманитарные чтения : материалы : в 3 т. – 2013. – Т. 2. – С. 161-166. – Режим доступа: file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B5%D1%80_%D0%B8%D0%BD-%D1%82_%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2_-_D0%9C%D0%90%D0%A0%D0%9A%D0%9E%D0%92.pdf

² Гаро Г.О., Кушнір О.О. Особливості медіації конфліктів і суперечок в професійному спорті – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protokol.com.ua/ua/osoblivosti_mediatcii_konfliktiv_i_superechok_v_profesijnomu_sportu/

положенні, внесеному до контракту або у вигляді окремої угоди, укладеної вже після виникнення спору. Приклади таких положень додані до Правил медіації САС. Вони є типовими й можуть видозмінюватися сторонами на власний розсуд, в залежності від їх потреб.

Відповідно до Правил медіації САС, процедура порівняно з судовим розглядом є швидкою процедурою, так вона триває не більше ніж 90 днів з дня подання запиту. Але як свідчить практика, медіація закінчується за 2-3 дні. На підставі поважних причин та за рішенням Президента САС медіація може проводитись більше за 90 днів. Часове обмеження встановлене САС з метою унеможливлення затягування часу на безрезультатні перемовини стороною, яка, вочевидь, діє з поганими намірами. Проте медіація може тривати і менше, якщо сторони владнають спір швидше або якщо всім учасникам процедури буде зрозуміло, що досягти консенсусу неможливо.

Процедура медіації використовується лише при розгляді спорів, які можуть бути предметом розгляду САС у першій інстанції. Сюди не входять спори дисциплінарного характеру, справи щодо допінгу та справи, що витікають з рішень, винесених органами управління спортивних організацій (національних олімпійських комітетів, національних спортивних федерацій або міжнародних спортивних федерацій)¹. Однак, у деяких випадках, якщо цього вимагають обставини та є згода сторін, спори щодо інших дисциплінарних справ можуть бути подані для вирішення шляхом медіації САС.

Як приклад альтернативних способів вирішення спортивних конфліктів, які не пов'язані з такими суб'єктами, як держава та спортивні федерації, можна назвати спеціальні палати для розв'язання спортивних конфліктів у Великобританії і Австралії. У Великобританії така палата створена спортивними федераціями цієї країни, але не підкоряється їм. До компетенції цієї палати входить досудове врегулювання, тобто надання сторонам конфлікту можливості прийти до взаємної згоди до передачі справи на розгляд юрисдикційної інстанції, державної або спортивної. Прийняте

¹ Бордюгова Г.Ю. Процедура медіації, проваджувана МСАСт// Юридична газетаю. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sportivne-pravo/procedura-mediaciyi-provadjhuvana-msast.html>

в результаті рішення не носить обов'язкового характеру і не виключає можливості подальшого звернення до суду або інший компетентний орган. Проте дана процедура може бути застосована тільки в разі взаємного бажання сторін дійти згоди за допомогою медіації¹.

Процедура медіації, порівняно з судовим розглядом, дає спортсмену явні переваги: ефективність (домовленості, досягнуті в добровільному порядку, як правило частіше виконують ніж обов'язкові рішення суду), конфіденційність (конфлікти в які залучені спортсмени не розкриваються широкому загалу, тому вони можуть зберегти свою репутацію), рівноправність (обидві сторони мають однакові права та обов'язки), звідси впливає захист інтересів «слабкої сторони» в дилемі «спортсмен – федерація», орієнтація в суперечці на інтереси, а не позиції сторін, швидкість (обмежені законом рамки проведення процедури медіації), вартість процедури (медіація є менш кошовною порівняно з судовим процесом та третейським судом), самостійний вибір посередника-медіатора і місця проведення процедури медіації².

Отже, медіація – це альтернативний спосіб врегулювання конфлікту, який склався у сфері спортивних відносин, за участю третьої неупередженої сторони.

¹ Погосян Е.В. Формы разрешения спортивных споров : монография. – М. : Волтерс Клувер, 2011. – 160 с.

² Марков, С.М. Медиация – альтернативный инструмент разрешения спортивных конфликтов (споров): преимущества и перспективы для Дальнего Востока и Сибири / С. М. Марков // Седьмые Байкальские международные социально-гуманитарные чтения : материалы : в 3 т. – 2013. – Т. 2. – С. 161-166. – Режим доступа: file:///C:/Users/User/Downloads/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B5%D1%80_%D0%B8%D0%BD-%D1%82_%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2_-_D0%9C%D0%90%D0%A0%D0%9A%D0%9E%D0%92.pdf

РОЗДІЛ 13. ПІДГОТОВКА СПОРТСМЕНІВ

13.1. Класифікація та правовий статус спортивних шкіл

Відповідно до чинної класифікації в Україні створюються та існують 2 види спортивних шкіл: дитячо-юнацькі спортивні школи (ДЮСШ) та школи вищої спортивної майстерності (ШВСМ).

Дитячо-юнацькі спортивні школи відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) від 6.05.2001 № 433 (із змінами) «Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад»¹ віднесені до переліку позашкільних навчальних закладів:

«1. Дитячо-юнацькі спортивні школи: комплексні дитячо-юнацькі спортивні школи, дитячо-юнацькі спортивні школи з видів спорту, дитячо-юнацькі спортивні школи для осіб з інвалідністю, спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву, спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи для осіб з інвалідністю паралімпійського та дефлімпійського резерву».

ДЮСШ здійснюють свою діяльність відповідно до Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу, затвердженого Постановою КМУ від 5 листопада 2008 № 993 (із змінами)².

Окремий правовий статус мають школи вищої спортивної майстерності (ШВСМ), які діють відповідно до Положення про школу вищої спортивної майстерності³.

¹ Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 06.05.2001 N 433 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-%D0%BF>

² Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 05.11.2008 № 993 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF>

³ Про затвердження Положення про школу вищої спортивної майстерності [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства спорту від 17.07.2015 №2581 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-15>

Центральний орган виконавчої влади сфери фізичної культури і спорту України – Міністерство молоді та спорту України (Мінмолодьспорт)¹ розробляє і затверджує в установленому порядку нормативно-правові акти, що регламентують діяльність ДЮСШ та ШВСМ.

Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу

Дитячо-юнацька спортивна школа (далі – спортивна школа) є позашкільним навчальним закладом спортивного профілю – закладом фізичної культури і спорту, який забезпечує розвиток здібностей вихованців в обраному виді спорту, визнаному в Україні, створює необхідні умови для гармонійного виховання, фізичного розвитку, повноцінного оздоровлення, змістовного відпочинку і дозвілля дітей та молоді, самореалізації, набуття навичок здорового способу життя, підготовки спортсменів для резервного спорту.

Спортивна школа у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, наказами Мінмолодьспорту, МОН, інших центральних органів виконавчої влади, рішеннями місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, Положенням про ДЮСШ і власним статутом.

Дія Положення про ДЮСШ поширюється на такі типи спортивних шкіл, як комплексні дитячо-юнацькі спортивні школи, дитячо-юнацькі спортивні школи з видів спорту, дитячо-юнацькі спортивні школи для осіб з інвалідністю, спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи олімпійського резерву, спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи для осіб з інвалідністю паралімпійського та дефлімпійського резерву незалежно від їх підпорядкування та форми власності.

Мінмолодьспорт здійснює в установленому порядку організаційно-методичне забезпечення діяльності спортивних шкіл незалежно від підпорядкування, типу і форми власності. Спортивні школи можуть бути державної, комунальної або приватної форми власності.

¹ Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 02.07.2014 № 220 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF>

Засновником спортивних шкіл можуть бути:

- центральні та місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування;
- фізкультурно-спортивні товариства, інші громадські організації фізкультурно-спортивної спрямованості;
- підприємства, установи, організації та їх об'єднання, крім державних та комунальних;
- громадяни України.

Спортивна школа є юридичною особою і діє на підставі статуту, що розробляється на основі Положення¹ та затверджується засновником (власником).

Спортивна школа у своїй структурі має відділення з певних видів спорту, інші підрозділи, що передбачені її статутом та відповідають меті діяльності спортивної школи. Відкриття (закриття) відділень з певних видів спорту здійснюється за рішенням засновника (власника) спортивної школи, погодженим із структурним підрозділом з фізичної культури і спорту місцевого органу виконавчої влади² або органу місцевого самоврядування.

Спортивна школа у місті повинна мати у штатному розписі не менше ніж вісім ставок тренера-викладача, з них не менше чотирьох штатних одиниць; у сільській місцевості – не менше ніж чотири ставки, з них не менше двох штатних одиниць (спортивна школа для осіб з інвалідністю – відповідно чотири і три), а також власну або орендовану матеріально-технічну базу, науково-методичне і медичне забезпечення, необхідні кошти, зокрема фонд оплати праці. У комплексних ДЮСШ діють відділення не менш як з двох видів спорту.

За рішенням засновника (власника) у ДЮСШ можуть відкриватися відділення для дітей з інвалідністю для занять видами спорту осіб з інвалідністю, визнаних в Україні.

¹ Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 05.11.2008 № 993 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF>

² Про затвердження Положення про управління фізичної культури і спорту Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]: Розпорядження голови облдержадміністрації від 23.11.2017 №1097/А-2017. Режим доступу: http://ussm.odessa.gov.ua/files/ussm_portal/polozhennya_pro_upravl_nnya_f_zichno_kul_turi_sportu_oda.pdf

Відділення з певного виду спорту спортивної школи може включати такі групи:

- початкової підготовки, в яких здійснюється навчально-тренувальний процес на початковому етапі підготовки для виявлення здібностей вихованців з урахуванням специфіки обраного виду спорту, забезпечення мотивації щодо продовження занять, опанування основ техніки і тактики обраного виду спорту, всебічної загальної та фізичної підготовки, формування морально-етичної і вольової поведінки;

- базової підготовки, в яких продовжується підготовка вихованців, що завершили навчання у групах початкової підготовки, та/або здійснюється додатковий набір до груп за встановленими контрольними нормативами на етапах попередньої базової підготовки протягом 1-3 років навчання та спеціалізованої базової підготовки протягом 4-5 років навчання для виявлення майбутньої спеціалізації обраного виду спорту із застосуванням способів, що дають змогу підвищувати функціональний потенціал спортсменів для поступового виконання тренувальних та змагальних навантажень;

- спеціалізованої підготовки, в яких продовжується навчально-тренувальний процес на етапі спеціалізованої базової підготовки перспективних вихованців, які пройшли спортивну підготовку в групах базової підготовки з метою розвитку спеціальних фізичних якостей та підвищення фізичної працездатності за рахунок поступового збільшення обсягу тренувальних навантажень, для поповнення складу збірних команд для участі у змаганнях відповідного рівня;

- підготовки до вищої спортивної майстерності, в яких здійснюється удосконалення індивідуальної техніки та тактики в обраному виді спорту на етапі підготовки до вищих досягнень, збільшення обсягу навчально-тренувальної роботи та змагальної практики для максимальної реалізації індивідуальних можливостей на всеукраїнських та міжнародних спортивних змаганнях.

У дитячо-юнацьких спортивних школах для осіб з інвалідністю, спеціалізованих дитячо-юнацьких спортивних школах для осіб з інвалідністю паралімпійського та дефлімпійського резерву також можуть передбачатися групи фізкультурно-реабілітаційної підготовки, в яких здійснюватимуться реабілітація та поліпшення фізичного стану вихованців різних нозологій.

Спортивним школам у порядку, встановленому Мінмолодьспортом¹, надаються вища категорія, перша або друга категорія. Категорія надається спортивній школі на підставі заяви засновника (власника) або уповноваженого ним органу та з урахуванням вимог, визначених у додатку², строком на 4 роки. Після закінчення строку категорія підтверджується або змінюється. Спортивна школа, яка не одержала вищу, першу або другу категорію, вважається такою, що не має категорії. Орган, який надав спортивній школі вищу, першу або другу категорію, має право перевірити дотримання вимог, визначених у додатку до Положення про ДЮСШ. За підсумками перевірки спортивна школа може бути позбавлена наданої категорії. Надання відповідної категорії спортивній школі підтверджується свідоцтвом, форма якого затверджується Мінмолодьспортом³.

Спеціалізованою дитячо-юнацькою спортивною школою олімпійського резерву (СДЮСШОР) може бути лише спортивна школа, яка має вищу категорію з олімпійських видів спорту. Спортивна школа набуває такого статусу за рішенням Мінмолодьспорту.

Відділення з певного виду спорту відкривається у СДЮСШОР за погодженням з Мінмолодьспортом за умови його відповідності вимогам, визначеним у додатку до Положення⁴. У СДЮСШОР не допускається відкриття відділень з неолімпійських видів спорту.

Спеціалізованою дитячо-юнацькою спортивною школою для осіб з інвалідністю паралімпійського та дефлімпійського резерву може бути за погодженням з Національним комітетом спорту інвалідів України лише спортивна школа, яка має вищу категорію.

Утворення, реорганізація та ліквідація спортивної школи здійснюється в установленому порядку.

¹ Про затвердження Положення про надання категорій спортивним школам [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 10.12.2013 № 1216. Режим доступу: <http://sport.gov.ua/index/ua/material/30254>

² Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 02.07.2014 № 220 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF>

³ Про затвердження Положення про надання категорій спортивним школам [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 10.12.2013 № 1216. Режим доступу: <http://sport.gov.ua/index/ua/material/30254>

⁴ Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 05.11.2008 № 993 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF>

13.2. Організаційно-правові засади діяльності спортивної школи

Навчально-тренувальна та спортивна робота спортивної школи проводиться за навчальними програмами з видів спорту¹, що затверджуються Мінмолодьспортом.

Основними формами навчально-тренувальної роботи є групові навчально-тренувальні заняття, тренування за індивідуальними планами, виховні заходи, медико-відновлювальні заходи, навчально-тренувальні збори, практика суддівства спортивних змагань. Основною формою спортивної роботи є участь вихованців у спортивних змаганнях різного рівня.

Навчальний рік у спортивній школі починається з 1 вересня.

Річний навчальний план для кожної групи розраховується на 52 тижні. У межах зазначеного плану передбачається проведення протягом шести тижнів навчально-тренувальних занять в умовах спортивно-оздоровчого табору та/або за індивідуальними планами вихованців на період їх активного відпочинку.

Тривалість навчальної години в спортивній школі становить 45 хвилин.

Тривалість одного навчально-тренувального заняття не може перевищувати:

- у групах початкової та фізкультурно-реабілітаційної підготовки – 2 навчальних годин;
- у групах базової підготовки 1-3 років навчання – 3 навчальних годин;
- у групах базової підготовки 4-5 років навчання, спеціалізованої підготовки та підготовки до вищої спортивної майстерності – 4 навчальних годин.

Допускається проведення в один день 2 занять в одній групі залежно від встановленого для групи тижневого навантаження та проведення занять з групами на громадських засадах. Сумарна тривалість занять в один день не може перевищувати 6 навчальних годин.

¹ Навчальні програми з видів спорту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsmsu.gov.ua/index/ua/category/327>

Режим щоденної роботи спортивної школи визначається розкладом занять, що затверджується на навчальний рік директором спортивної школи, правилами внутрішнього трудового розпорядку та колективним договором між адміністрацією спортивної школи та профспілковим комітетом, а у разі відсутності профспілкового комітету – представниками трудового колективу, що обрані та уповноважені ним.

У період канікул у загальноосвітніх навчальних закладах спортивна школа працює за окремим планом, затвердженим її директором.

Адміністрація спортивної школи створює для вихованців, тренерів-викладачів та інших працівників безпечні умови для навчально-тренувальної, спортивної та іншої роботи.

Норми наповнюваності груп відділень з видів спорту і тижневий режим навчально-тренувальної роботи ДЮСШ устанавлюються Мінмолодьспортом¹.

Проект плану комплектування відділень з видів спорту на наступний навчальний рік подає директор спортивної школи засновникові (власникові) або уповноваженому ним органу до 25 серпня поточного року для затвердження.

Списки вихованців груп відділень з видів спорту затверджуються директором спортивної школи до 1 вересня, а для груп початкової підготовки – до 1 жовтня поточного року. Протягом навчального року у зазначені списки у разі потреби можуть вноситися в установленому порядку зміни.

Списки вихованців груп спеціалізованої підготовки і груп підготовки до вищої спортивної майстерності погоджуються із структурними підрозділами з фізичної культури та спорту обласних² та міських держадміністрацій.

¹ Про організацію навчально-тренувальної роботи дитячо-юнацьких спортивних шкіл [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 17.01.2015 № 67 (із змінами у редакції наказу Мінмолодьспорту від 10.11.2017 № 4706). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0119-15> <http://www.dsmsu.gov.ua/index/ua/material/35992>

² Про затвердження Положення про управління фізичної культури і спорту Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]: Розпорядження голови облдержадміністрації від 23.11.2017 №1097/А-2017. Режим доступу: http://ussm.odessa.gov.ua/files/ussm_portal/polozhennya_pro_upravlnnya_f_zichno_kul_turi_sportu_oda.pdf

До спортивної школи приймаються всі особи, які бажають займатися фізичною культурою і спортом, виконали нормативи з загальнофізичної та/або фізичної підготовки, встановлені навчальними програмами з видів спорту, та не мають медичних протипоказань.

Зарахування до спортивної школи здійснюється на підставі заяви батьків або осіб, що їх замінюють, та/або дитини, яка досягла 16-річного віку, медичної довідки про стан здоров'я та відсутність медичних протипоказань для занять спортом з медичного закладу.

Мінімальний вік дитини, що підлягає зарахуванню до спортивної школи, залежить від специфіки виду спорту та визначається Мінмолодьспортом за погодженням з Міністерством охорони здоров'я (МОЗ).

Переведення вихованців спортивної школи відповідно з групи початкової підготовки до групи базової підготовки, групи спеціалізованої підготовки та групи підготовки до вищої спортивної майстерності здійснюється після виконання ними встановлених вимог, зазначених у навчальних програмах з видів спорту.

Вихованці, які досягли 18 років, залишаються у спортивній школі у групах базової підготовки 4 і 5 року навчання, групах спеціалізованої підготовки та групах підготовки до вищої спортивної майстерності за наявності позитивної динаміки показників підготовленості та високих спортивних результатів за погодженням із структурними підрозділами з фізичної культури та спорту обласних та міських держадміністрацій. Вихованці можуть перебувати у спортивній школі до 23 років включно. У разі досягнення вихованцями граничного віку під час навчального року вони мають право продовжити навчання до закінчення поточного навчального року.

Вихованці спортивної школи, які направлені для підвищення рівня спортивної майстерності до спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю, шкіл вищої спортивної майстерності¹, центрів олімпійської підготовки і команд з ігрових видів спорту, які беруть участь у чемпіонатах України серед команд вищих ліг, не включаються до кількісного складу груп ДЮСШ, але можуть брати участь у спортивних змаганнях у складі команд ДЮСШ протягом

¹ Про затвердження Положення про школу вищої спортивної майстерності [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 17.07.2015 №2581 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-15>

двох років з часу їх направлення за рахунок коштів такої ДЮСШ виходячи з її фінансових можливостей. За тренером-викладачем ДЮСШ зберігаються протягом двох років з часу направлення зазначених вихованців раніше встановлені надбавки (доплати) за їх підготовку.

Для доукомплектування відповідних груп підготовки, з яких вихованці направлені для подальшого підвищення рівня спортивної майстерності, до таких груп можуть зараховуватися вихованці з нижчим рівнем підготовки, які виконують обсяг навантажень, передбачений навчальними програмами з видів спорту для відповідного етапу підготовки, з дотриманням при цьому тижневого режиму навчально-тренувальної роботи та вимог до наповненості груп.

У разі потреби у загальноосвітніх навчальних закладах (для вихованців з інвалідністю у спеціальних школах-інтернатах) можуть відкриватися спеціалізовані класи з видів спорту з продовженим днем навчання для проведення додаткової навчально-тренувальної та спортивної роботи за умови забезпечення вихованців харчуванням і додержання норм санітарно-гігієнічного законодавства на підставі відповідної угоди, укладеної між спортивною школою та навчальним закладом. Спеціалізовані класи відкриваються в установленому порядку до початку навчального року.

В угоді зазначаються обов'язки сторін щодо фінансового забезпечення, комплектації класу, раціонального поєднання навчання із заняттями відповідним видом спорту, організацією медичного контролю, проведення медико-відновних заходів, харчування вихованців тощо.

Директор спортивної школи за погодженням з педагогічною радою загальноосвітнього навчального закладу (спеціальної школи-інтернату) та батьками учнів або особами, що їх замінюють, може вносити пропозиції щодо зміни в установленому порядку строку закінчення навчального року, початку та закінчення півріччя, складення іспитів з урахуванням результатів виконання учнями спеціалізованого класу навчальної програми з виду спорту.

Для забезпечення безперервності навчально-тренувального процесу та активного відпочинку вихованців організовуються спортивно-оздоровчі табори на власній або орендованій базі у канікулярний період. Під керівництвом одного тренера-викладача може

займатися 15-20 вихованців у денних спортивно-оздоровчих таборах та 10 вихованців – у цілодобових.

Спортивна школа виходячи із своїх фінансових можливостей має право проводити відповідно до вимог законодавства навчально-тренувальні збори для підготовки команд, спортсменів до місцевих, обласних, всеукраїнських, міжнародних змагань та організовувати спортивно-оздоровчі табори із забезпеченням вихованців харчуванням, фармакологічними медико-відновлювальними засобами, вітамінами, білково-глюкозними препаратами, спортивною екіпіровкою та інвентарем, необхідними транспортними засобами і пально-мастильними матеріалами до них для супроводження і забезпечення безпеки вихованців під час навчально-тренувального процесу відповідно до порядку та норм, затверджених Мінмолодьспортом¹, та нормативних актів місцевих органів виконавчої влади².

¹Про затвердження Положення про медичне забезпечення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, закладів фізичної культури і спорту. [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту та МОЗ від 27.12.2017 № 5232/1746. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0033-18> Про затвердження Положення про управління фізичної культури і спорту Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]: Розпорядження голови облдержадміністрації від 23.11.2017 № 1097/A-2017. Режим доступу: http://ussm.odessa.gov.ua/files/ussm_portal/polozhennya_pro_upravlnnya_f_zichno_kul_turi_sportu_oda.pdf Про затвердження Порядку забезпечення вихованців, спортсменів, учнів (студентів) та тренерів (тренерів-викладачів, вчителів зі спорту) закладів фізичної культури і спорту спортивним одягом, спортивним спеціальним взуттям, спортивним інвентарем індивідуального користування та встановлення строків їх використання [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 08.04.2015 № 994. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0464-15>

² Про затвердження норм витрат на проведення спортивних заходів місцевого рівня [Електронний ресурс]: Розпорядження Одеської обласної державної адміністрації від 31.10.2016 № 788/A-2016. Режим доступу: http://ussm.odessa.gov.ua/files/ussm_portal/news/2017/rozporядzhennya-788_a-2016_1_vitrati-na-provedennya-m_sc-zahod_v.pdf Грошова норма витрат на харчування та забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення спортсменів-учасників спортивних заходів місцевого рівня [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://ussm.odessa.gov.ua/files/ussm_portal/news/2017/rozporядzhennya-788_a-2016_3.pdf Порядок забезпечення лікарськими засобами та виробами медичного призначення спортсменів-учасників спортивних заходів місцевого рівня [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://ussm.odessa.gov.ua/files/ussm_portal/news/2017/rozporядzhennya-788_a-2016_2_scan_6803-1.pdf

Тривалість навчально-тренувальних зборів становить у групах базової підготовки не більше 100 днів, у групах спеціалізованої підготовки – не більше 150 днів на рік.

Для вихованців ДЮСШ, які входять до складу національних збірних команд України (НЗКУ)¹ з видів спорту відповідних вікових груп, затвердженого наказом Мінмолодьспорту, груп підготовки до вищої спортивної майстерності і спеціалізованої підготовки та груп спортивного удосконалення (СУ) та вищої спортивної майстерності (ВСМ) ШВСМ² можуть проводитися постійно діючі навчально-тренувальні збори строком до 24 днів на місяць, але не більше 250 днів на рік.

ДЮСШ відповідно до затвердженого календарного плану може проводити внутрішкільні і відкриті першості, матчеві зустрічі, турніри та інші змагання.

Організація медичного супроводження підготовки вихованців ДЮСШ здійснюється відповідно до спільних нормативних документів Мінмолодьспорту і Міністерства охорони здоров'я³.

Лікар із спортивної медицини або середній медичний працівник спортивної школи забезпечує здійснення медичного контролю за проведенням навчально-тренувальної та спортивної роботи, а також у разі потреби надає першу медичну допомогу вихованцям. З метою запобігання погіршенню здоров'я вихованців спортивної школи лікар із спортивної медицини або середній медичний працівник здійснює:

¹ Про затвердження Положення про національні збірні команди з видів спорту, визнаних в Україні [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 21.08.2015 № 3027. Режим доступу: http://www.dsmsu.gov.ua/media/2015/09/24/3/nm_3027.pdf

² Про затвердження Положення про школу вищої спортивної майстерності [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 17.07.2015 № 2581 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-15>

³ Про затвердження Положення про медичне забезпечення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, закладів фізичної культури і спорту. [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту та МОЗ від 27.12.2017 № 5232/1746. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0033-18> Про затвердження переліку закладів охорони здоров'я, які входять до системи надання лікарсько-фізкультурної допомоги в Україні та мають право на проведення медичних оглядів та надання медичного допуску особам до занять фізичною культурою та спортом, у тому числі з обов'язковим диспансерним наглядом [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 25.07.2017 № 3139. Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/32459>

- контроль за проходженням вихованцями диспансерного обстеження (не менше двох разів на рік);
- додатковий медичний огляд перед участю у змаганнях, після захворювання або травми;
- контроль за використанням вихованцями медико-відновлювальних та заборонених до вживання засобів;
- відсторонення вихованців від занять за станом здоров'я; контроль за додержанням строків поновлення занять після захворювання або травми;
- контроль за додержанням санітарно-гігієнічних норм у місцях проведення навчально-тренувальних занять та змагань, а також під час їх проведення;
- облік та аналіз нещасних випадків і травм учнів під час занять.

Робота медичних працівників спортивної школи повинна бути організована відповідно до вимог законодавства.

Учасники навчально-тренувальної та спортивної роботи

Учасниками навчально-тренувальної та спортивної роботи в спортивній школі є:

- вихованці;
- тренери-викладачі, медичні працівники та інші фахівці;
- батьки або особи, що їх замінюють;
- директор та його заступники.

Вихованці спортивної школи мають право на:

- здобуття позашкільної освіти спортивного профілю, одержання свідоцтва про закінчення спортивної школи та оригіналу особистої картки спортсмена, форми яких затверджуються Мінмолдспортом¹ та МОН;
- добровільний вибір виду спорту;
- проходження підготовки відповідно до навчальних програм з видів спорту під керівництвом тренера-викладача;
- безпечні та нешкідливі умови для навчання;
- користування матеріально-технічною, спортивною базою та за наявності – оздоровчою базою спортивної школи;

¹ Про затвердження форм Свідоцтва про закінчення дитячо-юнацької спортивної школи та Особистої картки спортсмена [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолдспорту від 07.07.2014 № 2212/797. Режим доступу: <http://sport.gov.ua/index/ua/material/14573>

- одержання в установленому порядку спортивного інвентарю індивідуального користування виходячи з фінансових можливостей спортивної школи;
- забезпечення в установленому порядку виходячи з фінансових можливостей спортивної школи спортивним одягом та спортивним взуттям, а також харчуванням, організація проживання під час навчально-тренувальних зборів і спортивних змагань, проїзду до місця проведення таких зборів і змагань. Порядок забезпечення вихованців спортивної школи харчуванням, спортивним одягом та спортивним взуттям під час навчально-тренувальних зборів і спортивних змагань визначається Мінмолодьспортом¹ за погодженням з Мінфіном;
- медичне обслуговування та фармакологічне забезпечення відповідно до законодавства виходячи з фінансових можливостей спортивної школи;
- одержання нагород, цінних подарунків, призів, премій, грамот, дипломів та на інші види заохочення за досягнуті спортивні успіхи;
- представлення в органах громадського самоврядування спортивної школи;
- захист від будь-яких форм експлуатації, психічного і фізичного насильства, від дій працівників школи, які порушують їх права, принижують честь і гідність.

Вихованці спортивної школи зобов'язані:

- поєднувати заняття в спортивній школі з навчанням у загальноосвітньому навчальному закладі та інших навчальних закладах;

¹ Про затвердження Положення про медичне забезпечення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, закладів фізичної культури і спорту. [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту та МОЗ від 27.12.2017 № 5232/1746. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0033-18> Про затвердження грошової добової норми витрат на забезпечення харчуванням учасників спортивних заходів [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 27.01.2014 №146 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/z0252-14> Про затвердження Порядку забезпечення вихованців, спортсменів, учнів (студентів) та тренерів (тренерів-викладачів, вчителів зі спорту) закладів фізичної культури і спорту спортивним одягом, спортивним спеціальним взуттям, спортивним інвентарем індивідуального користування та встановлення строків їх використання [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 08.04.2015 № 994. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0464-15>

- виконувати навчальні програми з метою досягнення запланованих спортивних результатів;
- підвищувати свою спортивну майстерність та загальний культурний рівень;
- додержуватися здорового способу життя, норм морально-етичної поведінки, встановленого спортивного режиму та правил особистої гігієни;
- брати участь у змаганнях та навчально-тренувальних зборах, передбачених індивідуальними і календарними планами;
- додержуватися вимог медичного контролю та проходити двічі на рік диспансерне обстеження, починаючи з навчання у групах базової підготовки;
- виконувати положення антидопінгового законодавства;
- берегти державне, громадське і особисте майно;
- додержуватися вимог статуту, правил поведінки вихованця спортивної школи.

Тренером-викладачем спортивної школи може бути особа, що має високі моральні якості, вищу освіту за спеціальністю фізична культура і спорт та ступенем «бакалавр» чи «магістр» відповідно до кваліфікаційних вимог, затверджених наказом Мінмолодьспорту¹.

Тренери-викладачі та інші фахівці, залучені до роботи у спортивній школі, мають право на:

- внесення керівництву спортивної школи та органам виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту пропозицій щодо поліпшення навчально-тренувального та виховного процесу, подання на розгляд керівництву спортивної школи і тренерської ради пропозицій щодо заохочення вихованців, застосування стягнень до осіб, які порушують правила (інструкції) внутрішнього трудового розпорядку спортивної школи та посадові інструкції;
- участь у роботі методичних об'єднань, нарад, зборів, інших органів самоврядування спортивної школи, у заходах, пов'язаних з організацією спортивної роботи;

¹ Про затвердження грошової добової норми витрат на забезпечення харчуванням учасників спортивних заходів [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 27.01.2014 №146 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/z0252-14>

- підвищення кваліфікації за рахунок коштів ДЮСШ та інших джерел¹;
- вибір науково та методично обґрунтованих форм, методів і засобів навчально-тренувальної та спортивної роботи;
- захист професійної честі та гідності відповідно до законодавства;
- моральне і матеріальне заохочення за досягнення значних результатів у виконанні покладених на них завдань;
- забезпечення в установленому порядку спортивною формою і спортивним взуттям виходячи з фінансових можливостей спортивної школи, індивідуальним інвентарем для проведення навчально-тренувальної та спортивної роботи;
- безпечні та нешкідливі для здоров'я умови.

Тренери-викладачі та інші фахівці, які залучені до навчально-тренувальної та спортивної роботи у спортивній школі, зобов'язані:

- користуватися в роботі навчальними програмами з видів спорту;
- навчати вихованців, формувати у них вміння і навички з різних напрямів навчально-тренувальної та спортивної роботи диференційовано з урахуванням індивідуальних можливостей, інтересів, схильностей вихованців;
- сприяти розвитку фізичних якостей відповідно до задатків та запитів вихованців, а також збереженню здоров'я;
- здійснювати контроль за додержанням вихованцями норм морально-етичної поведінки, дотримуватися вимог документів, що регламентують організацію навчально-тренувальної роботи;
- додержуватись етики, поважати гідність вихованців, захищати їх від будь-яких форм фізичного, психічного насильства;
- здійснювати контроль та нести відповідальність за додержанням норм антидопінгового законодавства;
- берегти здоров'я вихованців, пропагувати здоровий спосіб життя, не допускати до навчально-тренувальної та спортивної роботи вихованців, які не пройшли медичне обстеження в установленому порядку;

¹ Про затвердження Положення про підвищення кваліфікації тренерів (тренерів-викладачів) та інших фахівців у сфері фізичної культури і спорту. Наказ Міністерства спорту від 13.09.2016 №3520 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://sport.gov.ua/index/ua/material/27448>

- постійно підвищувати свій професійний рівень знань, загальну культуру;
- вести документацію з питань виконання посадових обов'язків (журнали, плани роботи тощо);
- сприяти особистим прикладом і настановами вихованню поваги до державної символіки, принципів загальнолюдської моралі;
- проходити щороку в установленому порядку медичне обстеження;
- додержуватися вимог статуту спортивної школи, виконувати правила внутрішнього трудового розпорядку та посадові обов'язки, накази і розпорядження керівництва спортивної школи;
- брати участь у роботі тренерської ради спортивної школи;
- додержуватися норм санітарно-гігієнічного та антидопінгового законодавства під час проведення навчально-тренувальних занять і спортивної роботи.

Тренери-викладачі працюють відповідно до розкладу занять, затвердженого директором спортивної школи. Обсяг навантаження тренерів-викладачів визначається згідно з тарифікаційним списком, який затверджується в установленому порядку. Перерозподіл або зміна навантаження тренера-викладача протягом навчального року здійснюється директором спортивної школи у разі виникнення обґрунтованої потреби з додержанням вимог законодавства про працю.

Оплата праці тренерів-викладачів здійснюється відповідно до умов, затверджених в установленому порядку Мінмолодьспортом за погодженням з Мінфіном¹.

Тренери-викладачі можуть утворювати бригади з окремого виду спорту. Склад бригади та регламент її роботи затверджує директор спортивної школи на підставі відповідного рішення тренерської ради спортивної школи.

Тренери-викладачі спортивної школи організовують і здійснюють навчально-тренувальну та спортивну роботу, несуть відповідальність перед директором за її результати та підлягають атестуванню один раз на чотири роки в порядку, визначеному

¹ Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 23.09.2005 №2097. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1236-05>

Мінмолодьспортом¹. Відповідно до Порядку проведення атестації тренерам-викладачам можуть бути присвоєні друга, перша та вища тренерські категорії.

Батьки вихованців або особи, що їх замінюють, мають право:

- обирати і бути обраними до батьківських комітетів та органів громадського самоврядування спортивної школи;
- звертатися до органів управління фізичною культурою і спортом, директора і органів громадського самоврядування спортивної школи з питань її роботи;
- брати участь у заходах, спрямованих на поліпшення організації навчально-тренувального процесу та зміцнення матеріально-технічної бази ДЮСШ;
- захищати законні права та інтереси дітей в органах місцевого самоврядування та у відповідних державних і судових органах.

Керівництво спортивною школою

Безпосереднє керівництво спортивною школою здійснює директор, який призначається на посаду (звільняється з посади) за сновником (власником) або уповноваженим ним органом відповідно до законодавства.

На посаду директора ДЮСШ призначається особа, яка є громадянином України, має вищу освіту за спеціальністю фізична культура і спорт та ступенем «магістр», стаж роботи за фахом не менш як три роки відповідно до кваліфікаційних вимог, затверджених наказом Мінмолодьспорту².

Директор спеціалізованої дитячо-юнацької спортивної школи для осіб з інвалідністю паралімпійського та дефлімпійського резерву призначається за погодженням з Національним комітетом спорту інвалідів України та Українським центром з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт».

¹ Про затвердження Порядку проведення атестації тренерів (тренерів-викладачів) [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 13.01.2014 № 45 (із змінами у редакції наказу Мінмолодьспорту від 06.07.2016 № 2675). Режим доступу: <http://sport.gov.ua/index/ua/material/13100>

² Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, Випуск 85 «Спортивна діяльність» [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 28.10.2016 № 4080. Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/27385>

Директор спортивної школи:

- здійснює загальне керівництво спортивною школою, забезпечує раціональний добір і розстановку кадрів, забезпечує створення належних умов для підвищення фахового рівня працівників;
- забезпечує та контролює проведення навчально-тренувальної та спортивної роботи, несе відповідальність перед засновником (власником) за її результати;
- в установленому порядку розробляє структуру, штатний розпис і тарифікаційний список тренерів-викладачів¹ спортивної школи та подає на затвердження керівнику відповідної установи (організації) вищого рівня, контролює додержання виконавської та фінансової дисципліни;
- забезпечує додержання вимог охорони здоров'я, антидопінгового законодавства, праці і господарської діяльності, санітарно-гігієнічних, протипожежних норм і норм техніки безпеки та несе за це відповідальність;
- представляє спортивну школу на підприємствах, в установах, організаціях та органах влади;
- розпоряджається в установленому порядку майном і коштами спортивної школи, укладає угоди, відкриває рахунки в установах банків або органах Державного казначейства;
- видає у межах своїх повноважень накази та розпорядження і контролює їх виконання; затверджує посадові інструкції працівників;
- приймає на роботу і звільняє з роботи тренерів-викладачів та інших фахівців відповідно до законодавства;
- установлює в межах затвердженого фонду заробітної плати надбавки і розглядає питання щодо надання доплат, премій і матеріальної допомоги тренерам-викладачам та іншим фахівцям спортивної школи, вживає інших заходів заохочення, а також дисциплінарного впливу;
- несе відповідальність за виконання покладених на спортивну школу завдань, за результати фінансово-господарської

¹ Про впорядкування умов оплати праці працівників бюджетних установ, закладів та організацій галузі фізичної культури і спорту [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства спорту від 23.09.2005 №2097. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1236-05>

діяльності, стан і збереження будівель та іншого майна, переданого в користування і володіння спортивної школи.

Заступник директора спортивної школи з навчально-тренувальної роботи повинен мати вищу освіту за спеціальністю фізична культура і спорт та ступенем «магістр», стаж роботи за фахом не менш як три роки¹.

Заступник директора спортивної школи з навчально-тренувальної роботи:

- несе відповідальність за організацію та здійснює контроль за проведенням навчально-тренувальних занять;
- контролює проведення відбору вихованців, комплектацію навчальних груп, виконання вихованцями встановлених вимог для переведення їх з однієї групи підготовки до іншої;
- організовує роботу інструкторів-методистів;
- здійснює контроль за виконанням вихованцями індивідуальних планів підготовки;
- готує пропозиції щодо тарифікації тренерів-викладачів;
- координує роботу з науково-методичного та медичного забезпечення;
- несе відповідальність за додержанням санітарно-гігієнічних вимог, антидопінгового законодавства, правил техніки безпеки під час проведення навчально-тренувальної та спортивної роботи;
- організовує роботу з узагальнення досвіду роботи тренерів-викладачів.

Заступник директора спортивної школи з адміністративно-господарської роботи (АГР) повинен мати вищу освіту за ступенем «молодший бакалавр», «бакалавр» чи «магістр» та досвід адміністративно-господарської роботи².

Посада заступника директора спортивної школи з АГР передбачається за наявності власної матеріально-технічної бази.

Заступник директора спортивної школи з АГР:

- несе відповідальність за додержанням матеріально-технічних умов для проведення навчально-тренувальної роботи,

¹ Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, Випуск 85 «Спортивна діяльність» [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства спорту від 28.10.2016 № 4080. Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua/index/ua/material/27385>

² Там само.

збереження майна та інвентарю, експлуатацію будинків, приміщень спортивної школи, утримання їх у належному стані;

- забезпечує ефективну експлуатацію спортивної бази, організацію профілактичного нагляду за її станом та проведення поточного ремонту спортивних споруд, обладнання, інвентарю, утримання і використання транспортних засобів.

У спортивній школі вищої категорії передбачається не менше трьох посад інструкторів-методистів, першої категорії – двох, другої категорії – однієї. У новоутвореній спортивній школі, якій протягом перших трьох років не надана категорія, може передбачатися одна посада інструктора-методиста. На посаду інструктора-методиста призначається фахівець, який має вищу освіту за спеціальністю фізична культура і спорт та ступенем «бакалавр» чи «магістр»¹.

Інструктор-методист спортивної школи:

- здійснює методичне забезпечення та координацію роботи тренерів-викладачів спортивної школи з відбору вихованців, організацію навчально-тренувальної роботи, контроль за комплектуванням груп, результатами навчально-тренувальної роботи, контролює проходження підвищення кваліфікації тренерами-викладачами, проведення відкритих навчально-тренувальних занять;

- веде статистичний облік та проводить аналіз результатів роботи спортивної школи, відділень, груп, бере участь у підготовці статистичного звіту про роботу спортивної школи, а також відповідає за ведення документації з питань проведення методичної роботи;

- здійснює контроль за проведенням навчально-тренувальних занять, виконанням індивідуальних планів та відповідає за складання і додержання розкладу занять.

У спортивній школі вищої та першої категорії може бути введена посада старшого інструктора-методиста, якщо під його керівництвом працює не менше двох інструкторів-методистів.

На посаду старшого інструктора-методиста призначається фахівець, який має вищу освіту за спеціальністю фізична культура

¹ Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, Випуск 85 «Спортивна діяльність» [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 28.10.2016 № 4080. Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/27385>

і спорт та ступенем «бакалавр» чи «магістр»¹. Старший інструктор-методист очолює роботу інструкторів-методистів, веде контроль за їх діяльністю та виконує функції, які передбачені для інструкторів-методистів.

У спортивній школі може бути введена для кожного відділення та/або окремо для різних за статтю вихованців з виду спорту посада старшого тренера-викладача у разі, коли під його керівництвом працює не менше двох штатних тренерів-викладачів. При цьому два тренери, які працюють як сумісники, вважаються одним штатним тренером-викладачем. Старший тренер-викладач виконує обов'язки, визначені для тренерів-викладачів, і здійснює контроль за діяльністю тренерів-викладачів з видів спорту, несе відповідальність за організацію навчально-тренувального процесу, комплектування та проведення тренерських рад відділень, організацію заходів з підвищення кваліфікації тренерів-викладачів і за результати виступу спортсменів на змаганнях та здійснює контроль і несе відповідальність за додержання норм антидопінгового законодавства.

З метою забезпечення розвитку та удосконалення навчально-тренувальної та спортивної роботи, професійної діяльності працівників у спортивній школі утворюється тренерська рада, яку, як правило, очолює її директор.

Тренерська рада спортивної школи:

- вивчає плани, результати та актуальні питання навчально-тренувальної та спортивної роботи у школі, розглядає питання організації роботи відділень, комплектування груп, додержання санітарно-гігієнічних вимог, забезпечення техніки безпеки, охорони праці тощо;
- розробляє пропозиції щодо поліпшення діяльності спортивної школи;
- визначає заходи щодо підвищення кваліфікації кадрів, упровадження під час навчально-тренувальних занять досягнень науки і кращого досвіду роботи;
- розробляє рекомендації з питань удосконалення навчально-тренувальної та спортивної роботи;

¹ Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників, Випуск 85 «Спортивна діяльність» [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства спорту від 28.10.2016 № 4080. Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/27385>

- вносить керівництву спортивної школи пропозиції щодо налагодження міжнародних спортивних зв'язків;
- захищає права працівників на виявлення ініціативи, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, аналізує форми, методи і засоби навчання та скасовує такі, що не придатні для використання під час проведення навчально-тренувальної та спортивної роботи;
- розглядає інші питання, пов'язані з діяльністю спортивної школи.

Засідання тренерської ради спортивної школи проводяться у разі потреби, але не рідше одного разу на два місяці.

Органом громадського самоврядування спортивної школи є загальні збори колективу, в яких можуть брати участь наукові та інші працівники, які залучаються до навчально-тренувальної та спортивної роботи, і представники батьківського комітету. Загальні збори колективу спортивної школи скликаються не рідше одного разу на рік. У період між загальними зборами може діяти рада спортивної школи, діяльність якої регулюється її статутом.

13.3. Фінансово-господарська діяльність та матеріально-технічна база спортивної школи

Фінансово-господарська діяльність спортивної школи провадиться відповідно до законодавства та статуту. Фінансування спортивної школи здійснюється за рахунок коштів власника (засновника) та/або відповідного бюджету, інших джерел, не заборонених законодавством. Фінансування за рахунок бюджетних коштів здійснюється згідно з нормативними документами Мінмолодьспорту¹, рішеннями місцевих органів влади щодо комплексних програм розвитку фізичної культури і спорту² та місцевих бюджетів на

¹ Про затвердження Типового переліку бюджетних програм та результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у сфері фізичної культури і спорту [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 23.11.2016 № 4393 Режим доступу: <http://dmsu.gov.ua/media/2017/01/11/3/4393.pdf>

² Про внесення змін до рішення обласної ради від 21 грудня 2017 року № 581-VII «Про затвердження обласної комплексної програми розвитку фізичної культури і спорту в Одеській області на 2018-2020 роки» [Електронний ресурс]: Рішення Одеської обласної ради від 11.09.2018 №795-VII. Режим доступу: <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/795-VII.pdf>

поточний рік відповідно до бюджетних програм з розвитку дитячо-юнацького та резервного спорту, що розроблюються місцевими органами виконавчої влади з фізичної культури і спорту¹ та затверджуються у встановленому порядку.

Спортивна школа у процесі фінансово-господарської діяльності має право:

- самостійно розпоряджатися коштами, одержаними від господарської та іншої діяльності відповідно до статуту;
- модернізувати власну матеріально-технічну базу, базу спортивно-оздоровчих таборів;
- володіти, користуватися і розпоряджатися майном відповідно до законодавства та статуту, у тому числі спеціалізованим транспортом для супроводження і забезпечення безпеки вихованців під час здійснення навчально-тренувальної та спортивної роботи, або орендувати такий транспорт на договірних засадах;
- користуватися безоплатно земельними ділянками, на яких розташована ДЮСШ;
- надавати в установленому порядку платні послуги;
- виконувати інші функції, що не суперечать законодавству і статуту ДЮСШ.

Матеріально-технічна база спортивної школи включає адміністративні приміщення та спортивні бази (басейни, ігрові поля, спортивні зали, споруди тощо), оздоровчо-спортивні табори, підсобні приміщення, обладнання, засоби зв'язку, оргтехніку, транспортні засоби, зокрема спеціалізовані для навчально-тренувальної та спортивної роботи, майданчики, земельні ділянки, рухоме і нерухоме майно, що перебуває в її користуванні.

Для проведення навчально-тренувальної та спортивної роботи спортивним школам за відсутності власної спортивної бази можуть надаватися в користування безоплатно або на пільгових умовах спортивні об'єкти (спортивні споруди), культурні, оздоровчі та інші заклади за умови дотримання санітарно-гігієнічних норм і непогіршення стану таких закладів. Порядок надання зазначених об'єктів

¹ Про затвердження Положення про управління фізичної культури і спорту Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]: Розпорядження голови облдержадміністрації від 23.11.2017 № 1097/А-2017. Режим доступу: http://ussm.odessa.gov.ua/files/ussm_portal/polozhennya_pro_upravlnnya_f_zichno_kul_turi_sportu_oda.pdf

(споруд) у користування визначається місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства.

Ведення діловодства, бухгалтерського обліку та звітності в спортивній школі здійснюється у порядку, визначеному нормативно-правовими актами.

Діяльність спортивної школи у рамках співробітництва

Спортивна школа має право укладати угоди про співробітництво, договори про спільну діяльність, встановлювати прямі зв'язки з органами управління освітою, фізичною культурою і спортом, навчальними закладами, науковими установами, підприємствами, організаціями, громадськими об'єднаннями, в т.ч. інших країн, в установленому законодавством порядку.

Спортивна школа за наявності належної матеріально-технічної бази, власних фінансових коштів має право підтримувати міжнародні спортивні контакти із спортивними організаціями інших країн, брати участь у міжнародних заходах, проводити обмін спортивними делегаціями з метою вивчення міжнародного досвіду роботи.

Договори про спільну діяльність погоджуються з місцевими органами управління фізичною культурою і спортом¹ та власником.

Документація спортивної школи, порядок обліку та звітності

Перелік документів, які повинна мати спортивна школа, порядок обліку та звітності затверджуються Мінмолодьспортом². У разі виробничої необхідності ДЮСШ використовує додаткові документи, необхідні для забезпечення діяльності школи на належному рівні, а також створює власні документи для використання в практичній роботі. Перелік існуючих обласних ДЮСШ наведений у³.

¹ Про затвердження Положення про школу вищої спортивної майстерності [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 17.07.2015 № 2581 (із змінами). Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-15>

² Про затвердження переліку документів, які повинна мати дитячо-юнацька спортивна школа [Електронний ресурс]: Наказ Мінмолодьспорту від 13.05.2009 № 1591. Режим доступу: <http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/8568>

³ Перелік дитячо-юнацьких спортивних шкіл [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.dsmsu.gov.ua/index/ua/material/30127>

13.4. Соціальні гарантії спортсменів і працівників фізкультурно-спортивних організацій

Учасники спортивних відносин, як однієї з важливих сфер суспільства, потребують соціальних гарантій та захисту. Слід зауважити, що соціальні гарантії для спортсменів і працівників стосуються не лише певних стандартів стосовно кількості фізкультурно-спортивних споруд, їх відповідність всім гігієнічно-санітарним вимогам, але й аналізу поточного фізичного і психічного стану учасників спортивної діяльності на основі створених критеріїв оцінки. Приділення уваги стану здоров'я учасників спортивної діяльності пов'язане з високим рівнем небезпеки травмування спортсменів, загальною проблемою зниження фізичної підготовки та здоров'я.

Окремі державні гарантії закріплено Законом України «Про фізичну культуру та спорт», проте у 2013 році було прийнято Державний соціальний стандарт у сфері фізичної культури та спорту. Стандарт затверджено з метою дотримання соціальних прав громадян. Дотримання стандарту є обов'язковим для всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, державних, комунальних і недержавних суб'єктів, що надають соціальні послуги у сфері фізичної культури та спорту. Цей нормативно-правовий акт є комплексом соціальних норм і нормативів, на основі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій щодо надання послуг у сфері фізичної культури та спорту, тобто ним закріплено показники необхідного забезпечення потреб всіх учасників спортивної діяльності.

Отримувачем даного стандарту є абсолютно всі громадяни, незалежно від будь-яких ознак, адже одним із головних принципів всіх сфер соціальних та політичних відносин є заборона дискримінації, що закріплено в державних та міжнародних нормативно-правових актах.

Вимогам стосовно забезпечення населення закладами фізичної культури та спорту:

- забезпечення дітей та молоді віком від 6 до 18 років дитячо-юнацькими спортивними школами з розрахунку один заклад на 3000 дітей та молоді цього віку, але не менше одного закладу на одну адміністративно-територіальну одиницю (район, місто, у

тому числі спеціального статусу, республіканського, обласного та районного значень, райони у містах, селища міського типу);

- забезпечення центрами фізичного здоров'я населення з розрахунку не менше одного центру на одну адміністративно-територіальну одиницю (район, місто, район у місті), у тому числі всеукраїнського, республіканського та обласного значення;

- забезпечення центрами фізичної культури та спорту інвалідів з розрахунку не менше одного центру на адміністративно-територіальну одиницю (район, місто), у тому числі всеукраїнського, республіканського та обласного значення;

- забезпечення спортивними клубами та фізкультурно-оздоровчими закладами з розрахунку один заклад на 5 тис. населення;

- нормативи забезпечення штатними одиницями закладів, що надають фізкультурно-оздоровчі та спортивні послуги;

- норми забезпечення спортивних шкіл усіх типів спортивними спорудами, спортивним обладнанням та інвентарем загального користування, в тому числі з урахуванням потреб інвалідів, вихованців та тренерів спортивним одягом, спортивним спеціальним взуттям, спортивним інвентарем індивідуального призначення і терміни його використання для участі у навчально-тренувальному процесі та змаганнях;

- нормативи витрат на одного вихованця дитячо-юнацької спортивної школи;

- норми наповнюваності груп відділень з видів спорту та режим навчально-тренувальної роботи;

- норматив мінімального віку зарахування до навчальних груп з видів спорту.

При наданні послуг з фізичної культури та спорту повинні забезпечуватися:

- безпека для життя та здоров'я людей, дотримання вимог санітарного законодавства, правил протипожежної безпеки, заходів з безпеки праці, попередження травматизму та нещасних випадків;

- захист від будь-яких форм експлуатації, насильства з боку тренерів та інших працівників закладів фізичної культури та спорту;

- користування матеріально-технічною базою, що перебуває у власності закладів фізичної культури та спорту.

При наданні послуг з фізичної культури та спорту інвалідам забезпечується доступність до спортивних споруд і надається необхідне матеріально-технічне забезпечення.

Відповідного до цього нормативно-правового акту Міністерство молоді та спорту України, місцеві органи, а також інші уповноважені органи повинні здійснювати моніторинг дотримання Стандарту, заради налагодження взаємодії між державою та населенням.

Окрім вимог відносно матеріально-технічного, медичного та організаційного забезпечення, велика має приділятися і забезпеченню та доступу учасників спортивних відносин до соціальних послуг (комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя) та соціального обслуговування (система соціальних заходів, яка передбачає сприяння, підтримку і послуги, що надають соціальні служби окремим особам чи групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу та повноцінної життєдіяльності).

Наприклад, як зазначалось раніше відповідно до ст. 49 Закону «Про фізичну культуру та спорт» тренерам та іншим фахівцям у сфері фізичної культури та спорту держава забезпечує:

- створення належних умов для праці, відпочинку, медичного обслуговування;
- підвищення кваліфікації один раз на п'ять років;
- правовий та соціальний захист;
- компенсації, встановлені законодавством про працю;
- призначення і виплату пенсій відповідно до закону;
- встановлення надбавок за спортивні звання в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Велика увага приділяється соціальному захисту спортсменів-учасників, які посіли призові місця на Олімпійських іграх, Світових та Європейських іграх з неолімпійських видів спорту, Паралімпійських і Дефлімпійських іграх, Глобальних іграх спортсменів з порушенням інтелекту, чемпіонатах світу або Європи, та їх тренерів: їм можуть надаватися ряд соціально-побутових та інші заохочень у порядку, визначеному Кабміном.

Оскільки, налагодження регулювання спортивної сфери ще потребує більш серйозних кроків, проте вже на даному етапі існують певні соціальні гарантії спортсменів та інших учасників спортивних відносин, що, безперечно, пов'язане з державною метою популяризації спорту та фізичної культури.

РОЗДІЛ 14. РЕГУЛЮВАННЯ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИНИ ЗА КОРДОНОМ

14.1. Олімпійське право

Олімпійський спорт – це напрям спорту, пов'язаний з організацією та проведенням спортивних змагань з олімпійських видів спорту та підготовкою спортсменів до цих змагань.

Зародившись в Стародавній Греції у 776 році до н.е. (рік проведення Ігор першої Олімпіади), олімпійські ігри регулярно проводились біля 1000 років, закінчивши свій багатовіковий цикл у 394 році нашої ери. Олімпійські ігри відродилися у кінці минулого століття в нових історичних умовах.

Засновником сучасного олімпійського руху справедливо вважають знаменитого французького просвітителя барона П'єра де Кубертена, багатолітня й цілеспрямована діяльність котрого не тільки дозволила відродити олімпійські ігри, але й перетворила олімпійський рух в суттєву сторону суспільного життя світової спільноти.

16 червня 1894 р. на всесвітньому Конгресі, організованому Кубертенем, у великій залі Сорбонського університету (Париж) зібралося близько 2000 запрошених. Були присутні 79 делегатів від 49 спортивних організацій 12 країн.

Відроджуючи ОІ Кубертен багато взяв з історії організації і проведення стародавньогрецьких ігор. Кубертен детально розробив організацію і процедуру проведення олімпійських ігор, додавши елементи, які за його думкою були необхідні для задоволення бажань сучасного людства. В першу чергу це інтернаціональний характер ігор, включення в програму змагань великої кількості видів спорту, добровільна участь спортсменів-аматорів та ін.

Напередодні відкриття Конгресу Кубертен опублікував статтю «Відродження Олімпійських ігор», де були викладені принципи і ідеали олімпізму.

Основні принципи, норми і правила функціонування олімпійського руху, діяльності Міжнародного олімпійського комітету, між-

народних федерацій із видів спорту, національних олімпійських комітетів, організації та проведення Олімпійських ігор сконцентровані в Олімпійській хартії Міжнародного олімпійського комітету. Це основний правовий документ спорту. Можна говорити, що Олімпійська хартія виконує три основні завдання: а) Олімпійська хартія як основний інструмент конституційного характеру визначає й відроджує фундаментальні принципи та невід'ємні цінності олімпізму; б) Олімпійська хартія – це і статут Міжнародного олімпійського комітету; в) Олімпійська хартія визначає основні права й обов'язки трьох головних складників Олімпійського руху, а саме: Міжнародного олімпійського комітету, міжнародних федерацій і національних олімпійських комітетів, а також організаційних комітетів Олімпійських ігор, які повинні дотримуватись Олімпійської хартії.

Олімпійська хартія – збірник правил і офіційних роз'яснень, де визначені основні принципи олімпійського руху, система управління олімпійським спортом.

Основи хартії розроблені Кубертенем і затверджені у 1894 році на I конгресі. 15 вересня 2017 року на 131-й сесії у Лімі були внесені зміни в деякі останні положення попередньої версії Олімпійської хартії (від 2 серпня 2016 року). Останній варіант Олімпійської хартії включає в себе «Основоположні принципи олімпізму» і 6 розділів: Олімпійський рух, МОК, міжнародні Федерації, Національні Олімпійські комітети, Олімпійські ігри; Заходи та санкції, дисциплінарні процедури і вирішення спорів.

Слід відзначити, що олімпійське право є результатом розвитку міжнародного спортивного права і є його складовою частиною. В загальному вигляді воно представляє собою систему взаємопов'язаних норм і правил, що регулюють суспільні відносини, які формуються у міжнародному олімпійському русі.

Міжнародний олімпійський рух охоплює велику кількість різноманітних напрямків, зокрема: участь міжнародних організацій загальної компетенції (ООН, Рада Європи тощо) у міжнародному олімпійському русі; організація та діяльність міжнародних спортивних організацій (МОК, МПК, МСФ тощо) включаючи їх взаємодію з іншими спортивними структурами; діяльність держав, національних спортивних організацій, спортсменів та інших внутрішніх суб'єктів у міжнародних олімпійських відносинах; організація та проведення Олімпійських ігор та інших спортивних змагань

під патронажем МОК; міжнародні спортивно-трудові та пов'язані з ними відношення; міжнародна матеріальна підтримка та іноземні інвестиції у сфері олімпійського спорту; міжнародна комерційна діяльність у сфері спортивної промисловості тощо. На сьогодні активного розвитку набули правовідносини у сфері спортивного арбітражу та медіації¹, а також надання медичних послуг у сфері олімпійського руху².

Спортивні відносини у сфері міжнародного спортивного руху включають як внутрішньодержавні, що включають іноземний (міжнародний) елемент, так і суто міждержавні владні відносини. Саме специфічність суб'єктів, що приймають участь у цих відносинах і обумовлює багатоплановість міжнародних правовідносин у сфері олімпійського руху.

Виходячи з правової природи сучасного олімпійського руху і враховуючи структуру, особливості відносин, що ним охоплюються С.В. Алексеев робить висновок, що міжнародні олімпійські відносини можливо розглядати у двох аспектах: з одного боку, як основу формування олімпійського права, а з іншої – з позиції процесу правоутворення, який завершується створенням джерел, що виражають норми олімпійського права³.

Олімпійське право співвідноситься з міжнародним спортивним правом як частина з цілим і, відповідно, методи олімпійського права охоплюються методами міжнародного спортивного права.

В олімпійському праві, як і в міжнародному, використовується регулювання за допомогою міжнародних договорів, міжнародних звичаїв. Виокремлюються методи односторонніх дій держав, а також двостороннього, багатостороннього та універсального регулювання міжнародних відносин. Можна також виокремити такі методи уніфікації міжнародно-правових норм, як конвергенція внутрішніх правових режимів; входження норм міжнародного права у внутрішнє право.

¹ Бордюгова Г. Міжнародний спортивний арбітраж: засади й особливості діяльності та словник найуживанішої лексики. – К.: АБІАЗ, 2015. – 160 с.

² Медичний кодекс олімпійського руху чинний з 31 березня 2016 року. URL <http://dmsu.gov.ua/index/ua/material/24362>

³ Алексеев С.В. Олимпийское право. Правовые основы олимпийского движения = Olympic Law : учебник / ред.: П.В. Крашенинников, С.В. Алексеев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2015. – 688 с.

Разом з тим, олімпійське право характеризується також специфічними методами правового регулювання, зокрема: методи завдяки яким вибудовується і зберігається система міжнародного олімпійського руху (утворення міжнародних спортивних олімпійських організацій, розмежування і передача компетенцій від держави і національних спортивних організацій міжнародним спортивним організаціям); цілеспрямований вплив на досягнення обопільних інтересів у результаті діяльності суб'єктів міжнародного олімпійського руху; врахування спрямованості міжнародного олімпійського руху на консолідацію суспільства, укріплення миру та міжнародного співробітництва тощо.

Олімпійське право, як одна з найважливіших структур сучасного міжнародного права, включає норми як норми міжнародного публічного права, що регулюють міждержавні відносини, так і міжнародного приватного права, що охоплюють відносини між приватними особами – організаціями та громадянами різної державної належності. Крім того, воно включає норми національного законодавства, що сприяють укріпленню міжнародного спортивного правопорядку. Таким чином, мова йде про комплексне правове регулювання стійкої групи суспільних відносин.

14.2. Загальна характеристика професійного спорту в США і Канаді

Історія спорту в Сполучених Штатах Америки і Канаді найчастіше бере свій початок з колонізаторських часів, коли моряки привозили з Європи різні види спорту для розваг. В це важко повірити, але навіть такі цілком заокеанські види спорту як бейсбол та американський футбол еволюціонували з європейських. Так, американський футбол став симбіозом європейського футболу та регбі. Найчастіше вигадувати нові види спорту було популярно серед студентів, які застосовували ці ігри для з'ясування найкращих коледжів. Бейсбол утворився з суміші крикету та дитячої гри раундерс, які привезли Англійці до Бостону. Хокей був популярним в Північній Європі задовго до того як іммігранти привезли його до Канади в XIX столітті. Проте, американці вважаються винахідниками таких видів спорту як снуобордінг та скейтбордінг. Але

посеред популярних вищих ліг лише баскетбол був вигаданий в Америці. Джеймс Нейсміт написав оригінальні правила баскетболу для свого есе в школі для молодих Християн. Цікаво, що Уільям Морган, зустрівши Джеймса Нейсмітадекілька років потому в тій самій школі, так надихнувся його прикладом, що винайшов волейбол.

Сучасний професійний спорт Північної Америки налічує десятки різних видів спорту від АлтіматФрізбійЛакроса до чотирьох найпопулярніших вищих ліг. Національна Футбольна Ліга (НФЛ), Головна Ліга Бейсболу (МЛБ), Національна Баскетбольна Асоціація (НБА) та Національна Хокейна Ліга (НХЛ) і створюють цей ТОП-чотири. Декілька джерел і науковців ставлять Вищу Лігу Футболу (МЛС) на один рівень з НФЛ, МЛБ, НБА та НХЛ, але ми вважаємо, що європейський футбол дуже відрізняється по своїй структурі та регулюванню. Цікаво зауважити, що велика четвірка входить до п'яти найприбутковіших ліг у Світі, де лише Англійська Прем'єр Ліга може конкурувати з американським спортом. Американські Ліги складають 45% від усього всесвітнього прибутку, де окремо НФЛ заробляє понад 13 мільярдів взагалі і більш ніж 7 мільярдів тільки від продажу телевізійних прав. Також НФЛ вважається найбільш відвідуваною лігою в світі, де в середньому більш ніж 67 тисяч уболівальників заповнюють стадіони кожного матчу.

На сьогоднішній день всі чотири вищі ліги складаються з 30-32 команд в найбільших мегаполісах США та Канади. На відміну від Європейської моделі, де є підвищення та пониження команд поміж ліг, в Америці існує асоціація франшиз. Якщо в Європі існує вища ліга, перша ліга, друга ліга і т.п., то в Америці нижчі ліги існують тільки для того, щоб перевіряти молодих гравців. У МЛБ та НХЛ нижчі ліги можуть бути дорогою на драфт, про який ми пояснимо нижче. У НБА ліга розвитку створена для набору форми гравців після пошкоджень та задля другого шансу гравцям, які втратили своє місце в ростері¹ команд. У НФЛ нижчої ліги не існує, адже склад команди може сягати до 53 гравців, відповідно ті футболісти, які після студентів не були обрані на драфті, можуть тренуватися з клубами, але змагатися на професійному рівні в північній Америці, без отримання контракту, не мають права.

¹ Ростер – це заявлений склад команди на сезон

Професійних та аматорських ліг в кожній державі Європи може бути від трьох до семи, які в свою чергу, можуть поділятися на групи. Професійні клуби в Європі мотивовані підніматися з нижчих ліг, бо чим більший статус у Лізі, тим більший прибуток з продажу телевізійних прав, квитків та комерції. На вершині цієї системи, існують Європейські змагання, де окрім грошей клубу б'ються за престиж та репутацію.

З іншого боку, команди, які знаходяться внизу турнірної таблиці та борються за виживання. Частіше за все, боротьба за пониження в нижчу лігу протікає більш відверто та до останніх секунд фінального матчу. Ця система допомагає мінімізувати нецікаві ігри та додає мотивацію усім командам, а не тільки тим, що борються за перемогу в турнірі.

Північноамериканська система спорту більше уваги приділяє дохідності та стабільності своїх франшиз. Перш за все, через велику відстань між містами, в США та Канаді, майже неможливо створити систему, де кожен клуб грає однакову кількість матчів вдома та у гостях проти всіх своїх супротивників, як в Європі. Саме тому, тут існують конференції та дивізіони всередині кожної ліги. Частіше за все, команди поділяють на Західну та Східну конференції та на дивізіони. Згідно зі структурою, клуби з одного дивізіону грають більше ігор поміж собою. Кругова система матчів зветься регулярним сезоном і налічує від 16 ігор в НФЛ до 162 в МЛБ. Найсильніші 10-16 команд виходять до плей-офф, де розігрують трофей в кінці сезону.

Складніші перспективи команд, які в силу різних обставин, не можуть вклинитися в боротьбу за плей-офф. Інколи найкращі гравці команд пропускають сезон через травми, а інколи ці команди просто недостатньо конкурентоспроможні. В Європі такі команди знижують до ліги слабшого рівня, але в північній Америці немає таких Ліг, отже, існує ймовірність, що одні й тіж самі команди будуть боротися за останні місця із року в рік. Саме тому, Американські Професійні Ліги вигадали як урівняти команди, та надати шанс слабкій команді стати набагато сильнішою наступного сезону.

Драфт – це процедура вибору гравців, які заявили на драфт, професійними клубами в порядку встановленому попереднім сезоном. Найчастіше першими обирають найслабкіші команди як в НФЛ, або поміж команд, котрі не потрапили в плей-офф, прохо-

дить лотерея. Лотерею драфтавигадали в НБА, щоб команди не займалися відкритим танкінгом¹. На драфт заявляються молоді гравці після старшої школи, або під час навчання в коледжі, а також гравці з інших країн світу. Вік таких гравців залежить від ліги, де НФЛ обирає серед студентів, які закінчили школу більш ніж 3 роки тому, а НБА можуть обирати після закінчення першого курсу. Зараз проходить обговорювання на предмет скасування правила “oneanddone” в НБА. Це правило давало можливість гравцям вчитися лише один рік в університеті та виходити на драфт. Якщо це правило скасують, баскетболісти можуть бути обрані на драфт одразу після школи. У кожному драфті є певна кількість раундів, від двох в НБА до семи в НФЛ та НХЛ. Кожна команда має один вибір в раунді, якщо не було ніяких обмінів.

Як вже було зауважено, Ліги Америки роблять все, що в їх силах, аби зрівняти клуби. Нажаль потенціал клубу дуже залежить від міста перебування. В Америці існують, так звані, великі та малі ринки, де багатомільйонні мегаполіси, як Нью-Йорк та Лос-Анджелес, мають набагато більше потенціалу для заробляння прибутку, аніж міста як Оклахома чи Сент-Луїс. Тому в лігах існує механізм солідарності, який змушує великі клуби ділитися з неприбутковими. Це складна схема, де частина прибутку клубів, як кошти з білетів та телетрансляцій, враховуються в загальний дохід Ліги та перерозподіляються між клубами після сезону. Визначається середній прибуток по лізі, і команди, які вище цієї межі віддають гроші командам з маленьких ринків, які не заробили середнього прибутку. Проте існують джерела доходів, як продаж прав містковим телекомпаніям та гроші з віп-лож, які не потребують поділу з іншими клубами. Отже, навіть після допомоги маленьким клубам, різниця в прибутку може сягати мільярди доларів. Але ми живемо в вік технологій та соціальних мереж, де фанатом Пейкерс може бути хлопець з Індії, а не тільки жителі Вісконсину. Отже, ця різниця між ринками стає все менш і менш визначною. Саме тому, статус власника спортивної команди в Північній Америці дуже прибутковий та поважливий незалежно від команди чи міста.

¹ Танкінг – це стратегія клубів Америки, коли вони навмисно програють, щоб зайняти якомога нижче місце и обирати вище на драфті.

14.3. Рада Власників та переїзд команд професійних ліг Північної Америки

Як було зазначено вище, професійні ліги – це асоціація франшиз, тобто власників команд. Рада власників і є найвищий орган управління в Лізі. Асоціація команд це такий закритий клуб власників, де усі структурні питання вирішуються голосуванням. Коли один із власників хоче продати клуб, покупець повинен набрати 3/4 кількості голосів ради власників, щоб здійснити такий договір купівлі-продажу. Це відрізняється від Європейської моделі, де акціонери приймають такі рішення без дозволу Ліги, Федерації чи УЄФА. Наприклад, коли Роман Аброровіч хоче продати Челсі він вольний обрати найбільш задовольняючу його пропозицію по фінансам або по перспективам клубу в майбутньому. В Америці власники обирають кого вони прагнуть бачити в своїй раді. Саме тому більшість власників франшиз – американці. Інколи тут трапляються ситуації, коли рада не бажає більше бачити одного з членів на посту власника команди, як сталося з Баскетбольним клубом Кліпперс. Власник команди Дональд Стерлінг був дискваліфікований НБА через гучний скандална тему расизму і власники команд змусили його продати свій пакет акцій. Цікаво, що він хотів віддати клуб своїй жінці, котра мала право на 50% акцій клубу через розлучення, але рада заперечила такий варіант і клуб був проданий мільярдеру Стіву Балмеру.

Також без відома ради, жоден власник не може перевести клуб чи змінити назву. На відміну від Європейського спорту, де клуби найчастіше асоціюються з містами та мають відповідну назву, в Америці переїзди команд давно ввійшли в повсякденність. Так, в НФЛ було 13 переїздів і чотирнадцятий трапиться наступного року, коли Окленд Рейдерс переїдуть до Лас-Вегасу. Частіше за все, коли власник купує клуб, він отримує не тільки назву, стадіон чи гравців, а й права інтелектуальної власності, такі як торгівельні марки та історію. Частіше за все, такі переїзди залишають велику кількість людей без роботи, місто без прибутку, тисячі обурених фанів та володарів сезонних абонементів. Тому такі переїзди супроводжуються судовими справами, як сталося з переїздом Клівленд Браунс до Балтімору.

Так, у 1973 році володар Браунс-Арт Модел-підписав договір оренди стадіону на 25 років, який він ділив з бейсбольними Ін-

діанс. Браунс зробили декілька покращень у стадіоні, враховуючи нове табло та віп-ложі. Володар Браунс вирішив не ділити виручку з цих віп-лож з Індіанс, а отже, вони змусили місцеву владу сконструювати для них окрему арену, що і сталося у 1994 році. Прибутки Браунс помітно зменшились без Індіанс, тому володар вирішив перевести команду до Балтімора наступного року. Місто Клівленд, а також фанати та володарі сезонних абонементів, подали позов до суду, де прохали залишити команду в місті хоча б до 1998 року, коли строк договору оренди буде вичерпаний. Перемовини між НФЛ, Браунс та муніципальними владами Клівленду і Балтімору закінчилися мирною угодою. Згідно цієї угоди, місто Клівленд залишає за собою усі права інтелектуальної власності, такі як назву, історію, нагороди, кольори форми та гербу, та, звісно, торгівельні знаки. НФЛ пообіцяло створити нову франшизу в Клівленді в 1999 році. А володар тепер вже Рейвенс, отримав нову команду в Балтіморі, але зі всіма гравцями і працівниками Браунс.¹

В Національній Баскетбольній Лізі стався аж 21 переїзд за її історію. Цікаво, що більшість власників після таких переїздів залишали командам їхні оригінальні назви, проте зараз вони втратили сенс. Наприклад Лейкерс було названо в честь 10000 озер на краю Міннесоти і вони не мають нічого спільного з Лос-Анджелесом, а Джаз переїхали із Нового Орлеану, столиці цього музикального жанру, до гірської Юти, але залишили свою назву. У 2006 році володарі Сіетл Суперсонікс продали клуб за 350 мільйонів доларів. Рада власників узгодила цей договір купівлі-продажу, з лише двома голосами проти. Проте нові власники не зуміли заручитися підтримкою муніципальної влади, а саме отримати дозвіл на конструювання нової ари. Тому вони вирішили перевести команду до Оклахоми, де тимчасово грали Хорнетс із Нового Орлеану, після урагану Катрін, та залишили добре враження по прибутковості і вболівальницькому інтересу. Отже, власники вирішили шукати арбітражу на предмет розірвання договору оренди з ареною в Сіетлі. Місто Сіетл подало зустрічний позов зі згодою мирної угоди, якщо НБА пообіцяє нову команду під час наступного розширення. Власники Суперсонікс погодились сплатити місту Сіетл 45 мільйонів доларів за негайне розірвання договору оренди та ще

¹ <https://scholarship.law.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=1167&context=sportslaw>

30 мільйонів, якщо місто Сіетл не отримає команду в наступні п'ять років (пройшло вже більш десяти років, а НБА не планує розширення). Права інтелектуальної власності були поділенні між новою командою Оклахома Сіті Тандер та можливою новоствореною командою Суперсонікс у Сіетлі. Так, місто залишило за собою назву та кольори, але віддало історію та торгівельні знаки. Хоча, торгівельні знаки перейдуть до команди Сонікс після створення¹.

У МЛБ була навіть ера переїздів, коли 10 команд змінили свої міста за 20 років з 1953 до 1972, тому що більшість команд були зосереджені на великих ринках. Але вони конкурували поміж собою, тому МЛБ вирішило розширити географію. Після цього стався лише один переїзд клубу Монреаль Експос до Вашингтону.

У НХЛ також ставалися переїзди і цікаво, що більшість таких володарів відмовлялися від попередньої індивідуальності і починали нову історію з новою назвою. У НХЛ сталося найбільше розширення, коли за один сезон 1967-1968 до ліги приєднали одразу шість нових команд. Ліга хотіла зробити хокей популярним на західному узбережжі, а також медіа компанії попередили НХЛ, що без розширення не буде нового вигідного контракту на телетрансляції. Остання команда приєдналась до НХЛ у 2017 році, коли після великого вболівальницького інтересу декількох міжсезонних ігор у Лас Вегасі, Голден Найтс отримали франшизу від Ліги. Власник бажав назвати команду Чорними Рицарями на честь своєї університетської команди, але визнав, що це буде крайнє важко через проблеми з торгівельними знаками та доменами. Юристи власника дозволили йому обрати серед Пустинних Рицарів, Срібряних або Золотих Рицарів. Так, Золоті Рицарі представили свою назву та емблему у 2016 році, але зареєструвати торгівельний знак у них не вдалось. Офіс Патентів та Торгівельних Знаків Сполучених Штатів відмовив в реєстрації через ймовірність плутанини з Голден Найтс, коледжем Святої Рози та парашутними військами Армії США, які також звуться Голден Найтс. Юристи Вегас Голден Найтс навели 7 прикладів використання однієї назви між професійними і студентськими командами в хокеї, та список команд з Рицарем як символом чи в назві. З Армією США було складніше, але вони дійшли згоди, що кожна зі сторін має право використовувати торгівельний

¹ <https://www.seattletimes.com/sports/nba-approves-sonics-move-to-oklahoma-city/>

знак «Голден Найтс».¹ Це ім'я вже може вважатися щасливим, адже після драфту розширення, де нова команда бере по одному гравцю, які не були захищені, з усіх клубів НХЛ, Голден Найтс дійшли до фіналу Кубка Стенлі в свій перший рік. Варто зауважити, що частіше за все, гравці, які доступні на драфті розширення, не є зірками, мають великі контракти чи проблеми зі здоров'ям. Але навіть з такою командою Голден Найтс зупинилися за крок від дива.

Усі ці питання обговорюються на раді власників франшиз і не можуть бути здійсненні без 3/4 голосів членів асоціації. Але найбільш важливе повноваження ради – обрання Комісіонера Ліги.

14.4. Комісіонер, Профспілка гравців та Колективний Договір у спорті Північної Америки

Комісіонер – це вища виконавча, арбітражна та контроль-но-дисциплінарна влада професійної ліги, виборна рада власників асоціації.

Інститут комісіонера був винайдений у 1921 році в бейсболі. До Комісіонера, МЛБ правив «Національний Комітет», який складався з президентів Національної та Американської Ліг та третім незалежним головою. Цей комітет був мало ефективним, тому що кожен президент керував в інтересах своїй ліги поки не трапився гучний «BlackSoxScandal». Вісім членів бейсбольної команди Чикаго «ВайтСокс» були звинувачені в договірних матчах, де в фіналі Всесвітньої Серії вони програли Цинциннаті «Редс» в обмін на гроші букмекерського синдикату.² Рада вирішила замінити «Національний Комітет» на незалежного Комісіонера. Незважаючи на те, що суд присяжних виніс вердикт «невинні», комісіонер дискваліфікував усіх вісьмох гравців довічно, а також позбавив їх можливості бути обраним до Залу Слави Бейсболу.

Ця ідея сподобалася іншим професійним Лігам, саме тому на сьогоднішній день Комісіонери керують усіма вищими лігами в Північній Америці. Частіше за все, комісіонерів обирають посеред незалежних та часто далеких від спорту людей. Цікаво, що за сто

¹ http://www.espn.com/nhl/story/_/id/24143090/vegas-golden-knights-settle-trademark-name-us-army

² <http://www.famous-trials.com/blacksox/943-home>

років, посада комісіонерів майже не змінилась, а повноваження тільки збільшились.

Комісіонер обирається радою власників і діє в інтересах Ліги та тих самих власників. Якщо проводити паралелі з господарським правом, то комісіонер це директор юридичної особи. Але директор є підконтрольним органом спілки акціонерів чи членів та діє під їхнім прямим контролем. З іншого боку в спорті Північної Америки є парадокс, комісіонер вважається працівником Ліги, але приймає більшість рішення власноруч і не є підконтрольним раді власників. Тобто, комісіонер є автономним органом всередині структури Ліги, поза контролем та наглядом його безпосередніх власників. Більше того, фактично власники є працівниками комісіонера і можуть бути суб'єктами дисциплінарної відповідальності, від штрафів за висловлювання про відкритий танкінг чи роботу рефері до дискваліфікації та примушення продати клуб, як сталося з Дональдом Стерлінгом.

Повноваження комісіонера зазначені як «діяти в найкращих інтересах» ліги, тобто майже безмежні в рамках Ліги. Дисциплінарні повноваження комісіонера дають йому право розслідувати будь-який проступок проти «інтересів ліги». Комісіонер має право накладати санкції на власників, команди, гравців чи іншого суб'єкта таких правопорушень. Дисциплінарна міра покарань може бути різною, від штрафу до довічної дискваліфікації. Більш того комісіонер має повноваження усіх трьох гілок влади: виконавчої, законодавчої та судової. Офіс Комісіонера наділений владою вирішення спорів між членами асоціації та гравцями. Комісіонер має повну та остаточну владу як арбітр таких спорів. Цікаво, що сторона, яка не згодна з рішенням комісіонера, може подати апеляцію, але така апеляція також буде розглянута комісіонером. Є спори, які вилучено з під повноважень комісіонера Колективним Договором. Цеспори з приводу заробітних плат в НХЛ і МЛБ, коли гравці не можуть зійтися з приводу заробітної плати з клубом. скарги на арбітраж, коли суб'єкти спортивного права вважають, що комісіонер виніс рішення не в інтересах ліги. Вони можуть знайти справедливість в Американській Асоціації Арбітражу. Є ще «Системний Арбітраж» в НБА, коли Ліга та Профспілка гравців колективно подає позов на вирішення структурних пробілів Колективного Договору. Також треба зауважити, що деякі спортивні справи розглядаються звичайною судовою системою США, що укорені протирічить нормам спортив-

ного права Європи, де за звернення до суду звичайної юрисдикції передбачена дискваліфікація.

Іноді Комісіонер вирішує справи навіть за межами Ліги, як сталося с колишнім гравцем НФЛ Рей Райсем. Рей та його, тоді ще, дружина відпочивали в Атлантік Сіті, де між ними трапилася сварка та Рей вдарив її в ліфті. Незважаючи на те, що Поліція відкрила розслідування на привід домашнього насилля, Комісіонер НФЛ РоджерГодел вирішив провести своє внутрішнє розслідування і виписав Райсу дискваліфікацію на два матчі. Медіа США були незадоволенні м'якістю покарання, але в скандал ця справа перетворилася після оприлюднення відеозапису інциденту. Виявилось, що Годел бачив тільки запис з холу готелю, а після побачених подій всередині ліфту, він вирішив внести нову політику проти домашнього насилля гравцями та тренерами НФЛ, де за такі дії дискваліфікація може сягати 6 матчів. Після цього, він вирішив змінити своє ж рішення і відсторонити Райса від футболу довічно. Звісно ж Райс подав апеляцію, але як ми вже знаємо, цю апеляцію повинен розглядати знов таки Комісіонер. Проте цього разу Годел вирішив делегувати ці повноваження незацікавленій особі, колишній районний судді, Барбарі Джонс, яка задовольнила апеляцію і відмінила дискваліфікацію¹. Але це Райсу не допомогло, адже його клуб Балтімор Рейвенс розірвав з ним контракт, а інші команди НФЛ не хотіли наражатися на критику і пропонувати йому контракт. Ми вважаємо, що ця справа віддзеркалює проблеми інституту комісіонера в Північній Америці, який потребує модернізації та перегляду.

Профспілки гравців утворилися з серединиминулого століття для захисту прав гравців та тренерів. Перша профспілка з'явилася в НБА, а перший колективний договір з профспілкою був укладений в МЛБ. Частіше за все, переговори по новому колективному договору і є найважливішим обов'язком Профспілки. Профспілка складається з усіх гравців, тренерів, асистентів та колишніх гравців-членів, які в свою чергу обирають президента профспілки. Як було зазначено вище, Комісіонер НФЛ вирішив ввести нову політику проти домашнього насилля, але без згоди Профспілки Гравців НФЛ цей нормативно-правовий акт не є дійсним. Так, Профспілка МЛБ довгий час не погоджувалася на заборону і перевірки гравців

¹ https://www.espn.com/pdf/2014/1128/141128_rice-summary.pdf

на стероїди, тому що майже всі гравці їх використовували, але потім все ж таки прийняли цю політику допінг-контролю. Також профспілка відповідальна за продаж та перемовини групових ліцензій на використання імен, образів, номерів, нікнеймів та рухів гравців.

Але перш за все Профспілки створені для обговорення та прийняття колективного договору з Лігою. Є роки, коли діючи колективні договори закінчуються, а Профспілка і Ліга не можуть зійтися в перемовинах і підписанні нового договору. В такій ситуації оголошується Локаут(страйк). Найчастіше Колективні договори приймають на строк від п'яти до десяти років, тому локаутати можуть траплятися досить часто. Частіш за все локаути тривають кілька годин чи тижнів на перемовини, але іноді це можуть бути декілька місяців. У такому разі сезон може бути скороченим. Найбільш гучні страйки трапились в МЛБ в 1994-1995 роках, коли був відмінений увесь пост-сезон, включаючи Світову Серію, та в НХЛ в сезоні 2004-2005 року, коли локаут тривав більше 10 місяців і увесь 88 сезон НХЛ був скасований.

Колективний Договір – це згода між Профспілкою гравців та володарів клубів конкретної ліги, де встановлюються основні принципи ліги, поділ прибутку, межа заробітних плат, дисциплінарні правила, правила обмінів, драфту та вільних агентів. Це і є основний нормативно-правовий акт кожної ліги, де імplementовані загальні положення та конституція Ліги.

В МЛБ, як в найдавнішій Лізі Америки, спочатку були лише однолітні контракти з гравцями, які швидко перестали подобатися власникам клубів, тому вони уклали джентельменську угоду, за якою інші клуби не можуть підписувати гравців зі спеціальною нормою в контракті. Отже, наступною практикою стала гра гравців за одну команду протягом усієї кар'єри, а якщо гравцю не подобається заробітна плата, то у нього є тільки два варіанти: прийняти її або закінчити з кар'єрою бейсболіста. Після багатьох років боротьби у судах, у тому числі і в Верховному Суді США, гравці та власники погодилися на введення інституту вільних агентів. Спочатку такі вільні агенти виходили на драфт, а потім уже їм дозволили обирати команду, яка запропонує найбільшу заробітну плату чи інші умови.

Отже, заробітна плата гравців стала стрімко підніматися вгору, а саме тому, професійні Ліги застосовують максимальну межу

зарплат для гравців. Такий структурний метод допомагає знизити кошти командам на кошторис та запобігає забезпеченню клубів від створення супер команд. Максимальна межа зарплат вираховується за допомогою потенційного прибутку всіх клубів Ліги. Далі цей прибуток поділиться між Лігою та Профспілкою гравців. Для прикладу візьмемо НБА, де Профспілка та Ліга домовились про поділ всього прибутку навпіл у останньому колективному договорі, після 57% для гравців проти 43% для власників у попередньому. Отже, 50% ідуть в НБА, яка розподіляє їх між клубами в рівних частинах, а друга половина ділиться на кількість клубів і таким чином визначається максимальна межа зарплат для одної франшизи. Контракт гравця можете мати фіксовану зарплату, а може складати процент від максимуму. Так, найкращі гравці можуть отримувати від 25% до 35% грошей від зарплати команди. Максимальна межа зарплат може бути «жорсткою», яку ні якому разі не можна перевищувати, як в НФЛ та НХЛ, та «гнучкою», як в НБА. У разі гнучкої межі, клуб може перевищити її, але існує податок на розкіш. У такому разі команда змушена буде платити іншим клубам під межею по 3-5 мільйонів з кожного мільйона перевищення межі податку на розкіш. Цікаво, що в МЛБ так і не вдалося ввести межу зарплат. Профспілка гравців категорично проти і остання спроба власників переконати гравців потерпіла крах в 1995 році, який вилився в локаут та відміну плей-офф, а отже в бейсболі немає максимальної межі, а є тільки податок на розкіш. Окрім максимальної межі, існує також і мінімальна межа, яка складає як правило 90% від максимуму. Якщо клуб нижче цієї межі він також сплачує штраф Лізі.

Відповідно, якщо гравець має діючий контракт з клубом, він гарантовано отримає свої гроші, навіть у разі травми, завершення кар'єри чи відрахування. Відрахування-це аналог звільнення, коли клуб в односторонньому порядку розриває контракт з гравцем. Клуб має право розписати зарплату гравця на декілька наступних років, адже така зарплата залишається в платіжній відомості команди. Отже, найчастіше відрахування відбувається з гравцями на негарантованих контрактах. Тільки у разі викупу контракту, коли гравець домовляється з клубом про розірвання контракту за невелику знижку з його боку, гравець отримає менше гарантованої суми. У такому разі, гравець може підписати новий контракт з іншим клубом, а попередній клуб сплачує гравцю менше гаран-

тованої суми, хоча такий контракт залишається «висіти» в платіжній відомості команди. А як бути, якщо клубу більше не потрібен цей гравець, або сам гравець не хоче більше грати за клуб, і вони не можуть домовитись про викуп? В Лігах Північної Америки немає трансферу гравців, тобто незалежно від того скільки у клубу грошей, він не може купити найкращих гравців інших клубів, як у Світовому футболі. Але такого гравця можливо обміняти. Тобто, якщо один клуб хоче гравця іншого клубу він повинен віддати своїх гравців в протилежному напрямку, та не просто змінити суперзірку на новачка, а щоб їхні заробітні плати були близькі одна до іншої. Існує багато типів обміну, від простих двосторонніх, до таких, де приймають участь 3-4 команди та десятки гравців. Заробітні плати усіх гравців не завжди треба вирівнювати, іноді клуби можуть робити виключення, вибори на драфті, та команди у яких є місце під межею зарплат, можуть приймати на себе більше, ніж віддавати. Але, нажаль, це дуже складна тема для розуміння, де існує велика кількість способів провести угоду. Найкращі Генеральні Менеджери Клубів майстерно розуміють Колективний Договір і можуть жонґлювати заробітними платами своїх гравців. Якщо гравець не бажає виступати за клуб він може попросити обміну. Такий обмін не завжди буде задоволений, а отже він повинен виконувати обов'язки свого контракту до кінця строку, а після, він стає вільним агентом і може обрати собі новий клуб власноруч.

Існує думка, що комісіонер може заблокувати обмін гравців між клубами, що не є правдою. Якщо обмін здійснений за всіма правилами Колективного договору, Ліга повинна його затвердити. Тільки, якщо такий обмін суперечить інтересам Ліги, комісіонер може накласти вето. Але таких випадків в історії було лише два, і обидва рази причини були зовсім не спортивні. У 1983 році Комісіонер НФЛ заблокував трейд¹квотербекаЕлвея до Рейдерс, який виходив на драфт як найбільший проект² десятиліття, але відмовлявся грати за Балтімор Кольтс. Отже,Рейдерс запропонували Кольтам три вибори першого раунда, але ця згода було заблокована ПітомРозелем, комісіонером НФЛ на той час. Причини такого вето не визначенні, але поговорюють, що це була особиста помста володарю Рейдерс, з яким у Розела були негаразди, і який тільки що виграв суд проти

¹ Трейд – обмін між гравцями в професійному спорті Північної Америки.

² Проспект – це гравець приймаючий участь в процедурі драфту з коледжу.

НФЛ на 30 мільйонів доларів. Інший випадок стався нещодавно в НБА, коли Кріс Пол попросив обміну з Ново-Орлеанським Хорнетс. Згода була укладена з Лейкерс, котрі шукали другу зірку для найкращого на той момент гравця ліги Кобі Брайнта, але вона була заблокована Девідом Стерном, на той час Комісіонером НБА. Але і тут ситуація сугубо не баскетбольна. Тоді Хорнетс були в дуже бідовому стані, на грані банкрутства і Ліга викупила клуб у колишніх володарів. А отже, НБА керувала командою до оформлення продажу новим власникам, відповідно Стерн наклав вето на обмін не як Комісіонер, а як володар клубу та обміняв Пола до сусідніх з Лейкерс в Лос-Анджелесі Кліпперс.

Колективні договори встановлюють ще багато нюансів, які насамперед створені, щоб залишати гравців у команді, що обрала їх на драфті. Наприклад можливість підписувати гравця поверх межі зарплат, супермаксимальний контракт, інститут обмежених вільних агентів, пенсії для колишніх гравців та гарантовану зарплату під час травм.

14.5. Студентський спорт Північної Америки

Сполученні Штати Америки мабуть єдина країна світу, де спорт серед студентів може бути більш популярним за професійний спорт. Структура студентського спорту складається з двох рівнів, де Національна Спортивна Асоціація Атлетів (НСАА) є вищим органом управління першого рівня. До другого рівня відносяться менш популярні види спорту і зветься він клубний спорт. Міжвузовий спорт утворився в середині 19 століття, коли студенти Гарварду та Єльського університету зустрілися на змаганнях по греблі. Потім вирішення хто є найкращим коледжем перемістилося з води на футбольне поле та баскетбольні майданчики. Цікаво, що Ліга Плюща, спілка найкращих та найвідоміших університетів США та Світу загалом, утворилася саме завдяки американському футболу і визначенню найкращого університету північно-східного регіону. НСАА бере свій початок в XX столітті, коли президент США Теодор Рузвельт втомився від нескінчених травм та смертей на футбольному полі і тому він наказав коледжам створити спілку по зміні правил гри. За 100 років НСАА стала однією з найбільш

генеруючих дохід неприбуткових організацій, де тільки футбол та баскетбол приносять більше, ніж 1 мільярд доларів кожний. Цікаво, що незважаючи на шалений прибуток футболу та баскетболу, інші види спорту є збитковими. Більшість студентських команд грають свої домашні матчі на стадіонах професійних клубів та приваблюють набагато більше уболівальників через дешевші квитки, більшу напругу та непередбаченість ігор. Так, фінал чотирьохбаскетбольного Березневого Божевілья проходить лише на стадіонах місткістю більше 70000 тисяч уболівальників.

Дуже важливим для студентського спорту є дев'ятий розділ Поправки США про Вищу Освіту, де встановлюється, що в НСАА не повинно бути дискримінації на гендерному та сексуальному рівні. Це принесло велику кількість проблем університетам першого рівня, які розвивали тільки чоловічі команди по футболу та баскетболу. Адже, щоб отримати акредитацію в коледжах повинна бути рівна кількість чоловічих та жіночих команд. Не всі види спорту є і чоловічими, і жіночим. Так в бейсбол грають тільки чоловіки, тоді як жінки грають у софтбол. Існують також спільні турніри, де на полі одразу і жінки, і чоловіки.

Найкращі школярі отримують від коледжів спортивну стипендію, яка може частково або взагалі оплачувати їх освіту. Але навіть незважаючи на це, гравці коледжів бажають, щоб їм платили заробітну плату. Взагалі тема оплати студентів одна із найбільш обговорюваних в Північній Америці. НСАА не тільки забороняє Вузам платити гравцям, але й не дозволяє будь-які подарунки, оплату батькам та спонсорські контракти. Тобто агенти і університети, коли намагаються залучити проекти до їх установи, можуть лише обіцяти йому велику кількість уболівальників та якість спортивних споруд. Тим часом НСАА та університети заробляють не тільки від продажу телевізійних прав та білетів, а й на імені та образі гравців продаючи різні товари з символікою гравців.

Так колишній гравець Університету Каліфорнії ЕдО'Бенон, якимось грав в комп'ютерну гру від ЄА Спортс присвяченої Березневому Божевільню і побачив гравця схожого на нього і граючого під тим самим номером. Від подав позов до Суду на НСАА та ЄА Спортс, стверджуючи, що він вже не є студентом і членом НСАА, а отже йому покладається процент з прибутку за використання його прав інтелектуальної власності. Цей позов підтримав Оскар Робертсон

та ще багато колишніх гравців. НСАА в свою чергу клопотала, що оплата гравцям прав інтелектуальної власності, позбавить гравців статусу аматора. Районний Суд став на сторону позивачів і навіть Апеляційний Суд погодився з рішенням частково, але Верховний Суд США переглянув рішення і відмовив позивачам¹. НСАА вирішило відізнати ліцензію з ЄА Спортс та припинити випуск нових комп'ютерних ігор за участі студентських гравців.

Цього роки новий удар влучив в НСАА, на предмет захисту аматорського статусу гравців коледжів, з відміною Закону про Професійний та Аматорський Спортивний Захист 1992 року (ПАСПА)². В Північній Америці договірні матчі траплялися доволі часто, більш за все страждали дуже популярні на початку XX століття бокс та скачки. Після бейсбольного скандалу 1919 року, про який ми вже писали вище, Американська влада та ФБР намагалися знайти вирішення несправедливої гри в спорті. Рішення було знайдено в прийнятті ПАСПА, який забороняв букмекерську діяльність в усіх штатах окрім Невади, Монтани, Орегону та Делаверу. Також закон залишив можливість штату Нью-Джерсі легалізувати ставки на спорт, але влада штату цією опцією не скористалася. З часом багато штатів, а перш за все Нью-Джерсі, зрозуміли, що букмекерська діяльність приносить величезний прибуток з податків до бюджету штату. Треба зауважити, що незважаючи на заборону ставок на спорт, американці не перестали грати. Так ринок ставок сягав 3.6 мільярдів доларів, а нелегальний ринок цілих 138.9 мільярдів. Отже, якщо американці все одно грають на тоталізаторах, чому б не отримувати гроші для влади? Так Нью-Джерсі подало позов до Суду на відміну ПАСПА. Усі чотири професійні ліги та НСАА приєдналися до справи в якості захисників закону. Треба зауважити, що з часом, думки Комісіонерів топ-ліг змінювалися, від категоричної заборони тоталізаторів будь там що, до, а можливо з легалізацією ставок спорт стане навіть чистішим. Великий вплив на зміну думок серед професійних Ліг зіграв Адам Сільвер, новий Комісіонер НБА, який замінив ярого противника тоталізаторів Девіда Стерна. Довгі роки Суди різних юрисдикцій залишали ПАСПА в силі, а Нью-Джерсі апелювали, аж поки в травні 2018 року Верховний Суд США не визнав ПАСПА неконституційним,

¹ O'Bannon v. Ncaan, No. 14-16601 (9th Cir. 2015).

² 28 U.S. Code Chapter 178 – Professional and Amateur Sports Protection.

і таким що суперечить Десятій Поправці¹. Отже, зараз ставки на спорт офіційно можна буде робити, але після того як влада штату винесе відповідне розпорядження. Доречі, цей прецедент може відкрити двері новим позовам про легалізацію марихуани в усіх штатах та про носіння зброї. НСАА була дуже незадоволена цим рішенням, а отже зараз існує велика ймовірність, що відбудуться нові позови з предмету дозволу студентам заробляти.

14.6. Вища Ліга Соккеру (МЛС) і порівняння з Європейським Футболом

Футбол, або як в Америці його називають соккер, один із видів спорту, що розвиваються найбільш стрімко. МЛС, або професійну лігу соккеру, було створено лише в 1993 році, як один із етапів підготовки до Чемпіонату Світу в США. Перші 10 років ліга не викликала великого інтересу у вболівальників, тому матчі проходили на напівпорожніх стадіонах НФЛ. Але зараз МЛС має третій показник по відвідуваності в північній Америці випереджаючи такі ліги як НБА та НХЛ. Ліга складається з 23 команд та розширюється кожні 2-3 роки. Так, минулого року до МЛС приєднався Атланта Юнайтед, а наступною командою, яка приєднається до МЛС в 2020 році буде Інтер Майамі, клуб Девіда Бекхема, який і став початком буму соккеру в США. Так, Ліга не тільки є прибутковою, а й з її допомогою більшість команд збудували спеціалізовані футбольні стадіони, які зазвичай розраховані на 25-30 тисяч уболівальників.

Структура МЛС дуже цікава і складає такий собі симбіоз Професійних Ліг Північної Америки та Європейського Футболу. Тут не діє система підвищення і пониження поміж Ліг, але на відміну від інших Вищих Ліг тут є Кубки. Так, Відкритий Кубок відбувається паралельно з Чемпіонатом МЛС та проходить між командами МЛС, нижчих та аматорських Ліг. Переможець Відкритого Кубку отримує право грати в Лізі Чемпіонів Конкакаф², аналогом Ліги Чемпіонів УЕФА, яка проходить серед команд США, Канади, Мексики та країн Карибського Басейну. Клуби ТОП-чотирьох Ліг

¹ Murphy v. National Collegiate Athletic Association, No. 16-476.

² Конкакаф – це Континентальний Орган Управління Асоціації Держав Північної та Центральної Америки.

не змагаються з командами з інших країн чи континентів, крім виставкових передсезонних матчів.

МЛС не є асоціацією франшиз та власників, як інші Ліги Північної Америки. МЛС діє як єдина юридична особа, а усі власники вважаються інвесторами Ліги. Такий спосіб юридичної реєстрації підіймає немало питань. В тому числі на МЛС та Федерацію Футболу Сполучених Штатів було подано позов до Суду. Гравці намагалися оскаржити таку структуру Ліги, адже, як вони вважали, МЛС є монополістом, а це порушує антимонопольне законодавство США. Гравці також клопотали, що таким чином, МЛС незаконно понижує цінність їх послуг. Але Суд не вдовольнив позову гравців, вирішивши, що МЛС конкурує з іншими Лігами зі всього Світу, та дозволив МЛС зберегти їхню систему трансферів гравців¹.

Система переходів гравців також є гібридною, і збирала в собі інститути Європейського футболу та ТОП-4 Ліг Північній Америки. В МЛС відбувається Супердрафт, який налічує чотири раунди та 81 гравця. Команди обирають в зворотному порядку від місця в турнірній таблиці в кінці Сезона. Як і в інших лігах, тут є обміни гравців між клубами. Обмінювати можна майже все що завгодно: від гравців до різного рівня виключень. В МЛС діє максимальна межа заробітних плат, при сумі середньої заробітної плати лише 373,094 доларів на рік, що є менше ніж в Мексиканській Лізі чи Англійському Чемпіонаті.

Саме тому у 2007 році Ліга запропонувала правило «виключеного гравця», яке давало правило команді підписувати контракт, перевищуючий межу зарплат, зі світовою зіркою. Так, першою такою зіркою став Девід Бекхем. В наступні роки Ліга набула великого інтересу в усьому світі. Саме тому зараз тут грають такі зірки світового футболу як Вейн Руні та Златан Ібрагімович. Так, МЛС ввело правило «стержневого гравця», яке дає командам право підписувати гравців національної збірної та видатних доморощених футболістів поверх межі зарплат.

Ліга не пройшла стороною і Європейські Футбольні норми, такі як трансфер гравців за гроші. В МЛС є два трансферних вікна, коли клуби можуть купувати і продавати гравців із-за кордону, але вони повинні враховувати межу зарплат, або використовувати

¹ Fraser v. Major League Soccer.

одне з виключень. Цікаво, що через структуру єдиної юридичної особи, усі гравці підписують контракти з Лігою, яка в свою чергу розпоряджається за який клуб буде грати футболіст.

Якщо клуб МЛС продає гравця закордон, то суму прибутку з такого гравця клуб ділить з МЛС. Пропорція залежить від статусу та суми гравця, але клуб отримує від 33 до 75%. Взагалі увесь прибуток іде до МЛС, яка в свою чергу вже ділить його між командами та власниками.

В МЛС також траплялися переїзди команд, але закінчений був всього один. Землетрусці із Сан-Хосе переїхали до Х'юстону, але цю команду прийнято вважати командою розширення, адже вони не залишили ні назву, ні інші права інтелектуальної власності. Після двох років зі створення Х'юстон Динамо, клуб із Сан-Хосе відновив своє існування зі старою назвою. Інший переїзд відбувається прямо зараз, де власник КоламбусКрю прагне перевести клуб до Остіну, де вже почалося конструювання нової 200 мільйонної арени. Але влада Огайо не хоче так просто розлучатися з командою і подала позов до Суду, де стверджує, що переїзд суперечить Закону «Модела», того самого власника КлівлендБраунс. Після того інциденту, влада штату Огайо прийняла закон, де забороняє власникам спортивних команд субсидованими штатом перевозити їх. МЛС в свою чергу, клопоче, що вони є єдиною юридичною особою, і саме вони перевозять клуб, а не власник. Ця справа, ймовірно, може дійти до Верховного Суду США.

В будь-якому разі МЛС зараз на підйомі, гучні зірки приїжджають сюди грати під кінець кар'єри, вихованці зі США та Канади прогресують дуже швидко, а саме на даний момент, соккер більш популярний серед школярів, ніж бейсбол. Наступний крок це покупка Європейських зірок в розквіті сил, а зважаючи на те, що США, Канада та Мексика отримали право на спільний Чемпіонат Світу 2026, можна передбачити закріплення МЛС серед Вищих Професійних Ліг Північної Америки.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	6
--------------------------------	----------

РОЗДІЛ І. СПОРТИВНЕ ПРАВО: ВСТУПНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Дискусія щодо виокремлення галузі спортивного права.	8
1.2. Спортивне право як концепт: поняття та структура	13
1.3. «Спортивне право» як навчальний предмет та наукова школа	17
1.4. Вітчизняна школа «спортивного права»: стан та перспективи	21

РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ В УКРАЇНІ

2.1. Форми управління фізичною культурою і спортом в Україні.	27
2.2. Методи управління фізичною культурою і спортом в Україні.	34

РОЗДІЛ 3. ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

3.1. Спортивні відносини	42
3.2. Цивільні правовідносини – пріоритетний тип правовідносин у сфері спорту	44
3.3. Підстави виникнення цивільних спортивних правовідносин . .	47

РОЗДІЛ 4. ЮРИДИЧНІ ОСОБИ – СУБ'ЄКТИ ВІДНОСИН У СФЕРІ СПОРТУ

4.1. Правовий статус спортивних клубів	53
4.2. Правовий статус спортивних федерацій та спортивних ліг. . .	59
4.3. Особливості правового статусу комерційних і некомерційних спортивних організацій.	67

РОЗДІЛ 5. ПРАВОВИЙ СТАТУС ФІЗИЧНИХ ОСІБ – УЧАСНИКІВ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИН

5.1. Правовий статус спортсменів	74
5.2. Особливості правового статусу неповнолітніх спортсменів, спортсменів-початківців, спортсменів-професіоналів, спортсменів високого класу	78
5.3. Правовий статус тренерів, суддів, спортивних лікарів та інших фахівців у галузі фізичної культури та спорту	84
5.4. Правовий статус вболівальників та їх об'єднань	88

РОЗДІЛ 6. ОБ'ЄКТИ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИН, ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

6.1. Особисті немайнові права спортсменів	93
6.2. Імідж і ділова репутація професійних спортивних клубів та інших спортивних організацій	98
6.3. Об'єкти прав інтелектуальної власності у сфері спорту	104
6.4. Використання об'єктів і здійснення прав інтелектуальної власності у сфері спорту	108
6.5. Охорона і захист об'єктів інтелектуальної власності у сфері спорту	114
6.6. Реклама в індустрії спорту	119

РОЗДІЛ 7. СПОРТ ТА ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СПОРТСМЕНІВ

7.1. Використання земельних ділянок та рекреаційно-оздоровчих об'єктів і територій з метою зайняття фізкультурою та проведення спортивних заходів	125
7.2. Забезпечення прав спортсменів, що проживають у сільській місцевості та фізкультурно-оздоровчої діяльності серед сільського населення	129
7.3. Поняття соціального захисту спортсменів	135
7.4. Організаційно-правові форми соціального захисту спортсменів	139

7.5. Соціальні допомоги спортсменам як організаційно-правова форма соціального захисту.	149
---	-----

РОЗДІЛ 8.

СПОРТИВНІ НАГОРОДИ ЯК ОБ'ЄКТ СПОРТИВНОГО ПРАВА (ДЕРЖАВНІ НАГОРОДИ СПОРТИВНОЇ СФЕРИ, СПОРТИВНІ ЗВАННЯ, СПОРТИВНІ РОЗРЯДИ, НАГОРОДИ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ)

8.1. Загальна характеристика спортивних нагород.	152
8.2. Функції спортивних нагород	158
8.3. Спортивні нагороди як об'єкт правового регулювання	164

РОЗДІЛ 9.

ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ СПОРТУ

9.1. Специфіка контрактів про спортивну діяльність.	172
9.2. Контракти спортсменів	177
9.3. Страхування професійних спортсменів	180

РОЗДІЛ 10.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СПОРТИВНО-ТЕХНІЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

10.1. Поняття та загальна характеристика фізкультурно-оздоровчих, спортивних та спортивно-технічних споруд	185
10.2. Комерційна експлуатація спортивних об'єктів	189
10.3. Користувачі та власники спортивних споруд	194
10.4. Правове регулювання майнових відносин, що впливають з будівництва та експлуатації спортивних об'єктів	198

РОЗДІЛ 11.

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У СФЕРІ СПОРТУ

11.1. Поняття та види правопорушень у сфері спорту	204
11.2. Джерела правового регулювання юридичної відповідальності у галузі спорту	208

11.3. Відповідальність за допінгові порушення	213
11.4. Цивільно-правова відповідальність за завдану шкоду у сфері спорту	217
11.5. Адміністративна відповідальність за проступки у галузі фізичної культури та спорту.	223

РОЗДІЛ 12.

ПОРЯДОК ВИРІШЕННЯ СПОРТИВНИХ СПОРІВ ТА ВРЕГУЛЮВАННЯ КОНФЛІКТІВ У СПОРТИВНІЙ СФЕРІ

12.1. Встановлення юрисдикції державних судів щодо вирішення спорів у спортивному праві	232
12.2. Судові та позасудові шляхи вирішення спортивних спорів .	239
12.3. Розгляд спортивних спорів третейськими судами та арбітражами	245
12.4. Розгляд спортивних спорів квазіарбітражними органами . .	248
12.5. Розгляд спортивних спорів Міжнародним спортивним арбітражним судом.	252
12.6. Переваги Спортивного арбітражного суду як альтернативного способу вирішення спортивних спорів	261
12.7. Національні та міжнародні позасудові інстанції в галузі спорту	265
12.8. Медіація як форма вирішення спортивних спорів	270

РОЗДІЛ 13.

ПІДГОТОВКА СПОРТСМЕНІВ

13.1. Класифікація та правовий статус спортивних шкіл.	275
13.2. Організаційно-правові засади діяльності спортивної школи .	280
13.3. Фінансово-господарська діяльність та матеріально-технічна база спортивної школи	296
13.4. Соціальні гарантії спортсменів і працівників фізкультурно-спортивних організацій	299

РОЗДІЛ 14.
РЕГУЛЮВАННЯ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИНИ ЗА КОРДОНОМ

14.1. Олімпійське право.	303
14.2. Загальна характеристика професійного спорту в США і Канаді	306
14.3. Рада Власників та переїзд команд професійних ліг Північної Америки	310
14.4. Комісіонер, Профспілка гравців та Колективний Договір у спорті Північної Америки	313
14.5. Студентський спорт Північної Америки	319
14.6. Вища Ліга Соккеру (МЛС) і порівняння з Європейським Футболом	322

Навчальне видання

СПОРТИВНЕ ПРАВО

Навчальний посібник

Підписано до друку 15.04.2019.
Формат 60х84/16. Ум-друк. арк. 19,18.
Наклад 300 прим. Зам. № 1904-04.

Видавець ПП «Фенікс»
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002
Україна, м. Одеса, вул. Зоопаркова, 25,
тел. +38 048 7959160, +38 050 7775901
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com